

รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย

พรนิพา ปรีหะจินดา

18 เม.ย. 2559

361306

TH.00.23899

คุณฉันทน์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาคุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

สิงหาคม 2558

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

คณะกรรมการควบคุมคดียุติพนธ์และคณะกรรมการสอบคดียุติพนธ์ ได้พิจารณา
คดียุติพนธ์ของ พรนิพา ปรีหะจินดา ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรการศึกษาคุณวิบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

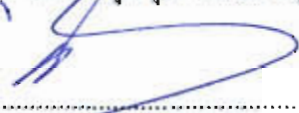
คณะกรรมการควบคุมคดียุติพนธ์

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(อาจารย์ ดร.สมุทร ชำนาญ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สฎายุ ชีระวิชิตระกุล)

คณะกรรมการสอบคดียุติพนธ์

..... ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.คุณวุฒิ คินนลาด)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.สมุทร ชำนาญ)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สฎายุ ชีระวิชิตระกุล)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิมลรัตน์ จตุรานนท์)

คณะศึกษาศาสตร์อนุมัติให้รับคดียุติพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรการศึกษาคุณวิบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ของมหาวิทยาลัยบูรพา

..... คณบดีคณะศึกษาศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.วิจิต สุรัตน์เรืองชัย)

วันที่... 4 ...เดือน... สิงหาคม..... พ.ศ. 2558

กิตติกรรมประกาศ

คุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง ในโรงเรียนของไทยฉบับนี้ สำเร็จลงได้เพราะได้รับความกรุณาให้ความรู้แนวคิดให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะและตรวจสอบความเหมาะสมทุกขั้นตอนการดำเนินการวิจัยอย่างดียิ่ง จากอาจารย์ ดร.สมุทร ชำนาญ ประธานกรรมการที่ปรึกษาหลักในการทำคุษฎีนิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศฎายุ ธีระวิชิตระกุล อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.คุณวุฒิ คนฉลาด ประธานคณะกรรมการสอบปากเปล่า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิมลรัตน์ จตุรานนท์ กรรมการสอบปากเปล่า ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะ เติมเต็มรายละเอียดทำให้รูปแบบเกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ให้ความกรุณาให้ ข้อเสนอแนะความคิดเห็นเพิ่มเติมและให้ความร่วมมือในการจัดเก็บข้อมูลเพื่อการพัฒนาารูปแบบเป็น อย่างดีทุกขั้นตอน คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ที่กรุณาตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลใน การวิจัยผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ ดร.สุเทพ ชิตยวงษ์ ผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ ดร.วสันต์ นาวเหนือย ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษาชลบุรี เขต 1 ที่ได้อำนวยความสะดวกใน การจัดเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย และให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ยิ่งต่อการวิจัย ขอขอบพระคุณ ผู้อำนวยการโรงเรียนและคณะครูทุกโรงเรียน ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ที่ได้ให้ความร่วมมือในการจัดเก็บ ข้อมูลการวิจัยทุกขั้นตอน

ขอบพระคุณครู อาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสาทความรู้และประสบการณ์อันมีค่ายิ่งแก่ผู้วิจัย จนได้รับความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน

ขอบพระคุณ ดร.ศิริลักษณ์ เส็งมี ผู้อำนวยการ โรงเรียนวัดบุญญราศรี พี่ที่เป็นแบบอย่าง ในการทำงานและการดำเนินชีวิต ที่ให้คำแนะนำ ให้ความช่วยเหลือในการทำวิจัยด้วยความจริงใจ

สุดท้ายขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อบุญเลิศ ปรีหะจินดา คุณแม่เชื่อม ปรีหะจินดา ที่ได้หล่อหลอมอบรมเลี้ยงดูอยู่เคียงข้าง เป็นกำลังใจ ทำให้ผู้วิจัยมีพลังกายใจก้าวเดิน ได้อย่างมั่นคง และประสบความสำเร็จดังที่ปรารถนา

คุณประโยชน์ใด ๆ ที่เกิดจากคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชาตอบแทนคุณ ของบิดามารดา ที่ได้ให้ชีวิตและการอบรมเลี้ยงดู ครูอาจารย์ทุกท่านที่ได้สั่งสอนอบรมให้มีความรู้ ความสามารถ เพื่อนร่วมงาน เพื่อนร่วมเรียน ที่มีส่วนร่วมสนับสนุนส่งเสริมเติมเต็มให้ข้าพเจ้า ประสบความสำเร็จในแต่ละช่วงชีวิตอย่างภาคภูมิใจ

52810115: สาขาวิชา: การบริหารการศึกษา; ปร.ด. (การบริหารการศึกษา)

คำสำคัญ: การบริหาร/ ความเป็นพลเมือง/ การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง/

พรนิพา ปรีหะจินดา: รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง
ในโรงเรียนของไทย (SYNTHESIZING OF MANAGEMENT MODEL FOR PROMOTING
CIVIC EDUCATION IN THAI SCHOOL) คณะกรรมการควบคุมคุรุวิชาชีพ: สมุทพร ชำนาญ,
กศ.ด., สฎายู ชีระวณิชตระกูล, กศ.ด. 234 หน้า. ปี พ.ศ. 2558.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สังเคราะห์รูปแบบของการบริหารที่ส่งเสริม
การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย 2) เพื่อตรวจสอบรูปแบบการบริหาร
ที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย ดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น
5 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์เอกสาร 2) การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก
3) การร่างรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย
โดยการระดมความคิดเห็น ร่วมกับผู้บริหารสถานศึกษาและครู 2 รอบ 4) ประเมินความเหมาะสม
ของรูปแบบโดยใช้เทคนิคการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ และ 5) ศึกษาความเป็นไปได้ในการนำ
รูปแบบไปใช้ปฏิบัติในสถานศึกษา โดยใช้แบบสอบถามความเป็นไปได้เก็บข้อมูลจากผู้บริหาร
โรงเรียนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 77 โรงเรียน

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง
ในโรงเรียนของไทย ประกอบด้วย 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษา
เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง 2) ด้านการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง 3) ด้านการจัด
สภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง และ 4) ด้านการประเมินผลการจัด
การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง ผลการประเมินความเหมาะสมและศึกษาความเป็นไปได้ในการนำ
รูปแบบไปใช้ปฏิบัติ ในโรงเรียนประถมศึกษาคพบว่ารูปแบบทุกองค์ประกอบ มีความเหมาะสม
และมีความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ปฏิบัติในโรงเรียนอยู่ในระดับมากที่สุดทุกประเด็น

53810126: MAJOR: EDUCATIONAL ADMINISTRATION; Ph.D. (EDUCATIONAL ADMINISTRATION)

KEYWORDS: MANAGEMENT MODEL/ CIVIC EDUCATION

PORNNIPA PREEHAJINDA: SYNTHESIZING OF MANAGEMENT MODEL FOR PROMOTING CIVIC EDUCATION IN THAI SCHOOL. ADVISORY COMMITTEE: SAMOOT CHAMNAN, Ed.D., SADAYU TEERAVANITTRAKUL, Ed.D. 234 P. 2015

The purposes of this study were to 1) synthesize the management model for promoting civic education in Thai school and 2) to determine the appropriateness and possibility of management model for civic education. The research processes were into 5 steps: 1) analyzing documents, 2) collecting of field data by in-depth interviews, 3) developing a management model by brainstorming two rounds participated by school administrators, 4) assessing the appropriateness of the model by using focus group discussion, and 5) determining possibility for implementation, the data was collected from 77 school administrators through questionnaires.

The results showed that management model that promotes civic education in the Thai school consisted of four main points: 1) school development planning for promoting civic education, 2) management for promoting citizenship, 3) organizing the environment, and activities for promoting citizenship and 4) evaluation of education for citizenship. The results of assessing the appropriateness and possibility of the management were found that each of components of the model were rated at the highest level.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
คำถามเพื่อการวิจัย.....	5
ความสำคัญของการวิจัย.....	6
กรอบความคิดในการวิจัย.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	10
ขอบเขตของการวิจัย.....	10
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	11
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	13
แนวคิดทฤษฎีองค์การที่มีประสิทธิผล.....	14
การบริหาร โรงเรียน.....	17
แนวคิดทฤษฎีการบริหาร โรงเรียนที่มีประสิทธิผล.....	34
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง.....	42
ความหมายของความเป็นพลเมือง.....	42
คุณลักษณะของความเป็นพลเมือง.....	43
ความหมายของการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง.....	45
ความเป็นมาของการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง.....	47
การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง: ความหลากหลายมิติ.....	50
การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในต่างประเทศ.....	51
ตัวอย่างการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของต่างประเทศ.....	54

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในประเทศไทย.....	100
แนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียน.....	106
ยุทธศาสตร์การพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. 2553-2561 ของกระทรวงศึกษาธิการ.....	116
รูปแบบและการพัฒนารูปแบบ.....	126
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	131
งานวิจัยในประเทศ.....	131
งานวิจัยต่างประเทศ.....	135
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	139
ขั้นที่ 1 ขั้นการศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร.....	141
ขั้นที่ 2 ขั้นการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก.....	141
ขั้นที่ 3 ขั้นการร่างรูปแบบโดยการระดมความคิดเห็น.....	143
ขั้นที่ 4 ขั้นการตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบโดยการสนทนากลุ่ม ผู้เชี่ยวชาญ.....	146
ขั้นที่ 5 ขั้นการประเมินความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัด การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย.....	148
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	150
ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary analysis)	150
ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interview).....	150
ตอนที่ 3 ผลการร่างรูปแบบโดยการระดมความคิดเห็น (Brain storming).....	158
ตอนที่ 4 ผลการตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบ.....	176
ตอนที่ 5 ผลการวิเคราะห์ประเมินความเป็นไปได้ของรูปแบบ.....	182
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	193
สรุปผลการวิจัย.....	193
อภิปรายผล.....	198
ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้.....	205

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป.....	206
บรรณานุกรม.....	207
ภาคผนวก.....	216
ภาคผนวก ก.....	217
ภาคผนวก ข.....	221
ภาคผนวก ค.....	223
ภาคผนวก ง.....	225
ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	234

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1	การสังเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของต่างประเทศ..... 92
2	ข้อมูลการสังเคราะห์ความรู้ด้วยวิธีสังเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับ การบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล..... 151
3	ข้อมูลการสังเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของต่างประเทศ... 153
4	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคะแนนความเหมาะสมในการนำรูปแบบ การบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียน ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง..... 183
5	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคะแนนความเหมาะสมในการนำรูปแบบ การบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียน ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง..... 186
6	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคะแนนความเหมาะสมในการนำรูปแบบ การบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียน ด้านสภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง..... 189
7	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคะแนนความเหมาะสมในการนำรูปแบบ การบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียน ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง..... 191

สารบัญญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการวิจัยรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็น พลเมืองใน โรงเรียนของไทย.....	9
2 แสดงแผนงานย่อยในแผนกลยุทธ์.....	24
3 ขั้นตอนการบริหารงานบุคคล.....	31
4 แสดงความสัมพันธ์ของการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง.....	51
5 รูปแบบระบบที่มีลักษณะบางประการของระบบเปิด.....	127
6 รูปแบบการบริหารงานเชิงกลยุทธ์.....	129
7 ขั้นตอนการพัฒนา รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็น พลเมืองใน โรงเรียนของไทย.....	140
8 รูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองใน โรงเรียน ของไทย.....	171
9 องค์ประกอบด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง.....	172
10 องค์ประกอบด้านการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง.....	173
11 องค์ประกอบด้านการจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง...	174
12 องค์ประกอบด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง.....	175

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดให้ความคิดเรื่องความเป็นพลเมืองดี เป็นเจตนารมณ์สำคัญอีกครั้งหนึ่งของการจัดการศึกษา เพียงแต่ความคิดรวบยอดเรื่องความเป็นพลเมืองได้เปลี่ยนไปจากเดิมที่คำว่า พลเมือง ถูกใช้ฐานะที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของความมั่นคง ความสุขสมบูรณ์ของรัฐ แต่ในยุคปัจจุบัน คำว่า พลเมือง ได้รับการนำมาใช้ในฐานะที่เป็นคนไทยคนหนึ่งที่มีลักษณะต่าง ๆ ตามควรแก่ความจำเป็นของการอยู่ร่วมกัน ในสังคมไทยและสังคมโลกดังปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไข (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตราที่ 6 ที่ว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างมีความสุข

โลกยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมีการแข่งขันกันพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งการแข่งขันทางการค้า สังคมปัจจุบันมีค่านิยมทางวัตถุสูง เกิดการเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง และพรรคพวกมากกว่าส่วนรวม ขาดการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ทำให้เกิดภาวะขาดสมดุลทั้งทางจิตใจและวัตถุ สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นำไปสู่ผลทำให้สังคมไทยมีปัญหา สลับซับซ้อนกันมากขึ้น และส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างมากก่อให้เกิดปัญหาทางคุณธรรม จริยธรรม สังคมขาดระเบียบวินัย ขาดความรับผิดชอบ เกิดปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาโจรผู้ร้าย และปัญหาการใช้ความรุนแรงในสังคม เป็นต้น (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 1-2) ซึ่งความประหลาดในหมู่คนไทยที่เป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ความแตกแยกในสังคมไทยทั้งในชีวิตประจำวันและในทางการเมือง ส่งผลให้เมืองไทยมีความน่าอยู่น้อยลง คือ 1) ไม่ชอบปฏิบัติตามกฎ กติกา มารยาท (Rules) 2) ไม่เคารพสิทธิของผู้อื่นและไม่รักษาสิทธิของตนเอง (Rights) 3) ขาดความรับผิดชอบ (Responsibility) 4) บกพร่องในเรื่องคุณธรรม (Morals) 5) บกพร่องในเรื่องจริยธรรม (Ethics) (สำนักงานคลังสมองวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรเพื่อสังคม, 2552, หน้า 3) การพัฒนาความเป็นพลเมืองของคนไทย จึงมีความจำเป็นต่อสังคมไทยในปัจจุบัน เพราะความเจริญก้าวหน้าของ

สังคมไทย มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และส่งผลให้สังคมเกิดปัญหาจึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาคนไทยให้มีความรู้มีคุณธรรมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เพื่อให้คนเป็นพลเมืองดีของสังคม ในการกล่อมเกลாத่างสังคมเพื่อพัฒนาให้บุคคลมีคุณธรรมและมีคุณภาพ รู้จักหน้าที่ต่อตนเอง และหน้าที่ต่อส่วนรวม มีคุณธรรมและจริยธรรมที่ดียิ่งนั้นจะต้องอาศัยหลายสถาบันร่วมกันพัฒนา อาทิ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถาบันการศึกษา ซึ่งกระบวนการทางการศึกษาที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นกระบวนการพัฒนาที่สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืนตลอดไป โดยมีสถานศึกษาและครูร่วมกันทำหน้าที่พัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้เป็นไปตามที่ประเทศชาติต้องการ (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 2)

กระทรวงศึกษาธิการตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2551-2561) มุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน 4 ใหม่ ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพคนไทยยุคใหม่ ครูยุคใหม่ สถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ใหม่ และระบบบริหารจัดการใหม่ ที่มุ่งหวังพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข เป็นคุณภาพของเด็กไทยในอนาคต เป็นผู้ที่มีความสามารถ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ก้าวไกล สู่สากล และมีความเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ นโยบายที่สำคัญประการหนึ่งในการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง คือ การส่งเสริมการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Civic education) โดยมีเป้าหมายสร้างพลเมืองที่มีความสามารถในการปกครองตนเองในระบอบประชาธิปไตย ให้นหน่วยงานที่จัดการศึกษาทุกภาคส่วน สนับสนุนความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว ยกระดับเด็ก เยาวชน และประชาชนให้มีความเป็นพลเมืองภายในปี พ.ศ. 2561 และให้ประเทศไทยเข้าสู่ความเป็นสังคมพลเมือง และสังคมที่มีความเข้มแข็ง เตรียมทรัพยากรบุคคลสู่การเป็นพลเมืองของอาเซียน และพลเมืองของโลก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553) ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. 2553-2561 เพื่อเป็นกรอบในการดำเนินงาน ประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองสำหรับเด็กและเยาวชน ยุทธศาสตร์ที่ 2 การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่ ครอบครัว และชุมชน ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างพลเมืองในวงกว้างและการสร้างความตระหนักในสังคมโดยใช้สื่อมวลชน และยุทธศาสตร์ที่ 4 การเชื่อมประสานเครือข่ายภาครัฐและเอกชน (คณะอนุกรรมการ กนป.ด้านพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง, 2554) นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2558 ประเทศไทยจะก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน เพื่อเตรียมความพร้อมดังกล่าว สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงได้กำหนดคุณลักษณะของเด็กไทยในประชาคมอาเซียนไว้ 3 ด้าน คือ 1) ด้านความรู้ 2) ด้านเจตคติ 3) ด้านทักษะ ซึ่งในด้านทักษะนี้ ประกอบด้วย ทักษะพื้นฐาน ทักษะความเป็นพลเมือง/

ความรับผิดชอบทางสังคม และทักษะการเรียนรู้และพัฒนาตน (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2554, หน้า 4-5)

การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (Civic education) หรือหน้าที่พลเมือง ตามชื่อที่เรียกมาแต่เดิม มีชื่อเรียกสลับเปลี่ยนกันหลายชื่อ เช่น Civics, Civics affairs, Civic education หรือ Political education หมายถึง กระบวนการทุกอย่างที่จะพัฒนาเยาวชนให้มีความรู้เรื่องหน้าที่พลเมือง มีเจตคติ ค่านิยม และพฤติกรรมที่พึงประสงค์เป็นที่ยอมรับในสังคม (วลัย พานิช, 2543, หน้า 73) เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการสร้างผู้ที่เป็นกำลังสำคัญของบ้านเมืองที่จะสืบทอดวัฒนธรรม ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ ครอบคลุมพลเมืองทุกวัยของชาติให้เกิดการสืบสานอุดมการณ์ และความเป็นพลเมืองที่มีพลังความคิด พลังความรัก และพลังความสามัคคีไปอย่างต่อเนื่อง อยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของการเคารพกติกาของสังคม เคารพผู้อื่น เคารพหลักการของการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และลงมือแก้ปัญหาที่เริ่มต้นจากตนเอง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553) ประเทศทั้งหลายที่เคยล้มเหลวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยมาแล้ว ดังเช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศเยอรมัน ประสบความสำเร็จกับการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยในทุกวันนี้ได้ โดยใช้การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (Civic education) เพื่อสอนและฝึกฝนคนของเขาให้เป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยเริ่มสอนกันตั้งตั้งแต่ในชั้นอนุบาล และชั้นประถมศึกษา ต่อเนื่องไปจนถึงขั้นมัธยมปลาย โดยหลายประเทศก็มีการเรียนการสอนไปถึงในระดับมหาวิทยาลัยด้วย (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2552, หน้า 11)

นานาชาติ การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจะเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการศึกษาสำหรับนักเรียนในทุกช่วงอายุในโรงเรียนของทุกประเทศ บ้างกำหนดเป็นข้อบังคับ บ้างเปิดโอกาสให้โรงเรียนได้วางแนวทางของตนเอง วิธีการที่นิยมใช้มีทั้งการเรียนเป็นรายวิชา การศึกษาข้ามรายวิชาโดยสอดแทรกไว้ในทุกรายวิชาทั้งหลักสูตร หรืออาจใช้การผสมผสานและเน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการระดับประถมศึกษาและเน้นการเรียนรายวิชาในระดับมัธยมและขยายขอบเขตไปในวิชาเศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ รัฐศาสตร์และกฎหมาย สำหรับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีการศึกษาเกี่ยวกับศีลธรรม และจริยธรรมเป็นองค์ประกอบด้วย แนวทางการเรียนการสอนเพื่อสร้างพลเมืองในประเทศส่วนใหญ่สอดแทรกในกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงการจัดให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์จากชีวิตจริงนอกเหนือจากการเรียนรู้ในชั้นเรียน ในประเทศญี่ปุ่น สิงคโปร์ และสหรัฐอเมริกา โรงเรียนจะสอดแทรกกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนท้องถิ่น โดยกำหนดให้กิจกรรมเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการสร้างพลเมืองในโรงเรียน ในประเทศฝรั่งเศสใช้กิจกรรม (Activity methods) เช่น การเรียนจากสิ่งแวดล้อม โดยมีครูเป็นที่ปรึกษา ประเทศสวีเดนให้หลักการสอนแบบการทำงาน

(Work methods) เชื่อมโยงระหว่างชีวิตจริงกับการสอน และเชื่อมโยงสู่โครงการพัฒนาต่าง ๆ เช่น งานสหกรณ์ งานสื่อ หรือแม้แต่บริษัทภายใต้คำปรึกษาของครูเช่นกัน ประเทศสหรัฐอเมริกา เรียนรู้ผ่านงานบริการ (Service learning) ด้วยหลักคิดว่า ความสมดุลของประชาธิปไตยอยู่ที่สิทธิของพลเมืองกับภาระหน้าที่ต่อสังคม ประเทศสหพันธรัฐเยอรมนีสอนด้วยตัวอย่างกิจกรรม ปัญหาจากประสบการณ์ การแก้ปัญหาและการเสวนา โดยมีการติดตามประเมินผลและมีการเปรียบเทียบกับ การให้การศึกษาเพื่อพัฒนาพลเมืองในประเทศอื่น ๆ ทั้งยุโรป สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่นด้วย ปัจจุบันการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง ได้กลายเป็นปัจจัยความสำเร็จในการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

สำหรับประเทศไทย กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดให้มีหลักสูตรวิชาหน้าที่พลเมือง ในปี พ.ศ. 2503 ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ใช้จนถึงปี พ.ศ. 2521 จึงได้มีการยุบวิชาดังกล่าวให้ไปอยู่กับกลุ่ม สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตในหลักสูตรระดับประถมศึกษา และยุบให้ไปอยู่สังคมศึกษา สำหรับหลักสูตรระดับมัธยมศึกษา วิชาหน้าที่พลเมืองถูกลดความสำคัญจากการเป็นวิชาเฉพาะกลายเป็นสาระการเรียนรู้เพียงหนึ่งสาระ (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555) ด้านวิธีการจัดการเรียนการสอน เน้นความรู้ภาคทฤษฎี และวิธีการบรรยาย ทั้ง ๆ ที่ความเป็นพลเมือง คือ การเคารพตนเอง เคารพผู้อื่น เคารพกติกา และมีความรับผิดชอบต่อสังคม ฯลฯ ในส่วนของครูที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่นั้น ส่วนใหญ่ยังขาดจิตสำนึกในการพัฒนาตนเองเพื่อความเป็นพลเมือง ขาดความเข้าใจและขาดทักษะในการจัดการเรียนการสอนที่สร้างความเป็นพลเมือง อีกทั้งสื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอนก็ไม่เหมาะสม ไม่เพียงพอสำหรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ความรู้ความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยในโรงเรียนซึ่งสัมพันธ์กับการสร้างความเป็นพลเมือง โดยตรงนั้น เท่าที่ปรากฏในสถานศึกษาเป็นแต่เพียงการเลือกตั้งสถานักเรียน ทั้ง ๆ ที่ประชาธิปไตยเป็นเรื่องของวิถีชีวิต การอยู่ร่วมกันในสังคม นอกจากนั้น โรงเรียนส่วนใหญ่ ครู คือ ผู้มีอำนาจและใช้อำนาจ ส่วนนักเรียน มีหน้าที่ต้องทำตามเท่านั้น ทำให้โรงเรียนส่วนใหญ่ ในประเทศไทยไม่ประสบความสำเร็จในการพัฒนา “ประชาธิปไตยในโรงเรียน” และไม่สามารถใช้วิชา “หน้าที่พลเมือง” เป็นเครื่องมือในการสร้างพลเมืองที่สามารถคิดได้ว่าอะไรควรไม่ควร และมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม ให้กับประเทศไทยได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553, หน้า 2-3)

จากข้อมูลดังกล่าว โรงเรียนจึงเป็นหน่วยงานหลักที่จะขับเคลื่อนการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองให้ประสบผลสำเร็จ บรรลุตามวัตถุประสงค์ เพราะเป็นการบริหารราชการที่อยู่ในระดับภาคปฏิบัติ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 2) เมื่อพิจารณาการดำเนินงานของโรงเรียนตามบทบาทหน้าที่ตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดแล้ว จะเห็นได้ว่าสิ่งที่มีความสำคัญในการที่จะนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่กำหนด

ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบและรูปแบบที่ใช้ในการบริหารงาน หากนำองค์ประกอบและรูปแบบในการบริหารงานมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ย่อมส่งผลต่อการคุณภาพจัดการศึกษาของโรงเรียน โดยที่ เซอร์จิโอวานนี (Sergiovanni, 1991, p. 76) ได้ชี้ให้เห็นว่า โรงเรียนที่ดีมีคุณภาพ ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ และกฎเกณฑ์ที่ไขไปสู่การเป็นโรงเรียนดีมีคุณภาพนั้น คือ คุณภาพของการบริหารโรงเรียน ส่วน บาสเก็ต และมิคโลส (Baskett & Miklos, 1992) ได้ให้ความเห็นว่า บทบาทของการบริหารโรงเรียนมีผลต่อการสร้างคุณภาพของโรงเรียน นอกจากนี้ ออสติน และเรน โนลด์ (Austin & Reynolds, 1990, p. 151) ได้สรุปว่า กระบวนการบริหารของโรงเรียน ครูใหญ่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จและความมีประสิทธิภาพของโรงเรียน โดยที่พฤติกรรมตามกระบวนการบริหารของโรงเรียนจะเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลว และส่งผลถึงความมีคุณภาพหรือไม่มีคุณภาพของสถานศึกษา ซึ่งหมายถึง ความมีประสิทธิภาพของโรงเรียน (วันเพ็ญ เจริญแพทย์, 2545)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจและต้องการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบของการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทยควรมีลักษณะอย่างไร ประกอบด้วย องค์ประกอบใดบ้าง โดยอาศัยหลักการแนวคิดและทฤษฎีเป็นแนวทางในการพัฒนา มุ่งสู่เป้าหมายที่ชัดเจนและท้าทาย โดยใช้แนวคิดทฤษฎีของนักการศึกษามาประยุกต์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาการจัดการศึกษาของชาติ ส่งผลถึงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสังเคราะห์รูปแบบของการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย
2. เพื่อตรวจสอบรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย

คำถามเพื่อการวิจัย

1. รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทยควรมีลักษณะอย่างไร
2. รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทยควรมีความเหมาะสม และมีความเป็นไปได้หรือไม่

ความสำคัญของการวิจัย

1. เป็นข้อมูลเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสู่ความสำเร็จ
2. ผู้บริหาร โรงเรียนใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการจัดการศึกษาที่พัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองของผู้เรียน
3. เป็นแนวทางให้หน่วยงานต้นสังกัด ได้วางนโยบายและกำหนดยุทธศาสตร์ในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของโรงเรียน

กรอบความคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (Civic education) ในโรงเรียนของไทยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล และองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง โดยประมวลหลักการแนวคิดทฤษฎีมากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล

1.1 เอ็ดมอนด์ (Edmonds, 1979, p. 37) ได้เสนอแนวคิดที่นำไปสู่ความเป็นโรงเรียนประสิทธิผลด้วยปัจจัย 5 ประการ คือ 1) ภาวะผู้นำที่แข็งแกร่งของผู้บริหาร 2) ความเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านทักษะพื้นฐาน 3) สภาพแวดล้อมของโรงเรียนที่สะอาดเรียบร้อยและปลอดภัย 4) ความคาดหวังของครูที่มีต่อนักเรียนในระดับสูง และ 5) การเฝ้าติดตามประเมินความก้าวหน้าของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

1.2 คริสพีลส์ และแอนน์ (Chrispeels & Ann, 1990) ทำการศึกษาวิจัยประสิทธิผลของโรงเรียน พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้โรงเรียนมีประสิทธิผล คือ 1) การเปิดโอกาสให้คณะกรรมการหลักสูตรและครูได้ทำงานร่วมกัน มีความจำเป็นสำหรับการเพิ่มสัมฤทธิ์ผลของนักเรียน 2) ครูใหญ่ต้องมีภาวะผู้นำ และ 3) ต้องมีวางแผนการพัฒนาคณาจารย์ที่ดี

1.3 คอลเวล และสปิงคส์ (Caldwell & Spinks, 1990, pp. 5-12) ได้ศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะของการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ 1) เน้นการเรียนการสอน 2) ความสามารถในการรับการตรวจสอบได้ 3) การมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสม และ 4) การมีแผนงานเพื่อพัฒนาวิชาชีพผู้บริหารและครู

1.4 เซอร์จิโอวานี (Sergiovanni, 1991, pp. 258-263) ได้สรุปลักษณะสถานศึกษาที่มีประสิทธิผลว่า ควรมีองค์ประกอบ ดังนี้ 1) เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง 2) มีแผนงานที่ดี

3) จัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน 4) มีบรรยากาศสถานศึกษาในทางบวก และ 5) ส่งเสริมความมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันแบบกลุ่ม

1.5 เพียซ (Pierce, 1991, p. 35) ได้วิเคราะห์ลักษณะการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผลว่า มีลักษณะ ดังนี้ 1) การให้ความเคารพกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม 2) การพัฒนาทรัพยากรบุคคลที่เน้นการสร้างครูที่ช่วยเหลือนักเรียนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม 3) หลักสูตรที่เน้นการบูรณาการและพัฒนาได้มากกว่าทักษะพื้นฐาน 4) การส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความร่วมมือในการวางแผนกับครู และ 5) การมีส่วนร่วมในการดูแลนักเรียนระหว่างครูและผู้ปกครอง

1.6 แซมมอนส์, ฮิลแมน และมอร์ติเมอร์ (Sammonds, Hillman, & Mortimore, 1995, p. 8) ได้ศึกษาวิจัยและพัฒนาองค์ประกอบที่ส่งผลถึงความสำเร็จหรือความมีประสิทธิภาพของโรงเรียน ซึ่งพบว่า มี 11 ปัจจัย คือ 1) ความเป็นผู้บริหารมืออาชีพ 2) การมีวิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วมกัน 3) มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 4) การเรียนการสอนที่เข้มแข็ง 5) มีแผนการเรียนการสอนที่มีวัตถุประสงค์ชัดเจน 6) มีความคาดหวังต่อนักเรียนในระดับสูง 7) มีการเสริมแรงครู 8) มีการติดตามความก้าวหน้าของนักเรียนและการพัฒนาปรับปรุงโรงเรียน 9) นักเรียนมีความรับผิดชอบ 10) มีความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและผู้ปกครอง และ 11) เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้

1.7 ลูเนนเบิร์ก และออสไตน์ (Lunenburg & Ormstein, 1996, p. 348) ได้ศึกษาเกี่ยวกับประสิทธิผลของโรงเรียน จากโครงการ Connecticut school effectiveness Project และสรุปลักษณะของการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผลว่า มีลักษณะ 7 ประการ ดังนี้ 1) มีสภาพแวดล้อมที่เป็นระเบียบและปลอดภัย 2) พันธกิจของโรงเรียนมีความชัดเจน 3) มีภาวะผู้นำทางวิชาการ 4) มีบรรยากาศของความคาดหวังที่สูง 5) ท่วมเทเวลาในการทำงาน 6) มีการตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ และ 7) มีความสัมพันธ์ทางบวกกับผู้ปกครอง

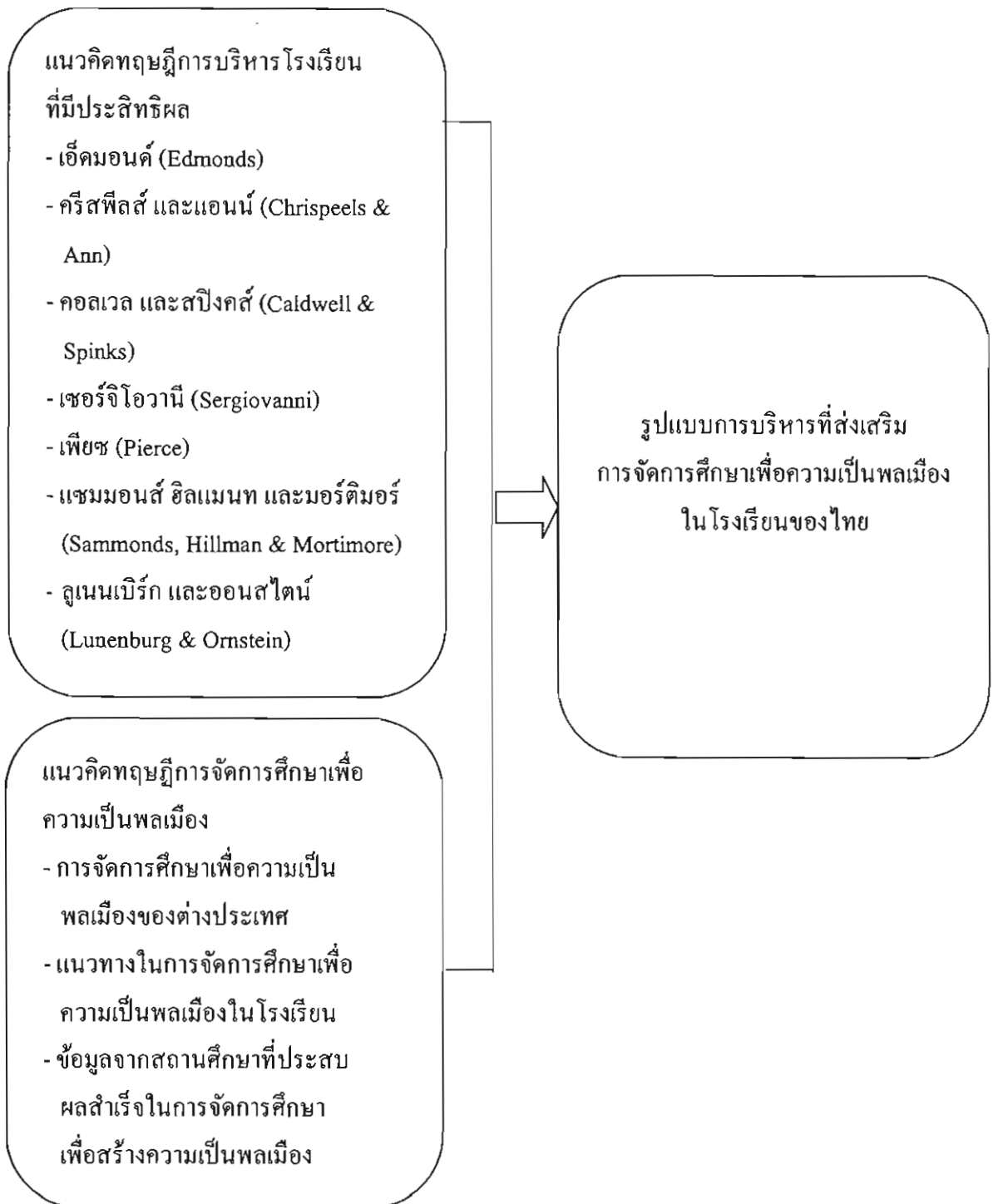
2. องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง

2.1 การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร เกรือรัฐออสเตรเลีย แคนาดา ญี่ปุ่น สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ 1) ชื่อเรื่องที่ใช้ในการจัดการศึกษา 2) เป้าหมาย 3) เนื้อหา และ 4) วิธีดำเนินการ

2.2 แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2552); ชัยอนันต์ สมุทรวณิช (2553); สมพงษ์ จิตระดับ (2553) และยุทธศาสตร์การพัฒนาศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2553-2561 (คณะอนุกรรมการ กนป.ด้านพัฒนาศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง, 2554)

2.3 แนวคิดในการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนจากผู้บริหาร โรงเรียนที่ได้รับการยอมรับ มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ในการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง

จากการสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎีที่ดังกล่าว ผู้วิจัยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังแผนภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัยรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย ที่พัฒนาขึ้นจากการวิจัยในครั้งนี้ ได้บูรณาการจากการศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ทั้งจากแนวคิดเชิง ทฤษฎี ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากกรณีศึกษา มาอธิบายประกอบข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา ทำให้ ได้รูปแบบที่มีความเหมาะสม ซึ่งนักวิชาการ นักวิจัย ตลอดจนผู้สนใจสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ กว้างขวางและลึกซึ้งต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาองค์ประกอบของการบริหารที่ส่งเสริมการจัด การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองโรงเรียนของไทย โดยการสังเคราะห์จากองค์ความรู้ในเรื่อง การบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล (School effectiveness) ของนักการศึกษา การสังเคราะห์ ข้อมูลการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของประเทศสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร เครือรัฐ ออสเตรเลีย แคนาดา ญี่ปุ่น สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย แนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็น พลเมืองในโรงเรียน และแนวคิดในการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง ในโรงเรียนของผู้บริหาร โรงเรียนที่ได้รับการยอมรับว่า มีคุณภาพในการบริหารที่ส่งเสริมการจัด การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง

2. ผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียน ของไทยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มตัวอย่างในการพัฒนาและประเมินรูปแบบ จำนวน 4 กลุ่ม ดังนี้

2.1 ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เกี่ยวกับแนวทางการบริหาร ที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย ได้แก่ ผู้บริหาร โรงเรียนและ ผู้ปฏิบัติงานในโรงเรียนที่มีประสบการณ์การทำงานที่ประสบผลสำเร็จ เป็นที่ยอมรับในการจัด การศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองในโรงเรียน ในประเทศไทย จำนวน 3 แห่ง

2.2 ผู้ให้ข้อมูลการระดมความคิดเห็น (Area base brainstorming) เพื่อร่างรูปแบบ ได้แก่ ผู้บริหาร โรงเรียนจากกลุ่มโรงเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1 ซึ่งแบ่งเป็น 6 สหวิทยาเขต ๆ ละ 1 คน รวม 6 คน เข้าร่วมประชุมระดมความคิดเห็น รอบที่ 1 และผู้ให้ข้อมูลในการระดมความคิดเห็น รอบที่ 2 เพื่อหาความสอดคล้องในเชิงปฏิบัติ ได้แก่

ผู้บริหารและครูจากสถานศึกษากลุ่มตัวอย่างจากเกณฑ์สถานศึกษาที่นักเรียนได้รับรางวัล ยกย่อง เชิดชูเกียรติด้านคุณลักษณะนิสัย หรือ คุณธรรมจริยธรรม สหวิทยาเขตละ 1 โรงเรียน รวม 6 แห่ง

2.3 ผู้ตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบ โดยการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Focus group) เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองใน โรงเรียนของไทย ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วย ผู้บริหารการศึกษา นักวิชาการที่เกี่ยวข้อง หรือมี ประสบการณ์ด้านการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีผลงานเป็น ที่ประจักษ์ ในการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง จำนวน 9 คน

2.4 ผู้ให้ข้อมูลในการประเมินความเป็นไปได้ ในการนำรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริม การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทยไปใช้ปฏิบัติในสถานศึกษาได้ ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยคัดเลือกอย่างเจาะจง จังหวัดละ 1 โรงเรียน โดยใช้เกณฑ์คัดเลือกจาก โรงเรียนที่นักเรียนได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติด้านคุณลักษณะ หรือคุณธรรมจริยธรรม

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. โรงเรียน หมายถึง โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. รูปแบบ หมายถึง ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของการบริหารจัดการของ โรงเรียนในการส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง ที่มีความสัมพันธ์และมีการเชื่อมโยง ซึ่งกันและกัน
3. การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง กระบวนการบริหารจัดการของโรงเรียน ในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะของการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ดังต่อไปนี้
 - 3.1 พึ่งพาตนเองและรับผิดชอบตนเอง หมายถึง มีความเป็นอิสระ สามารถพึ่งพาตนเองได้ ไม่อยู่ภายใต้อิทธิพลอำนาจหรือระบบอุปถัมภ์ของผู้ใด และมีความรับผิดชอบต่อตนเอง
 - 3.2 เคารพสิทธิผู้อื่น หมายถึง การไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น คำนึงถึง ความเดือดร้อนของผู้อื่นที่จะเกิดจากการกระทำของตน
 - 3.3 เคารพความแตกต่าง หมายถึง ยอมรับความแตกต่างหลากหลายของผู้คนใน สังคม เคารพผู้อื่นที่แตกต่างจากตนเองทั้งด้านวิถีชีวิต ความเชื่อและความคิด การไม่ใช้ความรุนแรง ต่อผู้ที่มีความคิดเห็นแตกต่างไปจากตน
 - 3.4 เคารพหลักความเสมอภาค หมายถึง มองคนในสังคมมีความเท่าเทียมกัน มองว่าทุกคนในสังคมล้วนเป็นเจ้าของประเทศ

3.5 เคารพกติกา/ กฎหมาย หมายถึง การไม่ใช้กำลังแก้ปัญหา เคารพกติกา กฎหมาย และยอมรับผลการประเมินกติกา/ กฎหมาย

3.6 รับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง ตระหนักว่าตนเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาโดยไม่ก่อปัญหา และลงมือแก้ปัญหาด้วยตนเอง

4. รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย หมายถึง ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของการบริหารจัดการของโรงเรียน ในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะของการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ที่ผู้วิจัยได้จากการสังเคราะห์หลักแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วย 4 ประเด็นหลัก คือ

4.1 ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง หมายถึง การวางแผนและขับเคลื่อนแผนพัฒนาสถานศึกษาสู่ความสำเร็จ ประกอบด้วย การนำองค์กร วัฒนธรรมองค์กร และความผูกพันองค์กร

4.2 ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง หมายถึง กระบวนการบริหารจัดการของสถานศึกษา การพัฒนาหลักสูตร และการพัฒนาครู เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง

4.3 ด้านการจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง หมายถึง การดำเนินการจัดสภาพแวดล้อม กิจกรรมในหลักสูตรและกิจกรรมเสริมหลักสูตรของสถานศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง

4.4 ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง หมายถึง การติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงานของสถานศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง

5. ผู้เชี่ยวชาญ หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ความสามารถด้านการบริหารการศึกษา นักวิชาการ และผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการบริหาร โรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เกี่ยวข้องหรือมีประสบการณ์ด้านการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง โดยใช้วิธีเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย

6. ผู้บริหารโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง ผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย โดยพิจารณาแยกเป็นประเด็นที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดทฤษฎีการบริหาร โรงเรียนมีประสิทธิภาพ
 - 1.1 องค์การที่มีประสิทธิภาพ
 - 1.2 การบริหาร โรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ
 - 1.3 องค์ประกอบและคุณลักษณะของ โรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ
2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง
 - 2.1 ความหมายและคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง
 - 2.2 ความหมายและความเป็นมาของการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง
3. การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในต่างประเทศ
 - 3.1 ตัวอย่างการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของต่างประเทศ
 - 3.2 สังเคราะห์ข้อมูลการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของต่างประเทศ
4. การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในประเทศไทย
 - 4.1 ความเป็นมาของการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในประเทศไทย
 - 4.2 ปัญหาการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในประเทศไทย
5. แนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง
 - 5.1 แนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองใน โรงเรียน
 - 5.2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. 2553-2561
6. รูปแบบและการพัฒนารูปแบบ
 - 6.1 ความหมายและคุณลักษณะของรูปแบบที่ดี
 - 6.2 การตรวจสอบรูปแบบ
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 7.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 7.2 งานวิจัยต่างประเทศ

แนวคิดทฤษฎีองค์การที่มีประสิทธิผล

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่า แนวคิดเรื่องประสิทธิผล เป็นตัวชี้วัด และเป็นเครื่องตัดสินใจขั้นสุดท้ายว่า การบริหารและองค์การประสบความสำเร็จหรือไม่เพียงใด อย่างไรก็ตาม คำว่าประสิทธิผลยังมีความแตกต่างกันอยู่ในความเข้าใจของนักวิชาการต่างสาขากัน นักเศรษฐศาสตร์หรือนักวิเคราะห์ทางการเงินมองประสิทธิผลขององค์การในรูปของผลกำไรหรือผลตอบแทนจากการลงทุน สำหรับอุตสาหกรรมการผลิตประสิทธิผลขององค์การ จะหมายถึง คุณภาพหรือปริมาณของผลผลิตที่อยู่ในรูปของสินค้า และ/ หรือบริการ ในมุมมองของนักการศึกษา ประสิทธิผล อาจจะพิจารณาถึงคุณภาพของนักเรียนที่จบการศึกษา ความพึงพอใจของครู และผู้ปกครอง

ความหมายขององค์การที่มีประสิทธิผล

ปัจจุบันแนวคิดเกี่ยวกับเรื่ององค์การที่มีประสิทธิผลเป็นเรื่องที่มีผู้ศึกษาและมุ่งมั่นที่จะพัฒนาองค์การของตนให้ก้าวไปถึงความเป็นองค์การที่มีประสิทธิผล แต่บางครั้งความหมายขององค์การที่มีประสิทธิผลของแต่ละองค์การ ยังคงมีความแตกต่างกันตามแต่พิจารณาในด้านของ ปริมาณ คุณภาพหรือผสมผสานกัน ดังเช่น ความหมายต่อไปนี้

ไชนี่ (Chien, 1970, p. 118) ได้กล่าวว่า ประสิทธิผลขององค์การ หมายถึง สมรรถนะ (Capacity) ขององค์การในการที่จะอยู่รอด (Survive) ปรับตัว (Adapt) รักษาสภาพ (Maintain) และสร้างความเติบโต (Growth) ไม่ว่าองค์การนั้นจะมีหน้าที่ใดจะต้องกระทำให้ลุล่วงไป

สตีเยร์ (Steers, 1977, p. 40) กล่าวว่า ประสิทธิผล หมายถึง ระดับขององค์การที่ประสบความสำเร็จในงาน

นาฮาเวนดี และมาเล็คซาเด (Nahavendi & Malekzadeh, 1999, p. 532) ได้ให้ความหมายของคำว่า ประสิทธิภาพ (Effectiveness) หมายถึง บุคคลหรือองค์การได้บรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ตามแผน อันหมายถึง 4 ประการ ดังนี้ 1) คุณภาพของงาน 2) ความพึงพอใจของลูกค้าหรือผู้รับบริการ 3) นวัตกรรมใหม่ ๆ ที่ดีกว่าเดิม 4) ความพึงพอใจของบุคลากรที่ทำงาน

กิปลัน (Gibson, 1997, p. 55) ได้ให้ความหมายของคำว่า ประสิทธิภาพ (Effectiveness) ว่ามาจากคำว่า Effect ที่ใช้ในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล (Cause and effect) โดยอธิบายถึง ประสิทธิภาพว่ามี 3 ระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับองค์การ ซึ่งในแต่ละระดับของประสิทธิภาพจะมีปัจจัยที่เป็นเหตุผลแตกต่างกัน ดังนี้ 1) ประสิทธิภาพระดับบุคคล (Individual effectiveness) เป็นการเน้นผลการปฏิบัติงานเฉพาะบุคคลหรือสมาชิกในองค์การที่ทำงานตามหน้าที่และตำแหน่งในองค์การ ซึ่งโดยทั่วไปผู้บังคับบัญชาประเมินประสิทธิภาพระดับบุคคล โดยใช้กระบวนการประเมินผลการปฏิบัติงานเพื่อพิจารณาการขึ้นค่าตอบแทนหรือการให้

รางวัลตอบแทน เป็นปัจจัยที่เป็นเหตุให้เกิดประสิทธิผลระดับบุคคล อันได้แก่ ความสามารถ (Ability) ทักษะ (Skills) ความรู้ (Knowledge) เจตคติ (Attitude) แรงจูงใจ (Motivation) และความเครียด (Stress) 2) ประสิทธิผลระดับกลุ่ม (Group effectiveness) เป็นภาพรวมของกลุ่มบุคคลที่เป็นสมาชิกในองค์การที่ทำงานตามหน้าที่และตำแหน่งในองค์การเป็นปัจจัยที่เป็นเหตุให้เกิดประสิทธิผลระดับกลุ่ม อันได้แก่ ความสามัคคี (Cohesiveness) ภาวะผู้นำ (Leadership) โครงสร้าง (Structure) สถานภาพ (Status) บทบาท (Roles) และบรรทัดฐาน (Norms) 3) ประสิทธิผลระดับองค์การ (Organizational effectiveness) เป็นภาพรวมของประสิทธิผลระดับบุคคลและระดับกลุ่ม เป็นปัจจัยที่เป็นเหตุให้เกิดประสิทธิผลระดับองค์การ อันได้แก่ สภาพแวดล้อม (Environment) เทคโนโลยี (Technology) กลยุทธ์ (Strategy choices) โครงสร้าง (Structure) กระบวนการต่าง ๆ (Process) และวัฒนธรรม (Culture) โดยที่ประสิทธิผลองค์การทั้ง 3 ระดับ มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งประสิทธิผลองค์การขึ้นอยู่กับประสิทธิผลของบุคคลและกลุ่มนั่นเอง นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นอีกหลายประการ เช่น ชนิดขององค์การงานที่องค์การทำและเทคโนโลยีที่ใช้ในการทำงานขององค์การ

จากความหมายขององค์การที่มีประสิทธิผลข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า องค์การที่มีประสิทธิผล หมายถึง องค์การที่ประสบผลสำเร็จในการผลิตผลลัพธ์ที่มีคุณภาพด้วยสมรรถนะเพื่อความอยู่รอดขององค์การ

การบริหารองค์การที่มีประสิทธิผล

ในการบริหารองค์การให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งหมายถึง การใช้วิธีและปัจจัยในการบริหารอย่างคุ้มค่าภายใต้ข้อจำกัดและบริบทขององค์การ เพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ เรียกว่าองค์การนั้นมีประสิทธิผล ซึ่งมีนักการศึกษาได้ศึกษาวิธีการบริหารองค์การที่มีประสิทธิผลไว้ ดังนี้

สตีเวอส์ (Steers, 1977, pp. 59-60) ได้เสนอปัจจัยการบริหารซึ่งเป็นตัวกำหนดประสิทธิผลขององค์การไว้ 4 ประการใหญ่ ๆ คือ

1. ลักษณะขององค์การ (Organization characteristics) ประกอบด้วย
 - 1.1 โครงสร้างขององค์การ
 - 1.2 บทบาทของเทคโนโลยี
2. ลักษณะของสภาพแวดล้อม (Environment characteristics) ประกอบด้วย
 - 2.1 ลักษณะสภาพแวดล้อมภายนอกองค์การ
 - 2.2 ลักษณะสภาพแวดล้อมภายในองค์การ

3. ลักษณะของบุคลากร (Employee characteristics) ประกอบด้วย
 - 3.1 ความผูกพันต่อองค์กร
 - 3.2 การปฏิบัติงาน
4. นโยบายการบริหารและการปฏิบัติงาน (Policies and practices) ประกอบด้วย
 - 4.1 การกำหนดเป้าหมาย
 - 4.2 การจัดหาและการใช้ทรัพยากร
 - 4.3 สภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน
 - 4.4 กระบวนการติดต่อสื่อสาร
 - 4.5 ภาวะผู้นำและการตัดสินใจ
 - 4.6 การปรับตัวขององค์กรและการริเริ่มสิ่งใหม่

ซึ่งสตีเวียส (Steers) กล่าวว่า หากองค์กรสามารถกำหนดปัจจัยทั้งสี่ประการให้บังเกิดผลได้ จะทำให้องค์กรประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติการกิจตามอำนาจหน้าที่ ซึ่งสอดคล้องกับแคมป์เบลล์ และคณะ (Campbell et al, 1990, pp. 132-135) ได้ศึกษาวิเคราะห์ประสิทธิผลขององค์กร ประกอบด้วย 19 เกณฑ์ ที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย ดังนี้ 1) ความมีประสิทธิภาพโดยรวม (Overall effectiveness) 2) คุณภาพ (Quality) 3) ผลผลิต (Productivity) 4) ความพร้อม (Readiness) 5) ประสิทธิภาพ (Efficiency) 6) ผลกำไร (Profit) 7) การเติบโต (Growth) 8) การใช้ประโยชน์จากสภาพแวดล้อม (Utilization of environment) 9) ความมั่นคง (Stability) 10) การเปลี่ยนงาน (Turnover) หรือคงอยู่ต่อ (Retention) 11) การขาดงาน (Absenteeism) 12) อุบัติเหตุ (Accidents) 13)ขวัญ (Morale) 14) การจูงใจ (Motivation) 15) ความพึงพอใจ (Satisfaction) 16) ความเห็นที่พ้องกันเป้าหมาย (Internalization of organization goals) 17) ความขัดแย้ง-ความสามัคคี (Conflict-cohesion) 18) ความยืดหยุ่น-ปรับตัว (Flexibility-adaptation) 19) การประเมินโดยสภาพแวดล้อมภายนอก (Evaluations by external entities)

โดยที่มิลตัน (Milton, 1981, pp. 11-12) ได้เสนอองค์ประกอบการบริหารองค์กรที่มีประสิทธิภาพไว้ 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. ลักษณะเฉพาะของบุคลากร (Individual characteristics) ซึ่งประกอบด้วย ความสนใจ เจตคติ ความสามารถในการปฏิบัติงาน ความต้องการ ทักษะความชำนาญ
2. ลักษณะของงาน (Characteristics of the job) ประกอบด้วย ความหลากหลายของงาน ข้อมูลย้อนกลับรางวัลความชัดเจนของบทบาท
3. ลักษณะสิ่งแวดล้อมของงาน (Characteristics of work environment) ประกอบด้วย สิ่งแวดล้อมปัจจุบันและบรรยากาศขององค์กร

จากแนวคิดของนักการศึกษาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า องค์การที่มีประสิทธิผล หมายถึง ความสามารถขององค์การในการใช้กระบวนการทางการบริหารด้วยการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม สามารถดำเนินกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้วยการบูรณาการเพื่อความอยู่รอด และธำรงรักษาวัฒนธรรมองค์การที่ดีไว้

การบริหารโรงเรียน

ความหมายของการบริหาร

การใช้ความหมายของการบริหารของนักวิชาการต่าง ๆ มีที่มาจากความเชื่อ ความคิดของนักวิชาการที่มีความแตกต่างกัน โดย ดร็กเกอร์ (Drucker, 1979, p. 5) กล่าวว่า การบริหาร คือ การทำให้งานต่าง ๆ ลุล่วงไปโดยอาศัยคนอื่นเป็นผู้นำ และเฮอร์เซ และบลันชาร์ด (Hersey & Blanchard, 1982, p. 3) ได้ให้ความหมายการบริหารว่า การบริหาร หมายถึง การทำงานร่วมกับและผ่านแต่ละบุคคลและกลุ่มบุคคล เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ ส่วน รอบบินส์ และคูเทอร์ (Robbins & Coulter, 1996, p. 8) และครีทเนอร์ (Kreitner, 1998, p. 5) ได้เสนอว่า การบริหาร เป็นกระบวนการการทำงานกับบุคคลอื่นและผ่านบุคคลอื่นให้บรรลุประสิทธิผลอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ไมล์สทีน และเบลาสโก (Milstein & Belasco, 1983, p. 161) ได้ให้ความหมายว่า การบริหาร เป็นกระบวนการที่กำหนดทิศทางและควบคุมกิจกรรมของสมาชิกทุกคนในองค์การ ส่วน คูนต์ซ์ และเวห์ริช (Koontz & Wehrich, 1990, p. 4) เห็นว่า การบริหารเป็นกระบวนการในการออกแบบและสร้างบรรยากาศในการทำงานของแต่ละคนร่วมกัน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้ง ฮูสเซน และโพสท์เทิลเวท (Husen & Postlewaite, 1994, p. 213) ได้ให้ความหมายว่า การบริหาร เป็นศิลปะในการประสานองค์ประกอบ หรือปัจจัยการผลิตที่มุ่งไปสู่ผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายขององค์การ

จากความหมายที่นักวิชาการต่าง ๆ ได้ให้ไว้ สรุปได้ว่า การบริหาร คือ กระบวนการทำงานโดยอาศัยคนอื่น ซึ่งอาจทำกับบุคคลอื่นหรืออาจผ่านบุคคลอื่นที่ต้องอาศัยศาสตร์และศิลปะในการทำงาน เพื่อให้การทำงานบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพ

การบริหาร โรงเรียน ในที่นี้จะกล่าวถึงการบริหาร โรงเรียนใน 2 มิติ คือ มิติของกระบวนการบริหาร (Managerial function process dimension) และมิติของงานบริหาร (Managerial task dimension) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

มิติของกระบวนการบริหาร (Managerial function process dimension)

นักวิชาการอธิบายว่า การบริหาร โรงเรียนต้องดำเนินการบริหารคนและทรัพยากร การศึกษาอย่างเป็นกระบวนการ กิจกรรมที่ทำให้การบริหารประสบความสำเร็จเรียกว่า หน้าที่ของผู้บริหารหรือหน้าที่การบริหาร (Managerial functions) ซึ่งมีนักวิชาการได้เสนอกระบวนการบริหารไว้มากมาย ดังนี้ กุลlick และเออร์วิก (Gulick & Urwick, 1973, p. 13) ได้เสนอบทความเรื่อง “Notes on the theory of organization” กล่าวถึงหน้าที่หรืองานที่ผู้บริหารระดับสูงต้องกระทำ (Functions of executives) ประกอบด้วย 1) การวางแผน (Planning) 2) การจัดองค์กร (Organizing) 3) การจัดคนเข้างาน (Staffing) 4) การอำนวยการ (Directing) 5) การประสานงาน (Coordinating) 6) การรายงาน (Reporting) และ 7) งบประมาณ (Budgeting) หรือที่เราเรียกโดยย่อว่า “POSDCORB” ซึ่งเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีในศาสตร์สาขาบริหารการศึกษา

ส่วน แคส และ โรเซนไวท์ (Kast & Rosenzweig, 1988, pp. 399-405) ได้ระบุภารกิจ การบริหาร (The managerial task) ประกอบด้วย 1) การกำหนดเป้าหมาย (Goal setting) 2) การวางแผน (Planning) 3) การจัดทรัพยากร (Assembling resources) 4) การจัดองค์การ (Organizing) 5) การปฏิบัติงาน (Implementing) และ 6) การควบคุม (Controlling)

คุนซ์ และ ไวทริช (Koontz & Wehrich, 1990, pp. 22-24) ประกอบด้วย 1) การวางแผน (Planning) 2) การจัดองค์การ (Organizing) 3) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) 4) การอำนวยการ (Directing) และ 5) การควบคุม (Controlling)

ฮอดเก็ตส์ (Hodgetts, 1990, p. 72) กล่าวว่า กระบวนการบริหาร ประกอบด้วย 1) การวางแผน (Planning) 2) การจัดองค์การ (Organizing) และ 3) การควบคุม (Controlling)

ในขณะที่ ฮอลท์ (Holt, 1990, p. 72) ได้อธิบายกระบวนการบริหาร ได้แก่ 1) การวางแผน (Planning) 2) การจัดองค์การ (Organizing) 3) การนำ (Leading) และ 4) การควบคุม (Controlling)

นอกจากนี้ روبินส์ และสจิวท-โคทซ์ (Robbins & Stuart-Kotze, 1990, pp. 22-23) บาร์ตัน และมาร์ติน (Barton & Martin, 1991, pp. 6-9) สโตนเนอร์ และฟรีแมน (Stoner & Freeman, 1992, pp. 8-9) روبินส์ และเมอริคิ (Robbins & Muckerji, 1994, pp. 7-8) روبินส์ และคอลลเทอร์ (Robbins & Caulter, 1996, pp. 9-10) กิบสัน และคณะ (Gibson and others, 1997, pp. 15-17) และ เบทแมน และสเนลล์ (Bateman & Snell, 1999, pp. 6-8) ต่างเห็นตรงกันว่า กระบวนการบริหาร ประกอบด้วย 4 กระบวนการ คือ 1) การวางแผน (Planning) 2) การจัดองค์การ (Organizing) 3) การนำ (Leading) และ 4) การควบคุม (Controlling)

รวมทั้งแนวคิดของครีทเนอร์ (Kreitner, 1998, pp. 14-15) จำแนกกระบวนการบริหาร เป็น 8 กระบวน คือ 1) การวางแผน (Planning) 2) การตัดสินใจสั่งการ (Decision making)

3) การจัดองค์การ (Organizing) 4) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) 5) การสื่อสาร (Communicating) 6) การจูงใจ (Motivating) 7) การนำ (Leading) และ 8) การควบคุม (Controlling)

และนักวิชาการบริหารยุคใหม่ ดับบริน (Dubrin, 2000, pp. 12-13) ได้ประมวลและระบุ ว่า กระบวนการบริหาร คือ 1) การวางแผน (Planning) 2) การจัดองค์การและการจัดบุคลากร (Organizing and Staffing) 3) การนำ (Leading) และ 4) การควบคุม (Controlling)

จากความคิดเห็นของนักวิชาการด้านบริหารข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การจำแนก กระบวนการบริหารของนักวิชาการส่วนใหญ่ ประกอบด้วย กิจกรรมย่อย ๆ ที่คล้ายคลึงกัน แต่มีการจัดกลุ่มกิจกรรมย่อยแตกต่างกันออกไปตามความคิดเห็นของแต่ละคน ซึ่งในช่วง คริสต์ศักราช 1990-2000 พบว่า แนวคิดของนักวิชาการด้านองค์การและการจัดการ ได้สรุป ความหมายและกิจกรรมในหน้าที่การบริหารเป็น 4 ด้าน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การวางแผน (Planning)

การวางแผน (Panning) หมายถึง การตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะดำเนินการอย่างไรให้บรรลุ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ กล่าวคือ การวางแผนเป็นกระบวนการกำหนดเป้าหมายขององค์การ และวางแนวทางดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายนั้น กิจกรรมการวางแผน ประกอบด้วย การวิเคราะห์ สภาพปัจจุบัน การกำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ การกำหนดนโยบาย มาตรการและกลยุทธ์ การดำเนินงาน รวมทั้งการกำหนดทรัพยากรที่ต้องใช้ในการดำเนินงาน การวางแผนเป็นหน้าที่ บริหารที่สำคัญที่สุดอันดับแรกของผู้บริหาร เพราะจะมีผลต่อการดำเนินการบริหารในส่วนอื่น ๆ ดังนั้น จึงจำเป็นที่หน่วยงานต่าง ๆ ต้องให้ความสำคัญต่อการวางแผน ปัจจุบันการวางแผนกลยุทธ์ (Strategic planning) เป็นสิ่งที่ใช้กันแพร่หลายมากทั้งในวงการธุรกิจเอกชนและหน่วยงานของรัฐ โดยการวางแผนกลยุทธ์จะมุ่งเน้นการคาดคะเนสภาพในอนาคต จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม และการประเมินจุดอ่อนจุดแข็งขององค์การ เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ วัตถุประสงค์ขององค์การ และหาแนวทางหรือกลยุทธ์กำกับการทำงานในอนาคตของหน่วยงาน หรือเตรียมเผชิญกับการแข่งขัน เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น จะเน้นถึงความสามารถในการปรับตัวขององค์การเพื่อนำ องค์การไปสู่จุดหมายที่ต้องการ ขั้นตอนในการวางแผนกลยุทธ์ นักวิชาการได้กำหนดในลักษณะ ที่แตกต่างกันไป แต่โดยส่วนใหญ่จะประกอบด้วยกิจกรรมหลัก ดังนี้

1.1 วิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและภายใน ซึ่งก็คือ การวิเคราะห์จุดแข็ง (Strength) และจุดด้อย (Weakness) ภายในขององค์การ รวมทั้งโอกาส (Opportunity) และข้อจำกัด (Treat) จากภายนอกองค์การ

1.2 กำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) คือ ภาพอนาคตขององค์การที่ต้องการจะไปให้ถึง ซึ่งจะต้องมีความชัดเจนและจะต้องมีการกำหนดตัวดัชนีชี้วัดความสำเร็จไว้ด้วย โดยเปิดโอกาส

ให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมกันกำหนด เพื่อให้เป็นที่ยึดถือร่วมกันและเป็นทิศทางในการดำเนินงานร่วมกันทิศทางเดียวกัน

1.3 การกำหนดพันธกิจ (Mission) หมายถึง กิจกรรมสนับสนุนต่าง ๆ เป็นสิ่งที่องค์กรจะต้องกระทำ โดยจะต้องสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายหรือเหตุผลในการจัดตั้งองค์กร

1.4 การกำหนดจุดหมาย (Goals) หมายถึง ผลที่ต้องการให้เกิดในระยะยาว

1.5 การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objectives) หมายถึง ผลที่ต้องการให้เกิดขึ้นในลักษณะจำเพาะเจาะจง จากการดำเนินกิจกรรมตามที่ได้วางแผนไว้

1.6 การกำหนดกลยุทธ์ (Strategies) ซึ่งเป็นวิธีการที่จะกระทำให้สำเร็จและเกิดผลสำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ รวมทั้งมีการจัดลำดับความสำคัญของวิธีการ

1.7 การกำหนดนโยบาย (Policies) เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานอย่างกว้าง ๆ ที่จะเชื่อมโยงการกำหนดกลยุทธ์กับการนำไปปฏิบัติ

2. การจัดองค์กร (Organizing)

การจัดองค์กร (Organizing) หมายถึง กระบวนการจัดการทรัพยากร และการจัดระบบการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร กิจกรรมการจัดองค์กรประกอบด้วย การจัดทำแผนปฏิบัติงาน การจัดบุคลากรรับผิดชอบงาน การจัดทำมาตรฐานและรายละเอียด การปฏิบัติงาน การจัดระบบการบังคับบัญชาและการประสานงาน การกำหนดภารกิจขององค์กร การจัดระบบทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในองค์กร คูนท์ซ์ และไวห์ริช (Koontz & Wehrich, 1990, pp. 147-180) ได้สรุปว่าการจัดองค์กร เป็นการจำแนกงานที่จำเป็น การจัดกลุ่มงานให้เหมาะกับทรัพยากรองค์กร และสถานการณ์ การมอบหมายงาน และการจัดการความสัมพันธ์งานและอำนาจ มีรายละเอียด ดังนี้

2.1 การจำแนกงาน เป็นพื้นฐานเริ่มต้นของการจัดองค์กร ทำให้ทราบว่าองค์กรมีกิจกรรมอะไรบ้าง ที่ต้องปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร และจำเป็นต้องกำหนดให้มีผู้ปฏิบัติงานที่มีความรู้ความสามารถตรงกับงานที่กำหนด การจำแนกงานส่วนใหญ่จะดำเนินการจำแนกตามหน้าที่ขององค์กร เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ขององค์กรที่กำหนดไว้

2.2 การจัดกลุ่มงาน เป็นการรวมกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ไว้ด้วยกัน ภายใต้หลักเกณฑ์ของการจำแนกงาน ซึ่งอาจจัดกลุ่มในลักษณะความชำนาญเฉพาะทาง หรือให้มีความร่วมมือซึ่งกันและกัน หรือจัดตามหน้าที่การปฏิบัติงาน ผลผลิต หรือการบริการลูกค้า พื้นที่ภูมิศาสตร์ หรือเส้นทางที่ผลผลิตสู่ลูกค้า เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร โดยกลุ่มงานต่าง ๆ จะต้องมีความสัมพันธ์และมีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกันตลอดแนว

2.3 การกำหนดอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่เป็นอำนาจหน้าที่ซึ่งองค์กรได้มอบให้กับผู้บริหาร เพื่อจะได้นำไปใช้ในการบริหารภารกิจขององค์กร ในขณะที่

ความรับผิดชอบ หมายถึง ข้อผูกพันที่ผู้ได้บังคับบัญชามีต่อผู้บังคับบัญชา ในการกระทำกิจกรรมที่ได้รับมอบหมายหน้าที่ตามตำแหน่งหน้าที่

2.4 การมอบหมายงาน การมอบหมายงาน เป็นสิ่งที่จำเป็นที่ผู้บริหารต้องดำเนินการ เพราะงานในองค์กรมีมากเกินไปที่ผู้บริหารเพียงคนเดียวจะดำเนินการได้หมดทุกเรื่อง การมอบหมายงานจะดำเนินการควบคู่ไปกับการมอบอำนาจหน้าที่โดยผู้บังคับบัญชา เพื่อให้ผู้ปฏิบัติสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือควบคุมงานขององค์กรได้อย่างสมบูรณ์ การมอบหมายงาน จึงหมายถึง การที่ผู้บังคับบัญชากำหนดอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ มอบหมายให้แก่ผู้ได้บังคับบัญชา โดยผู้บังคับบัญชายังคงต้องรับผิดชอบต่องานที่มอบหมายไปด้วย

3. การนำ (Leading)

การนำ (Leading) หมายถึง การใช้ภาวะของผู้นำในการอำนวยความสะดวกและประสานงาน เพื่อให้บุคลากรปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมายขององค์กร ต้องอาศัยภาวะผู้นำของผู้บริหาร กิจกรรมการนำ ประกอบด้วย การจูงใจ การตัดสินใจสั่งการ การสื่อสารและการแก้ปัญหาความขัดแย้งของบุคลากร การอำนวยความสะดวกและการประสานงานเพื่อให้บุคลากรปฏิบัติงาน นั่นคือ การสั่งการจะเกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้

3.1 ภาวะผู้นำ (Leadership) ผู้บริหารจะต้องชักจูงและกระตุ้นให้ผู้ได้บังคับบัญชาของตนทำงานให้ดีที่สุด และสามารถใช้อิทธิพลส่วนตัวให้เกิดผลต่อผู้ได้บังคับบัญชาโดยผู้บริหารพึงกระทำสิ่งต่อไปนี้ 1) มองการณ์ไกลและมีอิทธิพลในการพัฒนาเป้าหมายและนโยบายของสถานศึกษา 2) กระตุ้นให้มีการพัฒนาโครงการต่าง ๆ เพื่อช่วยให้บรรลุเป้าหมายของสถานศึกษา 3) กำหนดวิธีการและการประสานงานในการนำโครงการต่าง ๆ ไปปฏิบัติ 4) จัดหาทรัพยากรที่จำเป็นเพื่อสนับสนุนโครงการต่าง ๆ 5) เป็นตัวแทนสถานศึกษาในกิจกรรมต่าง ๆ และ 6) ประเมินประสิทธิผลและประสิทธิภาพของการดำเนินการ

3.2 การจูงใจผู้ได้บังคับบัญชา (Motivation) ในการจูงใจผู้ได้บังคับบัญชานั้น ผู้บริหารควรทราบถึงกลไกการแสดงออกของพฤติกรรมของผู้ได้บังคับบัญชาโดยทั่วไปก่อน เพื่อให้สามารถกำกับ และชักจูงใจผู้ได้บังคับบัญชาได้ดี ทั้งนี้ต้องไม่ลืมว่าพฤติกรรมของคนที่แสดงออกไม่เหมือนกัน เพราะแต่ละคนย่อมมีคุณค่าของระบบ ค่านิยมที่แตกต่างกัน จึงต้องมีวิธีการจูงใจต่างกันไป ทั้งนี้ ฮอย และมิสเกล (Hoy & Miskel, 1991, pp. 189-201) ได้เสนอแนวทางการสร้างแรงจูงใจที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาที่เกิดประสิทธิผลคือ 1) จัดให้มีระบบการให้สิ่งจูงใจ (Incentive system) ที่มีความเหมาะสมกับบุคลากรขององค์กรนั้น ๆ ซึ่งอาจเป็นแรงจูงใจทั่ว ๆ ไปที่ไม่ใช่วัตถุสิ่งของ เช่น มาตรฐานการทำงาน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หรืออาจเป็นสิ่งจูงใจเฉพาะ ซึ่งมีทั้งวัตถุ สิ่งของ เงินทอง รวมทั้งสิ่งที่ไม่ใช่สิ่งของ

หรือการใช้สิ่งจูงใจภายนอก (Extrinsic) ซึ่งบุคคลจะได้รับจากบุคคลอื่นหรือจากองค์กร และแรงจูงใจภายใน (Intrinsic) ซึ่งเกิดจากแรงกระตุ้นภายในของบุคคลแต่ละคน เช่น ความต้องการความสำเร็จ การพัฒนาศักยภาพของตนเอง 2) มีการออกแบบการทำงานใหม่ (Work redesign) ให้เหมาะกับบุคคลยิ่งขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กร เพื่อสร้างแรงจูงใจภายในบุคคลให้อยากทำงานมากขึ้น เพราะจะเกิดความรู้สึกว่างานนั้นมีความหมาย จึงเกิดความรู้สึกรับผิดชอบต่อผลงานที่รับผิดชอบ และเกิดความรู้ความเข้าใจผลงานที่ได้กระทำไปจากข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับการทำงานของตน และ 3) การตั้งจุดมุ่งหมายการทำงานที่ชัดเจน (Goal setting and management by objective) โดยการร่วมมือกันกำหนดวัตถุประสงค์การทำงานเพื่อให้หน่วยงานประสบความสำเร็จ

3.3 การติดต่อสื่อสาร (Communication) เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการสั่งการระหว่างผู้บริหารและผู้ใต้บังคับบัญชาให้มีความเข้าใจระหว่างกัน และเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดความร่วมมือภายในกลุ่ม แบ่งเป็น 3 แบบ คือ 1) จากบนลงล่าง คือ การสั่งการตามสายการบังคับบัญชาปกติ 2) จากล่างขึ้นบน คือ รายงานผลการปฏิบัติงาน แต่กรณีการให้ข้อเสนอแนะที่ผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นผู้ริเริ่มจะมีได้เฉพาะที่ผู้บริหารเปิดโอกาสให้เท่านั้น โดยผู้บริหารจะมีโอกาสได้ทราบข้อเท็จจริงจากผู้ปฏิบัติได้มาก การตัดสินใจก็จะกระทำได้ดีขึ้น แต่ก็อาจทำให้สับสน และอาจให้ข้อเสนอแนะที่ไม่เป็นประโยชน์ และ 3) การติดต่อกันเองตามแนวนอน เป็นการติดต่อกันเองที่ทำให้สามารถติดต่อได้รวดเร็วมากขึ้น แต่มีข้อเสีย คือ ผู้ใต้บังคับบัญชาคิดจะรวมหัวกันก็จะทำได้สะดวก

4. การควบคุม (Controlling)

การควบคุม (Controlling) หมายถึง การกำกับให้การดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายและแผนองค์กร การควบคุมประกอบด้วยตรวจสอบติดตาม การเปรียบเทียบผลการปฏิบัติกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ และการปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงาน กล่าวคือ ส่วนประกอบที่สำคัญคือ 1) การกำหนดมาตรฐานหรือเป้าหมายล่วงหน้า 2) การเปรียบเทียบผลงานกับมาตรฐาน และ 3) การดำเนินการแก้ไขเพื่อให้การปฏิบัติงานขั้นต่อไปเป็นไปตามทางที่กำหนดไว้ การควบคุมสมัยใหม่ คือ การบริหารตามจุดมุ่งหมาย (Management by objectives) ซึ่งมีการกำหนดเป้าหมายของงาน จากเป้าหมายที่กำหนด ผู้ปฏิบัติที่เกี่ยวข้องจะสามารถที่จะควบคุมตัวเอง (Self-control) ในการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายได้ โดยเป็นการควบคุมจากภายในตัวผู้ปฏิบัติ

มิติของงานบริหารสถานศึกษา (School managerial task dimension)

ในปัจจุบันงานบริหารสถานศึกษาเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 มาตรา 39 ได้กำหนดให้กระทรวงศึกษาธิการกระจายอำนาจการบริหารงานสี่ด้าน คือ 1) การบริหารงานวิชาการ 2) การบริหารงบประมาณ

3) การบริหารงานบุคคล และ 4) การบริหารทั่วไป สู่เขตพื้นที่และสถานศึกษาโดยตรง
หลักการบริหารโรงเรียนรูปแบบการกระจายอำนาจ ประกอบด้วย การบริหารวิชาการ

1. การบริหารงานวิชาการ

งานด้านวิชาการเป็นหัวใจสำคัญของโรงเรียน คันทิ่งแฮม และคอร์ดีโร (Cunningham & Cordeiro, 2003, pp. 202-203) กล่าวว่า ผลสัมฤทธิ์ทางด้านวิชาการมีความสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก ได้แก่ ผู้เรียนต้องมีทักษะพื้นฐานและข้อเท็จจริง ซึ่งเป็นความคิดทางการเรียนรู้ ประการที่สอง ความสำเร็จทางด้านวิชาการ ผู้เรียนต้องมีทักษะการคิดในระดับสูง การแก้ปัญหา และความรู้ระดับก้าวหน้า ทั้งสองประการนี้จะนำไปสู่การพัฒนาวิชาการและการจัดการเรียนการสอน และขอบเขตของงานด้านวิชาการของโรงเรียน มีดังต่อไปนี้ 1) การกำหนดแผนงานวิชาการ 2) การพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน 3) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ 4) การประกันคุณภาพสถานศึกษา

1.1 การกำหนดแผนงานวิชาการ

การวางแผนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการปฏิบัติงาน เพราะแผนงานเป็นการเตรียมงานล่วงหน้าในการปฏิบัติงานวิชาการ โดยมุ่งหมายใช้เป็นแนวทางให้งานวิชาการบรรลุตามวัตถุประสงค์ของโรงเรียน การวางแผนจึงเป็นกระบวนการในการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย นโยบาย วิธีการปฏิบัติ และระยะเวลาที่ดีที่สุดไว้ล่วงหน้า เพื่อเป็นแนวทางดำเนินการให้บรรลุผล (สมิต สัจฉกร, 2550, หน้า 13)

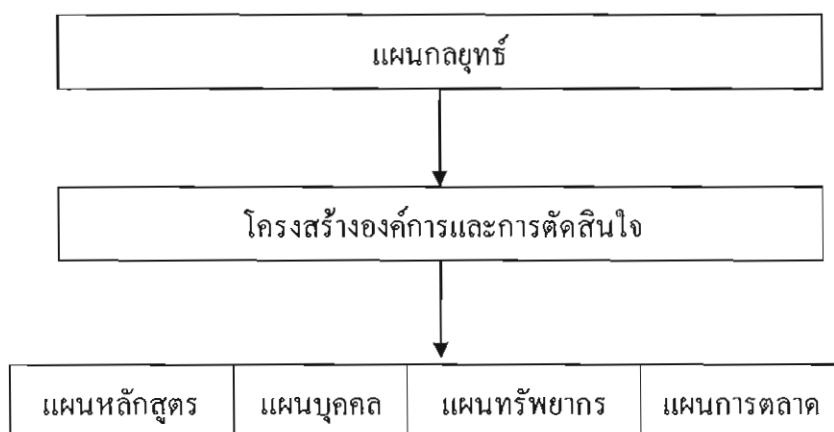
แผนงานวิชาการเป็นแผนการปฏิบัติการ (Action plan) เป็นแผนงานที่มีขั้นตอนของการปฏิบัติงาน และมีลักษณะเป็นแผนงานเฉพาะ กำหนดทิศทางการปฏิบัติงาน การกำหนด การปฏิบัติงานวิชาการ การจัดทำแผนการปฏิบัติการต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย มาร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการ คือ

1. ผู้มีความรับผิดชอบในการวางแผน ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนหรือหัวหน้าแผนงาน
2. ผู้มีส่วนได้เสียกับผลการปฏิบัติงาน ได้แก่ คณะกรรมการบริหาร หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ หัวหน้าระดับ
3. ผู้ปฏิบัติตามแผน ได้แก่ คณะครูหรือคณะกรรมการแผนงาน
4. ผู้ให้คำปรึกษา ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ปรึกษาของโรงเรียน

สมิต สัจฉกร (2550, หน้า 28-29) กล่าวว่า แผนปฏิบัติงานจะต้องสัมพันธ์กับแผนกลยุทธ์ (Strategic plan) เพราะแผนกลยุทธ์เป็นการกำหนดกรอบใหญ่ในการปฏิบัติงานโดยรวม ขององค์กรมีการกำหนดวิสัยทัศน์ที่องค์กรมุ่งจะเป็น ประกอบด้วย เป้าประสงค์ (Goal) ค่านิยม (Value) และกลยุทธ์ (Strategy) ซึ่งจะต้องมีการปฏิบัติให้เป็นจริง แผนกลยุทธ์จะต้องมีการกำหนด

ตำแหน่งยุทธศาสตร์ในการปฏิบัติงาน ไม่ดำเนินการอย่างสะเปะสะปะ ระบุความสามารถหลักขององค์กรเป็นความสามารถที่สั่งสมและฝังลึกในองค์กร ซึ่งจะต่อยอดเสริมสร้างให้เป็นผลงานสูงสุด กำหนดแก่นกลยุทธ์ (Strategic them) ให้เป็นแนวทางปฏิบัติอันจะส่งผลให้องค์กรสามารถบรรลุวิสัยทัศน์โดยอาศัยความสามารถหลักขององค์กร แผนกลยุทธ์จะต้องกำหนดวัตถุประสงค์และการวัด โดยมีเป้าหมาย (Target) มีโครงการที่นำมาปฏิบัติต่อเนื่อง เชื่อมโยงเป็นแผนที่กลยุทธ์ (Strategic map)

แผนงานกลยุทธ์ เป็นแผนงานของโครงสร้างองค์กรและการตัดสินใจของโรงเรียน รวมไปถึงการมีส่วนร่วม แผนงานกลยุทธ์เป็นโครงสร้างความรับผิดชอบของโรงเรียนและเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมของโรงเรียน ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2 แสดงแผนงานย่อยในแผนกลยุทธ์ (สมิต สัจฉกร, 2550, หน้า 29)

แผนงานย่อยในแผนงานกลยุทธ์จึงจัดแผนงานย่อยตาม โครงสร้างของโรงเรียน และการตัดสินใจดังแผนย่อยในแผนภาพ ดังนี้

1. แผนหลักสูตร รวมถึงผลการเรียนของนักเรียนที่จะพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน
2. แผนบุคคล ได้แก่ การสรรหาและการพัฒนาทักษะของบุคลากร
3. แผนทรัพยากร ได้แก่ การเงินและวัสดุที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ
4. แผนการตลาด ได้แก่ วิธีการที่จะได้มาของทรัพยากรและการสนับสนุนจากคนอื่น

ที่จะทำให้เกิดผลสำเร็จ รวมถึงการประชาสัมพันธ์โรงเรียน

แผนงานเหล่านี้แต่ละแผน ควรกำหนดวัตถุประสงค์ทั้งระยะยาวและระยะสั้น

การจัดทำแผนงาน ลูเนนเบิร์ก และออร์นสไตน์ (Lunenberg & Ornstein, 2008, p. 46) กล่าวว่า การจัดทำแผนงานจะต้องกำหนดนโยบายเป็นแนวทางการตัดสินใจในการบริหารงาน หรือการนิเทศผู้ได้บังคับบัญชาในการปฏิบัติงาน บางครั้งคณะกรรมการบริหารของโรงเรียน เป็นผู้กำหนดนโยบายเพื่อให้ครูใหญ่หรือคณาจารย์นำไปปฏิบัติ นโยบายมีหลายประเภท นโยบายการเรียนการสอน นโยบายการเงิน นโยบายบุคลากร และอื่น ๆ นโยบายแต่ละนโยบายจะมีนโยบายเฉพาะที่จะพัฒนา เช่น นโยบายบุคลากรรวมไปถึงการสรรหา การบรรจุแต่งตั้ง การส่งเสริม การฝึกอบรม นโยบายการเรียนการสอน อาจมีนโยบายการจัดกลุ่มผู้เรียน นโยบายขนาดชั้นเรียน ชั่วโมงการเรียนการสอน นโยบายการวัดผลประเมินผล เป็นต้น

เมื่อโรงเรียนกำหนดแผนงานกลยุทธ์แล้ว จึงจัดทำแผนงานปฏิบัติการ ประกอบด้วย โปรแกรม โดยนำเป้าหมาย ยุทธศาสตร์ นโยบาย กฎเกณฑ์ มากำหนดโปรแกรมการเงิน อาคาร สถานที่และสภาพแวดล้อม การเรียนการสอน ทรัพยากรบุคคล โดยนำเป้าหมายและขั้นตอน การดำเนินงานและผู้รับผิดชอบ โปรแกรมจะเป็นขอบเขตกว้าง ๆ ในการพัฒนาและกำหนด โครงการ (Projects) ที่กำหนดตามโปรแกรม เป็นการกำหนดรายละเอียดที่จะทำงานให้ได้ตาม เป้าหมายของโปรแกรม รวมทั้งกำหนดงบประมาณ บุคลากร และแนวปฏิบัติ

1.2 การพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน

1.2.1 การพัฒนาหลักสูตร พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2547, หน้า 9-10) มาตรา 27 กำหนดให้สถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ ในวาระหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยคณะกรรมการการศึกษา ชั้นพื้นฐานจะกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาชั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ

1.2.2 การพัฒนาการจัดการเรียนการสอน สถานศึกษาจะจัดกระบวนการเรียนรู้ มุ่งเน้นการฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้ มาใช้ป้องกันและแก้ไขปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ ให้ทำได้คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน ปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ใน ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ เพื่อให้การใช้หลักสูตรการศึกษาชั้นพื้นฐานบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ สถานศึกษาต้องมีการประสานสัมพันธ์และร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชน

ให้การพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษาเป็นไปอย่างต่อเนื่อง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545, หน้า 3-4)

1.2.3 การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนพัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพเพิ่มเติมจากกิจกรรมการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม เป็นกิจกรรมตามความถนัดและความสนใจ เช่น กิจกรรมแนะแนว และกิจกรรมนักเรียน ได้แก่ ลูกเสือ-เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์ การจัดอบรมวิชาการต่าง ๆ เป็นต้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545, หน้า 6)

1.2.4 การจัดชั้นเรียนและบรรยากาศการเรียนรู้ ลูเนนเบิร์ก และออนสไตน์ (Lunenberg & Omsteim, 2008, p. 276) กล่าวว่า ขนาดชั้นเรียนที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพการเรียน และมีผลสัมฤทธิ์การเรียนสูง การจัดชั้นเรียนขนาดใหญ่ (22-37 คน) และการจัดชั้นเรียนขนาดเล็ก (15-20 คน) เมื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การเรียน โดยเฉลี่ยขนาดห้องเรียนขนาดใหญ่ มีจำนวนนักเรียน 27 คน จะมีผลสัมฤทธิ์การเรียนสูงสุด

คิมบรูก และเบอร์เกตต์ (Kinbrough & Burkette, 1990, pp. 156-157) กล่าวถึงบรรยากาศการเรียนรู่ว่า บรรยากาศการเรียนรู้อันมีระเบียบวินัยจะช่วยให้ผลสัมฤทธิ์การเรียนสูง ครูใหญ่ต้องมีความเป็นผู้นำ มีความคาดหวังในความสำเร็จของนักเรียน พฤติกรรมของนักเรียนมีระเบียบวินัย บรรยากาศของโรงเรียนต้องนำไปสู่ความรู้สึกเชื่อมั่นที่จะนำไปสู่เป้าหมาย ทุกคนมีความหวังในตัวเองและผู้อื่นสูง มีความจงรักภักดีต่อโรงเรียน มีการทำงานร่วมกัน มีความพึงพอใจในการทำงาน เห็นคุณค่าและแสดงออกในค่านิยมประชาธิปไตย

ฮอย และฮอย (Hoy & Hoy, 2003, pp. 190-192) ได้ให้แนวทางการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู่ว่า จุดมุ่งหมายของการจัดการชั้นเรียนเพื่อให้ห้องเรียนมีบรรยากาศการเรียนรู้อย่างน้อยห้องเรียนควรมีควรจัดการ 3 ประการ คือ ประการแรก นักเรียนต้องมีเวลามากพอในการเรียนรู้ในแต่ละวัน นักเรียนต้องใช้เวลาอย่างมีประสิทธิภาพ นักเรียนต้องสนใจในข้อมูลโดยใช้เวลาในการเรียนรู้ทางวิชาการ การจัดชั้นเรียนที่ดีจะต้องให้นักเรียนใช้เวลาในการเรียนทางวิชาการ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสม ประการที่สอง การเข้าถึงการเรียนรู้ กิจกรรมในห้องเรียนต้องมีกฎการมีส่วนร่วม ครูต้องเข้าใจกฎการเรียนแบบมีส่วนร่วม การเรียนเป็นกลุ่ม การเรียนในชั้นเรียนไม่ควรให้นักเรียนตอบพร้อมกัน แต่ควรให้ยกมือเพื่อแสดงความต้องการในการตอบ ประการที่สาม การรู้จักจัดการตัวเอง ระบบการจัดการจะช่วยนักเรียนได้ใช้เวลาในห้องเรียนให้เกิดประโยชน์ ครูจะต้องสอนนักเรียนให้รู้จักวิธีการรับผิดชอบรู้จักตั้งเป้าหมาย การเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นการปลูกฝังวิธีการจัดการตัวเองจนกระทั่งถึงระดับมหาวิทยาลัย

1.2.5 การจัดแหล่งเรียนรู้และห้องสมุด การจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและหลักสูตรสถานศึกษา มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตและใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งมีความยืดหยุ่นสนองความต้องการของผู้เรียน ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ ดังนั้น โรงเรียนจะต้องจัดสื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ทุกประเภทและเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนจะใช้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ผู้สอนควรจัดทำสื่อและพัฒนาสื่อให้หลากหลาย ทั้งสื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยี และสื่ออื่น ๆ ให้เพียงพอ ทั้งสื่อที่ยืมได้จากศูนย์สื่อหรือห้องสมุดโรงเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545, หน้า 23)

1.2.6 การจัดบริการการศึกษาสำหรับคนพิการเรียนร่วมนักเรียนปกติ และการจัดการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษ เป็นการจัดการศึกษาตามสิทธิและความเสมอภาค ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 10 ระบุว่า การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องให้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน

1.2.7 การนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน ฮอย และฟอร์ซีส (Hoy & Forsyth, 1986, pp. 3-4) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษาเป็นการปรับปรุงการสอน

1.2.7.1 เพื่อให้ครูพัฒนาการสอนของตนเองได้

1.2.7.2 ครูต้องการอิสระในการพัฒนาการสอนเป็นรูปแบบการสอนของตน

1.2.7.3 การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนต้องการการสนับสนุนจากสังคม โดยการส่งเสริมวิชาชีพและทางสติปัญญา

1.2.7.4 รูปแบบการนิเทศด้วยการบังคับ ไม่น่าจะเป็นการพัฒนาการสอนที่ประสบผลสำเร็จ

1.2.7.5 การพัฒนาการสอนให้ประสบผลสำเร็จไม่ใช้อยู่ในภาพการแห่งความกลัวแต่เป็นการทำงานร่วมกัน ไม่ใช่การใช้อำนาจ และเป็นการสนับสนุนครูด้วยการตรวจสอบและการทดลอง

1.3 การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ครูใช้พัฒนาคุณภาพผู้เรียน ช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่แสดงการพัฒนาความก้าวหน้าและความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียน รวมทั้งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมผู้เรียนให้เกิดการพัฒนาอย่างเต็มความสามารถ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2544)

1.4 การประกันคุณภาพสถานศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดในมาตรา 47 ให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ ประกอบด้วย ระบบการประกันคุณภาพภายในและระบบการประกันคุณภาพภายนอกดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2547)

1.4.1 ให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และให้ถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเปิดเผยต่อสาธารณชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา และเพื่อรองรับการประกันคุณภาพภายนอก (มาตรา 48)

1.4.2 มีสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาทำการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อให้มีการตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษา และสถานศึกษาทุกแห่งจะต้องได้รับการประเมินภายนอกหนึ่งครั้งในทุก 5 ปี หลังจากการประเมินครั้งสุดท้าย และเสนอผลการประเมินต่อหน่วยงานต้นสังกัดและสาธารณชน (มาตรา 49)

1.4.3 สถานศึกษาจะต้องจัดเตรียมเอกสาร หลักฐาน ตลอดจนบุคลากร คณะกรรมการของสถานศึกษา ผู้ปกครอง และผู้เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา ให้ข้อมูลเพิ่มเติมตามคำร้องขอของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา หรือบุคคล หรือหน่วยงานภายนอกที่สำนักงานดังกล่าวรับรอง ที่ทำการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษา

2. การบริหารงานงบประมาณ

การบริหารงบประมาณและการเงินของสถานศึกษา ระบบการจัดทำงบประมาณ ปัจจุบันเป็นระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน (Performance-based budgeting หรือ PBB) ซึ่งเป็นนโยบายระดับชาติ (กรมสามัญศึกษา, 2544, หน้า 11-29) ซึ่งประกอบด้วย 1) การวางแผนงบประมาณ (Budget planning) 2) การคำนวณต้นทุนกิจกรรม (Activity-based costing) 3) การจัดระบบการจัดซื้อจัดจ้าง (Procurement management) 4) การบริหารทางการเงินและการควบคุมงบประมาณ (Financial management and budget control) 5) การรายงานทางการเงินและผลการดำเนินงาน (Financial and performance reporting) 6) การบริหารสินทรัพย์ (Asset management) และ 7) การตรวจสอบภายใน (Internal audit)

2.1 การวางแผนงบประมาณ

การวางแผนงบประมาณ เป็นการจัดสรรงบประมาณให้แก่กิจกรรมให้ครอบคลุมและครบถ้วน กำหนดเกณฑ์ที่เหมาะสมในการจัดสรรงบประมาณ มีรายละเอียดค่าของงบประมาณ

ที่เป็นเหตุผล มีการจัดลำดับความสำคัญ มีการจัดสรรไปที่หน่วยปฏิบัติการอย่างมีหลักเกณฑ์ และสอดคล้องกับการดำเนินงาน มีรายละเอียดในการควบคุม มีการจัดทำข้อมูลงบประมาณให้สอดคล้องกับระบบบัญชี มีเกณฑ์การเปลี่ยนแปลงแผนงบประมาณเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผล งบประมาณแบบมุ่งผลงานจึงอยู่ที่ระบบการวางแผน การวางแผนงบประมาณจะประกอบด้วย การวางแผนกลยุทธ์ (Strategic planning) กรอบการจัดสรรงบประมาณรายจ่ายล่วงหน้า และการจัดทำกรอบการจัดสรรงบประมาณรายปี

2.2 การบริหารการเงินและการควบคุมงบประมาณ

การบริหารการเงินและการควบคุมงบประมาณ เป็นการประกันว่าโรงเรียนจะไม่นำเงินของโรงเรียนไปใช้จ่ายโดยไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ เป็นการจักระบบการบริหารการเงินให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังนี้

2.2.1 การบริหารการเงิน ผู้บริหารควรให้ความสำคัญดังต่อไปนี้

2.2.1.1 ส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานมีงานมีความคิดสร้างสรรค์ที่จะเสนอแผนงานหรือโครงการที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าประสงค์ของโรงเรียน

2.2.1.2 โรงเรียนต้องวิเคราะห์จุดแข็งขององค์กร และตั้งงบประมาณเพื่อสร้างสรรค์ จุดแข็งของโรงเรียน ไม่ควรตั้งงบประมาณเชิงรับในการแก้ปัญหา

2.2.1.3 การสร้างศักยภาพของโรงเรียนให้เป็นที่เชื่อถือและศรัทธาจากชุมชน ผู้ปกครอง โดยสนับสนุนการเงินเพื่อส่งผลต่อคุณภาพของโรงเรียนและการพัฒนา

2.2.2 ระบบบัญชี ระบบบัญชีต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับระบบงบประมาณ โดยจัดทำบัญชีเกณฑ์พึงรับพึงจ่าย (Accrual basis) เป็นการบันทึกการรับรู้รายได้และค่าใช้จ่ายของหน่วยงานที่ยังไม่เกิดขึ้นจริงเข้าเป็นรายได้รายจ่ายของหน่วยงานเสมอ รวมทั้งมีการปรับปรุงค่าใช้จ่ายค้างจ่าย ค่าใช้จ่ายล่วงหน้า รายได้ค้างชำระ รายได้รับล่วงหน้า การตัดจำหน่ายค่าใช้จายรอดัด และการบันทึกตัดค่าใช้จ่ายเสื่อมราคาในมูลค่าสินทรัพย์ถาวรให้ถูกต้องตามรอบระยะเวลาบัญชีที่เสนอในงบการเงิน จะทำให้ทราบรายได้และรายจ่ายที่แท้จริงขององค์กร

2.2.3 การควบคุมงบประมาณ เป็นกลไกที่จำเป็นสำหรับการประกันว่าความคล่องตัวของงบประมาณที่ได้รับจากส่วนกลางจะนำไปสู่การกระจายงบประมาณที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนั้นในหน่วยงานย่อยขององค์กรจะต้องมีมาตรฐานในการควบคุมงบประมาณและกำหนดความรับผิดชอบในเรื่องการบัญชีและการเงิน

2.2.4 การบริหารสินทรัพย์ สินทรัพย์ ได้แก่ ครุภัณฑ์ อาคารสถานที่ ซึ่งเป็นปัจจัยในการดำเนินงาน จะต้องใช้สินทรัพย์อย่างคุ้มค่า มิฉะนั้นต้นทุนการดำเนินงานจะสูงหากการใช้ไม่มีประสิทธิภาพ การบริหารสินทรัพย์ที่ไม่มีประสิทธิภาพ ได้แก่

2.2.4.1 ไม่มีการบำรุงรักษาสินทรัพย์

2.2.4.2 สินทรัพย์เกิดการสูญหายหรือชำรุดจากอุบัติเหตุ

2.2.4.3 มีการซื้อสินทรัพย์ใหม่โดยที่สินทรัพย์เดิมยังใช้งานได้

2.2.4.4 ขาดความชัดเจนของกฎระเบียบในการจำหน่ายสินทรัพย์เดิม

ที่ไม่ก่อให้เกิดผลผลิต

2.2.4.5 ขาดการบริหารสินทรัพย์ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยพิจารณาจากอายุการใช้งานที่แท้จริง ทำให้เกิดการซื้อสินทรัพย์เกินความจำเป็น หรือเกิดค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาเพิ่มขึ้น

2.3 การตรวจสอบภายใน

การตรวจสอบภายในเป็นการตรวจสอบการดำเนินงานการใช้จ่ายงบประมาณอย่างถูกต้อง การตรวจสอบภายในแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

2.3.1 การตรวจสอบทางการเงิน (Financial auditing) การตรวจสอบเป็นการประเมินผลจากข้อมูลว่ามีความถูกต้อง ครบถ้วน มีความน่าเชื่อถือ ปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ และแนวปฏิบัติ เป็นการป้องกันทรัพย์สิน และควบคุมภายในองค์กร เป็นการควบคุม และติดตามผลการดำเนินงาน

2.3.2 การตรวจสอบการดำเนินงาน (Performance auditing) เป็นการตรวจสอบประเมินผลการดำเนินงานขององค์กร โดยส่วนรวม การตรวจสอบต้องมีอิสระและเป็นระบบด้วยวิธีการตรวจสอบเพื่อค้นหาข้อบกพร่องอันจะนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขและเสริมสร้างศักยภาพการดำเนินงาน

2.3.3 โรงเรียนควรตั้งคณะกรรมการตรวจสอบภายใน โดยเป็นผู้มีความรู้ในการตรวจสอบ

3. การบริหารงานบุคคล

การบริหารงานบุคคล บางที่เรียกว่าการบริหารทรัพยากรบุคคล (Human resources administration) หน้าที่ของการบริหารงานบุคคลในระบบโรงเรียนก็คือ การสรรหา การจ้าง การรักษา การพัฒนา และการส่งเสริมบุคลากรเพื่อให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายของโรงเรียนและช่วยให้สมาชิกแต่ละคนประสบความสำเร็จตามเป้าหมายและประสบความสำเร็จในอาชีพ (Rebore, 2001, p. 11)

ริบอร์ (Rebore, 2001) กล่าวว่า หน้าที่ของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ มีดังนี้

1. การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ โดยกำหนดความต้องการบุคลากรทั้งระยะสั้น และระยะยาว โดยคำนึงถึงหลักสูตรและกระบวนการวางแผนการเงิน

2. การสรรหาบุคลากร บุคคลที่มีคุณภาพเป็นสิ่งจำเป็นที่จะนำไปสู่การบริหารทางการศึกษาที่มีประสิทธิภาพแก่นักเรียนและผู้ปกครอง

3. การคัดเลือกบุคลากร ความต้องการทรัพยากรมนุษย์ทั้งระยะสั้นและระยะยาวเป็นการนำไปสู่เทคนิคและกระบวนการคัดเลือกบุคคล

4. การมอบหมายหน้าที่ การมอบหมายหน้าที่แก่บุคลากรใหม่ตามเป้าหมาย

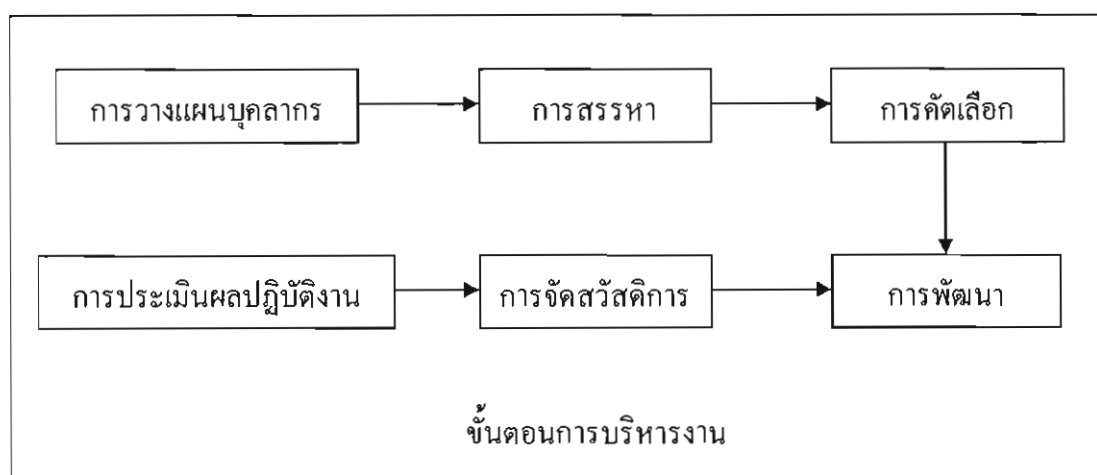
5. การพัฒนาบุคลากร เป็นการจัดโครงการพัฒนาบุคลากรเพื่อช่วยให้บุคลากรในโรงเรียนแต่ละคนมีโอกาสพัฒนาตนเองและพัฒนาวิชาชีพของตน

6. การประเมินบุคลากร กระบวนการและเทคนิคการประเมินจะช่วยให้บุคลากรแต่ละคนได้พัฒนาวิชาชีพและช่วยให้โรงเรียนบรรลุวัตถุประสงค์

7. การตอบแทนบุคลากร ควรมีการจัดโปรแกรมให้รางวัลแก่บุคลากรที่มีคุณภาพเพื่อช่วยกระตุ้นการปฏิบัติงานของบุคลากร

8. การจัดการประชุม กระบวนการประชุมเป็นกระบวนการที่ให้โอกาสบุคลากรมีส่วนร่วมในสภาพการณ์ต่าง ๆ อันจะมีผลต่องานด้านวิชาชีพและส่วนตน

ลูเนนเบิร์ก และอนสไตน์ (Lunenburg & Ornstein, 2008, pp. 485-520) กล่าวว่า กระบวนการบริหารบุคคล จะประกอบไปด้วย 6 ขั้นตอน คือ การวางแผนบุคลากร (Human resource planning) การสรรหา (Recruitment) การคัดเลือก (Selection) การพัฒนา (Professional development) การประเมินผลงาน (Performance appraisal) และการจัดสวัสดิการ (Fringe benefits) ขั้นตอนการบริหารบุคคล ดังแสดงในภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ขั้นตอนการบริหารงานบุคคล (Lunenburg & Ornstein, 2008, p. 486)

ขั้นที่ 1 การวางแผนบุคลากร (Human resource planning)

เป็นกระบวนการวิเคราะห์ ความต้องการบุคลากรในอนาคต ผู้บริหาร โรงเรียนจะต้องมั่นใจว่าความต้องการบุคลากรนั้นจะต้องสอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กรและตัดสินใจเกี่ยวกับส่วนประกอบของงานที่มีความจำเป็นต่อเป้าหมาย ตลอดจนลักษณะของพนักงานที่เหมาะสมกับงานแต่ละชนิด พนักงานที่ได้รับมอบหมายให้ทำงาน จะต้องมีความรับผิดชอบต่อเป้าหมายขององค์กร

ขั้นที่ 2 การสรรหา (Recruitment)

การสรรหา หมายถึง กรรมวิธีในการแสวงหาบุคลากรที่เหมาะสม ให้เข้ามาสมัครเข้าทำงานกับองค์กร

ขั้นที่ 3 การคัดเลือก (Selection)

การคัดเลือก เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและสัมพันธ์กับการสรรหา โดยการคัดเลือกบุคคลให้เหมาะสมกับงาน องค์กรจะต้องคัดเลือกผู้ที่มีความเหมาะสมในแต่ละตำแหน่งงานนั้น

ขั้นที่ 4 การพัฒนาบุคลากร (Professional development)

การพัฒนา เป็นกระบวนการในการปรับปรุงทักษะปัจจุบันของบุคลากรให้ดียิ่งขึ้น รวมถึงต้องมีการจัดเตรียมการฝึกอบรม เพื่อให้มีความรู้ความสามารถที่จะรับผิดชอบงานที่เพิ่มขึ้น หรืองานที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถที่สูงขึ้นในองค์กร

ขั้นที่ 5 การประเมินผลปฏิบัติงาน (Performance appraisal)

เป็นการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรต่อมาตรฐานและความสำเร็จขององค์กร ซึ่งขั้นตอนนี้ จะรวมถึงการให้รางวัลแก่บุคลากร การให้ผลป้อนกลับ (Feedback) และเป็นการรักษาไว้ซึ่งการสื่อสารระหว่างผู้บริหารกับผู้ใต้บังคับบัญชา

ขั้นที่ 6 การจัดสวัสดิการ (Fringe benefits)

จะเป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องของเงินเดือน สวัสดิการ และคุณธรรม

4. การบริหารงานทั่วไป

การบริหารงานทั่วไป เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบบริหารองค์กร ให้ บริการบริหารงานอื่น ๆ บรรลุผลตามมาตรฐาน คุณภาพและเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมีบทบาทหลักในการประสานส่งเสริม สนับสนุนและการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการให้บริการการศึกษาทุกรูปแบบ มุ่งพัฒนาสถานศึกษาให้ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ส่งเสริมในการบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ตามหลักการบริหารงานที่มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของงานเป็นหลัก โดยเน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ ตลอดจนการมีส่วนร่วม

ของบุคคล ชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ประกอบด้วย

4.1 งานธุรการ

เป็นงานส่งเสริมสนับสนุนงานวิชาการและงานอื่น ๆ ในโรงเรียนให้ดำเนินไปด้วยดี พันธ์ หันนาคิมทร์ (2542, หน้า 355-357) ได้จัดงานธุรการ ซึ่งจะมีบุคลากรที่เป็นผู้ช่วยครูใหญ่ ในการดูแลงานส่วนนี้ ได้แก่

4.1.1 งานสารบรรณ เป็นงานเกี่ยวกับหนังสือเข้าและออกจากโรงเรียน

4.1.2 งานทะเบียนนักเรียน ครู บุคลากรในโรงเรียน

4.1.3 งานจัดทำสถิตินักเรียนและบุคลากรในโรงเรียน และข้อมูลสารสนเทศ

ในโรงเรียน

4.1.4 งานอาคารสถานที่ มีการกำหนดการใช้ห้องเรียน อาคารสถานที่ การพัฒนา

อาคารสถานที่และห้องเรียน การรักษาความปลอดภัย การกำหนดมาตรการป้องกันอัคคีภัย

ภัยธรรมชาติ อุบัติเหตุ การจัดทำทะเบียนประวัติการใช้ และการซ่อมแซมอาคาร

4.2 งานกิจการนักเรียน

ลูเนนเบิร์ก และออนสไตน์ (Lunenburg & Omstein, 2008, pp. 221-225) กล่าวว่า งานกิจการนักเรียนเป็นงานที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาศักยภาพของนักเรียน และช่วยนักเรียนที่มีปัญหา การพัฒนาการ รวมทั้งการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียน การจัดทำคู่มือนักเรียน รวมทั้งการจัดหาครู ที่มีเทคนิคต่าง ๆ ในการช่วยนักเรียน รวมไปถึงการแนะแนวและการให้คำปรึกษา

ลูเนนเบิร์ก และออนสไตน์ (Lunenburg & Omstein, 2008) ย้ำว่า การบริหารที่สำคัญสำหรับกิจกรรมนักเรียนก็คือ การประเมิน การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ ข้อมูลทั้งข้อมูลที่เป็นอัตนัยและปรนัย ข้อมูลทางจิตวิทยา และทางสังคมของนักเรียนแต่ละคน เพื่อช่วยให้นักเรียนเข้าใจตนเอง จัดให้มีการประชุมอภิปรายระหว่างครูกับผู้ปกครอง เพื่อช่วยแก้ปัญหาพฤติกรรมของนักเรียน และการช่วยเหลือเด็กที่ต้องการความช่วยเหลือพิเศษ

งานกิจการนักเรียนจึงเป็นงานข้อมูลของนักเรียน การติดตามดูแลนักเรียน การให้คำปรึกษา การแนะแนว การบันทึก และติดตามการมาเรียนของนักเรียน การทำระเบียบสะสม การใช้ข้อมูลประเมินผลการเรียนมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนานักเรียน การรายงานผลการเรียนให้ผู้ปกครองทราบ การแก้ไขปัญหานักเรียนที่มีผลการเรียนต่ำ ทั้งนี้จะต้องทำงานร่วมกับครูประจำชั้น รวมทั้งการดูแลนักเรียนพิเศษที่มีข้อบกพร่องในการเรียน เช่น เด็กเรียนร่วม เด็กที่มีปัญหาทางสติปัญญา มีปัญหาทางอารมณ์ ปัญหาทางครอบครัว และปัญหาทางสังคม

ส่วน เดรค และโร (Drake & Roe, 1994, pp. 165-180) กล่าวว่า โรงเรียนมีบทบาทที่เกี่ยวกับนักเรียนโดยตรง คือ รับผิดชอบ-ส่งนักเรียน ซึ่งการจัดรถรับ-ส่งนักเรียนจะต้องจัดทำตารางการเดินรถ มีบุคลากรดูแล การคัดเลือกผู้ขับรถต้องเป็นผู้ที่มีร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์ มีความสามารถในการขับอย่างปลอดภัย มีจริยธรรมคุณธรรม และมีใบขับขี่ทางราชการ พนักงานขับรถจะต้องได้รับการฝึกฝนอบรมอย่างดี

4.3 ความสัมพันธ์ชุมชนกับ โรงเรียน

โควาลสกี (Kowalski, 2001, pp. 6-7) กล่าวว่า งานประชาสัมพันธ์โรงเรียนเป็นงานสัมพันธ์ชุมชน เป็นการติดต่อสื่อสารกับผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กรต่าง ๆ ในสังคมเพื่อที่จะได้ข้อมูลของโรงเรียนต่อสาธารณะ และจงใจให้ชุมชนมีเจตคติและความคิดที่ดีต่อโรงเรียน

งานสัมพันธ์ชุมชนจะต้องมีการสำรวจความต้องการของชุมชน และการให้บริการแก่ชุมชน เพื่อความร่วมมือและการส่งเสริมความสัมพันธ์ในการสร้างความเข้าใจที่ดี

ความสัมพันธ์ชุมชนอาจจัดได้หลายประการ คือ การประชุมผู้ปกครอง การเชิญผู้ปกครองหรือคนในชุมชนเป็นวิทยากร การสร้างเครือข่ายผู้ปกครอง การจัดตั้งสมาคมครูกับผู้ปกครองของโรงเรียน การจัดตั้งสมาคมศิษย์เก่า การเชิญผู้ปกครองและบุคลากรในชุมชนเป็นกรรมการบริหารโรงเรียน เป็นต้น

แนวคิดทฤษฎีการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล

ประสิทธิผลของโรงเรียน เป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงความสำเร็จของโรงเรียน ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่นักวิชาการด้านการบริหารการศึกษา และบุคคลทั่วไปให้ความสนใจอย่างแพร่หลายมากที่สุด ประการหนึ่ง ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับประสิทธิผลโรงเรียนดังต่อไปนี้

ความหมายของการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล

โรงเรียนเป็นองค์กรทางสังคมที่มีหน้าที่สร้างเยาวชนให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข สังคมจึงตั้งความหวังไว้กับโรงเรียนสูงกว่าองค์กรอื่น ๆ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่นักการศึกษาจะต้องให้ขอบเขตและความหมายของการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล เพื่อเป็นกรอบในการประเมินผลของผู้ประเมินและเป็นกรอบการทำงานของผู้บริหารโรงเรียนที่ผ่านมามีผู้ให้ความหมายของการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผลไว้ ดังนี้

กลิกแมน (Glickman, 1997, pp. 622-624) ได้ให้คำอธิบายถึงการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผลว่า หมายถึง โรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จ ซึ่งเป็นองค์กรแนวหน้าที่สามารถอธิบายถึงการศึกษาที่ดีด้วยตนเองตามเป้าหมายและวิธีปฏิบัติที่เหมาะสม

มอร์ติเมอร์, แซมมอนส์, สตอลล์, ลีวิส และอีคอบ (Mortimore, Sammons, Stoll, Lewis & Ecob, 1988, p. 9) อธิบายถึงการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผลว่านักเรียนจะมีความก้าวหน้าและประสบผลสำเร็จเกินกว่าความคาดหวังที่ตั้งไว้

เรโนลด์ส์ และคริมเมอร์ (Reynolds & Creemers, 1990, p. 1) ได้กล่าวถึงการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผลว่า เป็นโรงเรียนที่เต็มเปี่ยมไปด้วยคุณภาพของการศึกษา

กล่าวโดยสรุป การบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล หมายถึง โรงเรียนที่มีความพร้อมสมบูรณ์ด้วยคุณภาพสามารถดำเนินการพัฒนาตนเองตามเป้าหมาย พัฒนานักเรียนให้ประสบความสำเร็จตามความสามารถของตน

คุณลักษณะและองค์ประกอบของการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล

นักการศึกษาได้เสนอแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับคุณลักษณะและองค์ประกอบของการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล ดังนี้

เอ็ดมอนด์ (Edmonds, 1979, p. 37) ได้เสนอแนวคิดที่นำไปสู่ความเป็นโรงเรียนประสิทธิผลด้วยปัจจัย 5 ประการ คือ 1) ภาวะผู้นำที่แข็งแกร่งของผู้บริหาร 2) ความเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านทักษะพื้นฐาน 3) สภาพแวดล้อมของโรงเรียนที่สะอาดเรียบร้อยและปลอดภัย 4) ความคาดหวังของครูที่มีต่อนักเรียนในระดับสูง 5) การเฝ้าติดตามประเมินความก้าวหน้าของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

เซอร์ซอก (Herzog, 1990) ทำการศึกษาตัวแปรเกี่ยวกับประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมในปี ค.ศ. 1990 ได้ศึกษาโดยรวบรวมข้อมูลจากครู 1,797 คน พบว่า ภาวะผู้นำและบรรยากาศองค์การมีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลของโรงเรียน

มาร์เซล (Marcel, 1990) วิจัยเรื่องอำนาจของครูใหญ่ กับประสิทธิผลของโรงเรียนในปี ค.ศ. 1990 เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามพฤติกรรมของผู้บริหารแบบประเมินโรงเรียน ประกอบด้วย การประเมินการบรรลุเป้าหมาย ภาวะผู้นำบรรยากาศ การติดต่อสื่อสารของครู การสื่อสารของผู้บริหารและการปฏิบัติงานของครู กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูใหญ่ 34 คน ผู้ช่วยครูใหญ่ 113 คน และครู 375 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาสหพันธ์ การวิเคราะห์ตัวประกอบ พบว่า พฤติกรรมการใช้อำนาจ เป็นองค์ประกอบสำคัญของภาวะผู้นำ และมีผลกระทบต่อภาระงานของโรงเรียนและ คออาจารย์

เซฟเฟด (Shepherd, 1991) ทำการศึกษาตัวแปรเกี่ยวกับประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยรวบรวมข้อมูลจากครู 1,797 คน พบว่า ภาวะผู้นำและบรรยากาศองค์การมีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลของโรงเรียน

วอร์ทแมน (Worthman, 1990, pp. 1-3) ได้วิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นระบบราชการกับประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษาในปี ค.ศ. 1990 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

ศึกษาประสิทธิผลองค์กรว่า มีความสัมพันธ์กันหรือไม่ และเพื่อตัดสินว่าสามมิติแต่ละมิติของ ประสิทธิผลองค์กร คือ ความสามารถในการผลิตความสามารถในการปรับตัว ความยืดหยุ่น มีความสัมพันธ์กับระดับความเป็นระบบราชการของโรงเรียนนั้น ๆ หรือไม่ โดยใช้เครื่องมือ ในการวิจัย 2 ชนิด คือ D.A Mackay's school organizational inventory และ Paul Mott's index of perceived organization effectiveness (IPOED) ผลการวิจัยพบว่า มีความสัมพันธ์ในทางลบ ระหว่างราชการกับประสิทธิผลองค์กรความสามารถในการผลิตของครูกับระดับความเป็นระบบ ราชการและผู้วิจัยได้เสนอแนะให้โรงเรียนและระบบ โรงเรียนหนีห่างจากความเป็นองค์กรที่มี ลักษณะระบบราชการ และควรมุ่งสู่การเป็นองค์กรที่มีรูปแบบของความร่วมมือ ซึ่งองค์กร ที่มีลักษณะนี้สามารถสร้างความชื่นชมให้เกิดขึ้นกับครูในฐานะนักวิชาชีพ โรงเรียนจะได้รับการ กระตุ้นให้เกิดความผูกพันต่อวิชาชีพการสอนและเน้นการสร้างเสริมพลังของครูใหญ่ในการนำ

คริสพีลส์ และแอนน์ (Chrispeels & Ann, 1990) ทำการศึกษาวิจัยประสิทธิผลโรงเรียน ศึกษาเฉพาะกรณีในโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 8 แห่ง ในปี ค.ศ. 1990 โดยทำการวิเคราะห์ ระดับประสิทธิผลของโรงเรียนทั้ง 8 แห่ง การวิจัยดังกล่าวศึกษาเกี่ยวกับ 1) วัฒนธรรมและ บรรยากาศในโรงเรียน 2) หลักสูตรและการสอน 3) โครงสร้างขององค์กร 4) ภาวะผู้นำของ ครูใหญ่ ใช้เวลาในการศึกษา 5 ปี ทำการรวบรวมโดยใช้การสัมภาษณ์ แบบสอบถาม ผลของ การทดลอง และแบบบันทึกข้อมูลจากการศึกษา พบว่า 1) การเปิดโอกาสให้คณะกรรมการ หลักสูตรและครูได้ทำงานร่วมกัน มีความจำเป็นสำหรับการเพิ่มสัมฤทธิ์ผลของนักเรียน 2) การบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผลนั้นครูใหญ่ต้องมีภาวะผู้นำ 3) ต้องมีวางแผนการพัฒนา บุคลากรที่ดี

คอลลเวล และสปิงค์ส (Caldwell & Spinks, 1990, pp. 5-12) ได้ศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะ ของการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล ซึ่งประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ 1) เน้นการเรียน การสอน 2) ความสามารถในการรับการตรวจสอบได้ 3) การมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสม และ 4) การมีแผนงานเพื่อพัฒนาวิชาชีพผู้บริหารและครู

เซอร์จิโอวานนี (Sergiovanni, 1991, pp. 258-263) ได้สรุปลักษณะสถานศึกษาที่มี ประสิทธิภาพว่า ควรมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง
2. มีแผนงานทางวิชาการที่ดี
3. จัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน
4. มีบรรยากาศสถานศึกษาในทางบวก
5. ส่งเสริมความมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันแบบเป็นกลุ่ม

6. มีการพัฒนาบุคลากรอย่างกว้างขวาง
7. ใช้ภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วม
8. ส่งเสริมการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์
9. ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วม

เพียร์ซ (Pierce, 1991, p. 35) ได้วิเคราะห์ลักษณะการบริหาร โรงเรียนที่มีประสิทธิผล ในปี ค.ศ. 1991 พบว่า มีลักษณะ ดังนี้

1. การให้ความเคารพกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม
2. การพัฒนาทรัพยากรบุคคลที่เน้นการสร้างครูที่ช่วยเหลือนักเรียนที่มีความแตกต่าง

ทางวัฒนธรรม

3. หลักสูตรที่เน้นการบูรณาการ และพัฒนาได้มากกว่าทักษะพื้นฐาน
4. การส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความร่วมมือในการวางแผนกับครู
5. การมีส่วนร่วมในการดูแลนักเรียนระหว่างครู และผู้ปกครอง 26

และในปี ค.ศ. 1995 แซมมอนส์, ฮิลแมน และมอร์ติเมอร์ (Sammons, Hillman & Mortimore, 1995, p. 8) ได้ศึกษาวิจัยและพัฒนาองค์ประกอบที่ส่งผลถึงความสำเร็จหรือความมีประสิทธิภาพของโรงเรียนประสิทธิผลว่ามี 11 ปัจจัย คือ

1. ความเป็นผู้บริหารมืออาชีพ ประกอบด้วย
 - 1.1 มีความมั่นคงและชัดเจนของวัตถุประสงค์ขององค์การ และบริหารเชิงรุกสร้างทีมงานบริหารของโรงเรียน นโยบายต่าง ๆ
 - 1.2 การมีส่วนร่วมของครูในการบริหารจัดการหลักสูตร การตัดสินใจและการใช้
 - 1.3 สร้างครูให้เป็นผู้นำทางวิชาการ
2. การมีวิสัยทัศน์ และเป้าหมายร่วมกัน ประกอบด้วย
 - 2.1 การมีเอกภาพของเป้าหมายโรงเรียน
 - 2.2 มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเพื่อความก้าวหน้าของนักเรียน
 - 2.3 มีความเคารพในสถาบัน
3. มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ได้แก่
 - 3.1 มีสภาพแวดล้อมที่เป็นระบบ ระเบียบ
 - 3.2 มีสภาพแวดล้อมที่ดึงดูดความสนใจต่อการเรียนการสอน
4. การเรียนการสอนที่เข้มแข็ง ได้แก่
 - 4.1 การใช้เวลาที่เหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนการสอน และการบริหาร
 - 4.2 เน้นความเป็นเลิศทางวิชาการ

5. มีแผนการเรียนการสอนที่มีวัตถุประสงค์ชัดเจน ได้แก่
 - 5.1 ความมีประสิทธิภาพของแผนการสอน ในการเตรียมการสอน
 - 5.2 มีจุดประสงค์ที่ชัดเจนของแผนการสอน
 - 5.3 มีบทเรียนที่เหมาะสมกับนักเรียน
 - 5.4 ใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย
 6. มีความคาดหวังต่อโรงเรียน และนักเรียนในระดับสูง ได้แก่
 - 6.1 ครูและนักเรียนมีความคาดหวังในระดับสูงรวมกันทั่วถึงทั้งโรงเรียน
 - 6.2 มีการสื่อสารและเสริมแรงเพื่อให้ความคาดหวังสู่ความเป็นจริง
 - 6.3 มีการคิดการปฏิบัติที่ทำให้ไปสู่ความคาดหวัง
 7. มีการเสริมแรงครู ประกอบด้วย
 - 7.1 การให้ความเป็นธรรมในการให้รางวัล และการลงโทษ
 - 7.2 ชี้แจงและให้ทราบผลการพัฒนาหรือการปรับปรุง
 8. มีการติดตามความก้าวหน้าของนักเรียน และการพัฒนาปรับปรุง โรงเรียน ได้แก่
 - 8.1 มีการติดตามผลการเรียนของนักเรียน
 - 8.2 มีการประเมินศักยภาพของโรงเรียน
 9. นักเรียนมีความรับผิดชอบ ประกอบด้วย
 - 9.1 การสร้างความศรัทธาของครูให้มีแก่นักเรียน
 - 9.2 มอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบให้นักเรียน
 - 9.3 การควบคุมพฤติกรรมของนักเรียน
 10. มีความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและผู้ปกครอง ได้แก่ การให้ความร่วมมือที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของนักเรียน
 11. เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ซึ่งได้แก่ การพัฒนาบุคลากรทุกฝ่ายในโรงเรียนให้มีการเรียนรู้ และรับผิดชอบ โรงเรียนได้เอง เพื่อสร้างทีมงาน ในการพัฒนาโรงเรียน
- คัตเตนซ์ (Cuttence, 1995, pp. 5-7) ได้กล่าวถึงการตรวจสอบคุณภาพภายในสถานศึกษาในประเทศออสเตรเลียว่า มีจุดเน้นที่การประเมินประสิทธิผลของโรงเรียน
- ลูเนนเบิร์ก และออนสไตน์ (Lunenburg & Omstein, 1996, p. 348) ได้ศึกษาเกี่ยวกับประสิทธิผลของโรงเรียน จากโครงการ Connecticut school effectiveness project และสรุปลักษณะของการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผลว่า มีลักษณะ 7 ประการ ดังนี้
1. มีสภาพแวดล้อมที่เป็นระเบียบและปลอดภัย (A safety and orderly environment) และไม่เป็นปัญหาอุปสรรคสำหรับการเรียนการสอน

2. พันธกิจของโรงเรียนมีความชัดเจน (A clear school mission) บุคลากรมีส่วนร่วมในภาระผูกพันของเป้าหมายการเรียนการสอนและกิจกรรมต่าง ๆ และสามารถตรวจสอบได้
 3. มีภาวะผู้นำทางวิชาการ โดยที่ผู้บริหารต้องมีความเข้าใจและประยุกต์ใช้คุณลักษณะของงานวิชาการที่มีประสิทธิผล (Instructional effective)
 4. มีบรรยากาศของความคาดหวังที่สูง (A climate of high expectation) โดยที่อาจารย์สามารถแสดงออกถึงความรอบรู้ในทักษะเบื้องต้นให้นักเรียนเห็นได้
 5. ท่วมเทเวลาในการทำงาน (High time on task) เพื่อวางแผนกิจกรรมการเรียนการสอนและพัฒนาทักษะ
 6. มีการตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ (Frequent monitoring of student program) เพื่อนำผลมาปรับปรุงต่อไป
 7. มีความสัมพันธ์ทางบวกกับผู้ปกครอง (positive home school relations) โดยที่ผู้ปกครองสนับสนุนพันธกิจของโรงเรียนและช่วยเหลือส่วนที่ทำให้เกิดความสำเร็จ
- สคริปเนอร์ (Scribner, 1999, p. 16) ได้ศึกษาคุณลักษณะของการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล พบว่า มี 4 ปัจจัย คือ

1. การสร้างสังคมที่เอื้ออาทรต่อความสำเร็จของนักเรียน
2. การสร้างความร่วมมือระหว่างผู้ปกครองและชุมชนใกล้เคียง
3. การสร้างวัฒนธรรมที่ห่วงใยต่อนักเรียนทางด้านการเรียนการสอน
4. การสร้างระบบการประเมินผลที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล

นอกจากนี้ ลิสตัน (Liston, 1999, p. 19) ได้ศึกษารูปแบบโรงเรียนที่มีคุณภาพว่า จะต้องมีการประเมินและทบทวนกิจกรรมทุกกิจกรรม เพื่อค้นหาว่ามีสิ่งใดต้องปรับปรุง เพื่อสร้างความเชื่อถือได้

ในปี ค.ศ. 2001 กลิกแมน กอร์ดอน และ โรสกอร์ดอน (Glickman, Gordon & Roos-Gordon, 2001, p. 49) ได้สรุปคุณลักษณะของโรงเรียนที่มีประสิทธิผล หรือโรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จในการบริหารงานที่ปรับปรุงแล้วว่ามี 12 ประการ คือ

1. ผู้บริหารมีความหลากหลายของภาวะผู้นำ ซึ่งรวมถึงภาวะผู้นำของครูด้วย
2. ตระหนักถึงสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของโรงเรียน
3. การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง
4. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันและปรับเปลี่ยนวิสัยทัศน์อย่างต่อเนื่อง
5. ได้รับการสนับสนุนจากทั้งภายนอกและภายในโรงเรียน ในเรื่องเวลาเรียน การจัดกิจกรรมด้านวิชาการและคุณธรรมจริยธรรม

6. เน้นที่การเรียนการสอน
7. มีการพัฒนาการที่ต่อเนื่อง เช่น การวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของโรงเรียน
8. มีแผนการสอนที่ดี
9. ครูมีความร่วมมือกัน
10. มีการศึกษาวิจัยเพื่อหาข้อมูลในการสร้างรูปแบบของโรงเรียน
11. มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการพัฒนาปรับปรุงโรงเรียน
12. ใช้วิธีการหลากหลายเพื่อพัฒนาปรับปรุงโรงเรียน

นอกจากนี้ ฮอย และมิสเกิล (Hoy & Miskel, 2001, p. 297) ได้ศึกษาวิจัย และพบว่า โรงเรียนที่มีคุณภาพและมีประสิทธิผล ควรประกอบด้วย ส่วนประกอบ 3 ด้าน คือ 1) ด้านปัจจัย 2) ด้านกระบวนการ และ 3) ด้านผลที่ได้รับซึ่งต้องได้รับการตรวจสอบ

ในปี ค.ศ. 2002 ศูนย์การศึกษาและฝึกอบรมแห่งรัฐ ออฟ วิคตอเรีย (State of victoria: Department of education and training, 2002, pp. 1-25) ได้ศึกษาพัฒนาองค์ประกอบของโรงเรียนประสิทธิผล จากแนวคิดของ แซมมอนส์, ฮิลแมน และมอร์ติมอร์ (Sammons, Hillman & Mortimore, 1995) ซึ่งพบว่า มีองค์ประกอบ 8 องค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

1. ภาวะผู้นำที่เป็นมืออาชีพ
2. การมีความคาดหวังต่อนักเรียนในระดับสูง
3. การเน้นที่การเรียนการสอน
4. การสอนอย่างมีวัตถุประสงค์
5. ความน่าเชื่อถือ
6. ความรับผิดชอบ
7. ชุมชนแห่งการเรียนรู้
8. สภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ที่มั่นคงถาวร

คอลลเวล และสปิงก์ (Caldwell & Spink, 1990) ได้กล่าวถึงเกณฑ์การประเมินความมีประสิทธิภาพของสถานศึกษา ประกอบด้วย 6 ด้าน จำนวน 43 รายการ ซึ่งเขาถือว่าเป็นเกณฑ์แบบอุดมคติ แม้แต่สถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพสูงอาจจะมีไม่ครบทุกรายการ แต่ก็มิมีประโยชน์ที่จะใช้วัดความมีประสิทธิภาพของสถานศึกษาได้ ดังมีรายการต่อไปนี้

1. ด้านหลักสูตร ประกอบด้วย มีจุดหมายทางการศึกษาที่ชัดเจน มีแผนงานที่ได้รับการวางแผนไว้อย่างสมดุลและเป็นระบบ สามารถตอบสนองความต้องการของนักเรียนในสถานศึกษาได้ มีแผนงานพัฒนานักเรียนทักษะที่ต้องการ และผู้ปกครองมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักเรียนในระดับสูง

2. ด้านการตัดสินใจ ประกอบด้วย บุคลากรมีส่วนร่วมในการพัฒนานโยบายสถานศึกษาในระดับสูง คณะครูมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกับสถานศึกษาในระดับสูง ชุมชนมีส่วนร่วมกับการศึกษาในระดับสูง

3. ด้านทรัพยากร ประกอบด้วย สถานศึกษามีทรัพยากรอย่างพอเพียงที่จะช่วยให้ครูทำการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สถานศึกษามีครูที่มีความสามารถและแรงจูงใจ

4. ด้านภาวะผู้นำ ประกอบด้วย ความสามารถในการกำหนดหน้าที่และทรัพยากร เพื่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ การจัดสรรทรัพยากรได้สอดคล้องกับความต้องการทางการศึกษา การตอบสนองและสนับสนุนความต้องการของครู การกระตุ้นครูเกี่ยวข้องกับแผนพัฒนาวิชาชีพ และใช้ครูที่มีทักษะ การตระหนักถึงสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในสถานศึกษาในระดับสูง การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับหน่วยงานอื่น ชุมชน ครูและนักเรียน มีรูปแบบการบริหารที่ยืดหยุ่น มีความพยายามที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลง จัดให้มีข้อมูลย้อนกลับสำหรับครูอยู่ในระดับสูง ตรวจสอบแผนงานและวัดความก้าวหน้าตามจุดมุ่งหมาย

5. ด้านบรรยากาศ ประกอบด้วย สถานศึกษากำหนดค่านิยมที่สำคัญ ผู้บริหาร ครู นักเรียน แสดงความผูกพันและจงรักภักดีต่อจุดมุ่งหมาย และค่านิยมของสถานศึกษา จัดสภาพแวดล้อมน่าอยู่ ตื่นเต้น และท้าทายต่อครูและนักเรียน มีบรรยากาศยอมรับและเชื่อถือกันของครูกับนักเรียน มีบรรยากาศความไว้วางใจและการสื่อสารแบบเปิดในสถานศึกษา มีความคาดหวังในสถานศึกษาว่า นักเรียนทุกคนจะทำดีกับผู้บริหาร ครู และนักเรียน คาดหวังความสำเร็จในระดับสูง นักเรียนมีขวัญกำลังใจในระดับสูง นักเรียนมีการยอมรับนับถือผู้อื่น จัดให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา ความเป็นระเบียบวินัยที่ดีในสถานศึกษา อัตราการขาดเรียนของนักเรียนต่ำ อัตราความประพฤติกเล่ของนักเรียนต่ำ ครูมีขวัญกำลังใจในระดับสูง ครูมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในระดับสูง อัตราการขาดงานของครูต่ำ การย้ายของครูมีเพียงเล็กน้อย

6. ด้านผลลัพธ์ ประกอบด้วย อัตราการออกกลางคันของนักเรียนต่ำ คะแนนทดสอบ แสดงถึงความสำเร็จในระดับสูง การศึกษาต่อหรือการทำงานทำของนักเรียนอยู่ในระดับสูง

กล่าวโดยสรุป กระบวนการบริหารที่มีประสิทธิภาพ จะส่งผลถึงความสำเร็จของการบริหารงาน ซึ่งมีองค์ประกอบต่าง ๆ เป็นตัวบ่งชี้ของรูปแบบในการบริหาร ซึ่งการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพที่ประสบความสำเร็จได้ ต้องอาศัยหลักการ แนวคิด ทฤษฎี เป็นกรอบสำหรับการดำเนินงาน ความมุ่งมั่น ทุ่มเท ของผู้บริหาร ครู ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ มีจุดหมายทางการศึกษาที่ชัดเจน มีการจัดหลักสูตร สภาพแวดล้อม ที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง มีการวัดผลประเมินผลอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้นักเรียน ได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพ คุณลักษณะ ตามที่กำหนด

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลการบริหาร โรงเรียนที่มีประสิทธิผล มากำหนดเป็นกรอบ ในดำเนินงานจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองในโรงเรียน ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ 1) ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง 2) ด้านการบริหารจัดการ สถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง 3) ด้านการจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อส่งเสริม ความเป็นพลเมือง และ 4) ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง เพื่อพัฒนา นักเรียนให้มีคุณลักษณะของการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (Civic Education)

ความหมายของความเป็นพลเมือง

โคลแมน (Coleman, 1971, p. 77) กล่าวว่า ความเป็นพลเมือง คือ พื้นฐานความเท่าเทียม กันของมนุษย์จากการเป็นสมาชิกอย่างเต็มตัวในชุมชนทางการเมืองในระดับชาติ เป็นสิทธิอย่าง เป็นทางการที่เทียบกันสำหรับพลเมืองทุกคน

สทินเบอเจน (Van Steenberg, 1994, p. 2) กล่าวว่า ความเป็นพลเมือง คือ แนวคิด เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในชีวิตสาธารณะ (Public life) ซึ่งมีความหมายกว้างกว่าชีวิตทางการเมือง (Political life) หมายรวมถึงความสัมพันธ์ที่พลเมืองมีกับรัฐ และความสัมพันธ์ที่พลเมืองมีกับ พลเมืองด้วยกันเอง

ฟอล์คส (Faulks, 2000, p. 13) กล่าวว่า ความเป็นพลเมือง คือ สถานะของการเป็นสมาชิก ในสังคมอันมาพร้อมกับสิทธิ หน้าที่ และข้อผูกพัน และบ่งบอกถึงความเท่าเทียม ความยุติธรรม และความเป็นอิสระในการปกครองตนเอง

ดาลตัน (Dalton, 2008, pp. 78-19) แบ่งคำจำกัดความของความเป็นพลเมืองออกเป็น 4 แบบ ดังนี้ คำจำกัดความแรก ความเป็นพลเมืองทางประชาธิปไตย (Democratic citizenship) คือ การมีส่วนร่วมสาธารณะในเรื่องของการเมืองซึ่งไม่จำกัดอยู่เพียงการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เท่านั้น คำจำกัดความที่สอง ความเป็นพลเมือง คือ การปกครองตนเอง (Autonomy) โดยพลเมืองที่ดี ควรได้รับการชี้แจงจากภาครัฐอย่างเพียงพอเกี่ยวกับบทบาทในการเข้าร่วมใช้อำนาจในการบริหาร ปกครอง คำจำกัดความที่สาม ความเป็นพลเมือง คือ ความรับผิดชอบต่อการจัดระเบียบทางสังคม และการยอมรับในการใช้อำนาจรัฐ ความชอบธรรมของรัฐ และการบังคับใช้กฎหมายของรัฐ คำจำกัดความสุดท้าย ความเป็นพลเมือง คือ ทางสังคม (Social citizenship) คือ พลเมืองต้องมีความรับผิดชอบทางศีลธรรมและจริยธรรมต่อเพื่อนพลเมืองในชุมชนทางการเมืองเดียวกัน และพลเมืองโดยรวม

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2550, หน้า 17-18) ได้อธิบายถึงความเป็นพลเมืองว่า สมาชิกของระบอบประชาธิปไตยต้องมีความภาคภูมิใจในความเป็นพลเมืองของตน พลเมืองเป็นผู้ที่มีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมกับผู้อื่น พลเมืองเป็นผู้ที่ไม่ปรารถนาจะไปครอบงำใคร แต่ก็ไม่ต้องทำให้ใครมาบงการหรืออุปถัมภ์ค้ำจุน และเมื่อพิจารณาตามแนวคิดที่ว่าการเมือง คือ คุณธรรมพลเมืองการเมือง คือ กิจการเพื่อการมีส่วนร่วม ไม่เกี่ยวกับการแบ่งผลประโยชน์ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมิใช่การแย่งชิงอำนาจเพื่อหาประโยชน์ส่วนตัวของคนเฉพาะกลุ่ม แต่เป็นการปลูกฝังคุณธรรมของส่วนรวม

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2552) ได้กล่าวถึง ความเป็นพลเมืองของระบอบประชาธิปไตย หมายถึงการที่สมาชิกมีอิสรภาพ ควบคุมกับความรับผิดชอบ และมีอิสระควบคู่กันหน้าที่

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาแนวคิดเรื่องความเป็นพลเมือง ผู้วิจัยกำหนดให้ความเป็นพลเมือง หมายถึง สมาชิกของชุมชน หรือสังคมที่มีอำนาจในการปกครองตนเอง มีสิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ ความรับผิดชอบ และร่วมแก้ไขปัญหาของสังคม มีความเคารพผู้อื่น และเคารพกติกาที่ใช้ร่วมกันในสังคม

คุณลักษณะของความเป็นพลเมือง

ปลินทร เพ็ชรฤทธิ์ (2550, หน้า 21) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี หมายถึง คุณลักษณะความเป็นพลเมืองที่ควรสร้างเสริมและพัฒนาให้กับนักเรียน มี 5 ด้าน ดังนี้

1. คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีด้านทักษะพื้นฐาน หมายถึง การเป็นผู้หาความรู้ รู้จักคิดวิเคราะห์แก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล สใจในข่าวสารแลกระแสดการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และสามารถรู้เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและหลากหลาย รู้จักเลือกรับวิทยาการจากภายนอก
2. คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีด้านจิตใจ หมายถึง การเป็นผู้มีวิจารณญาณในการแยกแยะความรับผิดชอบชั่วดี คุณและโทษ รู้สิ่งทีควรกระทำบนพื้นฐานของความเป็นจริง รู้จักรับผิดชอบต่อบทบาทและหน้าที่ มีความสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้ มีความตั้งใจจริง และจริงใจ มีสมาธิ มีความเมตตากรุณา เสียสละ มีความอดทนอดกลั้นและเข้มแข็ง มีความสุจริต และมีความกตัญญู มีความละเอียดต่อการกระทำผิด รู้จักความพอดี ภูมิใจในความเป็นไทย ดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งคุณธรรมจริยธรรม
3. คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีด้านสังคมและวัฒนธรรม หมายถึง การเป็นผู้รู้คุณค่าและธำรงรักษาสีลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย รู้จักใช้ อนุรักษ์และสร้างเสริมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ช่วยเหลือเกื้อกูลประ โยชน์แก่กัน โดยไม่เห็นแก่ตัว ดำรงรักษาเทิดทูนสถาบันหลักของชาติ มีความสามัคคีและมีวินัย รู้จักป้องกันและห่างไกลยาเสพติด

4. คุณลักษณะความเป็นพลเมืองด้านการเมืองและประชาธิปไตย หมายถึง การเป็นผู้ที่สนใจและมีส่วนร่วมในการเมือง รู้จักและเข้าใจสิทธิของตนในระบบประชาธิปไตย มีความเคารพในสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่นตามระบอบประชาธิปไตย รู้และเข้าใจกฎหมายต่าง ๆ ของบ้านเมือง มีความถูกต้องและยุติธรรม ตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ ในทางการเมือง การปกครอง และร่วมหาแนวทางแก้ไข

5. คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การเป็นผู้ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจของประเทศ รู้และเข้าใจพื้นฐานทางเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศ รู้และเข้าใจปัญหาด้านเศรษฐกิจและหาแนวทางแก้ไขปัญหา นิยมใช้ผลผลิตของไทย ใช้ชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2552) ได้กล่าวถึง คุณลักษณะของความเป็นพลเมือง มีลักษณะ 6 ประการ คือ

1. มีอิสรภาพ ควบคู่กับ ความรับผิดชอบ ในระบอบประชาธิปไตย ประชาชนมีอิสรภาพเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง “พลเมือง” จึงเป็น “ไท” คือ เป็นอิสระคน ฟังตนเองได้ รับผิดชอบตนเองได้ ความเป็นอิสระภาพ ไม่ใช่ทำอะไรตามอำเภอใจ หากเป็นอิสรภาพที่คงคู่กับความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม

2. เคารพสิทธิผู้อื่น ระบุไว้ชัดเจน ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 28 “บุคคลย่อมใช้...สิทธิเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น”

3. เคารพความแตกต่าง ต้องยอมรับว่าคนอื่นมีสิทธิที่จะแตกต่างไปจากตนเอง ถึงแม้จะไม่เห็นด้วยก็ต้องยอมรับเขา โดยไม่จำเป็นต้องไปบังคับเขาให้มาคิดเหมือนเรา

4. เคารพหลักความเสมอภาค ต้องเห็นทุกคนเท่าเทียมกัน เห็นเป็นแนวระนาบ เห็นตนเองเท่าเทียมกับคนอื่น และเห็นคนอื่นเท่าเทียมกับตนเอง เพราะทุกคนล้วนมี “ศักดิ์ศรีของความเป็นเจ้าของประเทศ” อย่างเสมอกัน

5. เคารพกติกา พลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยต้องยอมรับกฎ กติกา กฎหมาย และยอมรับผล

6. มีส่วนร่วมแก้ปัญหาโดยเริ่มที่ตนเอง มีหลักคิดว่า การกระทำใด ๆ ของตนเอง ย่อมมีผลต่อสังคมส่วนรวม “พลเมือง” จึงมองเห็นตนเองเชื่อมโยงกับสังคม เห็นตนเองเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหานั้น โดยเริ่มที่ตนเอง หรือลงมือทำด้วยตนเอง ไม่ใช่เอาแต่เรียกร้องคนอื่น

กระทรวงศึกษาธิการ (2553, หน้า 7) ได้ระบุคุณลักษณะของพลเมืองในระบบประชาธิปไตย สามารถสรุปคุณสมบัตินี้ได้ 6 ประการ ดังต่อไปนี้

1. มีอิสรภาพ (Liberty) และพึ่งตนเองได้ (Independent) ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของระบบอุปถัมภ์

2. เคารพสิทธิผู้อื่น ไม่ใช่สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น (ทั้งนี้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญมาตรา 28 ที่บัญญัติว่า “บุคคลย่อมใช้... สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น”)

3. เคารพความแตกต่าง มีทักษะในการฟัง และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างจากตนเอง

4. เคารพหลักความเสมอภาค เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และเห็นคุณค่าเทียบกัน มองคนเป็นแนวระนาบไม่ใช่แนวคิง

5. เคารพกติกา เคารพกฎหมาย ใช้กติกาในการแก้ปัญหา ไม่ใช่กำลัง และยอมรับผลของการละเมิดกฎหมาย

6. รับผิดชอบต่อสังคม ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม กระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบต่อ และร่วมแก้ไขปัญหาสังคมโดยเริ่มต้นที่ตนเอง

กล่าวโดยสรุป ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ประกอบด้วย

1. พึ่งพาตนเองและรับผิดชอบต่อตนเอง คือ มีความเป็นอิสระ สามารถพึ่งพาตนเองได้ ไม่อยู่ภายใต้อิทธิพลอำนาจหรือระบบอุปถัมภ์ของผู้อื่น และมีความรับผิดชอบต่อตนเอง

2. เคารพสิทธิผู้อื่น คือ การไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น คำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้อื่นที่จะเกิดจากการกระทำของตน

3. เคารพความแตกต่าง คือ ยอมรับความแตกต่างหลากหลายของผู้คนในสังคม เคารพผู้อื่นที่แตกต่างจากตนเองทั้งด้านวิถีชีวิต ความเชื่อและความคิด การไม่ใช้ความรุนแรงต่อผู้ที่มีความคิดเห็นแตกต่างไปจากตน

4. เคารพหลักความเสมอภาค คือ มองคนในสังคมมีความเท่าเทียมกัน มองว่าทุกคนในสังคมล้วนเป็นเจ้าของประเทศ

5. เคารพกติกา/ กฎหมาย คือ การไม่ใช้กำลังแก้ปัญหา เคารพกติกา กฎหมาย และยอมรับผลการละเมิดกติกา/ กฎหมาย

6. รับผิดชอบต่อสังคม คือ ตระหนักว่าตนเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาโดยไม่ก่อปัญหา และลงมือแก้ปัญหาด้วยตนเอง

ความหมายของการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง

กระทรวงศึกษาธิการ (2553) ได้สรุปความหมายของการการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองว่า หมายถึง การศึกษาที่มุ่งเน้นการสร้างผู้ที่เป็นกำลังสำคัญของบ้านเมืองที่จะสืบทอดวัฒนธรรม

ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ ครอบคลุมพลเมืองทุกวัยของชาติให้เกิดการสืบสานอุดมการณ์ และความเป็นพลเมืองที่มีพลังความคิด พลังความรัก และพลังความสามัคคีไปอย่างต่อเนื่อง อยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของการเคารพกติกาของสังคม เคารพผู้อื่น เคารพหลักการของการปกครอง ตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และลงมือแก้ปัญหาที่เริ่มต้นจากตนเอง

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550) ได้ให้ความหมายของการศึกษาเพื่อสร้าง ความเป็นพลเมืองว่า หมายถึง การศึกษาที่มุ่งปลูกฝังให้ประชาชนของรัฐมีคุณลักษณะของ ความเป็นพลเมืองที่เหมาะสม มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นต่อการปกครอง รู้จักสิทธิ หน้าที่ และการปกป้องสิทธิของบุคคลและประโยชน์สาธารณะ มีความรู้ มีความสามารถในการตัดสินใจ อย่างมีคุณภาพและอยู่บนข้อเท็จจริงและเหตุผล และรวมถึงการมีทักษะในการเป็นพลเมืองด้วย

เฮอ์เบอร์ท, วอนนี และเซียร์ (Hebert, Yvonne & Sears, 2007) ได้ให้ความหมายของ การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองว่า หมายถึง การสร้างบุคคลให้มีความรู้เรื่องระบอบการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตย มีทัศนคติที่ดีต่อประชาธิปไตย และมีทักษะในการมี ส่วนร่วมทางสังคมและทางเศรษฐกิจ และมีความรับผิดชอบต่อนำที่ของพลเมืองในระบอบ ประชาธิปไตย

วลัย พานิช (2543, หน้า 73) ได้ให้ความหมายของการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (Civic education) หรือพลเมืองศึกษา หรือหน้าที่พลเมืองตามชื่อที่เรียกมาแต่เดิม มีชื่อเรียก สลับเปลี่ยนกันหลายชื่อ เช่น Civics, Civics affaris, Civic education หรือ Political education หมายถึง กระบวนการทุกอย่างที่จะพัฒนาเยาวชนให้มีความรู้เรื่องหน้าที่พลเมือง มีเจตคติ ค่านิยม และพฤติกรรมที่พึงประสงค์เป็นที่ยอมรับในสังคม

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2547) ได้ให้ความหมายของ พลเมืองศึกษา คือ การศึกษาเพื่อ การเป็นพลเมืองดี มาจากคำว่า Civic education เป็นการจัดการการศึกษาเพื่อให้พลเมืองนั้นเป็น พลเมืองที่ดีของประเทศและเป็นพลโลกที่ดีด้วย พลเมืองศึกษาจึงช่วยในการหล่อหลอมคุณภาพ ของคน สร้างเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น เห็นแก่ ส่วนรวมเพื่อการอยู่ร่วมกันอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเป็นเป้าหมายสำคัญ

ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2544, หน้า 153) ได้ให้ ความหมายของการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (Civic education) หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อ สร้างคุณลักษณะของพลเมืองที่เหมาะสมกับสังคมนั้น ๆ หรือที่สังคมนั้น ๆ คาดหวัง เพื่อนำไปสู่ ความสามารถในการปกครองตนเอง ซึ่งนักเรียนต้องแสวงหาความรู้ สติปัญญา เพื่อที่จะตัดสินใจ ชี้ขาดเกี่ยวกับกิจการของสาธารณะ พัฒนาความสามารถในการมองปัญหา ความรู้และทักษะ เกี่ยวกับการเป็นพลเมือง อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของพลเมืองที่มีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุป การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง คือ การจัดการศึกษาที่ทำให้ผู้เรียน มีความรู้ ทัศนคติและมั่นใจในการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย มีทักษะเกี่ยวกับความเป็นพลเมือง ในระบอบประชาธิปไตย มีพฤติกรรมที่แสดงถึงวิถีแห่งประชาธิปไตย ในการวิจัยครั้งนี้ การศึกษา เพื่อความเป็นพลเมือง หมายถึง กระบวนการบริหารจัดการของโรงเรียนในการพัฒนาผู้เรียนให้มี คุณลักษณะของการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย 6 ด้าน คือ 1) พึ่งพาตนเองและรับผิดชอบ ตนเอง 2) เคารพสิทธิผู้อื่น 3) เคารพความแตกต่าง 4) เคารพหลักความเสมอภาค 5) เคารพกติกา/ กฎหมาย และ 6) รับผิดชอบต่อสังคม

ความเป็นมาของการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง

ในต่างประเทศ ความเป็นพลเมืองเป็นเป้าหมายของการศึกษา เป็นแนวความคิดที่มีมา ตั้งแต่ยุคสมัยของกรีกโบราณ โดยใช้คุณภาพของการรับการศึกษาเป็นเครื่องมือในการกำหนด ความแตกต่างของบทบาทหน้าที่ทางสังคมตามระดับของการรับการศึกษา ผู้ได้รับการศึกษาสูงสุด จะมีความสามารถเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองสูงสุดในนามของกษัตริย์นักปรัชญา รองลงไปอาจทำ หน้าที่เป็นทหาร เป็นช่างฝีมือเป็นต้นในศตวรรษที่ 19 การเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมือง ได้ถูกจำกัด อยู่ในมุมมองด้านจริยธรรม ซึ่งในขณะนั้นการเรียนรู้ในด้านนี้ไม่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรของ การศึกษา ในต้นศตวรรษที่ 20 องค์กรชื่อ “Moral instruction league” ได้พยายามกระตุ้นให้ การเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมืองได้รับการบรรจุอยู่ในหลักสูตรของการศึกษาในระบบโรงเรียน ต่อมาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 องค์กรนี้ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “The civics and moral education league”

ในปี ค.ศ. 1934 บุคคลที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น ได้แก่ Sir Ernest Simon และ William Beveridge ได้ให้การสนับสนุนการเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมือง โดยเน้นวิธีการศึกษาทางตรง มากกว่าที่จะศึกษาเรื่องความเป็นพลเมืองในทางอ้อมด้วยวิธีเรียนผ่านจากการเรียนรู้ในวิชาอื่น ๆ ในปี ค.ศ. 1945 การศึกษาทางตรงได้รับการฟื้นฟูจากองค์กรที่ชื่อว่า “The council for curriculum reform” ซึ่งได้จัดทำรายงานที่มีชื่อเสียง เรื่อง “The content of education (1945)” รายงานฉบับนี้ สนับสนุนให้การศึกษาวิชาทางด้านสังคมเป็นวิชาบังคับในหลักสูตรหลักของประเทศร่วมกับ วิชารัฐศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ แต่อย่างไรก็ตาม รายงานนี้ก็ยังไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้ใน สมัยนั้น เนื่องจากหลักสูตรนี้ยังไม่ได้รับความสำคัญในช่วงหลังสงคราม สาเหตุจากปัญหาที่ต่อ เนื่องมาจากเรื่องของสงครามโลก และการขาดแคลนครูผู้สอน

ในปี ค.ศ. 1947 “The central advisory council for education” ได้ตระหนักถึงความสำคัญ ของโรงเรียนในการให้การศึกษาเกี่ยวกับศีลธรรมสำหรับสังคมสมัยใหม่แต่ก็ไม่ได้ระบุถึงวิธีการ ที่จะนำมาใช้ ในปี ค.ศ. 1949 “The ministry of education in pamphlet no.16, Citizens growing up”

ได้เสนอแนะว่า การศึกษาเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองดีจากบทเรียนในชั้นเรียนสามารถสร้างเยาวชนเป็นพลเมืองที่ดีได้ แต่อย่างไรก็ตามความคิดนี้ได้มุ่งไปที่โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาเท่านั้นในช่วงปี ค.ศ. 1960-1970 ได้มีการพัฒนาการศึกษาด้านสังคมอย่างแพร่หลายและการศึกษาที่สำคัญ คือ “New social studies” ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากนักสังคมสงเคราะห์ในสหรัฐอเมริกา ส่วนในประเทศอังกฤษ สมาคมเพื่อการสอนสังคมศาสตร์ (Association for teaching the social sciences) ได้ตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1964 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการสนับสนุนการสอนสังคมศาสตร์ในโรงเรียน โดยกินความรวมไปถึงวิชาสังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ และรัฐศาสตร์

ในปี ค.ศ. 1988 พระราชบัญญัติการปฏิรูปการศึกษา (Education reform act) ได้ประกาศใช้หลักสูตรแห่งชาติ (National curriculum) ซึ่งน่าจะเป็นโอกาสในการเรียนรู้เพื่อเป็นพลเมือง แต่การจัดหลักสูตรส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนรากฐานของวิชาดั้งเดิม ต่อมา The national curriculum council ได้ออกบทบัญญัติในการศึกษาข้ามรายวิชา ซึ่งหนึ่งในนั้น คือ การเรียนรู้เพื่อการเป็นพลเมือง แต่วิชานี้ไม่ได้รับการประกาศไว้ในพระราชบัญญัติ ยังปล่อยให้เพียงทางเลือกของหลักสูตรในโรงเรียนเท่านั้น

สาเหตุที่ทำให้การเรียนรู้เพื่อการเป็นพลเมืองไม่ประสบความสำเร็จในอดีตอาจเนื่องมาจากสาเหตุดังต่อไปนี้ คือ

1. การเรียนรู้เพื่อการเป็นพลเมืองมีความเสี่ยงสูง และได้รับผลตอบแทนต่ำ
2. การเรียนรู้เพื่อการเป็นพลเมืองเป็นวิชาที่ไม่ได้รับความนิยมในโรงเรียนและครูผู้สอนมีความเสี่ยงสูงเพราะอาจถูกกล่าวหาว่ามีความลำเอียงหรือกระด้างกระเดื่องต่อรัฐ
3. ขาดแคลนทรัพยากรและครูผู้สอน
4. ไม่มีนิยามศัพท์ที่ชัดเจนเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองหรือการเรียนรู้เพื่อเป็นพลเมือง

ส่วนหนึ่งของปัญหาที่เกี่ยวข้องกับนิยามศัพท์ของการเรียนรู้เพื่อเป็นพลเมืองเนื่องมาจากความคิดเห็นที่แตกเป็น 2 ทิศนะ คือ

1. Passive citizen view ทิศนะนี้มองว่าการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองมีบทบาทในการสอนให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ต่อรัฐ ซึ่งจะประกอบด้วยรายละเอียดของหน้าที่และความรับผิดชอบของพลเมือง ความคิดนี้เสี่ยงต่อการทำให้เกิดความน่าเบื่อ เนื่องจากผู้เรียนจะกลายเป็นฝ่ายรับรู้ลักษณะต่าง ๆ ที่กำหนดไว้แล้ว ไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือความเป็นตัวของตัวเอง
2. Active citizen view จะเน้นการสอนให้เข้าใจถึงความคิดเกี่ยวกับการเมือง และปัญหาขัดแย้งที่เกิดขึ้น การพัฒนาทัศนคติและค่านิยมในความเป็นประชาธิปไตย รวมถึงความพร้อม

ที่จะวิจารณ์สิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่ความคิดนี้ก็เสี่ยงต่อการถูกกล่าวหาว่า จะลบล้างระบบการปกครอง หรือสอนให้ผู้เรียนไม่จงรักภักดีต่อรัฐ

อย่างไรก็ตามถึงปัจจุบันความแตกต่างของทั้งสองทัศนะก็ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่แน่นอนว่าการเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมืองควรเป็นอย่างไรแน่

The report of the advisory group on citizenship โดย Professor Bernard Crick (Crick, 1998) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า พลเมืองที่ดี โดยเน้นความสำคัญที่ประชาธิปไตยยุคใหม่ ซึ่งจะประกอบไปด้วย องค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1. ต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมและศีลธรรม
2. ต้องมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของชุมชน
3. ต้องมีความรู้ในเรื่องการเมือง

รายงานของ Crick อธิบายจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้เพื่อการเป็นพลเมืองไว้ว่า เพื่อความมั่นคง และเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตย รวมถึงการส่งเสริมให้ตระหนักถึงสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบ ซึ่งจำเป็นต่อการพัฒนาของนักเรียนให้เป็นพลเมืองในลักษณะมีความกระตือรือร้น (Active citizen) และในการสร้างค่านิยมให้เกิดขึ้นในตัวของนักเรียนแต่ละคน โรงเรียนและสังคมต้องเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องทั้งในระดับท้องถิ่นและชุมชนใกล้เคียง (DFEE/ QCA 1998)

Citizenship working group ให้ความเห็นที่สนับสนุนแนวคิดดังกล่าวโดยเห็นว่า องค์ประกอบที่สำคัญของการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองที่ดี ต้องมี 4 ประการสำคัญ ดังนี้

1. ความคิดรวบยอด
2. ค่านิยมและแนวทางปฏิบัติ
3. ทักษะและความสามารถ
4. ความรู้และความเข้าใจ

ปัจจุบันทั้ง 4 องค์ประกอบได้ถูกรวบรวมไว้ในโปรแกรมการเรียนรู้ ในแต่ละระดับชั้นของการศึกษาในหลักสูตรแห่งชาติของหลาย ๆ ประเทศ และมีการสนับสนุนให้การศึกษาระดับประถมศึกษาจัด โปรแกรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมือง รวมอยู่ในวิชาบุคลิกภาพ สังคม และพลศึกษา (PSHE) ในขณะที่ระดับมัธยมศึกษา จะสอนเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองในวิชาที่เพิ่มเข้ามาใหม่ และกลายเป็นวิชาตามประกาศของทางราชการ

ในปัจจุบันความคิดเรื่องการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมือง ยังมีความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากมีปัจจัยบ่งชี้หลายอย่างที่ชี้ให้เห็นว่า คนรุ่นใหม่ของสังคมมีลักษณะห่างเหิน ออกจากลักษณะของพลเมืองที่ควรเป็นมากขึ้น เช่น นิยมความสุขสบายส่วนตัวมากกว่าการสนใจ

กิจกรรมเพื่อสังคม ขาดความรู้ความสนใจและกิจกรรมทางการเมืองอย่างจริงจัง ทำให้ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบตลอดจนผู้ใหญ่โดยทั่วไปมองสถานการณ์เช่นนี้ด้วยความรู้สึกเป็นห่วงกังวลในอนาคต จึงมีองค์กร หน่วยงานวิจัยและมีการประชุมสัมมนาในเรื่องนี้อย่างต่อเนื่อง เพื่อหาข้อสรุปที่เป็นกรอบความคิด เพื่อพัฒนาแนวการปฏิบัติให้ชัดเจนมากขึ้น เช่น ในปี ค.ศ. 1999 UNESCO ได้จัดให้มีการประชุมนานาชาติเรื่อง Building civic capacity for a new century; engaging young people in civic institutions civil society ที่กรุงเทพมหานคร

เคนเนดี (Kennedy, 2001) เคยนำเสนอความคิดในประเด็นนี้ในการประชุมนานาชาติของ UNESCO ครั้งที่ 7 เมื่อเดือนธันวาคม 2544 ที่กรุงเทพฯ ในหัวข้อเรื่อง Building civic capacity for a new century: Engaging young people in civic institutions and civil society ว่า การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองจำเป็นต้องอาศัยค่านิยมของพลเมืองที่เหมาะสมต่อการสร้างความสามารถของพลเมืองตามลักษณะของประเทศในย่านเอเชียแปซิฟิก โดยต้องมีลักษณะร่วมกัน โดยไม่ละทิ้งรากฐานวัฒนธรรมเดิมของแต่ละประเทศ หลักสูตรการศึกษาในโรงเรียนของประเทศหนึ่งก็ย่อมเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างคนที่เหมาะสมกับอนาคตของประเทศนั้น

การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง: ความหลากหลายมิติ

การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง จะต้องคิดถึงมิติต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความคิดในการจัดการศึกษา (Grossman et al., 2000) คือ

ผู้เรียนในฐานะบุคคล: ส่วนที่ต้องเกี่ยวข้อง คือ ความสามารถของบุคคลที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ทั้งด้านอุปนิสัย จิตใจ และการกระทำ

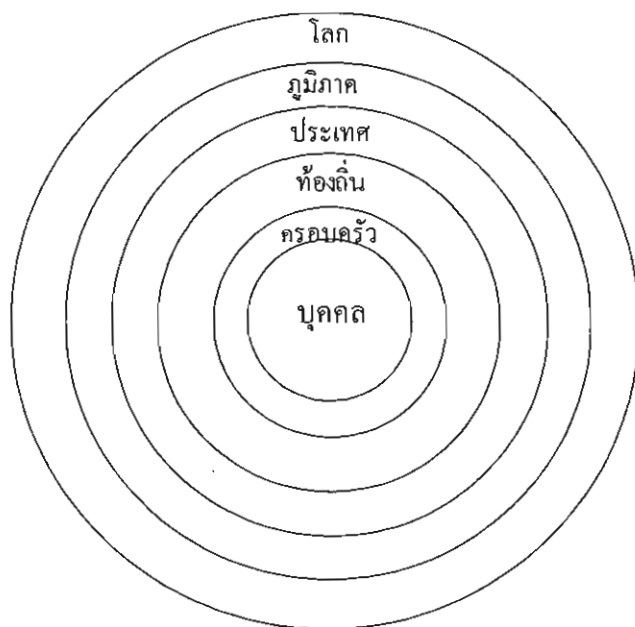
สังคม: ต้องคำนึงถึงสถานภาพที่จะอยู่และทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมายของความเป็นพลเมือง

ระยะเวลา: ต้องคำนึงถึงความสามารถที่จะกำหนดลักษณะที่ท้าทายความคิดทั้งในแง่ของอดีต ปัจจุบัน ในแง่มุมมองของการถ่ายทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมและมองสู่อนาคต บนฐานของความจริง

สถานที่: ต้องมองให้เห็นว่า คนแต่ละคนมีสถานภาพของการเป็นสมาชิกชุมชนหลายชุมชนซ้อนทับกันอยู่ เริ่มตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ประเทศ ภูมิภาค และนานาชาติ

มิติเหล่านี้ คือ ความเป็นจริงที่ประกอบกันเป็นปัจจัยของการดำเนินชีวิตของคน ๆ หนึ่ง ที่ต้องมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับลักษณะการต่าง ๆ ตั้งแต่ความเป็นจริงของตนเอง ครอบครัว ชุมชนท้องถิ่น ขยายไปจนถึงระดับโลกซึ่งแทบลงทุก ๆ ขณะ ในแง่ของผลกระทบต่อชีวิตในทุกพื้นที่ทุกส่วนของโลก

จากสัมพันธภาพของความเข้าใจดังกล่าว สามารถแสดงเป็นภาพได้ ดังนี้

ภาพที่ 4 แสดงความสัมพันธ์ของการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (Grossman, 2000).

ในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในลักษณะหลากหลายมิติดังกล่าว ที่ต้องคำนึงถึงปัจจัยรอบด้านของบุคคล จำเป็นต้องมีหลักสูตรในลักษณะที่เป็นองค์รวมที่มองเชื่อมโยงทุกส่วนอันหลากหลายให้อยู่ภายใต้กระบวนการคิดที่เป็นหนึ่งเดียว โดยภายในระบบการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองจะต้องมีพื้นที่ให้แก่การศึกษาในมิติเหล่านี้ได้แสดงบทบาทร่วมกัน คือ

การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของพลเมือง (Civic education) ที่มีเนื้อหาหลักในการสร้างความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม ทักษะของการมีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองของประเทศ การศึกษาค่านิยม (Values education) เป็นการปลูกฝังความคิดความรู้สึกรู้สึก ทศนคติ และค่านิยมทางจริยะ

การศึกษาสิ่งแวดล้อม (Environmental education) เพื่อสร้างความเข้าใจ ทักษะ และทัศนคติเกี่ยวกับความคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน และเพื่อการคงอยู่ของสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางสังคม

การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในต่างประเทศ

การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในต่างประเทศสามารถแบ่งกว้าง ๆ ได้เป็น 2 ระยะเวลา ระยะเวลาแรก การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง เน้นให้หลักสูตรที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนใน

โรงเรียนเป็นเครื่องมือหลัก โดยพยายามสร้างหลักสูตรที่มีเนื้อหาสาระเพียงพอและเหมาะสมต่อการสร้างพลเมือง ในระยะที่สอง ฐานคิดในการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางครอบคลุมวิถีชีวิตประจำวัน ไม่จำกัดอยู่เพียงหลักสูตรในโรงเรียนเท่านั้น แต่ไม่ว่าขอบเขตของการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจะเปลี่ยนไปอย่างไร หัวใจของการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของต่างประเทศยังคงสัมพันธ์โดยตรงกับบริบททางการเมืองและประชาธิปไตย กล่าวคือ มักกำหนดนิยามปัญหาและแสวงหาคำตอบว่า หลักสูตรแบบใด ลักษณะหรือรูปแบบการใช้ชีวิตแบบใดที่จะทำให้พลเมืองมีองค์ความรู้ทางการเมือง (Civic knowledge) อย่างเพียงพอ เกิดทักษะที่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง (Civic skills) รวมถึงสร้างเจตคติและเข้าใจบทบาทสถานะการเมืองของตน (Civic disposition) อย่างเหมาะสม

หลักสูตรการศึกษาในฐานะเครื่องมือเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในต่างประเทศ

การให้การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในระยะแรกมุ่งเน้นไปที่หลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียน บัทส์ (Bults, 1980, pp. 51-86) ชี้ว่า หลักสูตรการศึกษาในอเมริกาเอื้อต่อการสร้างพลเมืองอย่างมาก กล่าวคือ ให้มีการสอนด้านสังคมศึกษา (Social studies) ซึ่งประกอบไปด้วยวิชาชุมชนท้องถิ่น (Communities) วิชาพลเมือง (Civics) ประวัติศาสตร์อเมริกา วิชาภูมิศาสตร์ วิชาประวัติศาสตร์รัฐชาติ และวิชาประวัติศาสตร์โลกและยุโรป โดยวัตถุประสงค์ของวิชาเหล่านี้เพื่อให้พลเมืองอเมริกามีความรู้ในกรอบคิดด้านสังคมวิทยา เศรษฐกิจ การปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกาในทุกยุคสมัย คือ ต้องจัดการศึกษาทางการเมืองให้แก่พลเมือง เพราะพลเมืองเป็นรากฐานสำคัญที่สุดในระบอบประชาธิปไตย กล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมและสร้างทัศนคติที่เหมาะสมของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

เนื้อหาสำคัญของการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในอเมริกา มักเน้นไปที่การให้การศึกษาเพื่อให้พลเมืองรู้สึกและมองเห็นความไม่เสมอภาคของมนุษย์ เอื้อให้พลเมืองมีพฤติกรรมที่ถูกต้องเมื่อตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขปัจจัยที่ไม่พึงประสงค์ ให้พลเมืองมีความเข้าใจต่อโครงสร้างและกระบวนการต่าง ๆ ในสังคม สามารถแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากโฆษณาชวนเชื่อ เคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง ไม่ละเมิดทรัพยากรของชาติ ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับคนอื่นในฐานะสมาชิกของสังคมโลก เคารพกฎหมาย ยอมรับในหน้าที่พลเมือง และที่สำคัญให้พลเมืองมีวิถีปฏิบัติที่ยึดมั่นต่อแนวคิดประชาธิปไตย

ฟาร์เนน (Farnen, 1975, pp. 23-47) ได้ศึกษาหลักสูตรการเรียนการสอนกับการสร้างความเป็นพลเมืองใน 10 ประเทศ ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอน 10 ประเทศ ได้แก่ เยอรมัน ฟินแลนด์ อิสราเอล สวีเดน สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ไอร์แลนด์ เนเธอร์แลนด์ นิวซีแลนด์ ส่วนใหญ่เน้นให้มีการเรียนการสอนเพื่อให้ชุดความรู้ทางการเมือง

แก่พลเมืองด้วยการสอนวิชาเกี่ยวกับองค์กรของรัฐบาล ลักษณะของกฎหมายการต่างประเทศ ระบบเศรษฐกิจของชาติ พฤติกรรมการลงคะแนนเสียง กระบวนการเลือกตั้งและพรรคการเมือง เสรีภาพของบุคคล และความรับผิดชอบต่อสังคม หากพิจารณาในรายละเอียด พบว่า วิชาต่าง ๆ ที่จัดให้มีการสอน คือ วิชาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชาติ โครงสร้างของรัฐบาล หน้าที่พลเมือง การร่วมมือกันทางสังคม วิชาเศรษฐศาสตร์ วิชาการแก้ไขความขัดแย้งและความอดทนต่อความคิดเห็นที่แตกต่าง วิชารัฐบาลเปรียบเทียบ ทฤษฎีการเมืองสมัยใหม่ สงครามและสันติภาพ ค่านิยมประชาธิปไตยและความเป็นพลเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมือง

จากการศึกษาดังกล่าว ส่งผลให้ความเชื่อที่ว่า การศึกษาในระบบ (การศึกษาที่เป็นทางการในโรงเรียน) เป็นสถาบันหลักที่เตรียมเยาวชนให้มีความเป็นพลเมืองเป็นเรื่องล้าสมัย เพราะอิทธิพลภายนอกสถาบันการศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการสร้างพลเมืองมากขึ้นทุกที กล่าวคือ โรงเรียนแสดงบทบาทสำคัญได้เพียงการสอนเรื่องค่านิยม ทศนคติ ความรู้และทักษะให้แก่เยาวชน ได้เพียงบางเรื่องเท่านั้น การบ่มเพาะให้เคารพในหน้าที่ ในบรรทัดฐานของการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน มีหลักการตัดสินใจในฐานะบุคคล หรือในฐานะกลุ่ม เคารพในสิทธิของผู้อื่น และการมีส่วนร่วมทางสังคมการเมือง เป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน

วิถีชีวิต ประสบการณ์ และกระบวนการเรียนรู้ในฐานะเครื่องมือเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

ในระยะที่สอง การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในต่างประเทศถูกขยายขอบเขตให้กว้างขวางและครอบคลุมประสบการณ์ทางการเมืองของพลเมือง รวมถึงอิทธิพลของสื่อ (Media) กิจกรรมทางการเมือง และการรณรงค์การเลือกตั้ง ที่ล้วนส่งผลต่อการสร้างพลเมือง อย่างไรก็ตาม หลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอนของโรงเรียนก็ยังมีอิทธิพลอยู่ไม่น้อย แต่ได้เปลี่ยนจุดเน้นไปที่การสร้างหลักสูตรเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองให้แก่กลุ่มต่าง ๆ ในสังคม เช่น สตรี หรือ คนกลุ่มน้อย

คัลลาฮาน (Callahan, 2000, pp. 61-75) ชี้ว่ากิจกรรมทางสังคมส่วนมากมีส่วนส่งเสริมการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง เช่น การจัดประชุมสัมมนาด้วยรูปแบบที่เป็นประชาธิปไตย (Democratic forum) ทำให้เกิดการอภิปรายถกเถียงอย่างกว้างขวาง สามารถรวบรวมผู้คนที่หลากหลายนับตั้งแต่ผู้นำไปจนถึงผู้คนในชุมชน โครงการทางวัฒนธรรมต่าง ๆ (Cultural projects) ที่ใช้ออกลักษณะของท้องถิ่นเป็นสื่อให้พลเมืองเกิดการเรียนรู้ทางการเมือง หลักการเนื้อหา และตัวแสดงในระบอบประชาธิปไตย นอกจากนี้โบปลิว แผ่นภาพ ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับประเด็นทางการเมือง เช่น นักการเมืองที่ดีมีลักษณะอย่างไร ลักษณะต้องห้ามของนักการเมืองมีอะไรบ้าง การเลือกตั้งมีหลักปฏิบัติอย่างไร กิจกรรมเหล่านี้นับเป็นการสร้างพลเมืองที่เข้าถึงมวลชนได้อย่างมาก

โคแกน (Cogan, 1998) ระบุว่าการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองควรประกอบไปด้วยปัจจัย ด้านหลักสูตร ผู้สอน ความสัมพันธ์ของคนในสังคม รัฐบาลและองค์กรต่าง ๆ ซึ่งปัจจัยพื้นฐาน ดังกล่าวต้องทำงานร่วมกันเพื่อทำให้เกิดพลเมืองที่มีประสิทธิภาพทั้งในเชิงส่วนตัว เชิงสังคม ในทางโลก และทางจิตวิญญาณ อีกทั้งสร้างให้เกิดพลเมืองที่มีสำนึกในความเป็นตัวของตัวเอง พลเมืองที่มีความเชื่อมั่นในสิทธิ พลเมืองที่รับผิดชอบและปฏิบัติตามพันธะหน้าที่ พลเมืองที่มีความสนใจและเข้าร่วมในกิจการสาธารณะ และพลเมืองที่ยอมรับในคุณค่าพื้นฐานของสังคม ทำให้พลเมืองมีความคิดเชิงวิพากษ์ (Critical thinking) แยกแยะและให้คุณค่าสิ่งต่าง ๆ ได้

กล่าวโดยสรุป การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในต่างประเทศ มิได้มุ่งเน้นแต่ระบบ การศึกษาที่เป็นทางการในโรงเรียนเท่านั้น แต่ขยายการสร้างพลเมืองไปถึงระบบการศึกษา ที่ไม่เป็นทางการ สื่อมวลชน วิถีชีวิตในสังคมการเมืองต่าง ๆ

ตัวอย่างการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของต่างประเทศ

การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของประเทศสหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกาเป็นสหพันธรัฐประชาธิปไตย ประกอบไปด้วยรัฐ 50 รัฐ และอาณานิคม ภายใต้การปกครองที่เป็นดินแดนโพ้นทะเล ได้แก่ เปอร์โตริโก หมู่เกาะเวอร์จิน อเมริกัน ซามัว กวม จอห์นสตันอะทอลล์ หมู่เกาะมิดเวย์ หมู่เกาะนอร์เทิร์นมาเรียนา โดยมีเขตปกครองอิสระ คือ ดิสตริกต์ออฟโคลัมเบีย (District of Columbia) เป็นศูนย์กลางการปกครอง ที่ตั้งของกรุงวอชิงตัน ซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศ และมีชื่อเต็มว่า กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. (Washington D.C.)

จากการที่สหรัฐอเมริกา ประกอบไปด้วยรัฐทั้งหมด 50 รัฐ การบริหารกิจการภายในรัฐ รวมถึงการบริหารจัดการด้านการศึกษาด้วย ทำให้แต่ละรัฐมีการจัดการศึกษาในแบบของตนเอง จนอาจกล่าวได้ว่า สหรัฐอเมริกาไม่มีระบบการศึกษาร่วมในระดับชาติ เหมือนหลายประเทศทั่วโลก ถึงแม้ว่ารัฐบาลกลางจะมีกระทรวงศึกษาธิการที่เรียกว่า “Department of education” ที่มีหน้าที่รวบรวมข้อมูล ให้คำแนะนำ และให้การสนับสนุนทางการเงินด้านการศึกษาของรัฐ เพื่อปรับปรุงคุณภาพการศึกษาให้ดีขึ้น รัฐก็มีหน่วยงานลักษณะเดียวกันเรียกชื่อเหมือนกันว่า “Department of education” ด้วย เพียงแต่ไม่เรียกผู้บริหารสูงสุดว่า “Secretary” แต่เรียกว่า “Commissioner” แทน (Spring, 1996)

ฝ่ายการศึกษา (Department of education) ของแต่ละรัฐนั้นบริหารจัดการ โดยสภา การศึกษาที่เรียกว่า State board of education ในแต่ละรัฐแบ่งเป็นเขตการศึกษา แต่ละเขตมี คณะกรรมการการศึกษา หรือ Board of education หรือ School board ทำหน้าที่บริหารร่วมกับ เจ้าหน้าที่ คือ ศึกษาธิการเขต หรือ Superintendent โดยทั่วไป Department of education จะมอบ อำนาจการจัดการศึกษาโดยเฉพาะขั้นพื้นฐานให้แก่เขตในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะงานที่

เกี่ยวข้องกับการบริหาร โรงเรียน ด้านอาคารสถานที่ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร ด้านนักเรียน และจัดสรรงบประมาณ ตลอดจนให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการแก่เขต ส่วนงานด้านอุดมศึกษา และค่านโยบายอยู่ในความดูแลของ Department of education

ในส่วนของสถานศึกษานั้น มักมีการดึงชุมชนเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ ของนักเรียน ชุมชนดังกล่าวนี้หมายถึงทั้งผู้บริหาร ครู บุคลากร ผู้เรียน พ่อแม่ผู้ปกครอง รวมถึงกลุ่ม ธุรกิจและสมาชิกของชุมชน ซึ่งบางคนจะมีบทบาทในสภาพที่ปรึกษาโรงเรียนด้วย ซึ่งประกอบด้วย ครูใหญ่ ครู บุคลากร นักเรียน พ่อแม่อย่างน้อย 4 คน และนักธุรกิจหรือสมาชิกชุมชนอย่างน้อย 2 คน สมาชิกสภาการศึกษาที่มาจากการเลือกตั้งตามกฎหมาย และเป็นตัวแทนของชุมชน เสนอ เรื่องต่อคณะกรรมการการบริหารการศึกษาของเขตการศึกษา บางครั้งบางโรงเรียนมีการจัดตั้ง คณะกรรมการบริหาร โรงเรียนทำหน้าที่ตัดสินใจสั่งการที่เรียกว่า การบริหารจัดการในพื้นที่อย่าง ที่เรียกว่า Site-based decision making ด้วย

สหรัฐอเมริกาจัดแบ่งชั้นเรียนเป็น 12 ระดับ 3 ช่วงชั้น ได้แก่ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา ตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งในบางรัฐที่จัดเป็นลักษณะ 4-4-4 ผู้เรียนที่อยู่ในช่วงวัย ระหว่าง 10-13 ปี จะเข้าเรียนในโรงเรียนแบบที่เรียกว่า Middle schools ก่อนจะศึกษาต่อในระดับ High schools อีก 4 ปี เด็กชาวอเมริกันจะไปโรงเรียนเมื่ออายุประมาณ 3 ปี โดยเข้าเรียนในระดับ อนุบาล และเมื่ออายุครบ 6 ปี ก็จะไปเรียนระดับประถมศึกษา หากเรียนต่อเนื่องไปจนสำเร็จ การศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเกรด 12 ก็จะมีอายุราว 18 ปี ซึ่งสามารถเข้าสู่การศึกษา ในระดับอุดมศึกษาได้ ไม่ว่าจะเป็นวิทยาลัยชุมชนแบบ 2 ปี ในหลักสูตรพื้นฐานเพื่อไปต่อยอด ให้ได้ปริญญาตรีหรือหลักสูตรอนุปริญญาสาขาวิชาชีพ วิทยาลัยแบบหลักสูตร 4 ปี มหาวิทยาลัย หรือสถาบันเทคโนโลยีที่มุ่งเน้นการสอนในสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อนึ่งการเรียนในช่วง การศึกษาภาคบังคับที่จะได้กล่าวถึงต่อไปนั้น ไม่เสียค่าใช้จ่าย หากแต่ในระดับอุดมศึกษา ผู้เรียนต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายเอง ซึ่งสถานศึกษาแต่ละแห่งมีอัตราค่าธรรมเนียมและค่าเล่าเรียน แตกต่างกันไป ความแตกต่างนี้เกี่ยวข้องกับภูมิฐานะของผู้เรียนด้วย

วิชาพลเมืองศึกษาในสหรัฐอเมริกา

โคแกน และพีเดอร์สัน (Cogan & Pederson, 2002) กล่าวว่า พลเมืองศึกษาแบบที่ปรากฏ ในปัจจุบันเริ่มต้นขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2459 โดยมีระบุไว้ในรายงานของ National education association's commission on the reorganization of secondary education ทั้งนี้แต่เดิมวิชาหน้าที่พลเมืองบรรจุ อยู่ในวิชาประวัติศาสตร์ แต่ข้อเสนอในรายงานดังกล่าวต้องการให้มีรายวิชา “หน้าที่พลเมืองต่อ ชุมชน” บรรจุในหลักสูตรของผู้เรียนในระดับเกรด 9 ซึ่งจะจบการศึกษาออกไปทำงาน และให้มี รายวิชา “ปัญหาประชาธิปไตย” สำหรับผู้เรียนในระดับเกรด 12 โดยวิชาหลังนี้ ต่อยอดจากวิชา

สำหรับผู้เรียนระดับเกรด 9 แต่เน้นการประยุกต์ใช้ความรู้ที่ได้รับในชั้นเรียน เพื่อดำรงชีวิตอยู่ในสังคมประชาธิปไตย ทั้งนี้รายวิชาที่เกี่ยวข้องมีดังต่อไปนี้ (Jeness, 1990)

เกรด 7 ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ยุโรป

เกรด 8 ประวัติศาสตร์อเมริกัน

เกรด 9 หน้าที่พลเมือง

เกรด 10 ประวัติศาสตร์ยุโรป

เกรด 11 ประวัติศาสตร์อเมริกัน

เกรด 12 ปัญหาประชาธิปไตย

รายวิชาที่เพิ่มขึ้นมานี้โดยทั่วไปยังคงปรากฏอยู่ใน โครงสร้างหลักสูตรในปัจจุบัน แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง อาทิ มีความพยายามที่จะจัดวิชาหน้าที่พลเมืองไว้ตั้งแต่เกรด 7 และการเปลี่ยนวิชาประวัติศาสตร์ยุโรปเป็นประวัติศาสตร์โลกที่เน้นยุโรป เป็นต้น

ในสหรัฐอเมริกา นักการศึกษาใช้คำว่า “Civic” กับ “Citizenship education” สลับสับเปลี่ยนกัน ซึ่งโดยนัยก็เป็นการเตรียมพลเมืองเตรียมชีวิตในสังคมประชาธิปไตย หากแต่ โคแกน และพีเดอร์สัน (Cogan & Pederson, 2002) จำแนกไว้ว่า “Civic education” เป็นเรื่องของรายวิชาที่จัดอย่างเป็นทางการ ในสถานศึกษา ซึ่งนั่นก็หมายความว่า วิชาที่เพิ่มเติมเข้ามา 2 วิชาดังกล่าวจัดอยู่ใน “Civic education” ซึ่งเน้นโครงสร้าง กระบวนการ (การออกกฎหมาย การลงคะแนนเสียง ระบบ การตรวจสอบ เป็นต้น) และสถาบันของรัฐ (รัฐสภา ศาลสูงสุด ประธานาธิบดี เป็นต้น) รวมไปถึงสัญลักษณ์อย่างธงชาติ เพลงชาติ เอกสารอย่างรัฐธรรมนูญ คำประกาศอิสรภาพ ตลอดจนบทบาทและความรับผิดชอบของพลเมือง ในการเลือกตั้ง และการปฏิบัติตามกฎหมาย เป็นต้น ในขณะที่ “Citizenship education” เป็นคำที่มีความหมายครอบคลุมกว่าทั้งในส่วนของรายวิชา ที่เรียนอย่างเป็นทางการในสถานศึกษาและจากการศึกษานอกระบบโรงเรียนตลอดจนการศึกษาตามอัชฌาศัย ในครอบครัว ชุมชน องค์กรทางศาสนา และสื่อต่าง ๆ เป็นต้น ที่ร่วมกันเตรียมพลเมืองรุ่นใหม่ให้มีความสมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดทางการศึกษาแบบ “Associationists” ของ ดิวอี้ (Dewey, 1916)

อนึ่ง ในการกำหนดและพัฒนามาตรฐานระดับประเทศในส่วนของวิชาหน้าที่พลเมือง ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือ K-12 มีจุดเน้น โดยเฉพาะในระดับ Middle schools และ High schools ดังนี้ (Center for civic education, 1994; National council for the social studies, 1994)

1. ความหมายของชีวิตในฐานะพลเมือง ความจำเป็นของการเมืองและรัฐบาล ลักษณะสำคัญของรัฐบาลแบบจำกัดและไม่จำกัดในบทบาท ลักษณะของรัฐธรรมนูญ ทางเลือกอื่นของการจัดรัฐบาลภายใต้รัฐธรรมนูญ

2. พื้นฐานของระบบการเมืองอเมริกัน ลักษณะเด่นของสังคมอเมริกัน วัฒนธรรมการเมืองอเมริกัน คุณค่า และหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตยแบบอเมริกัน

3. รัฐบาลภายใต้รัฐธรรมนูญรับเอาหลักการ วัตถุประสงค์ และคุณค่าของประชาธิปไตยแบบอเมริกันอย่างไร กล่าว คือ การแบ่งอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ โดยเฉพาะในส่วนของรัฐและท้องถิ่น ตลอดจนการเอื้อให้ประชาชนมีทางเลือกและโอกาสการมีส่วนร่วม

4. ความสัมพันธ์ของสหรัฐอเมริกากับประเทศอื่น ๆ และโลกโดยรวม โดยเฉพาะอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาคู่ประเทศอื่น และอิทธิพลของประเทศอื่นต่อประเทศของตน

5. บทบาทของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยแบบอเมริกัน ความหมายของการเป็นพลเมือง สิทธิ หน้าที่ความรับผิดชอบ ตลอดจนวิธีการมีส่วนร่วม

จากรายละเอียดข้างต้น จะเห็นได้ว่า เนื้อหามาตรฐานดังกล่าวที่กำหนดขึ้น สร้างความจำเป็นของการผสมผสานแนวทางทั้งสองดังที่กล่าวมาอย่างเลี่ยงไม่ได้ และผู้สอนก็จำเป็นต้องได้รับการฝึกให้สามารถจัดการเรียนการสอนที่ทั้งให้ความรู้และปลูกฝังทักษะที่สำคัญไปพร้อม ๆ กัน นอกจากนี้การผสมผสานยังต้องเกิดจากการเรียนรู้ในห้องเรียนอย่างเป็นทางการควบคู่ไปกับการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการจากชุมชนที่ผู้เรียนอาศัยอยู่

นอกเหนือจากการศึกษาในระบบหรืออย่างเป็นทางการที่กล่าวมาข้างต้น และกลไกทางสังคมต่าง ๆ ที่ขัดเกลาและหล่อหลอมให้คนมีสำนึกทางการเมือง มีความกระตือรือร้นทางการเมือง ตลอดจนการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้ว ในสหรัฐอเมริกา ยังมีองค์กร หน่วยงาน กลุ่ม กิจกรรม และโครงการต่าง ๆ หลากหลายที่มีบทบาทสนับสนุนการศึกษาในรูปแบบอื่น ๆ ตลอดช่วงชีวิตของประชาชน ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง อาทิ Center for civic education, American democracy project และ The lettering foundation เป็นต้น

1. ศูนย์พลเมืองศึกษา (Center for civic education)

Center for civic education (CCE) เป็นองค์กรที่ไม่แสวงหากำไรและไม่สังกัดพรรคการเมืองใด ตั้งขึ้นโดยมีจุดประสงค์ที่จะส่งเสริมความตระหนักรู้และความรับผิดชอบในหมู่ประชาชน ตลอดจนการยึดมั่นในหลักการและการมีส่วนร่วมในการปกครองแบบประชาธิปไตย CCE มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่เมืองคาลาบาซาส (Calabasas) รัฐแคลิฟอร์เนีย (California) ตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 อาศัยงบประมาณจาก U.S. Department of education และ U.S. Agency for international development เป็นหลัก โดย CCE มีบทบาทในการพัฒนาหลักสูตรและโครงการเพื่อชุมชนต่าง ๆ เพื่อให้เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ตลอดจนหลักการพื้นฐานที่เป็นที่มาของประชาธิปไตยแบบอเมริกัน มีทักษะที่จำเป็นในการเข้าร่วมอย่างมี

ประสิทธิผล และความเต็มใจที่จะใช้กระบวนการประชาธิปไตยในการตัดสินใจเรื่องที่มีความขัดแย้งต่าง ๆ เอกสารต่าง ๆ ที่ CCE ผลิตขึ้นมีการนำไปใช้อย่างกว้างขวาง ไม่เพียงแต่ 50 รัฐในประเทศแต่ทั่วโลก รวมทั้งยุโรปและเอเชีย

CCE ยังส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ในด้านหน้าที่พลเมืองกับหน่วยงานและบุคคลทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งในและนอกประเทศ ส่งเสริมการวิจัย สนับสนุนนักการศึกษาทั่วโลกในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เสริมสร้างสำนึกและการมีส่วนร่วม ในประเทศไทย สถาบันพระปกเกล้าได้เคยนำตัวแทนนักเรียนที่ได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดผลงานวิจัยระดับประเทศเข้าร่วมประชุมกับตัวแทนนักเรียนทั่วโลกในโครงการ โรงเรียนนักร้องเพื่อสร้างสำนึกพลเมืองที่ CCE ให้การสนับสนุน โครงการดังกล่าวเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้การเป็นพลเมืองประชาธิปไตย สร้างสำนึกพลเมือง และนำไปปรับปรุงวิถีชีวิตและชุมชนของตนเอง ทั้งนี้กรอบแนวคิดของ CCE ในส่วนของความเป็นพลเมือง ได้แก่ ความสุภาพ ความรับผิดชอบ การมีวินัยในตนเอง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคม การเปิดใจ ความเต็มใจที่จะประนีประนอม ความอดกลั้น ความจงรักภักดีและความไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค

2. โปรแกรมสภาองเกรสในมหาวิทยาลัย (Congress to campus program)

โครงการ Congress to campus ดำเนินการ โดยสมาคมของอดีตสมาชิกสภาองเกรส ร่วมกับ Center for democracy and citizenship และ Stennis center for public service เพื่อส่งเสริมสนับสนุน และแก้ปัญหาวิกฤตด้าน Civic education ในประเทศและสภาพการมีส่วนร่วมของกลุ่มนักศึกษาในมหาวิทยาลัย โดยส่งอดีตสมาชิกสภาองเกรสที่เป็นตัวแทนจากสองพรรคการเมืองหลักอย่างพรรคเดโมแครต (Democratic party) และพรรครีพับลิกัน (Republican party) เข้าเยี่ยมชมสถาบันอุดมศึกษาประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยชุมชนทั่วประเทศ ตลอดช่วงเวลา 2 วันครึ่ง ในแต่ละครั้งอดีตสมาชิกดังกล่าวอาจเข้าบรรยาย จัดกลุ่มเสวนา พบปะพูดคุยกับนักศึกษาและอาจารย์ ให้สัมภาษณ์ ปรากฏตัวในรายการสนทนาทางโทรทัศน์ท้องถิ่น ไปจนถึงการเข้าเยี่ยมชมโรงเรียนมัธยมและกลุ่มพลเมืองต่าง ๆ

3. การฝึกเด็ก ๆ ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง (Kids voting USA)

Kids voting USA (KVUSA) องค์กรไม่แสวงหาผลกำไรและไม่สังกัดพรรคการเมืองอย่าง KVUSA นี้ทำงานร่วมกับโรงเรียนและชุมชนเพื่อส่งเสริม Civic education โดยการให้ความรู้และกระตุ้นการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองอย่างเช่น การเลือกตั้งในหมู่เด็ก คนหนุ่มสาว และครอบครัวของพวกเขา ทั้งนี้กิจกรรมการจัดการเลือกตั้งจริง เสมือนการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งระดับประเทศอย่าง Civics Alive สำหรับเด็กระดับอนุบาลถึงเกรด 12 และ Destination democracy

สำหรับเคาระดับมัธยมปลาย เป็นตัวอย่างที่ดีที่ให้ประสบการณ์และปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง

4. ศูนย์สารสนเทศและการวิจัยเกี่ยวกับพลเมืองศึกษา (The center for information and research on civic learning and engagement)

ศูนย์สารสนเทศและการวิจัยเกี่ยวกับพลเมืองศึกษา (The center for information and research on civic learning and engagement (CIRCLE) นี้ส่งเสริมการวิจัยด้านการมีส่วนร่วมของอเมริกันช่วงวัยระหว่าง 15-25 ปี โดยทั้งเป็นการให้เงินสนับสนุนและดำเนินการวิจัยเอง อันจะก่อให้เกิดผลดีในอนาคตเมื่อเยาวชนมีการตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น ทั้งนี้งานวิจัยที่ผ่านมาเป็นการสำรวจการดำเนินการต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการจัดวิชาพลเมืองศึกษาให้เด็กระดับ K-12 แล้วสรุปเป็นรายงานที่ให้ความรู้และข้อมูลหลักฐานการดำเนินการของโรงเรียนที่ผ่านมา แนวโน้มการมีส่วนร่วมทางการเมือง วิธีการหรือรูปแบบที่เหมาะสมด้านพลเมืองศึกษา ตลอดจนข้อเสนอแนะสำหรับนักการศึกษา ผู้กำหนดนโยบาย เจ้าของทุน และนักวิจัย

การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในสหราชอาณาจักร

สหราชอาณาจักรถือกำเนิดในปี พ.ศ. 2344 จากการผนวกรวมกันของแคว้นต่าง ๆ ที่เคยเป็นรัฐอิสระมาอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลเดียวกัน ส่วนอังกฤษเป็นเพียงส่วนหนึ่งของดินแดนล้อมรอบด้วยทะเล ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของทวีปยุโรป เรียกว่า เกาะบริเตนใหญ่ (Great Britain: G.B.) ประกอบด้วย 3 ประเทศหรือแคว้น ได้แก่ อังกฤษ (England) สกอตแลนด์ (Scotland) และเวลส์ (Wales) เมื่อผนวกอีกประเทศหนึ่ง คือ ไอร์แลนด์เหนือ (Northern Ireland) เข้ามารวมกันแล้ว ทั้งหมดจะมีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่า “สหราชอาณาจักร” (The United Kingdom: U.K.) ซึ่งมีพื้นที่รวมทั้งหมดประมาณ 152,033 ตารางไมล์

สหราชอาณาจักรมีโครงสร้างการบริหารการศึกษาแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ระดับท้องถิ่น และระดับชาติ กระจายอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้แก่แต่ละแคว้น ดังนั้นนโยบายการศึกษาจึงขึ้นกับหน่วยงานที่รับผิดชอบในแต่ละแคว้น โดยมีหน่วยงานสำคัญคือ หน่วยงานการศึกษาระดับแคว้นและระดับท้องถิ่น กับหน่วยตรวจสอบและกำกับดูแลมาตรฐานการศึกษา แต่ละหน่วยงานมีหน้าที่ ดังต่อไปนี้ (ชนิตา รัศมีพลเมือง และคณะ, 2547, หน้า 1)

1. หน่วยงานระดับแคว้น ทำหน้าที่กำกับดูแลเพื่อให้การจัดการศึกษามุ่งเป้าหมายเชิงนโยบายของรัฐ ได้แก่ Department for Education and Skills (DfES) ของอังกฤษ Department for Training and Education (DfTE) ของเวลส์ The Scottish Executive Education Department (SEED) ของสกอตแลนด์ และ The Department of Education in Northern Ireland (DE) ของไอร์แลนด์เหนือ

2. หน่วยงานระดับท้องถิ่น ทำหน้าที่บริหารเชิงกลยุทธ์ จัดสรรงบประมาณ พัฒนา โรงเรียน และอำนวยความสะดวกสำหรับการศึกษา ได้แก่ องค์กรด้านการศึกษาท้องถิ่น (Local education authorities: LEAs) ของอังกฤษ เวลส์ สกอตแลนด์ Education and library boards ของ ไอร์แลนด์เหนือ

3. หน่วยตรวจสอบและกำกับดูแลมาตรฐานการศึกษา ได้แก่ The independent office for standards in education (Ofsted) ของอังกฤษ Estyn ของเวลส์ SEED ของสกอตแลนด์ และ The department of education's education and training inspectorate (DEETI) ของไอร์แลนด์เหนือ

ระบบการศึกษาของสหราชอาณาจักร แบ่งเป็น 2 ระบบ ได้แก่ ระบบที่ใช้ในอังกฤษ เวลส์ และไอร์แลนด์เหนือ มีลักษณะคล้ายคลึงกัน และระบบที่ใช้ในสกอตแลนด์ จะแตกต่างออกไปโดยสิ้นเชิง โดยมีกฎหมายและวิธิตำเนินการของตนเองโดยเฉพาะ โดยแบ่งได้เป็น 4 ระดับ ได้แก่ ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และปริญญา โดยการศึกษาภาคบังคับจะเริ่มตั้งแต่อายุ 5-16 ปี เด็กนักเรียนส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 95 จะเข้าศึกษาใน โรงเรียนของรัฐบาล (State-funded) ส่วนผู้ปกครองที่มีฐานะดี และมีรสนิยมสูงมักจะเลือกส่งบุตรหลานเข้าเรียนใน โรงเรียนเอกชน (Independent schools)

การจัดการศึกษาในแต่ละแคว้นแบ่งตามระดับการศึกษา (ชนิดา รัศมีพลเมือง และคณะ, 2547, หน้า 1) ได้แก่

1. ก่อนประถมศึกษา (Pre-school) อังกฤษและเวลส์รับนักเรียนอายุ 2-5 ปี สกอตแลนด์รับเด็กอายุ 3-4 ปี ไอร์แลนด์เหนือรับเด็กอายุต่ำกว่า 4 ปี

2. ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา (Primary and Secondary School) อังกฤษและเวลส์ แบ่งเป็น 4 ระดับชั้น ระดับที่ 1 Infants สำหรับเด็กอายุ 5-7 ปี ระดับที่ 2 Junior สำหรับเด็กอายุ 7-11 ปี ระดับที่ 3 สำหรับเด็กอายุ 11-14 ปี และระดับที่ 4 สำหรับเด็กอายุ 14-16 ปี สกอตแลนด์ แบ่งเป็น 2 ระดับชั้น ระดับที่ 1 สำหรับเด็กอายุ 5-14 ปี และระดับที่ 2 สำหรับเด็กอายุ 14-16 ปี ระดับแรกแบ่งเป็น 6 ชั้น คือ A-F Level ไอร์แลนด์เหนือจัดแบ่งเป็น 4 ระดับชั้นเช่นเดียวกับอังกฤษ และเวลส์ แต่แตกต่างในเรื่องช่วงอายุของเด็กประถมศึกษา โดยแบ่งระดับที่ 1-4 ออกเป็นชั้นเรียน สำหรับเด็กอายุ 4-8 ปี อายุ 8-11 ปี อายุ 11-14 ปี และ อายุ 14-16 ปี ตามลำดับ ทั้งนี้ นักเรียนชั้นประถมศึกษาที่มีอายุระหว่าง 4-12 ปี และ

3. อุดมศึกษา (Higher education) เป็นการศึกษาหลังมัธยมศึกษา จำแนกเป็นมหาวิทยาลัย และวิทยาลัยสถาบันวิชาชีพ

นโยบายของรัฐบาลและกฎหมายการศึกษาของประเทศอังกฤษ เน้นบทบาทและหน้าที่ขององค์กรบริหารการศึกษาส่วนท้องถิ่นหรือเขตพื้นที่การศึกษา (Local education authorities:

LEAs) ในการนำกฎหมายการศึกษาไปสู่การปฏิบัติ การกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปยังท้องถิ่น (School-based management) และสถานศึกษา ทั้งในด้านการบริหารทั่วไป การบริหารงบประมาณ และการบริหารวิชาการ เขตการปกครองต่าง ๆ มีอิสระในการบริหารการศึกษาของตนเอง ในแต่ละเขตปกครอง ได้แก่ อังกฤษ เวลส์ ไอร์แลนด์เหนือ และสกอตแลนด์ มีรัฐมนตรีที่รับผิดชอบบริหารการศึกษา รัฐบาลกลางมีอำนาจและหน้าที่ในการกำหนดนโยบายระดับชาติ วางแผนและกำหนดทิศทางการจัดการศึกษาในภาพรวม จัดสรรงบประมาณในการจัดการศึกษา ควบคุมคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษา

จากการที่รัฐบาลเห็นความจำเป็นที่ต้องการให้เกิดอัตลักษณ์และความรู้ทางการเมืองของคนในชาติ (National identity and political literacy) จึงได้ปฏิรูปและเตรียมการเพื่อให้วิชาความเป็นพลเมือง (Citizenship education) เป็นหลักสูตรของชาติดำเนินการภายใต้กลุ่มที่ปรึกษาที่กำหนดโดยรัฐมนตรีกระทรวงการศึกษาของรัฐ ในปัจจุบันหลักสูตรความเป็นพลเมือง (Citizenship Curriculum) เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาภาคบังคับของเด็กนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตั้งแต่กันยายนปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา บังคับใช้ในโรงเรียนระดับที่สามและสี่ ซึ่งระดับสามผู้เรียนมีช่วงอายุ 11-14 ปี ระดับสี่ ช่วงอายุ 14-16 ปี แม้จะสิ้นสุดการบังคับใช้ทางการศึกษาในเด็กระดับอายุ 16 ปี รัฐบาลก็ยังส่งเสริมให้เยาวชนยังคงศึกษาหรือทำงานอยู่บนพื้นฐานของ การฝึกอบรมจนอายุ 19 ปี ดังนั้น ในระดับสี่นี้จะครอบคลุมกลุ่มอายุ 14-19 ปีด้วย ซึ่งมีการให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงด้านการสอน แนะนำหลักสูตรที่เหมาะสม การบังคับใช้ และเป็นรูปแบบของกระบวนการตรวจสอบโรงเรียนโดยสำนักงานมาตรฐานการศึกษา (The office for standards in education: OFSTED)

วัตถุประสงค์ของหลักสูตรพลเมืองศึกษา คือ

1. ช่วยให้เด็กสามารถคิด ไตร่ตรองและรับผิดชอบต่อความเป็นพลเมืองที่ต้องตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่รับผิดชอบ
2. สนับสนุนเด็กด้านจิตใจ ศิลธรรม การเข้าสังคมและการพัฒนาวัฒนธรรม ทำให้มีความเชื่อมั่นในตนเองและรับผิดชอบต่อทั้งในชั้นเรียนและนอกห้องเรียน
3. ส่งเสริมเด็กให้แสดงบทบาทการช่วยเหลือภายใน โรงเรียน เพื่อนบ้าน ชุมชนและโลก
4. สอนเด็กเกี่ยวกับสถาบันเศรษฐกิจ ประชาธิปไตยและคุณค่า
5. ส่งเสริมเด็กให้เคารพต่อความแตกต่างระหว่างชาติ ศาสนา และอัตลักษณ์ชนกลุ่มน้อย ให้ความสามารถสะท้อนต่อเหตุการณ์และมีส่วนร่วมในการอภิปราย

เนื้อหาของการศึกษาความเป็นพลเมือง ได้แก่

1. ความรับผิดชอบและศีลธรรมทางสังคม (Social and moral responsibility) เด็กจะได้เรียนรู้ตั้งแต่เริ่มต้น ในความเป็นสังคมเพื่อความมั่นใจ และพฤติกรรมทางศีลธรรมทั้งในและนอกชั้นเรียน ทั้งที่กระทำต่อผู้มีอำนาจและกระทำร่วมกัน

2. การมีส่วนร่วมกับชุมชน (Community involvement) เด็กจะเรียนรู้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและเพื่อนบ้านหรือชุมชนของคน รวมถึงมีส่วนร่วมเรียนรู้ผ่านชุมชนและบริการ

3. ความรู้ทางการเมือง (Political literacy) เด็กจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับสถาบัน เหตุการณ์ ปัญหาและปฏิบัติตามหลักประชาธิปไตยและทำอะไรต่อความเป็นพลเมืองที่จะเกิดประสิทธิผลในชีวิตสาธารณะ ศาสนาและความเป็นชาติผ่านทักษะและคุณค่าเช่นเดียวกับความรู้

หากพิจารณาเนื้อหาแยกตามช่วงอายุ สำหรับสาระสำคัญของการศึกษาความเป็นพลเมืองในระดับสาม (ช่วงอายุ 11-14 ปี) จะครอบคลุมเกี่ยวกับ

1. กฎหมาย สิทธิมนุษยชนและหน้าที่ความรับผิดชอบ
2. รัฐบาล ระบบรัฐสภา รวมถึงการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ทั้งในระดับท้องถิ่น

และระดับชาติ

3. ความหลากหลายของชาติ ความแตกต่างในภูมิภาคและศาสนา มีความจำเป็นในการเคารพและความเข้าใจซึ่งกันและกัน

4. ความสำคัญของสื่อมวลชน
5. ชุมชนโลกและบริบทเกี่ยวข้อง รวมถึงบทบาทของสหภาพยุโรป สหพันธรัฐ

และองค์การสหประชาชาติ

ส่วนในระดับที่สี่ (ช่วงอายุ 14-19 ปี) จะครอบคลุมเกี่ยวกับ

1. กฎหมายและสิทธิมนุษยชนอย่างไรที่สัมพันธ์กับพลเมือง
2. จุดกำเนิดและความเกี่ยวพันของความแตกต่างระหว่างชาติ ภูมิภาค ศาสนา และ

ศีลธรรมในอังกฤษคือความจำเป็นในการเคารพและเข้าใจซึ่งกันและกัน

3. การปฏิบัติงานของรัฐสภา รัฐบาล และศาล
4. โอกาสสำหรับบุคคลและกลุ่มอาสาสมัครเพื่อนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
5. ความสำคัญของความเป็นอิสระของสื่อมวลชนและบทบาทของสื่อ
6. หน้าที่รับผิดชอบทางเศรษฐกิจรวมถึงสิทธิ ความรับผิดชอบของลูกค้า ผู้บริโภค

ลูกจ้าง และนายจ้าง

7. ความสัมพันธ์กับยุโรป สหพันธรัฐ และองค์การสหประชาชาติ เหตุการณ์รอบด้านในการพึ่งพาของโลก และความรับผิดชอบที่รวมถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืน

วิธีการจัดการศึกษาใช้กลยุทธ์การตัดสินใจกลุ่มเพื่อการเรียนรู้ในโรงเรียนและชั้นเรียน โดยเชื่อว่าการเรียนรู้ทางการเมืองเป็น โอกาสที่เอื้อให้มีการสื่อสารสูงสุดระหว่างปัจเจกชนและกลุ่ม โรงเรียนจัดเตรียม โอกาสให้นักเรียนทำงานร่วมกันท่ามกลางกลุ่มที่หลากหลายและเปิดโอกาสให้เกิดการสนทนาร่วมกันทั้งกับครู นักการศึกษา ผู้นำโรงเรียน รัฐบาลและนักเรียนเอง ซึ่งต้องการ ความสัมพันธ์อิสระและปฏิสัมพันธ์ภายในและระหว่างชุมชนของนักเรียน (Hugh Starkey, 2005, pp. 299-308) ผู้เรียนจะได้พัฒนาทักษะ และการคิดเชิงวิพากษ์ การอภิปรายและโต้แย้ง การเจรจา และการปรับตัว การมีส่วนร่วมใน โรงเรียนและชุมชนบนพื้นฐานกิจกรรม โดยผู้เรียนจะสามารถ

- 1) แสดงความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทเฉพาะ ในบทบาทของเด็กนักเรียน ลูกจ้างหรือผู้หางาน
- 2) ประยุกต์โครงสร้างของคุณค่าทางศีลธรรมที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์เฉพาะ สิ่งนี้อาจรวมถึงความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ ความถูกต้องหรือความเป็นธรรม
- 3) แสดงความเข้าใจ และเคารพต่อชาติและ โลก วัฒนธรรม เพศวิถี ศาสนา ศีลธรรมและความแตกต่างของชุมชน
- 4) ต่อดู๊กับอคติและการแบ่งแยก
- 5) การจัดการการเงิน
- 6) ประเมินความเสี่ยงและความไม่แน่นอน เมื่อต้องทำการตัดสินใจหรือเลือก
- 7) สร้างสรรค์ ตอบสนอง และบริหารการเปลี่ยนแปลง
- 8) เลือก แนวทางที่ดีที่สุดในการจัดการกับสถานการณ์ และ
- 9) จำแนกและจัดลำดับความสำคัญของการกระทำทั้งต่อตน และผู้อื่น

ในประเทศอังกฤษทั้งองค์กรภาครัฐ เอกชน และองค์กรทางสังคมต่างก็ทำงานเพื่อ สร้างและส่งเสริมประชาธิปไตยให้มีความยั่งยืน (Democratic sustainability) โดยมีกลุ่มเป้าหมาย เป็นพลเมืองและเยาวชนของนอกจากกิจกรรมภายใน โรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียน การสอนและสันตนาการแล้ว โครงการ/ กิจกรรมภายนอกโรงเรียน อาทิ กิจกรรมพลเมือง อาสาสมัคร (Voluntary citizenship activities) งานชุมชนและงานอาสาสมัครต่าง ๆ เพื่อ การส่งเสริมความเป็นพลเมืองที่ดี การมีส่วนร่วมและสิทธิเด็ก โดยมีหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรทางสังคมร่วมกันดำเนิน โครงการต่าง ๆ มากมายหลายโครงการ

การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในเครือรัฐออสเตรเลีย

เครือรัฐออสเตรเลีย (Commonwealth of australia) ตั้งอยู่ในซีกโลกใต้ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทย ลักษณะประเทศเป็นเกาะ ออสเตรเลียเป็นทวีปที่มีขนาดเล็กที่สุดในโลก แต่เป็นเกาะที่ใหญ่ที่สุดในโลก ตั้งอยู่ระหว่างมหาสมุทรอินเดีย และมหาสมุทรแปซิฟิก พื้นที่ของเกาะมีประมาณ 7.6 ล้านตารางกิโลเมตร ประมาณหนึ่งในสามเป็นทะเลทราย แต่พื้นที่แถบชายฝั่งด้านตะวันตกเฉียงใต้ของรัฐออสเตรเลียตะวันตก (Western australia) และรัฐแทสมเนีย (Tasmania) มีความอุดมสมบูรณ์มาก ฝนตกชุก เดิมเป็นอาณานิคมของสหราชอาณาจักร ใช้เป็น

สถานที่คุมขังนักโทษและผู้ถูกเนรเทศจากสหราชอาณาจักร ออสเตรเลียเป็น เอกราชและจัดตั้งเป็น สหพันธรัฐในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2444 เมืองหลวงของออสเตรเลียชื่อกรุงแคนเบอร์รา (Canberra)

ออสเตรเลีย ประกอบด้วย 6 รัฐ ได้แก่ รัฐนิวเซาท์เวลส์ (New south wales) รัฐควีนส์แลนด์ (Queensland) รัฐเซาท์ออสเตรเลีย (South australia) รัฐแทสมเนีย (Tasmania) รัฐวิกตอเรีย (Victoria) และรัฐเวสเทิร์นออสเตรเลีย (Western australia) และยังมีดินแดนหลัก ๆ บนแผ่นดินใหญ่สองแห่ง เป็นเขตปกครองตนเอง ได้แก่ นอร์เทิร์นเทร์ริทอรี (Northern territory) และออสเตรเลียแคพิทอลเทร์ริทอรี (เขตเมืองหลวง) (Australian capital territory) ออสเตรเลีย ใช้รัฐธรรมนูญแบบลายลักษณ์อักษร ซึ่งเหมือนกับสหรัฐอเมริกา แต่ต่างจากประเทศอังกฤษ ภายใต้รัฐธรรมนูญรัฐบาลมีอำนาจ 3 อย่าง คือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ และคณะรัฐมนตรีต้องเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติด้วย

สำหรับการศึกษาในระบบโรงเรียนของออสเตรเลีย มีการจัดแบ่งระดับ ดังนี้

ระดับอนุบาล นักเรียนมีอายุตั้งแต่ 3-5 ขวบ เป็นการศึกษาภาคไม่บังคับ เน้นการเตรียมความพร้อม ให้เด็กมีการพัฒนาการ ทางร่างกาย สติปัญญา และสังคม โดยไม่เน้นให้เด็กเร่งเรียนในเชิงวิชาการ

ระดับประถมศึกษา โดยส่วนใหญ่โรงเรียนประถมศึกษาของรัฐบาลเป็นแบบสหศึกษา ส่วนโรงเรียนเอกชนหลายแห่งจัดการศึกษาแบบแยกหญิง ชาย การเรียนการสอนในระดับนี้มักจัดตามช่วงอายุ โดยมีอาจารย์ประจำชั้นเป็นผู้สอนวิชาพื้นฐานทั้งหมด เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ วรรณคดี อังกฤษ และวิชาทางศิลปะ ส่วนการวัดผลอาศัยการประเมินจากครูผู้สอนเป็นหลัก

ระดับมัธยมศึกษา แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ

1. มัธยมศึกษาตอนต้น (เกรด 7-10) การศึกษาภาคบังคับถึงเกรด 10 โดยทั่วไปนักเรียนจะมีอายุ 15 ปี การเรียนการสอนในระดับนี้ นักเรียนจะเรียนวิชาหลัก ๆ เช่น วรรณคดีอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ พลศึกษา โรงเรียนต่าง ๆ จะเปิดสอนวิชาเลือกให้นักเรียนเลือกตามความถนัด เช่น คอมพิวเตอร์ ภาษาต่างประเทศ ดนตรี ศิลปะ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สังคมศึกษา วิชาเหล่านี้อาจถูกกำหนดให้เป็นวิชาบังคับ เพื่อเตรียมนักเรียนเข้าสู่ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเรียนต่อสายอาชีพ

2. มัธยมศึกษาตอนปลาย (เกรด 11-12) นักเรียนที่ต้องการเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัย มักเลือกเรียนต่อมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อเตรียมสอบประกาศนียบัตรมัธยมศึกษา เนื่องจากออสเตรเลียไม่มีระบบการสอบเอ็นทรานซ์ การเข้ามหาวิทยาลัยจึงกำหนดจากระดับคะแนนที่นักเรียนได้จากการเรียนใน 2 ปีสุดท้าย

ระดับอุดมศึกษา

1. มหาวิทยาลัย (University) ปัจจุบันออสเตรเลียมีมหาวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยี และวิทยาลัย ซึ่งได้รับการยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัย รวมทั้งหมด 39 แห่ง เป็นของรัฐบาล ทั้งหมด 37 แห่ง และเอกชนอีก 2 แห่ง

2. วิทยาลัยเทคนิคและการศึกษาต่อเนื่องของรัฐบาล (College of technology and further education) หรือที่รู้จักกันในชื่อย่อว่า TAFE เป็นระบบการศึกษาเทคนิคและอาชีวศึกษา ที่เน้นการฝึกอบรมด้านวิชาชีพ เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบการฝึกทักษะที่จำเป็นอย่าง หนึ่งของ ตลาดแรงงาน เป้าหมายของ TAFE คือ การป้อนบุคลากรที่มีทักษะและความสามารถเข้าสู่ตลาด แรงงาน เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี มีการประสานความร่วมมือระหว่าง TAFE และ หน่วยงาน เอกชนอย่างใกล้ชิด เพื่อสอดคล้องกับความต้องการ และการเปลี่ยนแปลงกับตลาดแรงงานอย่าง แท้จริง

3. วิทยาลัยเอกชน (Private college) มีวิทยาลัยเอกชนกระจายอยู่ตามเมืองใหญ่ทุกเมือง โดยจัดหลักสูตรใกล้เคียงกับวิทยาลัย TAFE ของรัฐบาล แต่เน้นสาขาวิชาด้านธุรกิจ และสาขา ที่ตลาดแรงงานต้องการ เช่น บัญชี การตลาด การจัดการ คอมพิวเตอร์ และเลขานุการ วิทยาลัย เอกชน จะต้องจดทะเบียนและอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลมาตรฐาน และคุณภาพจากรัฐบาล นอกจากนี้ วิทยาลัยเอกชนหลายแห่งจัดสอนหลักสูตรเชื่อมต่อการศึกษาในระดับปริญญาตรีด้วย **นโยบายและโครงการสนับสนุนการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง**

1. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านพลเมือง (Civic expert group, 1994)

ในปี พ.ศ. 2537 มีการตั้งกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านพลเมือง (Civic expert group) โดยรัฐบาล เครือรัฐซึ่งมีนายพอล คีตคิง (Paul Keating) เป็นนายกรัฐมนตรี และผู้เชี่ยวชาญกลุ่มนี้ได้ออก รายงานเรื่อง Whereas the people...civics and citizenship education เสนอแนะไว้สั้น ๆ ว่า หน้าที่ พลเมืองและการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (Civics and citizenship education) เป็น โปรแกรม ไม่ล่าเอียงที่จะทำให้ชาวออสเตรเลียมีส่วนร่วมมากขึ้น ทำให้ชีวิตความเป็นพลเมืองของประเทศ มีประสิทธิภาพมากขึ้น และเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองที่ดี

จากการเสนอรายงานพร้อมข้อเสนอแนะ 35 ข้อ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 เป็นต้นมา ทำให้ “หน้าที่พลเมือง (Civics)” ปรากฏอยู่ในการทำนโยบายการศึกษาของออสเตรเลียเรื่อยมา เหตุผล ของการเปลี่ยนผ่านครั้งนี้มาจากการสนับสนุนของมวลชนที่ได้นายกรัฐมนตรีพอล คีตคิง ผู้ก่อตั้ง Civic expert group เป็นตัวกระตุ้นที่สำคัญ (Print, Murray & Mary Gray, 2000) รายงานฉบับนี้ เสนอว่า การเรียนหน้าที่พลเมืองมีความสำคัญเท่า ๆ กับการเรียนเรื่องคณิตศาสตร์และภาษาอังกฤษ รัฐบาลเครือรัฐได้ตอบสนองรายงานของผู้เชี่ยวชาญโดยจัดสรรงบประมาณให้ 25 ล้านเหรียญ

ในปี พ.ศ. 2538-2539 เพื่อไว้ใช้จ่ายในช่วงระยะ 4 ปี นอกจากนี้รายงานฉบับนี้ยังส่งผลให้เกิดการประชุมระดับชาติขึ้น 3 วัน โดย Australian college of education (ACE) ในปี พ.ศ. 2538 มีโรงเรียนประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษาเข้าร่วมประชุมด้วย (Berlach, 1996)

2. โครงการค้นพบประชาธิปไตย (Discovering democracy (DD) (1997-2004)

โครงการค้นพบประชาธิปไตย (Discovering democracy) ประกาศใช้โดยนายเดวิด เคมป์ (David Kemp), The minister for schools, vocational education and training ในเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2540 และรับรองโดย Ministerial council for education, employment, training and youth affairs (MCEETYA) ในเดือนมิถุนายน ปี พ.ศ. 2540

เป้าหมายของโครงการ DD สนับสนุนให้มีการพัฒนาทักษะ ค่านิยม และทัศนคติของนักเรียนเพื่อให้เป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ มีความรอบรู้และสามารถแสดงออกในกระบวนการทางการเมืองและในชีวิตประจำวัน โครงการต้องการให้นักเรียนเข้าใจวิถีที่เราปกครองตนเองและคิดว่าตัวเองเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น (Discovering democracy units, online) โครงการ DD เกิดขึ้นเพื่อสนับสนุน National goals for schooling in the twenty-first century บนความเชื่อว่า หน้าที่พลเมืองและการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองเป็นแกนกลางของการศึกษา และเพื่อรักษาความเป็นพลเมืองออสเตรเลียให้เข้มแข็งยั่งยืนยง การจะบรรลุเป้าหมายของโครงการได้นั้น นักเรียนต้องมีความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ ู้การทำงานของระบบ และสถาบันทางการเมืองและกฎหมาย และหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตยของออสเตรเลีย

โครงการ DD มี 2 ระยะ ระยะแรกอยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2540-2544 เน้นการผลิตเอกสารการเรียนการสอนเป็นหลัก มีการจัดตั้งเจ้าหน้าที่โครงการในรัฐและเขตการปกครอง และแนะนำการเรียนการสอนของโครงการให้แก่โรงเรียน ได้รับงบประมาณสนับสนุน 18 ล้านเหรียญ ระยะที่ 2 อยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2544-2547 เน้นการพัฒนาครูและผนวกรวมโครงการให้อยู่ในโรงเรียน โครงการ DD ตั้งใจที่จะวางพื้นฐานหน้าที่พลเมืองและการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองให้กว้างไปเรื่อย ๆ ทั้งในโรงเรียน อุดมศึกษา การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาชุมชน อาชีวศึกษาและสถาบันฝึกอบรมต่าง ๆ ได้รับงบประมาณสนับสนุน 13.6 ล้านเหรียญ ซึ่งแบ่งเป็นเงินช่วยเหลือการทำแหล่งอ้างอิงประกอบหลักสูตร 2.1 ล้านเหรียญ พัฒนาครู 7 ล้านเหรียญ และสนับสนุนกิจกรรมระดับชาติ 4.5 ล้านเหรียญ บกกิจกรรมที่ได้รับเพิ่มนี้ใช้สนับสนุนการเฉลิมฉลองสหพันธรัฐครบ 100 ปี พหุวัฒนธรรมออสเตรเลีย และการคืนดีระหว่างคนชาวพื้นเมืองและที่ไม่ใช่ชาวพื้นเมือง ซึ่งทำเป็นสื่อในรูปแบบซีดีรอม One destiny! The federation story centenary edition, Australian readers discovering democracy upper secondary collection และคู่มือไว้กระจกที่โรงเรียน และกรณีศึกษา

บนเว็บไซต์ Discovering democracy (Civics and citizenship education program, department of education, Employment and workplace relation, Australian government)

โรห์ (Roh, 2004, pp. 167-177) กล่าวว่า ในยุคสารสนเทศนี้ ออสเตรเลียเน้นค่านิยมบางเรื่อง ได้แก่ การเคารพสิทธิและความอดทนอดกลั้น การยอมรับในความแตกต่างของวัฒนธรรม เสรีภาพในการพูด การนับถือศาสนา และการรวมกลุ่ม ก็เพราะออสเตรเลียพยายามจะสร้างความกลมกลืนให้กับชาวออสเตรเลียพื้นเมือง และที่ไม่ใช่ชาวพื้นเมือง และต้องการเน้นเรื่องพหุวัฒนธรรม เป็นสำคัญเนื่องจากมีผู้อพยพเข้ามาอยู่ในออสเตรเลียมากขึ้น

โครงการ DD มีความแตกต่างจากโครงการ Civic expert group ที่เริ่มในปี พ.ศ. 2537 และนโยบายก่อนหน้า 3 ประการ คือ โครงการ DD เน้น 1) เรื่องประวัติศาสตร์เป็นสาระในการขับเคลื่อนหน้าที่พลเมือง 2) เน้นคุณค่าประชาธิปไตยมากกว่า กล่าว คือ เน้นเรื่องอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศและการตัดสินใจอย่างประชาธิปไตย การตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล ความเป็นพลเมืองดี ความซื่อสัตย์และเคารพกฎหมาย คุณค่าความเป็นปัจเจก และใส่ใจในสวัสดิการ สิทธิ และศักดิ์ศรีของมนุษย์ทุกคน ในขณะที่ก่อนหน้านี้นี้จะเน้นเฉพาะ ความยุติธรรม ความยั่งยืนของสภาพแวดล้อม และประชาธิปไตย และ 3) เน้นสาระที่เกี่ยวข้องกับหลักนิติธรรม (Rule of law)

ตั้งแต่มีโครงการ DD เกิดขึ้น และมีการประกาศเป้าหมายของชาติ ทุกรัฐและเขตการปกครองตระหนักว่า Civics and citizenship education เป็นศูนย์กลางของการศึกษา และได้ผนวกเข้ากับเอกสารหลักสูตรและการปฏิบัติของโรงเรียน

หลักสูตรของโครงการ DD

สาระสำคัญของโครงการ DD ถูกบรรจุเป็น 2 ชุด ชุดหนึ่งสำหรับประถมศึกษาตอนกลาง (เกรด 3) และประถมศึกษาตอนปลาย (เกรด 5) อีกชุดหนึ่งสำหรับระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (เกรด 7) และมัธยมศึกษาตอนกลาง (เกรด 9) หลักสูตรมีสาระสำคัญ 4 เรื่อง ซึ่งมี 18 บท ดังนี้

1. ใครเป็นผู้ปกครอง ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการของอำนาจ การใช้อำนาจในระบอบประชาธิปไตยของออสเตรเลีย สิทธิและความรับผิดชอบของพลเมือง หลักการของประชาธิปไตย ออสเตรเลีย
2. กฎหมายและสิทธิ ศึกษาเกี่ยวกับหลักนิติธรรม และความเป็นมาในออสเตรเลีย การออกกฎหมาย หน้าที่ของรัฐธรรมนูญ สภา และศาล
3. ความเป็นชาติออสเตรเลีย ศึกษาเกี่ยวกับการก่อตั้งสถาบันประชาธิปไตยของออสเตรเลีย และการเปลี่ยนแปลงเอกลักษณ์พลเมืองในแต่ละยุคสมัย

4. ความเป็นพลเมืองและการใช้ชีวิต ศึกษาเกี่ยวกับวิถีการมีส่วนร่วมในประชาสังคม โดยเฉพาะวิธีที่ประชาชนสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับสังคมประชาธิปไตย เอกสารประกอบหลักสูตร (Curriculum materials) สำหรับโรงเรียนในช่วงปี พ.ศ. 2541-2547

3. เป้าหมายของชาติเพื่อการศึกษาในศตวรรษที่ 21 (National goals for schooling in the twenty-first century) (Adelaide declaration) 1999

เป็นข้อตกลงโดยรัฐมนตรีทุกรัฐและเขตการปกครองที่ต้องการเน้นการให้การศึกษาแก่นักเรียนเพื่อความเข้าใจในบทบาทของตัวเองในระบอบประชาธิปไตยออสเตรเลีย โครงการระบุว่าเมื่อนักเรียนจบการศึกษาแล้ว พวกเขาควรมีคุณสมบัติ ดังนี้

1. เป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นและมีความรู้ความเข้าใจเห็นคุณค่าระบบรัฐบาลและชีวิตควรเป็นพลเมืองของออสเตรเลีย

2. มีศักยภาพที่จะตัดสินใจและรับผิดชอบในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม และความยุติธรรมทางสังคม มีศักยภาพที่จะทำให้โลกของเขามีสาระ มีศักยภาพที่จะคิดว่าทำไมสิ่งต่าง ๆ จึงเป็นเช่นนั้น สามารถตัดสินใจอย่างมีเหตุผลบนข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับชีวิตของเขา ยอมรับการรับผิดชอบการกระทำของตนเอง

หน้าที่พลเมืองและการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (The statements of learning for civics and citizenship education 2002) (A guide to the curriculum)

หน้าที่พลเมืองและความเป็นพลเมือง (The statements of learning for civics and citizenship education) แยกมาจากหลักสูตร ของรัฐและเขตการปกครอง รัฐบาลสหพันธรัฐให้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นเสมือนคู่มือหลักสูตร เป็น การจัดกลุ่มเรื่องหน้าที่พลเมืองและความเป็นพลเมืองสำหรับให้นักเรียนเรียนเมื่ออยู่ระดับเกรด 3, 5, 7, 9 ซึ่งแบ่งเป็น 3 เรื่อง ได้แก่ 1) รัฐบาลและกฎหมาย 2) พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย และ 3) มุมมองประวัติศาสตร์ ในการใช้ The Statements of Learning โรงเรียนต้องมั่นใจว่า นักเรียนจะบรรลุพฤติกรรมที่ระบุไว้เมื่อจบการศึกษาระดับเกรด 6 และ 10 รัฐบาลคาดหวังว่าผู้พัฒนาหลักสูตรจะทำให้ The Statements of learning เกิดผลอยู่ในหลักสูตรภายในปี พ.ศ. 2551 MCEETYA ได้วัดผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนตามวัตถุประสงค์ของ Adelaide declaration เมื่อนักเรียนอยู่ระดับเกรด 6 และ 10

การประเมินระดับชาติของหน้าที่พลเมืองและการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (National assessment of civics and citizenship education) (October 2004)

เป็นส่วนหนึ่งของแผนแห่งชาติที่จะกำกับและรายงานอย่างต่อเนื่องในเรื่องผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนที่มีต่อ โครงการ National goals for schooling in the twenty-first century มีการสำรวจ

ระดับชาติครั้งแรกเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2547 และทำต่อเนื่องทุก ๆ 3 ปี โครงการนี้ มีนัยสำคัญหลายประการ คือ

1. ตอกย้ำว่าพลเมืองศึกษาเป็นเรื่องที่สำคัญในวาระของรัฐบาล
2. นโยบายไม่ต่างจากของเดิมฉะนั้นการริเริ่มเรื่องใหม่ ๆ ของหน้าที่พลเมืองจึงมีการเปลี่ยนแปลงไม่มาก
3. การจัดงบประมาณ 17.6 ล้านเหรียญ ตลอด 4 ปี ทำให้การจะริเริ่มโครงการใด ๆ

มีความแน่นอนมั่นคง

หน้าที่พลเมืองและการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (Civics and citizenship education) (CCE) 2004-2007

โครงการนี้เกิดจากการริเริ่มของรัฐบาลออสเตรเลียในเรื่อง Civics and citizenship education รวมถึงการพัฒนาและการดูแลเว็บไซต์ของ Civics and citizenship education และความต่อเนื่องของ Week) และ The national schools constitutional convention ซึ่งจัดต่อจากโครงการ Discovering democracy (DD) ที่ประสบความสำเร็จในช่วงปี พ.ศ. 2540-2544

โครงการนี้สนับสนุนความรู้ ทักษะ ค่านิยมซึ่งเตรียมนักเรียนให้เป็นพลเมืองที่มีความรู้ กระจือหรือรึนในระบบประชาธิปไตยของออสเตรเลีย ซึ่งรวมถึงความรู้ความเข้าใจในเรื่องมรดกทางประชาธิปไตย โครงสร้างทางการเมืองและกฎหมาย ค่านิยมร่วมกันภายใต้สังคมหลายเชื้อชาติ และพหุวัฒนธรรม เช่น เสรีภาพ ความอดทน ความเคารพ ความรับผิดชอบ และการรวมกัน (Inclusion) นอกจากนี้ มีการเข้าร่วมและการพัฒนาทักษะต่าง ๆ และการจัดการที่จำเป็นต่อการเป็นพลเมืองของประเทศ

หน่วยการเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตย (Discovering democracy units)

หน่วยการเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตย (Discovering democracy units) พัฒนาขึ้นจากเงินทุนของกระทรวงศึกษาธิการ (Department of education, Science and training) ให้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ Discovering democracy โครงการ Discovering democracy units เป็นหน่วยการเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตยที่ได้เคยตีพิมพ์ไปแล้วในรูปแบบหนังสือ และแจกจ่ายไปทุกโรงเรียนในปี พ.ศ. 2541 แต่ถูกจัดทำขึ้นในรูปแบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์เพื่อให้มั่นใจได้ว่าครูและโรงเรียนจะเข้าถึงเอกสารต่าง ๆ ได้ทั่วกัน และจัดกิจกรรมและคำแนะนำไว้ให้ครูที่สอนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สองไว้ให้ด้วย รวมทั้งมีตำราฉบับสมบูรณ์ของ John Hirst เรื่อง A Guide to government and law in australia และได้คัดเลือกแหล่งข้อมูลไว้ให้เช่น Australian constitution

หลักการประชาธิปไตยในพระราชบัญญัติปฏิรูปการศึกษาและการฝึกอบรม 2006

รัฐบาลออสเตรเลียได้รวมหลักการประชาธิปไตยในพระราชบัญญัติปฏิรูปการศึกษาและการฝึกอบรม พระราชบัญญัติใหม่นี้ต้องการให้ผู้จัดการศึกษาทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นรัฐหรือเอกชนจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมประชาธิปไตยโดยเน้นเรื่อง ดังนี้

1. รัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้ง
2. หลักนิติธรรม (Rule of law)
3. สิทธิเท่าเทียมกันสำหรับทุกคนก่อนอ้างอิงกฎหมาย (Equal rights for all before the law)
4. เสรีภาพในการนับถือศาสนา
5. เสรีภาพในการพูดและการสมาคม
6. คุณค่าของการเปิดเผยและความอดทน

ในช่วงห้าทศวรรษแรกของการเป็นชาติออสเตรเลีย พลเมืองศึกษา (Civic education) มีบทบาทสำคัญในระบบการศึกษาของออสเตรเลีย กล่าวคือ ในช่วงสองทศวรรษแรก พลเมืองศึกษานำเรื่องความเป็นคนออสเตรเลียซึ่งต่างจากความเป็นพลเมืองของออสเตรเลียแต่เดิม และในช่วงต้นทศวรรษ 1900 เป็นช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็วมีการเคลื่อนไหวอย่างเห็นได้ชัดเรื่องการปฏิรูปทางการศึกษา ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมาก การศึกษารูปแบบใหม่เน้นไปที่เด็ก อีสรภาพ และการแสดงออกถึงกิจกรรมซึ่งตรงข้ามโดยสิ้นเชิงกับการอยู่ในระเบียบวินัยแบบเดิม ๆ

วิชาหน้าที่พลเมือง (Civics) ถูกบรรจุอยู่ในโรงเรียนของรัฐนิวเซาท์เวลส์ (New south wales) ในช่วงนี้ นักการศึกษาเข้าใจว่าพลเมืองศึกษาเป็นสาขาวิชาหนึ่งที่สนับสนุนการคิดอย่างอิสระและความเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น (Active) หลักสูตรประถมศึกษาของนิวเซาท์เวลส์ (New south wales) พิมพ์ขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2447 และได้รวมวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม (Civics and morals course) เข้าไว้ด้วยกัน มีเวลาสอน 2.5 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ บทเรียนเน้นประวัติศาสตร์ของอังกฤษและอาณาจักรเป็นหัวใจสำคัญ เน้นสิทธิครอบครอง ความอดสาหะ ความตรงต่อเวลา และความรักชาติ จริยธรรมการทำงาน มารยาททั่วไป การปฏิบัติต่อสัตว์อย่างถูกต้อง แต่แก่นที่ชัดเจนของเนื้อหา ได้แก่ ศีลธรรม และจริยธรรม

อย่างไรก็ตามวิชาหน้าที่พลเมืองก็เหมือนวิชาประวัติศาสตร์ที่เป็นเพียงส่วนประกอบของหลักสูตร ระหว่างทศวรรษที่ 1920 ทั้งผู้เรียนและผู้สอนเป็นผู้รับข้อมูล การสอนเน้นให้รู้มากกว่าให้เรียนรู้ด้วยตนเอง แม้ว่าจะมีหนังสือและอุปกรณ์การสอนอย่างดีสนับสนุนก็ตาม จนกระทั่งทศวรรษที่ 1930 มีการสำรวจการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองครั้งใหญ่ และพบว่า การสอนขาด

จินตนาการ การตีความแค้นและเป็นเรื่องเทคนิคมากไป เช่น เรื่องกลไกของรัฐ นักการศึกษาในทศวรรษนี้ จึงได้รวมวิชาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และหน้าที่พลเมืองเข้าไว้ด้วยกันรวมเรียกว่า วิชาสังคมศึกษา (Social studies)

นับตั้งแต่เริ่มมาวิชาหน้าที่พลเมืองเริ่มเสื่อมลง เนื่องมาจากการรวมเป็นวิชาสังคมศึกษา และการปฏิวัติสังคมในปีทศวรรษ 1960 ซึ่งเห็นว่าต้องเน้นเรื่องความเป็นพลเมือง (Citizenship) เอกลักษณ์ของชาติ (National identity) และประชาธิปไตย (Democracy) ให้กับผู้เรียน

อาจกล่าวได้ว่า ทศวรรษที่ 1950 และ 1960 การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรสังคมศึกษา ถูกสอนเหมือนวิชาหน้าที่พลเมือง (Civics) และหัวข้อที่ใช้สอนเป็นเรื่องการทำงานของรัฐบาลและรัฐสภากลาง ระบบการลงคะแนน และประวัติศาสตร์การเมืองออสเตรเลีย

ในทศวรรษที่ 1950 (ยุคแห่งการกลัว SPUTNIK ของรัสเซีย) คณิตศาสตร์และพลศึกษาเข้ามาเป็นหัวใจสำคัญของหลักสูตรการศึกษา สังคมศึกษาจึงถูกลดทอนความสำคัญลง ผลที่ตามมาคือ หน้าที่พลเมืองหายไป ด้วยความเข้าใจเรื่องการสอนหน้าที่พลเมืองและความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของออสเตรเลียขาดหายไปประมาณ 30 ปี ก่อนที่จะมีการรณรงค์โครงการ Discovering democracy (DD) ในปี พ.ศ. 2540 จากตัวอย่างเยาวชน 2 รุ่น ที่เรียนจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ไม่ได้เรียนรู้ว่าหน้าที่พลเมืองและความเป็นพลเมืองมีอะไรบ้าง ซึ่งส่งผลให้ในความคิดของคนส่วนใหญ่หน้าที่พลเมือง คือ การไปลงคะแนนออกเสียงตามกำหนด และความเป็นพลเมืองใช้ในการทำหนังสือเดินทางเท่านั้น การรับรู้ของคนส่วนใหญ่นี้ได้รับการยืนยันจากงานวิจัยของฟิลลิป (Phillips, 1995) และรายงานของกลุ่ม Civics expert group (1994) ว่ามีชาวออสเตรเลียร้อยละ 19 เท่านั้นที่เข้าใจว่า สาธารณรัฐมีความหมายอย่างไรกับระบบรัฐบาลของออสเตรเลีย ร้อยละ 18 ที่รู้เนื้อหารัฐธรรมนูญ ร้อยละ 40 สามารถบอกชื่อ Federal houses of parliament ร้อยละ 24 รู้ว่าวุฒิสภาถูกเลือกจากรัฐ ร้อยละ 33 มีความรู้เรื่องสิทธิและ ความรับผิดชอบของพลเมือง เป็นต้น ยิ่งกว่านั้นความเป็นพลเมืองเป็นแนวคิดนามธรรมที่ไม่มีใครคิดถึงมากนัก (Berlach, 1996)

ช่วงปลายทศวรรษที่ 1980 และต้น 1990 มีความพยายามที่จะรื้อฟื้นวิชาหน้าที่พลเมืองขึ้นมาใหม่ มีการเพิ่มรายวิชาการเมืองในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในแถบตะวันตกของออสเตรเลีย ในรัฐนิวเซาท์เวลส์ (New south wales) สาขาพาณิชยศาสตร์มีวิชาองค์ประกอบของรัฐบาลและกฎหมายรวมอยู่ด้วย ถึงแม้ว่าทั้ง 2 วิชาจะเป็นเพียงวิชาเลือก (Print & Gray, 2009)

การศึกษาเรื่อง Civic education ของ International association for the evaluation of educational achievement (IEA) ในออสเตรเลียช่วงปี พ.ศ. 2539-2547 เป็นช่วงที่มีคำถาม เรื่อง Civic institutions ซึ่งเริ่มมาจากการถกเถียงกันระหว่างประชาชนและผู้นำทางการเมือง เรื่องรัฐธรรมนูญออสเตรเลียและสายสัมพันธ์กับอังกฤษ เพื่อเตรียมเฉลิมฉลองการเป็นประเทศ

สหพันธรัฐครบ 100 ปี ในปี พ.ศ. 2544 ซึ่งการถกเถียงเรื่องนี้เป็นบริบททางการเมืองที่นำไปสู่การสร้างหลักสูตรในโรงเรียนในปลายทศวรรษที่ 1990 ในที่สุด (Meller, 2003)

การบรรจุ Civics and citizenship education (CCE) ในนโยบายด้านหลักสูตร

หน้าที่พลเมืองและการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (Civics and citizenship education: CCE) เข้ามาอยู่ในประเด็นเรื่องนโยบายการศึกษาตั้งแต่มีกระทู้ถามจากวุฒิสภา (Senate inquiries) เกี่ยวกับเรื่องพลเมืองที่กระตือรือร้นในปี พ.ศ. 2532 และ 2534 (Dejaeghere & Libby, 2007) Civics expert group ได้รายงานสถานการณ์ความเป็นจริงไว้เมื่อปี พ.ศ. 2537 ว่า มีการเสียดุลด้านพลเมือง (Civics) กล่าวคือ มีโปรแกรมไม่เหมาะสมสอนอยู่ในโรงเรียนและสถาบันฝึกหัดครู ผู้ที่จบการศึกษาจากโรงเรียนและชุมชนทั่วไปเพิกเฉยเรื่องโครงสร้างที่สำคัญ และกระบวนการทางกฎหมายที่เป็นเรื่องสำคัญในชีวิตด้านการเมือง นอกจากนี้ การศึกษาล้มเหลวที่จะสร้างพันธะให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยความกระตือรือร้น และมีความรู้ในชีวิตของการเป็นพลเมืองของชาติและของโลก นอกจากนี้การศึกษายังล้มเหลวที่จะจัดหาความรู้และทักษะการมีส่วนร่วมเพื่อกระจายอำนาจไปให้พวกเขาในฐานะพลเมือง รายงานกล่าวอีกว่า เอกสารประกอบหลักสูตรสำหรับการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง ควรผลิตในระดับชาติและบูรณาการการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง เข้ากับหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับ

ผลที่ตามมาหลังจากรายงานชิ้นนี้ของ Civics expert group คือ การศึกษาเรื่อง Civic education กลายเป็นเรื่องนโยบายเร่งด่วนสำหรับรัฐบาล และปรากฏอยู่ในการทำนโยบายการศึกษาของออสเตรเลียตั้งแต่นั้นมา มีการรื้อฟื้น CCE ในระดับชาติและระดับรัฐ ตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ. 2538 รัฐบาลของนายพอล คีตติง (Paul Keating) ได้จัดสรรงบประมาณ 25 ล้านดอลลาร์ให้กับโปรแกรม CCE และในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2540 มีการรณรงค์โครงการ Discovering democracy (DD) ในโรงเรียน รัฐบาลสหพันธรัฐได้เริ่มการพัฒนาหลักสูตรภายใต้โครงการ Discovering democracy ซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาแหล่งข้อมูลที่ให้กับนักเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น (Meller, 2003)

โครงการ DD เกิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองสิ่งที่เยาวชนเสียดุลไปในด้านพลเมือง (Civic) และตระหนักดีว่า CCE เป็นศูนย์กลางการศึกษาและเพื่อรักษาไว้เพื่อความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งมีชีวิตชีวา

เพื่อตอบสนองนโยบาย ปลายทศวรรษที่ 1990 รัฐบาลในแต่ละรัฐและเขตการปกครองได้รวม CCE ไว้ในนโยบายหลักสูตรและเอกสารในวิถีทางต่าง ๆ กัน แต่เพื่อเป้าหมายเดียวกัน ในช่วงเวลานี้ นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องประชาธิปไตย และประเด็นที่เกี่ยวข้องแต่ก็ยังไม่สามารถ

แสดงออกได้อย่างเป็นระบบ ในช่วงที่มีการประเมินของ IEA ในปี พ.ศ. 2542 นั้น เอกสารของโครงการ DD เพิ่งมีการแจกจ่ายออกไปและยังส่งผลกระทบต่อความรู้ของนักเรียนและการปฏิบัติงานของครู ผลจากการประเมินจึงเป็นเหมือนมาตรฐานที่ใช้วัด (Benchmark) การดำเนินงานของโครงการ DD ต่อไป

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 CCE ก็มีความสำคัญอยู่ในลำดับแรกของนโยบายการศึกษาของชาติและของรัฐ Australian's common and agreed goals for schooling in the twenty first century ที่พัฒนาโดยกระทรวงศึกษาธิการสำหรับทุกรัฐและเขตการปกครองได้กำหนดให้โรงเรียน "พัฒนานักเรียนให้มีความรู้ ทักษะ ทศนคติ ค่านิยม เพื่อให้เขามีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองที่กระตือรือร้นและมีข้อมูล (Active and informed citizen) ในสังคมประชาธิปไตยของเรา"

ในปี พ.ศ. 2545 กระทรวงศึกษาธิการได้ขอให้มีการพัฒนา Statements of Learning เรื่อง Civics and citizenship ซึ่งจะอธิบายไว้ว่ามีทักษะ ความรู้อะไรบ้างที่เยาวชนควรต้องเรียน เมื่ออยู่ระดับเกรด 3, 5, 7 และ 9

ในรัฐวิกตอเรีย (Victoria) CCE จัดเป็นการเรียนที่สำคัญ หลักสูตรเน้นที่ความซาบซึ้งของนักเรียนในเรื่อง "ความเป็นหนึ่งเดียวและความหลากหลายของสังคมพหุวัฒนธรรมของออสเตรเลีย ความพยายามของแต่ละบุคคลและกลุ่มที่จะได้รับสิทธิและความเท่าเทียมทางการเมือง" นักเรียนถูกคาดหวังให้พิจารณาประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชน ความยุติธรรมทางสังคมในระดับท้องถิ่น ชาติและระดับโลก

ในรัฐควีนส์แลนด์ (Queensland) CCE ถูกบูรณาการเข้ากับการเรียนสังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อเสริมสร้างการคิดวิเคราะห์ในการพัฒนาวิสัยทัศน์ที่มีความเป็นกลางและกระตุ้นให้เยาวชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในชุมชนที่กระตือรือร้น (Queensland School Council, 2000, p. 1) การนำเรื่อง ค่านิยมเกี่ยวกับความยุติธรรมทางสังคม ความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจและสันติเข้าร่วมในหลักสูตรทำให้สาระของ Citizenship education ในโครงการ DD กว้างขึ้น

การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของประเทศแคนาดา

ประเทศแคนาดาจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง โดยวิชาที่ใช้ในการจัดการศึกษา คือ วิชา สังคมศึกษา (Social studies) รายละเอียดในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อ ความเป็นพลเมืองมีดังต่อไปนี้ (อลิศรา ชูชาติ, ม.ป.ป., หน้า 70-78)

แคนาดาเป็นประเทศที่มีคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษาในระดับสูงไม่แพ้ประเทศอื่น แต่มีการบริหารจัดการศึกษาแตกต่างจากประเทศอื่น ๆ ที่มีการปกครองแบบสหพันธรัฐที่ประกอบด้วย รัฐบาลกลาง และรัฐบาลท้องถิ่น แต่รัฐบาลกลาง (Federal government) ไม่ได้มีบทบาทโดยตรงในการจัดการศึกษา กล่าวคือ ไม่มีการจัดตั้งกระทรวงหรือ หน่วยงานในระดับชาติ

ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบดูแลการจัดการศึกษาแทนรัฐบาลกลาง แต่การจัดการศึกษาให้กับประชาชนนั้นจะเป็นหน้าที่ของมลรัฐทั้ง 10 แห่ง และ 3 เขตพื้นที่การปกครองอิสระ ที่จะมีอำนาจรับผิดชอบการดำเนินการจัดการศึกษาทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษาให้แก่ประชาชนของมลรัฐเอง ถึงแม้ว่าประเทศแคนาดาไม่มีหน่วยงานหลักที่ควบคุมการจัดการศึกษาของชาติโดยตรง แต่เขตพื้นที่ การปกครองทั้ง 13 เขตนั้นจะมีความเชื่อ แนวคิด ปรัชญา และระบบการศึกษาที่คล้ายคลึงกัน กล่าว คือ แต่ละมลรัฐและเขตการปกครอง มีการจัดการศึกษาที่สะท้อนเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิศาสตร์ของมลรัฐ ตลอดจนมีเป้าหมายในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับ ความต้องการของประชาชนในมลรัฐ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความรักท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการพัฒนาให้เป็นพลเมืองของชาติ และพลเมืองของโลก

การศึกษาดังแต่ระดับอนุบาลถึงระดับชั้น 12 หรือ เกรด 12 จัดเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับชาวแคนาดา รวมทั้งผู้ที่มาตั้งถิ่นฐานถาวรในประเทศ ยกเว้น ในมลรัฐควิเบกที่รวมการศึกษาระดับวิทยาลัย (Collage) เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานด้วย การจัดการศึกษาภาคบังคับของ แต่ละมลรัฐมีความแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย โดยเด็กจะเริ่มเข้าสู่สถานศึกษา หรือการศึกษาภาคบังคับช่วงอายุประมาณ 6-7 ปี และอยู่จนถึงอายุ 15-16 ปีสำหรับบางมลรัฐ การศึกษาภาคบังคับ อาจเริ่มต้นเมื่อเด็กอายุ 5 ปี และบางมลรัฐขยายช่วงอายุให้เยาวชนอยู่ในสถานศึกษาจนถึงอายุ 18 ปี เป็นต้น การจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา รวมทั้งระดับอนุบาลนั้นดำเนินการโดยรัฐบาลระดับท้องถิ่น หรือรัฐบาลของมลรัฐ (Provincial government) นั่นเอง โดยโรงเรียนจะดำเนินการจัดการศึกษา และแบ่งช่วงชั้นอย่างชัดเจน คือ โรงเรียนประถมศึกษาดูแลจัดการศึกษาดังแต่ระดับอนุบาลจนถึงประถมศึกษาปีที่ 8 และโรงเรียนมัธยมศึกษาดูแลจัดการศึกษาระหว่างระดับชั้น 9-12

บทบาทการจัดการศึกษาของรัฐบาลระดับมลรัฐ

ตามกฎหมายการศึกษา รัฐบาลกลางกำหนดให้กระทรวงศึกษาธิการของแต่ละมลรัฐ จัดตั้งหน่วยงาน/ องค์กรเพื่อทำหน้าที่ดูแลการศึกษาอย่างน้อย 1 แห่ง บริหารงาน โดยรัฐมนตรีว่าการ ที่มาจากการเลือกตั้ง และรัฐมนตรีช่วยว่าการซึ่งเป็นตำแหน่งทางราชการที่มีการแต่งตั้งขึ้นทำหน้าที่ในการรับผิดชอบการบริหารงานขององค์กร หน่วยงานที่ได้จัดตั้งขึ้นนี้ทำหน้าที่ในการรับผิดชอบการจัดการศึกษา การบริหาร การจัดสรรงบประมาณ และการสนับสนุนการทำงานของโรงเรียนทั้งด้านนโยบาย การดำเนินการ ภายใต้กรอบหน้าที่ที่กำหนด ซึ่งรวมถึงการพัฒนาหลักสูตร การประเมินหลักสูตร การดูแลสถานการณ์การทำงานของครู งบประมาณ ความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา และการพัฒนานวัตกรรมด้านเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

การบริหารจัดการการศึกษาระดับท้องถิ่น

การบริหารการศึกษาระดับมลรัฐจะมีการกระจายอำนาจมาสู่ระดับท้องถิ่น คือ ระดับเมือง โดยแต่ละเมืองได้จัดตั้งหน่วยงานกลางที่มีชื่อว่า คณะกรรมการสถานศึกษา (School board) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทำงานร่วมกันกับคณะกรรมการบริหารการศึกษาระดับท้องถิ่นที่มีสมาชิกซึ่งมาจากการเลือกตั้งโดยประชาชน มีหน้าที่ในการจัดการ ส่งเสริม สนับสนุนการศึกษาของโรงเรียนต่าง ๆ ที่อยู่บนพื้นที่รับผิดชอบ

การบริหารโรงเรียนทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในระดับท้องถิ่นของแคนาดาจึงเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารการศึกษาที่มาจากการเลือกตั้งโดยประชาชนทำหน้าที่ในการจัดสรรงบประมาณ การจ้างครู การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาภายใต้แนวทางและข้อกำหนดของมลรัฐ ซึ่งมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปในแต่ละมลรัฐ อย่างไรก็ตามบทบาทและหน้าที่ของหน่วยงานเหล่านี้จะเป็นไปในลักษณะและทิศทางเดียวกันทั่วประเทศ

แม้ว่ารัฐบาลกลางจะไม่ได้มีบทบาทและทำหน้าที่รับผิดชอบดำเนินการจัดการศึกษาของทั้งประเทศโดยตรง แต่รัฐบาลกลางมีส่วนสำคัญในการกำหนดนโยบายภาพรวมของประเทศ เช่น การกำหนดประเด็นสำคัญที่เด็ก เยาวชน และประชาชนจำเป็นต้องได้รับการพัฒนา การปลูกฝังเรียนรู้ เพื่อมีทักษะ ความสามารถ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่จะเป็นคุณลักษณะ ความรู้ ความสามารถที่สำคัญจำเป็นในการพัฒนาประเทศชาติให้รุ่งเรือง และรักษาวัฒนธรรมของประเทศ เช่น การส่งเสริมค่านิยมด้านความเสมอภาค ความเท่าเทียมและความยุติธรรม ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญและโดดเด่นของประเทศแคนาดาและคนแคนาดา ในเรื่องนี้ รัฐฯ ได้กำหนดนโยบายที่ให้การศึกษาระบบทำหน้าที่ในการปลูกฝังและพัฒนาทัศนคติในเรื่องให้แก่เยาวชน โดยให้มีการจัดการเรียนการสอนในเรื่องดังกล่าวในสถานศึกษา ขณะเดียวกัน รัฐฯ ได้สนับสนุนให้หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรอาสาสมัครทั้งหลาย รวมถึงสถาบันอุดมศึกษาได้ดำเนินการจัดการศึกษานอกระบบ เช่น โครงการฝึกอบรมต่าง ๆ ที่เข้ารับการอบรมโดยตรง หรือการฝึกอบรมออนไลน์ และในส่วนของการศึกษาตามอัธยาศัยก็จะพบเห็นเอกสารต่าง ๆ หลากหลายรูปแบบ เช่น หนังสือคู่มือ แผ่นพับ ใบปลิว เพื่อให้ความรู้สร้างความตระหนัก และแนวทางปฏิบัติในเรื่องนี้สำหรับประชาชนทุกกลุ่มอายุ และอาชีพ

ตัวอย่างที่แสดงถึงบทบาทของรัฐบาลกลางที่ใช้การจัดการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของประเทศ คือ การกำหนดให้รัฐบาลของทุกมลรัฐและเขตการปกครองอิสระให้ดำเนินการจัดการศึกษา ที่เรียกว่า พลเมืองศึกษา หรือหน้าที่พลเมือง (Civic education) ให้แก่เยาวชนในสถานศึกษา พร้อมทั้งเสนอแนวทางและวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาด้านพลเมืองศึกษาดังกล่าว เพื่อให้แต่ละมลรัฐดำเนินการไปในทิศทางเดียวกัน

หลักการในการจัดการเรียนรู้ และการจัดการศึกษา “พลเมืองศึกษา”

หลักการสำคัญในการจัดการเรียนรู้ คือ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และให้โอกาสทุกคนได้เรียนรู้ในระบบที่มีคุณภาพ ซึ่งมีค่าใช้จ่ายที่ทุกคนรับผิดชอบได้ แคนาดาเชื่อว่า การศึกษานั้นเป็นความพยายามอดสาหะของมนุษย์ (Human endeavor) ดังนั้นการจัดการเรียนรู้จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่ายที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการศึกษาแบบองค์รวม และการจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันในการเข้าสู่ระบบการศึกษาเดียวกัน และมีหลักประกันคุณภาพการศึกษาที่สามารถตรวจสอบได้ การจัดการศึกษาที่ส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศแคนาดา

กระบวนการสร้างคน และการสร้างชาติของประเทศแคนาดา มีการดำเนินการที่เป็นระบบและมีความชัดเจน โดยในระบบการศึกษา ด้านหลักสูตร ได้กำหนดให้มีวิชาพลเมืองศึกษา (Civic education) ซึ่งเป็นนโยบายจากรัฐบาลกลางที่มุ่งเน้นการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองที่มีความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น และประเทศชาติของตน เข้าใจระบบการปกครอง สิทธิ และหน้าที่ รวมถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม และประเทศชาติทั้งนี้ รัฐบาลระดับมลรัฐและรัฐบาลท้องถิ่นต้องรับนโยบายมาปฏิบัติ และจัดการเรียนการสอนพลเมืองศึกษา โดยเน้นการศึกษาประวัติศาสตร์ของประเทศ และของมลรัฐนั้นได้แก่เรื่อง การเป็นพลเมืองของชาติ การศึกษาวัฒนธรรมและโลกทัศน์ของชนพื้นเมือง

ทั้งนี้รัฐบาลกลาง หรือสภาคการศึกษาของแคนาดาได้วางแนวทางในการจัดการศึกษาวิชาหน้าที่พลเมือง (Civic education) หรือพลเมืองศึกษาไว้ ดังนี้

1. สะท้อน ชีวชนค่านิยม และเจตคติที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจจริยธรรมของพลเมือง
2. เข้าใจอุดมการณ์ของประชาธิปไตย เรื่องความเสมอภาค ความเท่าเทียมเสรีภาพ และความยุติธรรม (Justice)
3. เข้าใจอัตลักษณ์ของการเป็นพลเมืองแคนาดา มีความสุขกับความเท่าเทียมกันในเรื่องสิทธิ และความเท่าเทียมกันในสถานภาพของสังคมปัจจุบัน และการตระหนักถึงลักษณะของตนเอง และการเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนและสังคม
4. มีความสามารถในการแก้ปัญหา
5. มีทักษะการฟังบุคคลอื่นเพื่อทำความเข้าใจแนวคิดมุมมองของบุคคลอื่น
6. ชื่นชมความซับซ้อนของการเป็นพลเมืองแคนาดาโดยการแสดงความเคารพต่อสิทธิ ความต้องการและมุมมองของบุคคลอื่น เห็นความสำคัญของการมีอยู่ของความหลากหลายของวัฒนธรรมกลุ่มย่อย

ทั้งนี้ เอกสารเผยแพร่ได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า การเป็นพลเมืองนั้น ไม่ใช่แค่การที่บุคคลนั้นมีสถานภาพทางกฎหมายรับรองเท่านั้น แต่เกี่ยวข้องกับ ระบบค่านิยม และการอุทิศตนเพื่อสังคม โดยการปลูกฝังที่สำคัญที่สุด คือ การสร้างจิตสำนึกของความเป็นชาตินิยม หรืออัตลักษณ์ของชาติ ให้เป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะ ดังนี้

1. มีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ของประเทศ และข้อมูลพื้นฐานอื่น ๆ การศึกษาวิชาหน้าที่พลเมือง มิใช่เพียงแต่การรับความรู้ แต่ต้องพัฒนาความรู้สึกร่วม การมีส่วนร่วม และการเทียบเคียงตัวเองกับความเป็นชาติ ความจงรักภักดีและหน้าที่
2. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองของประเทศ (Political literacy) ต้องมีความรู้ และการอุทิศตนทางด้านการเมือง กฎหมายและสังคม การพัฒนาทักษะและค่านิยมที่จำเป็นในการมีส่วนร่วมกิจกรรมทางการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพจึงมิใช่เพียงแต่การลงคะแนนเสียงเท่านั้น
3. มีความใส่ใจกับสิทธิและหน้าที่การที่จะมีความเป็นพลเมืองได้นั้น ต้องเข้าใจและมีความสุขกับสิทธิของการเป็นพลเมือง เพื่อให้เต็มใจในการปฏิบัติหน้าที่ที่ต้องการ บางครั้งอาจมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิและหน้าที่ ดังนั้นเป็นภารกิจของวิชาหน้าที่พลเมืองในการสอนให้ประชาชนแก้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ด้วยสันติวิธี
4. ค่านิยม ค่านิยมทางสังคมค่านิยมที่กล่าวถึงนี้มีทั้งค่านิยมที่ระบุไว้ชัดเจนทางสังคม ในกฎหมายด้านสิทธิของคนแคนาดา (Bill of rights) จริยธรรมรวมทั้งการสอนวิธีการแก้ปัญหา การขัดแย้งทางสังคม

นอกจากรัฐบาลกลางจะกำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาวิชาหน้าที่พลเมือง หรือพลเมืองศึกษาแล้ว รัฐบาลระดับมลรัฐก็ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เช่นกัน เช่นในหลักสูตรใหม่ของมลรัฐออนตาริโอ ที่กำหนดให้นักเรียนเรียนเพิ่มเติมเกี่ยวกับประเทศแคนาดาประวัติศาสตร์โลก ภูมิศาสตร์ หน้าที่พลเมือง และเศรษฐศาสตร์ เพราะต้องการให้นักเรียนอยู่บนเส้นทางของการเป็นพลเมืองที่ดี เปิดรับข้อมูลข่าวสารในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และลักษณะของโลกที่ต้องเกี่ยวข้องกันหมด (Dependent world)

การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของประเทศญี่ปุ่น

ประเทศญี่ปุ่นจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง โดยวิชาที่ใช้ในการจัดการศึกษา คือ วิชาสังคมศึกษา ประสบการณ์ชีวิต และจริยศึกษา (Social studies, Living experience and moral education) รายละเอียดในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองมีดังต่อไปนี้ (สุรศักดิ์ หลาบมาลา และรสสุคนธ์ มกรมณี, 2549, หน้า 29-36)

ญี่ปุ่นเป็นประเทศในทวีปเอเชียตะวันออก ประกอบด้วย เกาะมากมายในมหาสมุทรแปซิฟิกเหนือและทะเลญี่ปุ่น ประชากรร้อยละ 99 เป็นชาวญี่ปุ่น นอกนั้นประกอบด้วยชาวเกาหลี

จีน บราซิล ฟิลิปปินส์ และอื่น ๆ ประชากรร้อยละ 84 นับถือทั้งศาสนาจีน โศ และพุทธ นอกนั้น เป็นศาสนาอื่น ๆ ญีปุ่นมีภาษาของตนเอง คือ ภาษาญี่ปุ่น และใช้เป็นภาษาราชการ

ระบบการศึกษาของญี่ปุ่นมีการกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปยังท้องถิ่น คือ เทศบาล และจังหวัด ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ให้บริการทางการศึกษาอย่างกว้างขวาง การจัดการ โรงเรียน ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา จะมีคณะกรรมการการศึกษาดำเนินงาน โดยอิสระ ไม่ขึ้นต่อผู้ว่า ราชการจังหวัดหรือนายกเทศมนตรี แต่ไม่มีอำนาจในด้านงบประมาณ การจัดการศึกษามี 3 ระดับ คือ ระดับชาติ ระดับจังหวัด และระดับเทศบาล ระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานแบ่งออกเป็นระดับ ประถมศึกษา 6 ปี มัธยมต้น 3 ปี และมัธยมปลาย 3 ปี โดยการศึกษาภาคบังคับกำหนดไว้ 9 ปี และจัดให้โดยผู้เรียนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย งานด้านการศึกษาในญี่ปุ่น รับผิดชอบ โดยกระทรวง การศึกษา วัฒนธรรม กีฬา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (MECST)

หลังสงคราม โลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นเริ่มพัฒนาประเทศให้เป็นแผ่นดินสันติและประชาธิปไตย ภายใต้ การปกครองทางอ้อมของกองทัพพันธมิตร ซึ่งมีนโยบายให้ญี่ปุ่นเป็นสังคมประชาธิปไตย ไม่เน้นการทหาร และมีการกระจายอำนาจการปกครอง จริยศึกษาสมัยนี้มีรากฐานจากประชาธิปไตย ระบบชุมชนถูกยกเลิก คณะผู้เชี่ยวชาญการศึกษาอเมริกัน 27 คน มาให้คำแนะนำแก่ญี่ปุ่น ซึ่งใน รายงานกล่าวว่า การศึกษาของญี่ปุ่นมุ่งส่งเสริมความเชื่อฟัง ควรเปลี่ยนเป็นแบบ “ให้และรับ” ตามระบบประชาธิปไตย และเน้นความขยัน ในการทำงานเข้ามาแทนที่ ในปี ค.ศ. 1947 กฎหมาย การศึกษาของญี่ปุ่นกำหนดให้วิชาสังคมศึกษารวมเอา เรื่องคุณธรรม หน้าที่พลเมือง ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์เข้าไว้เป็นวิชาเดียวกัน และเป็นแกนกลางของหลักสูตรการศึกษา ยุคประชาธิปไตย ในปี ค.ศ. 1951 วิชานี้ได้เปลี่ยนจุดเน้น ไปเป็นการพัฒนาทัศนคติทาง คุณธรรม และการพัฒนา ความสามารถของเด็กที่จะใช้วิจารณ์ญาณและปฏิบัติตนได้อย่างเป็นอิสระวิชาจริยศึกษาใหม่ ของญี่ปุ่นอยู่ในทุกส่วนของหลักสูตร โดยมีวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาแกน แทนที่จะเป็นวิชาอิสระ วัตถุประสงค์ของการศึกษา คือ พัฒนานุคลิกภาพ เลี้ยงดูครอบครัว สร้างจิตใจและร่างกายที่สมบูรณ์ รักในสังคมนิยม ความยุติธรรม ยึดในค่านิยมปัจเจกบุคคล ทำงานหนัก มีความรับผิดชอบ มีความคิด อิสระ เป็นผู้สร้างชาติและสังคม ในปี ค.ศ. 1955 ได้มีการทบทวนสังคมศึกษาเสียใหม่ จริยศึกษา ยังคงอยู่ตามเดิม แต่จุดเน้นอยู่ที่การเคารพในมนุษยธรรม ความเป็นอิสระ และความสามารถใน การแก้ปัญหา ปี ค.ศ.1958 มีการทบทวนการศึกษาใหม่ทั้งระบบ จริยศึกษาเปลี่ยนเป็นวิชาอิสระ ทั้งนี้ การทบทวนหลักสูตรการศึกษาของ ญี่ปุ่นกระทำทุก 10 ปี

แผนการปฏิรูปการศึกษาสู่ศตวรรษที่ 21 ซึ่งใช้ชื่อว่าแผนสายรุ้ง (The rainbow plan) กำหนดกลยุทธ์ไว้ 7 ข้อ และมี 2 ข้อ ที่เน้นการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม หน้าที่พลเมือง โดยระบุว่า

1. อบรมเด็กให้เป็นคนมีน้ำใจเมตตากรุณา โดยการเข้าร่วมบริการสังคมและโปรแกรมต่าง ๆ มีการตั้งกองทุนความฝันของเด็ก (Children's dream fund) เพื่อสนับสนุนให้เด็กได้มีโอกาสร่วมบริการสังคม อีกทั้งการส่งเสริมศีลธรรมในตัวเด็ก เช่น การเผยแพร่ Notebook ที่นักเรียนใช้เพื่อการศึกษาศีลธรรมซึ่ง เรียกว่า Kokoro no Note

2. ส่งเสริมสภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ให้มีความสุข เพิ่มกิจกรรมทางวัฒนธรรมและกีฬา และมีการตรวจสอบปัญหาพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับเด็ก รวมทั้งป้องกันเด็กจากข้อมูลที่อันตราย

สำหรับแนวการสอนจริยศึกษา และหน้าที่พลเมือง กำหนดให้ยึดหลักการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง (Hands on learning) เป็นสำคัญ เน้นการให้เด็กมีโอกาสขบคิดและเสนอทางแก้ปัญหาเชิงจริยธรรมด้วยตนเอง ทำให้เด็กเคารพตนเองและชีวิต มีจิตวิญญาณที่อิสระและเติบโตเป็นสมาชิกที่มีความรับผิดชอบของสังคม MECST กำหนดแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาจริยศึกษา หน้าที่พลเมืองแก่สถานศึกษาไว้ 6 ประการ คือ

1. ให้วิชาจริยศึกษาเป็นวิชาแกนทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น
2. ให้กำหนดเป้าหมายการเรียนรู้จริยธรรมอย่างชัดเจนทุกระดับชั้น
3. ให้ความสำคัญกับกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่าง ๆ
4. ร่วมมือกับ ผู้ปกครองและชุมชนในการจัดกิจกรรม
5. พัฒนาวิธีการประเมินผลการเรียนที่ส่งเสริมการพัฒนาความคิดริเริ่ม การแสดงออก และจริยธรรมของผู้เรียนมากขึ้น
6. ส่งเสริมการสอนแบบสหสาขาและการสอนเป็นทีมมากขึ้น

ส่วนวิธีสอนหรือแนวทางจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรม หน้าที่พลเมืองนั้น เน้นการทำงาน บริการในชุมชนและกิจกรรมอาสาสมัครต่าง ๆ เพราะเชื่อว่า การทำงานร่วมกับชุมชนเป็นวิธีการสอน จริยธรรมและความเป็นพลเมืองดีที่มีประสิทธิภาพที่สุด และแนะนำให้ครูจัดกิจกรรมใน โรงเรียนและชั้นเรียน เพื่อส่งเสริมเรื่องจริยธรรม โดยให้เน้นกิจกรรมที่เด็กได้ลงมือปฏิบัติเป็นหลัก อาทิ โครงการวิจัย กิจกรรม สังเกตพฤติกรรม การสาธิตจากของจริง กิจกรรมบทบาทสมมติ ฯลฯ และการสอนกิจกรรมเหล่านี้ให้ได้ผลดี ต้องให้เด็กรู้สึกได้ว่าไม่ถูกบังคับ

การส่งเสริมการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรม หน้าที่พลเมือง ในระดับโรงเรียน

การส่งเสริมการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมใน โรงเรียนของญี่ปุ่น ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการสอนจริยศึกษาไว้ ดังนี้

1. ส่งเสริมน้ำใจในการนับถือศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์และสิ่งมีชีวิต

2. ส่งเสริมผู้สืบทอดและพัฒนาวัฒนธรรมเดิม และสร้างวัฒนธรรมใหม่ซึ่งมีความเป็นปัจเจกบุคคลมากขึ้น

3. ส่งเสริมบุคคลผู้สร้างและพัฒนารัฐและสังคม

1. การสอนจริยศึกษาเป็นวิชาอิสระ

การสอนวิชาจริยศึกษาในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ใช้เวลา 34 ชั่วโมง ประถมศึกษาปีที่ 2 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 สอน 35 ชั่วโมง คิดเป็น 3.3-4.0% ของเวลาทั้งหมด ครูจัดทำแผนการสอนตลอดปี กำหนดหัวข้อค่านิยมที่จะสอนแต่ละคาบ และกำหนดค่านิยมที่เกี่ยวข้องอีก 3-4 ประการแล้วบูรณาการกับหัวเรื่องที่สอน โดยใช้สื่อต่าง ๆ เช่น บทความ เรื่องสั้น เรียงความของนักเรียน โปรแกรมทางโทรทัศน์และอื่น ๆ

เนื้อหาของวิชาจริยศึกษาแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ 1) เกี่ยวกับตนเอง 2) ความสัมพันธ์กับผู้อื่น 3) ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ 4) ความสัมพันธ์กับกลุ่มและสังคม โดยมีหัวข้อสาระการเรียนรู้ดังต่อไปนี้

1.1 เกี่ยวกับตนเอง สอนเกี่ยวกับการยึดทางสายกลาง (ป.3-4) ความขยันหมั่นเพียร (ป.1-2) ความกล้า (ป.3-4) ความจริงใจ (ป.3-4) เสรีภาพและระเบียบ (ป.5-6) การพัฒนาตนเอง (ป.5-6) ความรักสังฆธรรม (ม.1-3)

1.2 ความสัมพันธ์กับผู้อื่น สอนเกี่ยวกับความมีมารยาท (ม.1-3) ความเห็นอกเห็นใจและความกรุณา (ป.5-6) มิตรภาพ (ป.3-4) กตัญญูกตเวทีและความเคารพนับถือ (ป.1-4) การถ่อมตน (ป.5-6)

1.3 ความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งที่สูงส่ง สอนเกี่ยวกับความรักในธรรมชาติ เช่น พืชและสัตว์ (ป.1-2) การไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต (ป.3-4) รักในสิ่งที่สวยงามและสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ (ป.5-6) ความสูงส่งของมวลมนุษย์ที่เอาชนะความอ่อนแอ ความชั่ว และพบความสุข (ม.1-3)

1.4 ความสัมพันธ์กับกลุ่มและสังคม สอนเกี่ยวกับภารกิจต่อสาธารณะ (ป.3-4) ความยุติธรรม (ป.5-6) การมีส่วนร่วมในกลุ่มและความรับผิดชอบ (ป.5-6) ความขยันหมั่นเพียร (ป.3-4) เคารพในสมาชิกครอบครัว (ป.1-2) เคารพในครูและบุคลากรของโรงเรียน (ป.5-6) ช่วยเหลือสังคมและนับถือคนที่ช่วยสังคม (ม.1-3) เคารพในประเพณีและรักชาติ (ป.3-4) เคารพในวัฒนธรรมอื่น ๆ (ป.5-6)

2. การสอนจริยศึกษาแทรกในวิชาอื่น

เป้าหมายของการศึกษาดังแต่ประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 รวมเอาเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติไว้โดยตลอด ดังนั้นจึงมีส่วนเกี่ยวกับจริยศึกษาทั้ง โดยตรงและโดยอ้อม

ภาษาญี่ปุ่น

สร้างทัศนคติเคารพในภาษาญี่ปุ่น

สังคมศึกษา	มองประเพณีและวัฒนธรรมญี่ปุ่นในสายตาของสังคมโลก
วิทยาศาสตร์	เคารพในสิทธิมนุษยชน ความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพ สิทธิ และความรับผิดชอบ และหน้าที่อันเป็นพื้นฐานของสังคม
ดนตรี	ให้ความเคารพต่อชีวิต ในขณะที่ศึกษาการเติบโตและโครงสร้างของสิ่งมีชีวิต
คณิต	สอนความหมายของเพลงชาติญี่ปุ่น
สุขภาพและพลศึกษา	มีทัศนคติเรื่องความเป็นธรรมในการแข่งขัน เคารพกฎและระเบียบของ กีฬาและมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม
ภาษาต่างประเทศ	สร้างความเข้าใจและการมีชีวิตอยู่ในสังคมโลก มีน้ำใจ ในความร่วมมือระดับโลก

3. การสอนจริยศึกษาในกิจกรรมพิเศษ กิจกรรมพิเศษมีเป้าหมาย 4 ประการ คือ

3.1 ส่งเสริมความเป็นหนึ่งเดียวของร่างกายและจิตใจใน การพัฒนาแต่ละบุคคล

3.2 ส่งเสริมความเป็นอิสระและทัศนคติเชิงปฏิบัติเพื่อสร้างชีวิตที่ดีในฐานะสมาชิก

ของกลุ่ม

3.3 สร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับชีวิตในฐานะมนุษย์

3.4 เสริมสร้างความสามารถในการบรรลุเป้าหมายของตน กิจกรรมพิเศษมีลักษณะ

ใดลักษณะหนึ่งต่อไปนี้ คือ

3.4.1 กิจกรรมของห้องเรียน

3.4.2 กิจกรรมสภานักเรียน

3.4.3 กิจกรรมชมรมต่างๆ

3.4.4 กิจกรรมของโรงเรียน ส่วนประเภทของกิจกรรมที่จัดอาจจะเป็นงานพิธี

การทำงานหรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเรียน การศึกษานอกสถานที่ กิจกรรมที่เกี่ยวกับพลศึกษา หรือกิจกรรมบริการสังคม

4. การสอนจริยศึกษาในกิจกรรมประจำวัน กิจกรรมที่ส่งเสริมจริยศึกษาในกิจกรรมประจำวันของโรงเรียนในญี่ปุ่น มีดังนี้

4.1 กิจกรรมทำความสะอาดห้องเรียน ห้องน้ำ บริเวณโรงเรียน และอาคารสถานที่ เป็นต้น

4.2 กิจกรรมรับผิดชอบต่อสิ่งมีชีวิต เช่น สัตว์เลี้ยงหรือพืชที่นักเรียนต้องดูแลเป็นประจำ อาจจะเป็นส่วนหนึ่งของวิชาวิทยาศาสตร์ก็ได้

4.3 กิจกรรมของชมรมที่มีวัตถุประสงค์ด้านจริยศึกษา อาทิ ความร่วมมือ ความมีสัมมาคารวะ ความรับผิดชอบ ความขยันหมั่นเพียร การปรับปรุงตนเอง มิตรภาพและอื่น ๆ ซึ่งไม่จัดอยู่ในประเภทของ กิจกรรมพิเศษ

การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของประเทศสิงคโปร์

ประเทศสิงคโปร์จัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง โดยวิชาที่ใช้ในการจัดการศึกษา คือ วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม (Civics and moral education-CME) โดยมีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาการเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองศีลธรรม เพื่อให้ตอบสนองการเปลี่ยนแปลงอนาคตของชาติ เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนมีความรักเกี่ยวกับชาติ มีความสนใจผู้อื่น และสำนึกในความเป็นชาติ และเพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ที่ต้องรับผิดชอบต่ออนาคตของชาติต่อไป

สิงคโปร์หรือสาธารณรัฐสิงคโปร์ตั้งอยู่ปลายคาบสมุทรมาเลย์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พื้นที่ประเทศเป็นเกาะขนาดใหญ่หนึ่งเกาะและเกาะเล็ก ๆ ประมาณห้าสิบกิโลเมตร มีเนื้อที่ 692.7 ตารางกิโลเมตร ได้ชื่อว่าเป็นประเทศเล็กที่สุดและมั่งคั่งที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประสบความสำเร็จในการพัฒนาทุก ๆ ด้าน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการศึกษา สังคมสิงคโปร์ ประกอบด้วยชนหลายเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นลักษณะที่เรียกว่า สังคมแบบหลายหลาย (Plural society) ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวจีน (76.8%) รองลงมา คือ มาเลย์ (13.9%) อินเดีย (7.9%) และอื่น ๆ (1.4%) ชนกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ยังคงมีความภักดีต่อเมืองแม่และวัฒนธรรมของตน ดังนั้นภาษาที่ใช้ในประเทศจึงมีหลายภาษา ได้แก่ จีน มาเลย์ และทมิฬ โดยมีภาษาอังกฤษเป็นภาษากลางในการสื่อสาร ชาวสิงคโปร์กว่าครึ่งหนึ่งนับถือศาสนาพุทธและลัทธิเต๋า

การศึกษาภาคบังคับของสิงคโปร์ คือ 10 ปี การจัดการศึกษาแบ่งออกเป็นระดับต่าง ๆ ได้แก่ การศึกษาก่อนประถมศึกษา ซึ่งไม่เป็นการศึกษาภาคบังคับ ใช้เวลา 1-3 ปี มุ่งเน้นการเรียน 2 ภาษา และกิจกรรมต่าง ๆ ทางด้านสุนทรียภาพและพลานามัย ระดับประถมศึกษาแบ่งเป็นประถมศึกษาตอนต้น 4 ปี มุ่งเน้นการเรียนภาษาอังกฤษและคณิตศาสตร์ และประถมศึกษาตอนปลาย 2 ปี ซึ่งแบ่งเป็น 3 สาย เพื่อเรียนภาษาอังกฤษ ภาษาแม่ และคณิตศาสตร์ แล้วแต่ความสามารถของเด็กทุกระดับมีการทดสอบก่อนจะเรียนต่อในระดับต่อไป เด็กที่จะศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาทุกคนจะต้องผ่านการทดสอบระดับชาติ PSLE ก่อนจะเรียนต่อในระดับต่อไปซึ่งเป็นการจัดเด็กเข้าเรียนใน 3 สาย คือ Special, Express และ Normal เมื่อจบมัธยมศึกษา เด็กทุกคนจะต้องผ่านการทดสอบระดับชาติอีกครั้งเพื่อเข้าศึกษาต่อใน Junior College ซึ่งเป็นหลักสูตรการศึกษาก่อนเข้ามหาวิทยาลัย ส่วนผู้ที่สนใจทางด้านเทคนิคและพาณิชยการก็ศึกษาต่อในสถาบันเทคนิคศึกษา หรือวิทยาลัยโพลีเทคนิค เมื่อสำเร็จแล้วก็ศึกษาต่อมหาวิทยาลัยได้

กระทรวงศึกษาธิการสิงคโปร์ (Ministry of education, 2005) กำหนดระบบการศึกษาให้มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับความสามารถ ความสนใจ และความถนัดของเด็กทุกคนเพื่อให้แต่ละคนได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ เป้าหมาย คือ พัฒนาการบุคลิกให้ตรงกับความต้องการของประเทศ นั่นคือ แรงงาน ที่มีการศึกษาและทักษะ รวมทั้งเน้นการปลูกฝังค่านิยมเชิงจริยธรรมที่เหมาะสมกับวัฒนธรรมของประเทศในยุคที่มีความก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

หลักสูตรการศึกษาของสิงคโปร์จึงกำหนดคุณลักษณะของแรงงานที่พึงประสงค์ 3 ประการ คือ ผู้เรียนรู้ (Learners) ผู้สร้างสรรค์ (Creators) และผู้สื่อสาร (Communicators) และเน้นว่าการที่จะมีคุณลักษณะทั้ง 3 ประการในระดับดีได้ ต้องพัฒนาแรงงานให้มีจิตสำนึกสูงในด้านความรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมือง กล่าวคือ มีการพัฒนาด้านค่านิยม ความรับผิดชอบต่อสังคม และบุคลิกภาพ

การจัดการศึกษาของสิงคโปร์จึงมีจุดเน้น 6 ประการ คือ

1. การอ่านออกเขียนได้
2. การคำนวณ
3. การใช้สองภาษา
4. พลศึกษา
5. หน้าที่พลเมืองและจริยศึกษา และ
6. ความคิดสร้างสรรค์และความคิดอิสระ

หลักสูตรจึงกำหนดให้เด็กทุกคนต้องเรียนวิชาพื้นฐาน คือ วิชาภาษาอังกฤษ ภาษาแม่ และคณิตศาสตร์ นอกจากนั้นให้เรียนวิชาอื่น ๆ ในบรรดาวิชาที่จัดให้เด็กทุกคนต้องเรียนเพิ่ม คือ วิชาหน้าที่ พลเมืองและจริยศึกษา โดยเป็นวิชาที่สอนอิสระในทุกชั้นของระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาทุกสาย (Special, express, normal) ในระดับมัธยมศึกษากำหนดให้มีวิชาศาสนา ศึกษาเพิ่มขึ้นเป็นวิชาเลือกด้วย ส่วนในระดับเตรียมมหาวิทยาลัยมีวิชาหน้าที่ พลเมืองศึกษาให้เลือกรเรียนทั้งนี้วิชาสังคมศึกษาก็มีอยู่ด้วย โดยให้เรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เป็นต้นไป

โดยภาพรวมของการดำเนินงานเสริมสร้างการเรียนรู้คุณธรรม จริยธรรมในสิงคโปร์ จะเป็นการจัดการเรียนการสอนวิชาหน้าที่ พลเมืองและจริยศึกษา พิจารณา นโยบายการศึกษาเนื้อหาสาระในหนังสือเรียน กิจกรรมและวิธีจัดการเรียนการสอนของสิงคโปร์แล้ว พบว่า การสอนหน้าที่ พลเมืองและจริยศึกษาของสิงคโปร์เป็นการสอนให้เด็กรับค่านิยมที่กำหนดโดยรัฐบาล ซึ่งเห็นว่าเป็นค่านิยมสำคัญต่อการสร้างประเทศให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคมและมีความสำเร็จทางเศรษฐกิจมากกว่าต้องการพัฒนานิสัยภายในจิตใจให้ดีงาม ทั้งยังกีดกันค่านิยมอิสระหรือค่านิยมที่ไม่สอดคล้องกับแผนของประเทศด้วย

ตัวอย่างการจัดการเรียนรู้วิชาหน้าที่พลเมือง ศิลธรรม ระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย
สิงคโปร์ มีรายละเอียดดังนี้ (สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550, หน้า 60-67)

การจัดการเรียนรู้วิชา หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม (Civics and moral education-CME) ระดับประถมศึกษาในประเทศไทยสิงคโปร์

หลักการและเหตุผล ของหลักสูตรวิชาหน้าที่พลเมือง ศิลธรรม ในระดับประถมศึกษา
มีดังนี้

1. คำนึงถึงขั้นของพัฒนาการ ความพร้อมของนักเรียนในการเข้าใจและประยุกต์ความคิด
ค่านิยม หลักการทางศีลธรรมในการกำหนดความลึกและกว้างของเนื้อหา

2. เชื่อมโยงเนื้อหาของวิชากับความต้องการของชาติและสังคมเพื่อให้นักเรียนสามารถ
เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เรียนรู้ใน โรงเรียนกับชาติและสังคมได้

3. ปัจจุบันมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างไม่เคยมีมาก่อน จึงมีความจำเป็นที่
ต้องสอนให้นักเรียนของเรามีทักษะในการใช้เหตุผลทางจริยธรรมและความคิดสร้างสรรค์เพื่อ
การตัดสินใจในสถานการณ์ที่เป็นข้อขัดแย้งทางศีลธรรม (Moral dilemma)

4. สถานะโลกาภิวัตน์ส่งผลต่อความรู้สึกจงรักภักดีและความผูกพันต่อชาติในฐานะ
พลเมืองจึงมีความจำเป็นต้องสร้างความรู้สึกของความเป็นเจ้าของ และความรับผิดชอบต่อประเทศ

5. การใช้หลักการนำทางในการพิจารณาเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่แตกต่างหลากหลายตาม
การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม ย่อมเป็นประโยชน์ต่อนักเรียนมากกว่าการยึดถือเนื้อหา
วิชาซึ่งอาจจะล้าสมัยได้ง่าย เนื่องจากหลักการอาศัยค่านิยมเป็นแก่นที่อยู่เหนือเหตุการณ์เฉพาะเรื่อง

เป้าหมายของการเรียนรู้วิชาหน้าที่พลเมือง ศิลธรรม

เป้าหมาย คือ การสร้างเสริมให้นักเรียนให้พัฒนาอย่างรอบด้านและอย่างสมดุลบนฐาน
ของค่านิยมทางศีลธรรม ความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น และการสร้างสรรค์ความเป็นอยู่ที่ดีแก่สังคม
ประเทศชาติตลอดจนสังคมโลก

เป้าหมายทางวิชาการ มี 3 ประการ คือ

1. เป้าหมายด้านความรู้ นักเรียนพึงได้รับความรู้จากการเรียน ดังนี้

1.1 มีความรู้ว่าค่านิยมอะไรบ้างที่จำเป็นในการสร้างบุคลิกภาพของตน เช่น
ความซื่อสัตย์ การให้ความเคารพ มนุษยสัมพันธ์ และความกล้าหาญทางจริยธรรม

1.2 เข้าใจธรรมเนียมของครอบครัว รู้ถึงค่านิยมที่จำเป็นของครอบครัว เช่น ความรัก
ความเอื้อเฟื้อ ความรับผิดชอบ การเห็นคุณค่าของสมาชิกในครอบครัว ความผูกพันและการรักษา
ชื่อเสียงของครอบครัว

1.3 เข้าใจหลักการของการทำงานเป็นทีม และเชื่อมั่นว่าเป็นวิธีการที่ดีในการทำงานร่วมกับผู้อื่นทั้งในโรงเรียนและชุมชน

1.4 เข้าใจจุดที่ฟังให้ความสำคัญต่อชุมชนและรู้ว่าตนจะสามารถกระทำสิ่งใดให้แก่ชุมชนได้บ้าง

1.5 รู้และเข้าใจถึงความแตกต่างของประเพณี ความเชื่อและแนวปฏิบัติของคนเชื้อชาติต่าง ๆ ในสิงคโปร์

1.6 ตระหนักถึงอุดมการณ์ของชาติและรู้แนวทางปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ต่อชาติ

2. เป้าหมายด้านทักษะ

2.1 สามารถนำการให้เหตุผลทางจริยธรรมและความคิดสร้างสรรค์มาใช้ในการตัดสินใจ การแก้ปัญหาที่เป็นข้อขัดแย้งทางศีลธรรมได้ โดยสามารถกำหนดปัญหา ตรวจสอบทางเลือก คาดการณ์ผล และเลือกกระทำในทางที่เหมาะสม

2.2 เข้าใจและรู้สึกร่วมกับผู้อื่น

2.3 แสดงความเอื้ออาทร และให้ความสำคัญแก่ผู้อื่น

2.4 แสดงความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น แม้จะมีความแตกต่างกันในแง่เชื้อชาติ ศาสนา และความแตกต่างอื่น ๆ

2.5 ร่วมมือทำงานเป็นทีมกับผู้อื่น

2.6 ร่วมมือกับผู้อื่นในการแสวงหาความเห็นร่วม (Consensus) เมื่อมีความแตกต่างทางความคิด

2.7 แสดงความกตัญญู รู้คุณต่อพ่อแม่ และปู่ย่าตายาย

2.8 นำปัญหาความรู้ และความสามารถมาใช้ชุมชน

3. เป้าหมายด้านทัศนคติ

3.1 มีความเชื่อมั่นในความสามารถ และศักยภาพของตนเอง

3.2 มีความกล้าหาญทางจริยธรรม และความรับผิดชอบตนเอง

3.3 มีความอดทนต่อความยากลำบาก และพร้อมที่จะเผชิญกับความท้าทายของปัญหาต่าง ๆ

3.4 แสดงเจตนาถึงความเอื้ออาทร และมีส่วนร่วมกับผู้อื่น

3.5 ยกย่อง เห็นคุณค่าของพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย และผู้สูงอายุ

3.6 ยอมรับความแตกต่างของบุคคลอื่น

3.7 สนับสนุนความพยายามเพื่อบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายของบุคคลอื่น

3.8 แสดงความตระหนักถึงหน้าที่ความเป็นพลเมืองและมีความรับผิดชอบตามสถานภาพของความเป็นพลเมือง

3.9 แสดงเจตจำนงที่จะทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนและสังคม

3.10 แสดงความรู้สึกรักเป็นเจ้าของและความจงรักภักดีต่อประเทศสิงคโปร์ในฐานะที่เป็นบ้านเกิดเมืองนอน

เนื้อหาของหลักสูตรมีจุดเน้น 5 ประการ โดยเริ่มจากตัวเองครอบครัว โรงเรียน สังคม และประเทศชาติ โดยจัดเป็นเนื้อหาหลัก 5 ประการ

หน่วยที่ 1 การสร้างบุคลิกภาพ

หน่วยที่ 2 ความผูกพันในครอบครัว

หน่วยที่ 3 ความรู้สึกเป็นเจ้าของโรงเรียน

หน่วยที่ 4 ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

หน่วยที่ 5 ความภาคภูมิใจและจงรักภักดีต่อชาติ

ชั่วโมงการจัดการเรียน

จัดให้มีการสอนในระดับประถมศึกษาตอนต้น 2 คาบ และประถมศึกษาตอนปลาย

3 คาบ ต่อหนึ่งสัปดาห์

การวัดและประเมินผล

การประเมินผลพิจารณาทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติโดยพิจารณาจากสิ่งต่อไปนี้

1. แบบประเมินพฤติกรรมและการกระทำ
2. การตอบข้อคำถามจากสมุดงาน
3. โครงการที่แสดงความเข้าใจ ความลึกซึ้งในความคิดทางจริยธรรม ค่านิยม หรือ

หลักการ ซึ่งสังเกตได้จากลักษณะความร่วมมือ พฤติกรรมการทำงานกลุ่ม

4. พฤติกรรมการแสดงออกที่ปรากฏในชีวิตประจำวันที่บ้าน โรงเรียน และชุมชน
5. ท้ายสุดการตัดสินใจให้เกรดต้องพิจารณาจากการมีส่วนร่วมใน โครงการพัฒนาชุมชน

ประกอบด้วย

การจัดการเรียนรู้วิชาหน้าที่พลเมือง ศิลธรรม (Civics and moral education-CME)

ระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย

เนื้อหาหลักของหลักสูตร ประกอบด้วย 5 หลัก คือ

1. การสร้างบุคลิกภาพ
2. ความสัมพันธ์ในครอบครัว
3. นำใจต่อชุมชน

4. ชาติของเรา และมรดกวัฒนธรรมของเรา

5. มุ่งสู่ความท้าทายใหม่

โดยมีค่านิยมร่วม คือ

1. ชาติ ชุมชน และสังคมอยู่เหนือตัวเอง
2. ครอบครัว คือ หน่วยพื้นฐานของสังคม
3. ชุมชน สนับสนุนและยอมรับคนแต่ละคน
4. มีความเห็นแนวเดียวกัน ไม่ขัดแย้งกัน
5. ความผสมกลมกลืนในเรื่องเชื้อชาติและศาสนา

เพื่อให้เป้าหมายในการสร้างคนรุ่นใหม่ที่เข้มแข็งด้วยการกระทำอย่างรับผิดชอบ

ให้ความสำคัญแก่คนอื่น และมีชาติอยู่ในหัวใจทักษะ และทัศนคติ

มิตินี้ความรู้ กิณความรวมถึงค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างบุคลิกภาพ หลักการทางศีลธรรม ค่านิยม เกณฑ์การตัดสินใจที่ถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของการตัดสินใจเลือกกระทำ ความคิดรวบยอดข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและอนาคตของชาติ

มิตินี้ของทักษะ เน้นการพัฒนากระบวนการที่นักเรียนจำเป็นต้องมีในการดำเนินการหรือจัดการในสถานการณ์หรือปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งการเพิ่มพูนความฉลาดทางอารมณ์

มิตินี้ของทัศนคติ เล็งเห็นถึงคุณภาพภายในที่มีอยู่ในตัวนักเรียนแต่ละคน เช่น การเห็นคุณค่าของคนอื่น ความเอื้อเฟื้อ ความรอบคอบและความซื่อสัตย์ เพื่อดึงคุณลักษณะเหล่านี้ให้กลายเป็นพฤติกรรม

หากนักเรียนมีความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่เหมาะสมจะทำให้เกิดเป็นการกระทำที่ดีได้ ดังนั้นเมื่อผ่านการเรียนรู้แล้วนักเรียนควรมีความรู้ต่อไปนี้

เป้าหมายเกี่ยวกับความรู้

1. รู้ว่าคนที่มีศีลธรรมมีลักษณะอย่างไร
2. รู้หลักการที่ช่วยให้มีการตัดสินใจที่ถูกต้อง
3. เข้าใจความสำคัญของครอบครัวที่มีต่อสังคม
4. รู้จักคุณค่าที่สำคัญต่อความเป็นอยู่ที่ดีของชาติ ทั้งที่เป็นค่านิยมร่วมของคนสิงคโปร์

ค่านิยมเกี่ยวกับครอบครัว และค่านิยมที่เป็นรากฐานของการปกครอง

5. มีความรู้เกี่ยวกับคน และเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องโยงมาถึงปัจจุบัน
6. รู้องค์ประกอบของความเป็นชาติ
7. รู้ถึงข้อจำกัดของประเทศและการก้าวพ้นจากข้อจำกัดนั้น
8. รู้เป้าหมายและระบอบการปกครองประเทศ

9. ตระหนักถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของโลก ที่มีต่อการอยู่รอดและความสำเร็จของประเทศ

10. เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ในโลกยุคใหม่

เป้าหมายเกี่ยวกับทักษะ หลังจากเรียนแล้วนักเรียนพึงเกิดทักษะดังต่อไปนี้

1. สามารถใช้เหตุผลและการคิดอย่างไตร่ตรองทางศีลธรรมได้
 2. แสดงออกถึงการยกย่อง ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อความเอาใจใส่คนอื่น
 3. สามารถปฏิบัติต่อคนอื่นในบ้าน ครอบครัว โรงเรียนและชุมชนในทางที่ดี
 4. ใช้ทักษะการทำงานเป็นกลุ่มได้ดี
 5. ใช้ทักษะในการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ประเมินผล และสังเคราะห์ได้ดี
 6. มีพฤติกรรมของคนที่ดีคือหรือร้น คนที่รับผิดชอบ เช่นการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน
- เป้าหมายเกี่ยวกับทัศนคติ หลังจากเรียนวิชานี้แล้ว นักเรียนควรมีทัศนคติดังต่อไปนี้
1. ยอมรับว่าหลักการทางศีลธรรมเป็นหลักการพื้นฐานของการกระทำ
 2. มีความปรารถนาที่จะยอมรับ ริเริ่ม และการเปลี่ยนแปลงอย่างสันติ
 3. ยกย่อง เข้าใจ และเห็นใจผู้อื่น
 4. รับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง
 5. ตระหนักว่าตนมีพันธะในการรักษาความกลมกลืนของประชาชนในชาติที่มีเชื้อชาติ

และศาสนาต่างกัน

6. มีความผูกพันในความเป็นครอบครัว ชุมชนและชาติ
7. ยินดีที่จะเสียสละเพื่อสร้างความอยู่ดีกินดี และการปกป้องประเทศ
8. มีความเชื่อมั่น ศรัทธา และภาคภูมิใจในความสำเร็จของประเทศ

ในส่วนแนวทางการใช้หลักสูตรให้ประสบความสำเร็จ หน่วยงานที่รับผิดชอบได้ให้แนวทางไว้ ดังนี้

1. วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม (CME) มีลักษณะเป็นวิชาบูรณาการ ซึ่งรวมทั้งบรรยากาศ วิธีการและการจัดองค์การของโรงเรียน ทั้งนี้เนื่องจากได้ตระหนักว่าค่านิยมที่ดีงาม ไม่ได้ถ่ายทอดผ่านการเรียนเท่านั้น แต่ต้องอาศัยทุกสิ่งอย่างที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ไม่ว่าจะเป็นระบบของโรงเรียน กฎกติกา ความสัมพันธ์ของบุคคลการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ฯลฯ เป็นต้น
2. ต้องจัดให้นักเรียนได้สัมผัสทั้งส่วนที่เป็นหลักสูตรหรือกิจกรรมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ภายใต้บรรยากาศการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย การทำงานเป็นทีม และการมีส่วนร่วมของชุมชนภายนอก

3. ผู้บริหารและครูมีหน้าที่หลักในการให้ความรู้ ทักษะทัศนคติที่จำเป็นต่อการช่วยให้เกิดสิ่งต่อไปนี้

3.1 การพัฒนาบุคลิกภาพของนักเรียนเพื่อให้มีความมั่นคงในบุคลิกภาพ ความมีศีลธรรม และมีความปรารถนาที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต

3.2 ส่งเสริมความรู้สึกรักของความเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกของความรับผิดชอบต่อครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ

3.3 ต้องมีการเรียนรู้หน้าที่ ศีลธรรม 2 คาบ ต่อหนึ่งสัปดาห์ และโรงเรียนสามารถยืดหยุ่นการเรียนการสอน และสามารถเชื่อมโยงแบบฝึกหัดของวิชาเข้ากับวิชาอื่น กิจกรรมอื่น ๆ ที่โรงเรียนจัดให้แก่นักเรียนได้

การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย

อินโดนีเซีย มีพื้นที่ 5,193,250 ตารางกิโลเมตร เป็นประเทศหมู่เกาะที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก โดยมีส่วนที่เป็นแผ่นดิน 2,027,087 ตารางกิโลเมตร และส่วนที่เป็นพื้นที่ทะเล 3,166,163 ตารางกิโลเมตร มีหมู่เกาะน้อยใหญ่กว่า 17,508 เกาะ 4 ส่วน คือ

1. หมู่เกาะซุนดาใหญ่ ประกอบด้วย เกาะชวา สุมาตรา บอร์เนียว และสุลาเวสี
2. หมู่เกาะซุนดาน้อย ประกอบด้วย เกาะบาหลี ลอมบอก ซุมบาวา ซุมบา ฟลอเรส และติมอร์
3. หมู่เกาะมาลุกหรือหมู่เกาะเครื่องเทศ
4. อีเรียนจายา

อินโดนีเซียมีประชากร ประกอบด้วยชนพื้นเมืองหลากหลายกลุ่มซึ่งพูดภาษาต่างกันอย่าง 583 ภาษา อินโดนีเซียแบ่งการปกครองเป็น 30 จังหวัด เขตการปกครองพิเศษ 2 เขต ได้แก่ นครยอกยาคาร์ตา (York jakarta) และจังหวัดอาเจห์ (Acheh) และเขตนครหลวงพิเศษ ได้แก่ กรุงจาการ์ตา (Jakarta)

จากการที่อินโดนีเซียมีชนกลุ่มน้อยเผ่าต่าง ๆ กว่า 500 เผ่า มีความหลากหลายด้านภาษา วิถีชีวิต การแต่งกาย วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณี รัฐบาลจึงมีนโยบายส่งเสริมให้มีความสามัคคีกันในระหว่างชนเผ่าต่าง ๆ โดยประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนพื้นฐานหลักการ “บินกินา ตุงกัล อิกา” หรือความเป็นเอกภาพในความหลากหลาย (Unity in diversity)

ปัจจุบันอินโดนีเซียใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2546 (Act of the republic of indonesia on national education system 2003) โดยยังยึดหลักการปัญจศีล (Pancasila) 5 ข้อ ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2488 เช่นเดียวกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ผ่านมาพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ จัดระบบการศึกษาออกเป็น 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษา

นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติระบุไว้ว่า ผู้ที่เข้าเรียนในระบบการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัยจะต้องได้รับการศึกษาที่มีมาตรฐานเช่นเดียวกับ การศึกษาในระบบโรงเรียน (มาตรา 27 ข้อ (2)) และการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ การศึกษาขั้นพื้นฐาน (Basic education) การศึกษาขั้นมัธยมศึกษา (Secondary education) และการศึกษาขั้นอุดมศึกษา (Higher education) ส่วนการศึกษาก่อนการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ การศึกษาปฐมวัย (Early childhood education) นอกจากรูปแบบการศึกษาข้างต้นแล้ว ยังมีโรงเรียนอิสลามระดับประถมศึกษา บริหารจัดการโดยกระทรวงกิจการศาสนาอีกด้วย การศึกษาอิสลามระดับประถมศึกษา (Madrasah ibtidaiyah) จะเทียบเท่ากับการศึกษาระดับประถมศึกษา และการศึกษาอิสลามระดับมัธยมศึกษา (Madrasah tsanawiyah) จะเทียบเท่ากับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนมัธยมศึกษาตอนต้น

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2546 นี้ มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมประชาธิปไตยของอินโดนีเซีย ดังเช่น ในหมวดที่ 1 ว่าด้วยพื้นฐาน หน้าที่และจุดมุ่งหมายของการศึกษา มาตรา 3 ระบุว่าหน้าที่หนึ่งของการศึกษา คือ เพื่อให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองประชาธิปไตย ส่วนในหมวดที่ 3 มาตรา 4 ระบุไว้ว่า การศึกษานำมาซึ่งประชาธิปไตยบนสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ค่านิยมทางศาสนา ค่านิยมทางวัฒนธรรมและพหุนิยมของชาติ ส่วนในหมวดที่ 10 ว่าด้วยเรื่องหลักสูตร มาตราที่ 37 ข้อ (1) หลักสูตรสำหรับการศึกษาขั้นพื้นฐานและมัธยมศึกษา ข้อ b จะต้องรวมถึงวิชาหน้าที่พลเมือง (Civic education) เช่นเดียวกับการศึกษาขั้นอุดมศึกษา ข้อ (2) b ที่หลักสูตรจะต้องรวมถึงวิชาหน้าที่พลเมือง (Civic education) เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม นโยบายการศึกษาเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย นอกจากจะปรากฏในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ยังปรากฏอยู่ในนโยบายทางเมืองของรัฐบาลอินโดนีเซีย และนโยบายความร่วมมือกับองค์กรเอกชน (Non-governmental Organization: NGO) หรือสถาบันการศึกษาทั้งในและต่างประเทศ

โซล (Soule, 2003) กล่าวว่าการศึกษาหน้าที่พลเมือง (Civic education) เป็นส่วนหนึ่งของปรัชญาจิต (Pancasila) ซึ่งถูกสอนให้กับชาวอินโดนีเซียมากกว่า 50 ปี ปรัชญาจิต (Pancasila) เป็นพื้นฐานของหลักสูตรการศึกษาทุกระดับ ซึ่งมีอิทธิพลต่อเอกลักษณ์ของพลเมืองและกำหนดความเชื่อของพลเมืองอินโดนีเซีย ดังนั้น ที่ผ่านมามาเวลาที่ใช้ในการเรียนการสอน 2 ใน 3 ต่อหนึ่งสัปดาห์ นักเรียนระดับประถมศึกษาทุกคนจะต้องเรียนวิชาหน้าที่พลเมือง อย่างไรก็ตามวิธีการเรียนการสอนขึ้นอยู่กับครูผู้สอน ที่ผ่านมามาการบริหารการศึกษาของอินโดนีเซียเป็นการบริหารแบบกระจายอำนาจ โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ กระทรวงศึกษาธิการแห่งชาติ ซึ่งจะจัดทำคู่มือการสอน (guideline) สำหรับให้ครูผู้สอนในวิชาหน้าที่พลเมืองให้กับนักเรียนแต่ละระดับชั้น ตัวอย่างเช่น

นักเรียนระดับมัธยมศึกษา (Middle School) จะได้รับความรู้เกี่ยวกับวิชาหน้าที่พลเมืองในประเทศนี้ต่าง ๆ ดังนี้

1. ความรับผิดชอบของพลเมือง (Civic responsibilities) ประชาธิปไตย (Democracy) ชาตินิยม (Nationalism) ทักษะคิดทางการเมือง (Political attitudes) และความสัมพันธ์ระหว่างอินโดนีเซียกับประเทศอื่น ๆ

2. ประสบการณ์การเรียนรู้ (Learning experience)

3. ความสามารถในการเข้าร่วมสังคมประชาธิปไตย (Democratic society)

ในโรงเรียนมีการจัดหลักสูตรเพื่อปลูกฝังความภาคภูมิใจในชาติและความร่วมมือกันในชาติ เช่น ทุกวันจันทร์ทั่วทั้งอินโดนีเซีย การจัดชั้นเรียนจัดลักษณะแบบทหาร (Military precision) ตามระดับชั้น ในชั้นแรกอาจารย์ใหญ่และครูจะกล่าวสุนทรพจน์กระตุ้นหรือแนะนำ หลังจากนั้น นักเรียนจะอ่านหลักปรัชญาจิต (Pancasila) ในที่ชุมนุม และดำเนินกิจกรรมตามลำดับ นักเรียนแสดงความเคารพและร้องเพลงชาติ รวมถึงเพลงสตูดิโอวีรบุรุษในสงครามประกาศอิสรภาพ หลังจากนั้นหัวหน้านักเรียน (Commander) จะเดินไปยังอาจารย์ใหญ่และทำความเคารพ และประกาศว่าพิธีชุมนุมได้เสร็จสิ้นลงแล้ว หลังจากนั้นนักเรียนจะกลับเข้าสู่ชั้นเรียน ซึ่งในระหว่างนี้ครูอาจตรวจกระเป๋หรือตรวจตราความเรียบร้อยต่าง ๆ ของนักเรียน

นอกจากวิชาหน้าที่พลเมือง (Civic education) แล้ว การส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยของอินโดนีเซียยังมักกล่าวถึงเรื่อง การศึกษาด้านประชาธิปไตย (Democracy education) และวัฒนธรรมประชาธิปไตย (Democratic culture) โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมประชาธิปไตย ซึ่งสะท้อนให้เห็นในแนวคิดของการจัดการศึกษาของอินโดนีเซียทั้งในระบบ นอกกระบบและตามอัธยาศัย ว่าไม่ได้เน้นวิชาเฉพาะที่ให้ความรู้ทางด้านประชาธิปไตยเป็นหลัก แต่จะแทรกแนวคิดประชาธิปไตยไปในทุกวิชาทั้งในเนื้อหา กระบวนการเรียนการสอน รวมถึงการสร้างบรรยากาศ เช่น วิธีการสอนของครูต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีโอกาสพูดอย่างเสรี โดยครูไม่กดดัน การเรียนการสอนระบบกลุ่ม (Group-system)

จากข้อมูลการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของประเทศต่าง ๆ ทั้ง 7 ประเทศข้างต้น นำมาสังเคราะห์เป็นประเด็นต่าง ๆ คือ 1) ชื่อเรื่องที่ใช้ในการจัดการศึกษา 2) เป้าหมาย 3) เนื้อหา และ 4) วิธีการดำเนินงาน รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของต่างประเทศ

หัวข้อ	ประเทศ	รายละเอียด
ชื่อเรื่อง/ ชื่อวิชา	สหรัฐอเมริกา	สังคมศึกษา รวมถึงพลเมืองและรัฐบาล (Social studies including civics and government)
	สหราชอาณาจักร	การศึกษาเพื่อการเป็นพลเมือง (Education for citizenship)
	เครือรัฐ	สังคมมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (Human society and its environment (HSIE))
	ออสเตรเลีย	พลเมืองศึกษา หรือหน้าที่พลเมือง (Civic education)
	แคนาดา	หน้าที่พลเมือง (Civic education)
	สาธารณรัฐ	หน้าที่พลเมือง (Civic education)
	อินโดนีเซีย	
	ญี่ปุ่น	สังคมศึกษา ประสบการณ์ชีวิต และจริยศึกษา (Social studies, living experience and moral education)
	สิงคโปร์	พลเมืองและศีลธรรมศึกษา (Civics and moral education)
	เป้าหมาย	สหรัฐอเมริกา
สหราชอาณาจักร		- ส่งเสริมอุดมการณ์ประชาธิปไตยและความเสมอภาคในสังคม - สร้างสำนึกในสิทธิและหน้าที่ความเป็นพลเมือง และทักษะจำเป็นที่จะอยู่รอดในสังคมโลก
เครือรัฐ		- พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่มีความรับผิดชอบ
ออสเตรเลีย		คิดเป็น มีข้อมูลและกระตือรือร้น
แคนาดา		สร้างจิตสำนึกของความเป็นชาตินิยม หรืออัตลักษณ์ของชาติให้เป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะ ดังนี้
		1. มีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ของประเทศ และข้อมูลพื้นฐานอื่น ๆ การศึกษาวิชาหน้าที่พลเมือง มิใช่เพียงแต่การรับความรู้ แต่ต้องพัฒนาความรู้ลึก

ตารางที่ 1 (ต่อ)

หัวข้อ	ประเทศ	รายละเอียด
เป้าหมาย	แคนาดา	<p>อารมณื การมีส่วนร่วม และการเทียบเคียงตัวเองกับความเป็นชาติ ความจงรักภักดี และหน้าที่</p> <p>2. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองของประเทศ (Political literacy) มีความรู้และการอุทิศตนทางด้านการเมือง กฎหมาย และ สังคม พัฒนาทักษะและค่านิยม ที่จำเป็นในการมีส่วนร่วมกิจกรรมทางการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ</p> <p>3. มีความใส่ใจกับสิทธิและหน้าที่ เข้าใจและมีความสุขกับสิทธิของการเป็นพลเมือง เต็มใจในการปฏิบัติหน้าที่ที่ต้องการ การแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี</p> <p>4. มีค่านิยมทางสังคมที่ระบุไว้ชัดเจนทางสังคมในกฎหมายด้านสิทธิของคนแคนาดา (Bill of rights)</p>
	สาธารณรัฐอิน โดนีเซีย	<p>- สร้างพลเมืองและวัฒนธรรมประชาธิปไตย</p> <p>- เน้นความหลากหลายของชุมชน (Heterogeneity of the community)</p> <p>- ส่งเสริมให้ชุมชนพัฒนาตนเองด้วยความคิดริเริ่ม และศักยภาพของตนเอง ผ่านการเพิ่มคุณภาพทรัพยากร</p>
	ญี่ปุ่น	<p>- ส่งเสริมน้ำใจในการนับถือศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และสิ่งมีชีวิต</p> <p>- ส่งเสริมผู้สืบทอดและพัฒนาวัฒนธรรมเดิม และสร้างวัฒนธรรมใหม่ซึ่งมีความเป็นปัจเจกบุคคลมากขึ้น</p> <p>- ส่งเสริมบุคคลผู้สร้างและพัฒนาารัฐและสังคม</p>
	สิงคโปร์	<p>- สร้างเสริมนักเรียนให้พัฒนาอย่างรอบด้านและอย่างสมดุล บนฐานของค่านิยมทางศีลธรรม ความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น และการสร้างสรรค์ความเป็นอยู่ที่ดีแก่สังคม ประเทศชาติ ตลอดจนสังคมโลก</p>

ตารางที่ 1 (ต่อ)

หัวข้อ	ประเทศ	รายละเอียด
เนื้อหา	สหรัฐอเมริกา	- บุรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนในทุกสายวิชา - การเรียนการสอนเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพลเมืองและการเมืองการปกครองโดยตรงมีสอนในระดับเกรด 9 และ 12 เกรด 9 เรียนวิชา Civics เกรด 12 เรียนวิชา Problems of democracy
	สหราชอาณาจักร	- หลักสูตรความเป็นพลเมือง (Citizenship curriculum) เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาภาคบังคับของเด็กนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ระดับช่วงชั้นที่สาม (ช่วงอายุ 11-14 ปี) และช่วงชั้นที่สี่ (ช่วงอายุ 14-16 ปี)
	เครือรัฐ	- เน้นเรื่องการแบ่งกลุ่มคุณค่าประชาธิปไตยตามระดับชั้น
	ออสเตรเลีย	- เป็นการศึกษาเพื่อประชาธิปไตยโดยพื้นฐาน - เนื้อหาเน้น 4 เรื่อง คือ ใครปกครอง กฎหมายและสิทธิ ความเป็นชาติออสเตรเลีย ความเป็นพลเมือง และชีวิตสาธารณะ - บุรณาการเนื้อหาเข้ากับการเรียนสังคมและสิ่งแวดล้อม เน้นเรื่องวิชาประวัติศาสตร์เสมือนเป็นกลไกสำหรับการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง - เน้นพหุวัฒนธรรม
	แคนาดา	- เน้นการศึกษา ประวัติศาสตร์ของประเทศ และของมลรัฐได้แก่ เรื่องการเป็นพลเมืองของชาติ การศึกษา วัฒนธรรมและโลกทัศน์ของชนพื้นเมือง
	สาธารณรัฐ	- ความรู้เกี่ยวกับวิชาหน้าที่พลเมือง เนื้อหาเพื่อปลูกฝัง
	อินโดนีเซีย	- ความภาคภูมิใจในชาติและความร่วมมือกันในชาติ ความรับผิดชอบของพลเมือง ประชาธิปไตย ชาตินิยม ทศนคติทางการเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างอินโดนีเซียกับประเทศอื่น ๆ สอน 2-3 ชั่วโมง ต่อหนึ่งสัปดาห์ในระดับประถมศึกษา

ตารางที่ 1 (ต่อ)

หัวข้อ	ประเทศ	รายละเอียด
เนื้อหา	สาธารณรัฐ อิน โคนีเซีย	- ประสบการณ์การเรียนรู้ และความสามารถในการเข้า ร่วมสังคมประชาธิปไตย (Democratic society) สำหรับ นักเรียนระดับมัธยมศึกษา (Middle school) เนื้อหาของแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ 1. เกี่ยวกับตนเอง 2. ความสัมพันธ์กับผู้อื่น 3. ความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งที่สูงส่ง 4. ความสัมพันธ์กับกลุ่มและสังคม
	ญี่ปุ่น	- หลักสูตรกำหนดให้เด็กทุกคนต้องเรียน วิชาพลเมือง และศีลธรรมศึกษา (Civics and moral education) โดยเป็นวิชา ที่สอนอิสระในทุกชั้นของระดับ ประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาทุกสาย (Special, Express, Normal) เนื้อหาของหลักสูตรมีจุดเน้น 5 ประการ โดยเริ่มจากตัวเองครอบครัว โรงเรียน สังคม และประเทศชาติ
แนวทาง/ วิธีการดำเนินการ	สหรัฐอเมริกา	- ผสมผสานรูปแบบการเรียนรู้ต่าง ๆ ได้แก่ ผสมผสาน ความรู้ความเข้าใจในเนื้อหากับการเรียนแบบวิพากษ์ การสืบสอบประเด็นร่วมสมัยต่าง ๆ มีการเข้าร่วมใน กิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมด้วยการเชื่อมโยงกับเนื้อหา ของบทเรียน - สร้างประสบการณ์การเรียนรู้ในสถานศึกษา และการเรียนรู้ นอกหลักสูตรในรูปแบบของการศึกษา นอกระบบและตามอัธยาศัย ผ่านครอบครัว องค์กร ทางศาสนา ชุมชน
	สหราชอาณาจักร	- พัฒนาทักษะ ความคิดเชิงวิพากษ์ การอภิปรายโต้แย้ง การเจรจาและการปรับตัว

ตารางที่ 1 (ต่อ)

หัวข้อ	ประเทศ	รายละเอียด
แนวทาง/ วิธีการดำเนินการ	สหราชอาณาจักร	- เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participation in learning) กับบริบททางสังคมที่หลากหลาย โดยการจัดเตรียมโอกาสให้กับนักเรียนได้ร่วมทำงานเป็นทีมเพื่อการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และมีปฏิสัมพันธ์อย่างอิสระกับชุมชน
	เครือรัฐ ออสเตรเลีย	- แจกจ่ายเอกสารประกอบหลักสูตรไปตามท้องถิ่น - จัดแหล่งเรียนรู้สำหรับครู - พัฒนาครูผู้สอน - ใช้แนวเสรีภาพในการสอน - เน้นกิจกรรมนอกหลักสูตร - ฝึกปฏิบัติประชาธิปไตยจริงทั้งในโรงเรียนและในชุมชน - มีองค์กรทั้งของรัฐและเอกชนให้การสนับสนุน
	แคนาดา	รัฐบาลกลางกำหนดให้รัฐบาลของทุกมลรัฐ และเขตการปกครองพิเศษดำเนินการจัดการศึกษาวิชาพลเมืองศึกษา หรือหน้าที่พลเมือง (Civic education) ให้แก่เยาวชนในสถานศึกษา และท้องถิ่นรับนโยบายมาปฏิบัติ และจัดการเรียนการสอน ทั้งนี้รัฐบาลกลางหรือสภาการศึกษาของแคนาดาได้วางแนวทางในการจัดการศึกษาวิชาหน้าที่พลเมือง (Civic education) หรือพลเมืองศึกษาไว้ ดังนี้ 1. สะท้อน ชีวชีพค่านิยม และเจตคติที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจจริยธรรมของพลเมือง 2. เข้าใจอุดมการณ์ของประชาธิปไตย เรื่อง · ความเสมอภาค ความเท่าเทียมเสรีภาพ และ ความยุติธรรม (Justice)

ตารางที่ 1 (ต่อ)

หัวข้อ	ประเทศ	รายละเอียด
แนวทาง/ วิธีการดำเนินการ	แคนาดา	<p>3. เข้าใจอัตลักษณ์ของการเป็นพลเมืองแคนาดา มีความสุขกับความเท่าเทียมกันในเรื่องสิทธิ และความเท่าเทียมกันในสถานภาพของสังคมปัจจุบัน ตระหนักถึงลักษณะของตนเอง และการเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนและสังคม</p> <p>4. มีความสามารถในการแก้ปัญหา</p> <p>5. มีทักษะการฟังบุคคลอื่นเพื่อทำความเข้าใจแนวคิด มุมมองของบุคคลอื่น</p> <p>6. ชื่นชมความซับซ้อนของการเป็นพลเมืองแคนาดา โดยการแสดงความเคารพต่อสิทธิ ความต้องการ และมุมมองของบุคคลอื่น เห็นความสำคัญของการมีอยู่ของความหลากหลายของวัฒนธรรมกลุ่มย่อย</p>
	สาธารณรัฐ อินโดนีเซีย	<p>- ใช้หลักปัญจศีล (Pancasila)</p> <p>- ปลูกฝังความภาคภูมิใจในชาติทุกวันจันทร์ทั่วทั้งอินโดนีเซีย</p> <p>- สนับสนุนให้นักเรียนทำกิจกรรมชมรม</p> <p>- มหาวิทยาลัยร่วมมือกับต่างประเทศและองค์กรอิสระ ส่งเสริมการศึกษาประชาธิปไตยและความเป็นพลเมือง</p> <p>- มีแหล่งการเรียนรู้ด้านนโยบายสาธารณะด้วยการฝึกปฏิบัติงานจริง</p> <p>- มีการร่วมมือกับต่างประเทศ</p>
	ญี่ปุ่น	<p>กำหนดให้ยึดหลักการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง (Hands on learning) เป็นสำคัญ เน้นการให้เด็กมีโอกาส ขบคิดและเสนอทางแก้ปัญหาเชิงจริยธรรมด้วยตนเอง ทำให้เด็กเคารพตนเองและชีวิต มีจิตวิญญาณที่อิสระ และเติบโตเป็นสมาชิกที่มีความรับผิดชอบของสังคม โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้</p>

ตารางที่ 1 (ต่อ)

หัวข้อ	ประเทศ	รายละเอียด
แนวทาง/ วิธีการดำเนินการ	ญี่ปุ่น	<ol style="list-style-type: none"> 1. ให้วิชาจริยศึกษาเป็นวิชาแกนทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น 2. ให้กำหนดเป้าหมายการเรียนรู้จริยธรรมอย่างชัดเจนทุกระดับชั้น 3. ให้ความสำคัญกับกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่าง ๆ 4. ร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชนในการจัดกิจกรรม 5. พัฒนาวิธีการประเมินผลการเรียนที่ส่งเสริมการพัฒนาความคิดริเริ่ม การแสดงออก และจริยธรรมของผู้เรียนมากขึ้น 6. ส่งเสริมการสอนแบบสหสาขาและการสอนเป็นทีมมากขึ้น ส่วนวิธีสอนหรือแนวทางจัดกิจกรรมเน้นการทำงาน บริการในชุมชนและกิจกรรมอาสาสมัครต่าง ๆ จัดกิจกรรมในโรงเรียนและชั้นเรียน โดยให้เน้นกิจกรรมที่เด็กได้ลงมือปฏิบัติเป็นหลัก อาทิ โครงการวิจัย กิจกรรม สังเกตพฤติกรรม การสาธิต จากของจริง กิจกรรมบทบาทสมมติ ฯลฯ <p>ทั้งหลักสูตร แนวการปฏิบัติ การจัดการเรียนการสอนและการทำกิจกรรม จะเหมือนกันเกือบทั้งประเทศ นักเรียนจะได้รับการปลูกฝังให้ยึดมั่นผูกพันกับเรื่องความสะอาดในโรงเรียนทุกวันตั้งแต่อายุ 6 ขวบ สิ่งที่นักเรียนได้เรียนรู้และได้ทำตลอดเวลาในทุก ๆ วัน คือ การฝึกความรู้ความเข้าใจ ความสามารถในการเข้าใจ หลักปฏิบัติในโรงเรียน ทำเป็นกิจวัตรประจำวัน ฝึกจนเกิดความเคยชิน แบ่งปันและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ส่งเสริมการร่วมกิจกรรมด้วยกันความรู้สึกรักของผู้อื่น การสนับสนุนผู้อื่น ทักทาย การเจรจาต่อรอง การฝึกกระบวนการตัดสินใจ</p>

ตารางที่ 1 (ต่อ)

หัวข้อ	ประเทศ	รายละเอียด
แนวทาง/ วิธีการดำเนินการ	ญี่ปุ่น	การมีส่วนร่วม และการคิด ใ้ตรง ซึ่งกระบวนการทั้งหมดนี้ ไม่ได้ถูกกำหนดไว้ว่าเป็นการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง แต่ได้ถูกหลอมขึ้นเป็นวัฒนธรรมของโรงเรียนทั่วทั้งญี่ปุ่น
	สิงคโปร์	<ol style="list-style-type: none"> 1. วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม (CME) มีลักษณะเป็นวิชาบูรณาการ ซึ่งรวมทั้งบรรยากาศ วิธีการและการจัดองค์การของโรงเรียน เพราะค่านิยมที่ฝังแน่นไม่ได้ถ่ายทอดผ่านการเรียนเท่านั้น แต่ต้องอาศัยทุกสิ่งอย่างที่เกิดขึ้นใน โรงเรียน 2. จัดให้นักเรียนได้สัมผัสทั้งส่วนที่เป็นหลักสูตรหรือกิจกรรมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ภายใต้บรรยากาศการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย การทำงานเป็นทีม และการมีส่วนร่วมของชุมชนภายนอก 3. ผู้บริหารและครูมีหน้าที่หลักในการให้ความรู้ ทักษะทัศนคติที่จำเป็นแก่นักเรียน และโรงเรียนสามารถยืดหยุ่นการเรียนการสอน และสามารถเชื่อมโยงแบบฝึกหัดของวิชาเข้ากับวิชาอื่น กิจกรรมอื่น ๆ ที่โรงเรียนจัดให้แก่นักเรียนได้

กล่าวโดยสรุป จากการเปรียบเทียบการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของประเทศสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร เครือรัฐออสเตรเลีย แคนาดา สาธารณรัฐอินโดนีเซีย ญี่ปุ่น และในประเด็น 1) ชื่อเรื่อง/ ชื่อวิชา 2) เป้าหมาย 3) เนื้อหา และ 4) แนวทาง/ วิธีการดำเนินการ จะเห็นได้ว่าชื่อเรื่อง/ ชื่อวิชามีความแตกต่างกันในแต่ละประเทศ แต่มีเป้าหมายเดียวกัน คือ เพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย เพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ส่วนเนื้อหาเน้นหนักไปทางการส่งเสริมประชาธิปไตยตามเป้าหมายที่กำหนด และแต่ละประเทศมีแนวทาง/ วิธีการดำเนินการที่แตกต่างกัน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลดังกล่าวมากำหนดเป็นรายละเอียดในแต่ละประเด็นของการบริหารจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย

การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในประเทศไทย

การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของไทยตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยมีแนวคิดการพัฒนาพลเมืองผ่านแผนการศึกษาฉบับต่าง ๆ ตั้งแต่แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับแรก ๆ ดังเช่น แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2512) มีจุดมุ่งหมายข้อแรกคือ รัฐมีความมุ่งหมายให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาตามควรแก่เอกลักษณ์ เพื่อเป็นพลเมืองดี มีศีลธรรมและวัฒนธรรม มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ มีสุขภาพสมบูรณ์ มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย มีความรู้ความสามารถที่จะประกอบอาชีพและทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2520) หมวดที่ 1 เรื่อง ความมุ่งหมาย ในข้อที่ 2 ระบุว่า ความมุ่งหมายของการศึกษา คือ ให้พลเมืองมีความเข้าใจและกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศตามวิถีทางประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2475 มีจุดมุ่งหมายในตอนหนึ่งว่า พลเมืองแห่งสยาม คือ เป็นพลเมืองผู้สามารถประกอบอาชีพได้ เป็นผู้ที่รู้จัก สิทธิและหน้าที่แห่งพลเมือง แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2494 มีความมุ่งหมาย ในข้อ (1) ให้พลเมืองได้รับการศึกษามีความรู้ความสามารถที่จะประกอบอาชีพและมีจิตใจเป็นประชาธิปไตย และในข้อ (4) ให้มีจริยศึกษา มีวัฒนธรรมดีงาม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตน ใน พ.ศ. 2520 หลังการเรียนรู้ทางการเมืองแผนการศึกษาที่แสดงให้เห็นชัดเจนว่า การศึกษาต้องทำหน้าที่ในการสร้างพลเมืองอย่างแท้จริง แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 จึงมีจุดมุ่งหมาย ดังนี้ (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2548, หน้า 4-7)

1. ให้มีความเคารพในสิทธิและหน้าที่ของตนเองและของผู้อื่น มีระเบียบวินัย มีความเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย ศาสนา และหลักธรรม
2. ให้มีความเข้าใจและกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศตามวิถีทางประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
3. ให้มีความรับผิดชอบต่อชาติ ต่อท้องถิ่น ต่อครอบครัว และตนเอง
4. ให้มีสำนึกในการเป็นคนไทยร่วมกันและการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ มีความรักชาติ ตระหนักในความมั่นคงปลอดภัยของชาติและการมีส่วนร่วมในการป้องกันประเทศ
5. ให้มีความยึดมั่นและผูกความเสมอภาค ความสุจริตและความยุติธรรม
6. ให้มีความสามารถในการติดต่อหาความเข้าใจและร่วมมือซึ่งกันและกัน รู้จักการแสวงหาความจริง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักแก้ปัญหาและข้อขัดแย้งด้วยสติปัญญา และสันติวิธี

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งต่อมาได้มีการปรับปรุงแก้ไข ครั้งที่สอง พ.ศ. 2545 และแก้ไขครั้งที่สามใน พ.ศ. 2553 มาตรา 7 มีสาระสำคัญที่ว่า ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพ กฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล

พัฒนาการของพลเมืองศึกษา หรือการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของไทยแบ่งเป็น 4 ระยะ คือ ระยะก่อนทันสมัย (ก่อนปี พ.ศ. 2413) โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ระยะเริ่มต้นของความทันสมัย (ปี พ.ศ. 2413-2475) เป็นการเริ่มต้นของการจัดการศึกษาเป็นระบบ แยกโรงเรียนออกจากวัด มีการสอนวิชา “จรรยา” ระยะความทันสมัย (ปี พ.ศ. 2475-2520) มีการประกาศการศึกษามวลชน และการจัดการศึกษาดมองค์ 4 ของการศึกษา คือ พุทธศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา มีการสอนให้นักเรียนเข้าใจบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของพลเมืองดีในหลักสูตร ได้เปลี่ยนวิชา “จรรยา” เป็นวิชา “หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม” เป็นวิชาบังคับ และระยะความทันสมัยและการพัฒนาการศึกษาของชาติ (ปี พ.ศ. 2421-ปัจจุบัน) โดยมีหลักสูตรใหม่ทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เช่น วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ในระดับประถมศึกษาถูกหลอมรวมไว้ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ส่วนในระดับมัธยมศึกษา วิชาหน้าที่พลเมือง อยู่ในวิชาสังคมศึกษา ซึ่งเป็นวิชาบังคับและวิชาศีลธรรมก็เป็นวิชาพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นวิชาบังคับเลือก (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2547)

การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (Civic education) ในสังคมประชาธิปไตยเกิดขึ้นเพื่อมุ่งปลูกฝังให้สมาชิกของสังคมมีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองที่เหมาะสม ได้แก่ คุณลักษณะที่แสดงถึงความสามารถในการปกครองตนเอง ซึ่งหมายถึง การมีความสามารถในการคิดและการตัดสินใจ รวมทั้งมีส่วนร่วมในนโยบายทางสาธารณะอย่างมีจิตสำนึกภายใต้การให้ความสำคัญในสิทธิของปัจเจกบุคคลและความดีร่วม การจะทำให้พลเมืองมีลักษณะเช่นนี้ได้ ต้องให้ความรู้และประสบการณ์ที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดทักษะและคุณธรรมสำหรับความเป็นพลเมือง (สถาบันพระปกเกล้า, 2544, หน้า 94)

ความเป็นพลเมืองถือเป็นวิชาที่มีความสำคัญมาก หากมีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาวิชาให้เข้ากับความต้องการของแต่ละท้องถิ่น วิชาความเป็นพลเมืองไม่เพียงแต่ช่วยสร้างความเข้าใจในหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตยให้กับเยาวชนเท่านั้น แต่ยังช่วยเพิ่มคุณค่าวิถีชีวิตแบบ

ประชาธิปไตยด้วย ถ้าปลูกฝังให้เยาวชนตระหนักถึงทั้งสิทธิและความรับผิดชอบที่พลเมืองพึงมี ตั้งแต่เริ่มเข้าสู่ระบบการศึกษา (ฤชดา เทพยากุล, 2554)

หลักของการศึกษาวิชาความเป็นพลเมืองได้มาจากธรรมชาติของหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตยที่ต้องการพลเมืองที่กระตือรือร้น มีความรู้ และปรารถนาที่จะแสดงความรับผิดชอบต่อตัวเอง ครอบครัว และชุมชน หลักการเหล่านี้ช่วยเติมเต็มความสมบูรณ์ในกระบวนการทางการเมืองประ โยชน์ของการศึกษาความเป็นพลเมืองสำหรับเยาวชน การศึกษาความเป็นพลเมืองช่วยให้เยาวชนมีความมั่นใจในตนเองมากขึ้น ประสบความสำเร็จในการจัดการความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ในชีวิต ได้อย่างรอบคอบ กล่าวคัดค้านสิ่งที่ตนไม่เห็นด้วย มีการแสดงออกในเรื่องต่าง ๆ มากขึ้นในชีวิตตัวเอง ทั้งการแสดงออกใน โรงเรียน ชุมชนของตน และเตรียมพร้อมก้าวสู่สังคมที่ใหญ่ขึ้นในอนาคตสำหรับ โรงเรียนและสถาบันการศึกษา

วิชาความเป็นพลเมืองช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจและความรับผิดชอบให้กับผู้เรียน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนผู้สอน บุคลากรในสถาบัน และชุมชน โดยรอบสำหรับสังคม วิชาความเป็นพลเมืองก่อให้เกิดการสร้างสรรค์พลเมืองที่มีความรับผิดชอบ เกิดความกระตือรือร้น และเปี่ยมความตั้งใจที่จะมีส่วนร่วมในความเป็นชาติและสังคมโลกที่กว้างขึ้นต่อไป

องค์ความรู้พื้นฐานในการศึกษาความเป็นพลเมืองวิชาความเป็นพลเมืองที่จัดให้เยาวชนเรียนในสถาบันการศึกษา ต้องประกอบด้วย พื้นฐานความรู้หลายอย่าง ดังนี้

ความรู้และความเข้าใจ ตัวอย่างหัวข้อที่ควรจัดให้เรียน เช่น กฎหมายและกฎหมายที่ควรรู้ในสังคม กระบวนการประชาธิปไตย การสื่อสารทางการเมือง สิทธิมนุษยชนพื้นฐาน การเงินและเศรษฐกิจ การพัฒนาอย่างยั่งยืน โลกและชุมชนโลก แนวความคิดเรื่องความยุติธรรม ความเสมอภาค และอิสรภาพ

ทักษะและทัศนคติ ตัวอย่างหัวข้อที่ควรจัดให้เรียน เช่น การคิดเชิงวิเคราะห์ การแสดงออกทางความคิดฝึกฝนการมีส่วนร่วมในการอภิปราย การโต้เถียง การเจรจาต่อรอง การจัดการความขัดแย้ง และการมีส่วนร่วมในชุมชน

ค่านิยมและการควบคุมทางสังคม ตัวอย่างหัวข้อที่ควรจัดให้เรียน เช่น ปลูกฝัง ความเคารพในกระบวนการยุติธรรม เคารพในเสียงข้างมาก เรียนรู้ที่จะยืนหยัดในจุดยืนของตนเอง รวมทั้งการฟัง การทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมหรือผู้ที่มีความคิดเห็นตรงกันข้ามได้

ความเป็นพลเมืองในบุคคลหนึ่ง จะพัฒนาขึ้นเองไม่ได้หากไม่ได้รับการช่วยเหลือจากสถาบันการศึกษา เยาวชนต้องเรียนรู้ความเป็นพลเมืองเพื่อเตรียมพร้อมเข้าสู่การเป็นพลเมืองในสังคมที่หลากหลายและสลับซับซ้อน เช่น ในปัจจุบัน

สำหรับในปัจจุบันหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม ซึ่งสาระการเรียนรู้ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระบุว่าต้องการพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถปรับตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อม เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบมีความรู้ ทักษะคุณธรรมและค่านิยมที่เหมาะสม โดยกำหนดสาระที่เกี่ยวข้องกับการเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย คือ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 132)

1. แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศิลธรรม จริยธรรม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การนำหลักธรรมคำสอน ไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม

2. ระบบการเมืองการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญการเป็นเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิหน้าที่ เสรีภาพ การดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก

หลักสูตรของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจากวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (ส.ป.ช.) เดิม โดยหลักสูตรใหม่นี้ได้แบ่งสาระการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาฯ เป็น 5 สาระ ได้แก่

สาระที่ 1 ศาสนา ศิลธรรม จริยธรรม

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

ในสาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม นี้เองที่จะเป็นแนวทางการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมือง โดยกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

มาตรฐาน ส 2.1 ปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดีตามกฎหมาย ประเพณี และวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกได้อย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 2.2 เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธา และธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สำหรับรายละเอียดของเนื้อหาที่สถานศึกษาจะต้องจัดให้ผู้เรียนได้ศึกษา ได้แก่

1. พลเมืองดี ศึกษาบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบและการปฏิบัติตนตามวิถีประชาธิปไตย สถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ในฐานะพลเมืองดี
2. การเมืองการปกครอง ศึกษาการใช้อำนาจอธิปไตยในการปกครองประเทศและสถาบันการเมือง
3. การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ศึกษาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง ตามกระบวนการประชาธิปไตย
4. กฎหมาย ศึกษาหลักสิทธิมนุษยชน รัฐธรรมนูญ และกฎหมายในชีวิตประจำวัน
5. ประเพณี วัฒนธรรม ศึกษาโครงสร้างทางสังคม ลักษณะสังคมไทย บรรทัดฐาน วัฒนธรรม และการยอมรับความหลากหลายของวัฒนธรรม

ลักษณะเนื้อหาของ “หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม” นี้ น่าจะใกล้เคียงกับวิชา Civic education ซึ่งมีการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับโรงเรียน ของสหรัฐอเมริกา

ปัญหาในการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในประเทศไทย

คณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (กนป.) ได้ระบุถึงปัญหาในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในประเทศไทยไว้ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553, หน้า 2-3)

1. สำหรับประเทศไทยนั้น ถึงแม้จะเคยมี “วิชาหน้าที่พลเมือง” เป็นวิชาเฉพาะ ในหลักสูตรการศึกษาพื้นฐานที่นักเรียนทุกคนต้องเรียน แต่ “วิชาหน้าที่พลเมือง” ได้ถูกลดความสำคัญให้เหลือเพียงเป็นสาระหนึ่งในสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาเท่านั้น และเป็นวิชาที่แทบไม่ได้มีผลอะไรกับการเรียนต่อหรือการเข้ามหาวิทยาลัย ทำให้ผู้เกี่ยวข้องตั้งแต่ผู้เรียน ครู และผู้บริหารโรงเรียน ไม่ได้ให้ความสำคัญและขาดการพัฒนาให้เหมาะสมกับยุคสมัย นอกจากนี้ เนื้อหาตามที่หลักสูตรกำหนดก็เป็นวิชาการมาก อีกทั้งยากเกินไปสำหรับนักเรียน วิชาหน้าที่พลเมือง จึงกลายเป็นวิชาที่น่าเบื่อ และทำให้การศึกษาขั้นพื้นฐานของชาติไม่สามารถสร้างเด็กและเยาวชนให้เป็น “พลเมือง” ให้กับประเทศไทยได้

2. หลักสูตรและวิธีการจัดการเรียนการสอนเน้นความรู้ภาคทฤษฎี และวิธีการบรรยาย ทั้ง ๆ ที่ความเป็นพลเมือง คือ การเคารพตนเอง เคารพผู้อื่น เคารพกติกา และมีความรับผิดชอบ

ต่อสังคม ฯลฯ และการได้มาซึ่งคุณลักษณะดังกล่าว ต้องจัดการเรียนการสอนแบบคิด วิเคราะห์ ฝึกฝน ผ่านกิจกรรมเชิงกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มร่วมกัน พัฒนาทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความรู้สึก ความผูกพันฉันท์มิตร และเข้าไปสัมผัสความจริง ในชุมชนในสังคม

3. ในส่วนของครูที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่นั้น ส่วนใหญ่ยังขาดจิตสำนึกในการพัฒนาตนเอง เพื่อความเป็นพลเมือง จึงขาดความเข้าใจและขาดทักษะในการจัดการเรียนการสอนที่สร้าง ความเป็นพลเมือง เช่น ขาดทักษะ ในการสร้างแรงบันดาลใจและทักษะการพัฒนาความสัมพันธ์ ในชั้นเรียนที่เกื้อกูล ขาดทักษะในการจัดกิจกรรม ภาระงานที่สร้างจิตสำนึก การเสียสละ และรับผิดชอบต่อส่วนรวม อีกทั้งสื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอนก็ไม่เหมาะสม ไม่เพียงพอ สำหรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

4. ปัจจุบันความรู้ความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยในโรงเรียนซึ่งสัมพันธ์กับการสร้าง ความเป็นพลเมืองโดยตรงนั้น เท่าที่ปรากฏในสถานศึกษาเป็นแต่เพียงการเลือกตั้งสภานักเรียน ทั้ง ๆ ที่ประชาธิปไตยเป็นเรื่องของวิถีชีวิต การอยู่ร่วมกันในสังคม นอกจากนั้น โรงเรียนส่วนใหญ่ ครู คือ ผู้มีอำนาจและใช้อำนาจ ส่วนนักเรียนมีหน้าที่ต้องทำตามเท่านั้น ทำให้โรงเรียนส่วนใหญ่ ในประเทศไทยไม่ประสบความสำเร็จในการพัฒนา “ประชาธิปไตยในโรงเรียน” และไม่สามารถ ใช้วิชา “หน้าที่พลเมือง” เป็นเครื่องมือในการสร้างพลเมืองที่สามารถคิดได้ว่าอะไรควร ไม่ควร และ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม ให้กับประเทศไทยได้

5. วัฒนธรรมการทำงานของหน่วยงานที่จัดการศึกษาและบุคลากรในกระทรวง ศึกษาธิการ และหน่วยงานในระบบราชการแทบทั้งหมด มักจะเน้นการบริหารงานในแนวคิดหรือ สั่งการจากข้างบนลงข้างล่างแต่เพียงอย่างเดียว เริ่มตั้งแต่กระทรวงไปจนถึงเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียน และครู โดยมีนักเรียนอยู่ลำดับสุดท้ายของแนวคิด ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการสร้าง “พลเมือง” และการเรียนรู้ประชาธิปไตยในโรงเรียน เพราะประชาธิปไตยเป็นเรื่องของวิถีชีวิต ในการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยเคารพกติกาและเคารพซึ่งกันและกัน ไม่ใช่เพียงแต่ความรู้ความจำ ตามตำรา การใช้กระบวนการอำนาจนิยมย่อมไม่ทำให้เกิดการเรียนรู้วิถีชีวิตของการเป็นพลเมือง ขึ้นมาได้

6. ครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง และผู้ใหญ่ในสังคม มักใช้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เคารพ ศักดิ์ศรีผู้อ่อนอาวุโส และไม่เป็นต้นแบบความเป็นพลเมือง ทำให้เด็กและเยาวชนขาดผู้นำที่สร้าง แรงบันดาลใจ จึงทำให้วิถีชีวิตครอบครัวไทย นอกจากไม่สอดคล้องกับความเป็นประชาธิปไตย แล้ว ยังหลงลืมการบ่มเพาะ “ต้นกล้าแห่งความเป็นพลเมือง” ให้กับเด็ก ๆ อีกด้วย

7. หาก “สังคมพลเมือง” คือ สังคมที่สมาชิกเคารพกติกา และร่วมกันขับเคลื่อน คุณแล แก้วไขเหมือนชุมชน สังคม ประเทศชาติ คือ ครอบครัวของเขาเอง สังคมไทยในวันนี้ ยังต้องใช้เวลา ในการเดินทางอีกระยะหนึ่ง เพื่อก้าวสู่ “สังคมพลเมือง” และอุปสรรคที่สำคัญก็คือ ผู้ใหญ่ส่วนหนึ่ง ยังขาดความกระตือรือร้นในการขับเคลื่อนและร่วมกันดูแลแก้ไขสังคม รวมถึงการไม่เคารพกติกา ไม่เคารพสิทธิผู้อื่น และถูกรอบงำด้วยระบบอุปถัมภ์ ทำให้เด็กและเยาวชน ขาดกระบวนการทาง สังคมมาช่วยหล่อหลอม “ความเป็นพลเมือง” รวมถึงแบบอย่าง “ความเป็นพลเมือง” เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้กับเด็กและเยาวชนก็ยังไม่เห็นเป็นที่ประจักษ์

8. แม้สื่อมวลชนจะมีอิทธิพลต่อความรู้สึคนึกคิดและค่านิยมของผู้คนในสังคม โดยเฉพาะกับเด็กและเยาวชน แต่สื่อมวลชนของประเทศไทยก็ไม่ต่างจากคนไทยวิชาชีพอื่น ๆ ที่เติบโตมาจากเบ้าหลอมเดียวกัน ซึ่งรวมถึงความเข้าใจเรื่อง “พลเมือง” ของสื่อด้วย และบางสื่อ ก็ใช้สิทธิเสรีภาพที่ไม่รับผิดชอบต่อสังคม ให้ประชาชนได้เห็นอยู่เนือง ๆ ทำให้บทบาทของสื่อ ซึ่งมีพลังต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม ไม่สามารถส่งเสริมความเป็นพลเมืองได้อย่างแท้จริง ซึ่งจำเป็นต้องเพิ่มศักยภาพของสื่อในมิติดังกล่าวเช่นเดียวกับองค์กรอื่น ๆ ในสังคม

แนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียน

ผู้เชี่ยวชาญได้ให้คำแนะนำในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของประเทศ สหรัฐอเมริกา จากรายงานของสถาบันพัฒนาวิชาการ ได้ระบอบุองค์ประกอบในการเรียนรู้เกี่ยวกับ ความเป็นพลเมืองที่ประสบความสำเร็จไว้ 6 ประการ (Academy for educational development, 2004, pp. 1-10) คือ

1. ทำให้การเรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองของนักเรียน เป็นส่วนสำคัญในการปฏิรูป การเรียนรู้ในโรงเรียน การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองมีความสำคัญต่อการปรับปรุง โรงเรียน และการพัฒนาประชาธิปไตย ผู้นำการศึกษาและผู้จัดทำนโยบายต้องเชื่อมโยงระดับความสำคัญ เหล่านี้
2. บูรณาการการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองในหลักสูตร วิธีการกำหนดการเรียนรู้อัน เกี่ยวกับการเป็นพลเมือง

- 2.1 การเรียนการสอนประวัติศาสตร์ กฎหมาย และรัฐบาล
- 2.2 อภิปรายประเด็นปัญหาของหน้าที่พลเมือง และสังคม
- 2.3 ใช้วิธีการเรียนรู้แบบ Service-learning
- 2.4 จำลองของประชาธิปไตยแนวทางปฏิบัติและกระบวนการ
- 2.5 มีส่วนร่วมในการกำกับดูแลกิจการ โรงเรียน

3. ดำเนินการอย่างมีมาตรฐาน

3.1 รัฐมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนสำหรับเนื้อหาในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง ทักษะ และตามความความเข้าใจของการพัฒนาทางสังคม และแนวคิดของนักเรียน

3.2 เชื่อมโยงความคิดคิด และคำถามเพื่อให้นักเรียนสามารถเชื่อมต่อกับวิชาอื่น ๆ ได้

3.3 นำไปใช้กับนักเรียนทุกคนคำนึงถึงจุดแข็งด้านวิชาการและความต้องการของนักเรียน

4. พัฒนาวิธีการประเมินการเรียนรู้เกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองของนักเรียน และทำให้โรงเรียนตระหนักถึงความสำคัญในการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง

4.1 ระบุคุณลักษณะความสามารถเฉพาะนักของเรียนตามระดับชั้นต่าง ๆ

4.2 ระบุวิธีการวัดผลด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะด้านความเป็นพลเมืองของนักเรียน

4.3 การเตรียมครูเพื่อทำความเข้าใจการประเมินของทุกชนิด

4.4 การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและสมาชิกของชุมชนในการสนทนาเกี่ยวกับพันธกิจด้านความเป็นพลเมืองของนักเรียนของโรงเรียน

5. ปรับปรุงการฝึกอบรมครูและผู้บริหารในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง

5.1 จัดหลักสูตรให้ครอบคลุมทั้งด้านเนื้อหา ทักษะ และคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง

5.2 พัฒนาหลักสูตร และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง สำหรับการออกใบรับรองครูตลอดจนการฝึกอบรมสำหรับผู้บริหาร

5.3 ฝึกอบรมครูผู้สอนทั้งที่สอนวิชาหน้าที่พลเมือง ที่เป็นวิชาเฉพาะ และการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองที่บูรณาการกับวิชาอื่น ๆ

5.4 สร้างการเชื่อมโยงกับมหาวิทยาลัย คณาจารย์ และนักวิชาการ ในการเพิ่มประสิทธิภาพของครู

6. ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน

6.1 การเรียนรู้ด้วย Service-learning และการบริการชุมชน

6.2 นำผู้นำชุมชน ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมาย และผู้เชี่ยวชาญด้านอื่น ๆ สู่อำเภอเรียน นำเสนอ อภิปรายประเด็นปัญหาเกี่ยวกับความเป็นพลเมือง

6.3 ประสานงานการจัดโปรแกรม และการจัดการทรัพยากรกับเยาวชนในการให้บริการชุมชนองค์กร

จากบทความ The civic mission of the schools ศูนย์ข้อมูลและการวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้
ความเป็นพลเมือง (CIRCLE) มหาวิทยาลัยแมริแลนด์ ได้ระบุวิธีการ แนวทางในการจัดการศึกษา
เพื่อความเป็นพลเมืองไว้ ดังนี้

1. โรงเรียนควรจัดให้มีการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการของรัฐบาลเกี่ยวกับ
ประวัติศาสตร์ กฎหมาย และระบอบประชาธิปไตย
2. โรงเรียนควรจัดการเรียนการสอนที่มีการสนทนาเหตุการณ์ปัจจุบันในระดับท้องถิ่น
ระดับชาติและระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่นักเรียนเห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับ
ชีวิตของพวกเขา การปฏิบัติดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการพัฒนานักเรียนที่มีความสนใจการเมือง
มากขึ้น มีการคิดเชิงวิเคราะห์ที่ดีขึ้น มีทักษะการสื่อสารความรู้เกี่ยวกับสังคมมากขึ้น และสนใจใน
การอภิปรายกิจการสาธารณะภายนอกโรงเรียนมากขึ้น การอภิปรายสภาพปัญหาเหตุการณ์ปัจจุบัน
ในชั้นเรียน ควรจะมีการตรวจสอบอย่างรอบคอบ โดยครูผู้สอน เพื่อให้นักเรียนรู้มีความเป็นอิสระ
ที่จะแสดงความคิดเห็นตามตำแหน่ง บทบาท สิทธิและหน้าที่ของตน ในมุมมองที่หลากหลาย
ที่แตกต่างกัน ทุกคนเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน รวมถึงครูด้วย
3. โรงเรียนควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้ ผ่านการให้บริการชุมชนที่เชื่อมโยงกับ
หลักสูตรการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการในห้องเรียนและชุมชน โปรแกรมการบริการที่ดีที่สุด
ที่จะพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ
 - 3.1 ให้นักเรียนมีประสบการณ์ในการทำงานเกี่ยวกับเรื่องของนโยบายสาธารณะ
 - 3.2 เปิดโอกาสให้นักเรียนเลือกการออกแบบและการดำเนินโครงการด้วยตัวเอง
 - 3.3 ให้โอกาสสำหรับนักเรียนในการสะท้อนประสบการณ์ของพวกเขา
4. โรงเรียนควรเปิดโอกาสให้นักเรียนเข้าร่วมในกิจกรรมนอกหลักสูตรที่เน้นเกี่ยวกับ
บทบาท หน้าที่ของความเป็นพลเมือง
5. โรงเรียนควรเปิดโอกาสให้นักเรียนเข้าร่วมในสถานักเรียน ให้พวกเขาเป็นเสียงที่มี
ความหมายในการจัดการของห้องเรียนของตนเองและโรงเรียน
6. โรงเรียนควรเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจำลองกระบวนการ
ประชาธิปไตย เช่น การจำลองการพิจารณาของสภานิติบัญญัติบริหารและตุลาการ การเจรจา
ต่อรอง และการแสวงหาฉันทมติหรือการประนีประนอม

กระทรวงศึกษาธิการของรัฐแอลเบอร์ตา (Alberta) ประเทศแคนาดา ได้ระบุถึงเป้าหมาย
ที่สำคัญของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะและความเป็นพลเมืองของนักเรียน (Minister
of education, 2005, p. 3) คือ

1. บรรยากาศองค์การในการเคารพตนเองและผู้อื่น
2. สร้างพลเมืองที่มีความกระตือรือร้น
3. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น
4. พัฒนาความสัมพันธ์/ มนุษยสัมพันธ์
5. พัฒนาความมีวินัยในตนเอง
6. ปัญหาพฤติกรรมลดน้อยลง
7. โรงเรียนมีความปลอดภัย
8. วัฒนธรรมโรงเรียนเชิงบวก
9. เพิ่มทักษะคุณค่าของตัวบุคคลในองค์การ

โดยดำเนินงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ประกอบด้วย ขั้นตอนการดำเนินงานที่สำคัญ 5 ขั้นตอน (Minister of education, 2005, p. 9) คือ

1. การสร้างวิสัยทัศน์
2. การสร้างวัฒนธรรมโรงเรียน
3. สร้างและพัฒนาภาวะผู้นำ
4. สร้างการเปลี่ยนแปลง
5. การประเมินผล

องค์ประกอบที่สำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะและความเป็นพลเมืองของนักเรียนในโรงเรียน มุ่งเน้นการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางปฏิบัติที่เชื่อมโยงกับการเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ของนักเรียน คือ

1. ความรับผิดชอบร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
2. การพัฒนาบริบทของโรงเรียน
3. ความเป็นระบบของการวางแผนและการพัฒนา ความร่วมมือกันในการทำงาน
4. การมีปฏิสัมพันธ์ และการสะท้อนกลับอย่างต่อเนื่อง
5. การให้ความสำคัญในการเรียนรู้ที่หลากหลาย และโอกาสสำหรับผู้เกี่ยวข้อง

คำถามสำคัญที่ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการพัฒนาการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองของนักเรียน คือ

1. กลยุทธ์อะไรที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทักษะการปฏิบัติและการเรียนรู้ของนักเรียน
2. มาตรการอะไรที่จะสามารถวัดผลประเมินผลการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ
3. ความรับผิดชอบร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างไร

4. สิ่งที่มีความหมายความร่วมมือในการทำงานร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีลักษณะอย่างไร

5. วิธีการพัฒนาดำเนินงานมีประสิทธิภาพตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงของชุมชน คือ อะไร เบิร์ด, เบลค, ฟรานซ์ และมัททอค (Bird, Blake, Frances & Muttock, 2003, p. 11) ได้ระบุองค์ประกอบของการพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบ ที่ส่งผลให้การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะส่วนบุคคล สังคม สุขภาพ และความเป็นพลเมือง (Personal, social and health education (PSHE) and citizenship) ของนักเรียนประสบความสำเร็จไว้ ดังนี้

1. ภาวะผู้นำ การบริหารและการจัดการการเปลี่ยนแปลง
2. การพัฒนานโยบาย
3. การวางแผนหลักสูตรและการจัดการทรัพยากร
4. การจัดการเรียนการสอนและการเรียนรู้
5. วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน
6. การให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น
7. การให้บริการด้านต่าง ๆ แก่นักเรียน
8. การพัฒนาด้านวิชาชีพ ด้านสุขภาพและสวัสดิการของบุคลากร
9. การมีส่วนร่วมกับผู้ปกครอง การดูแลชุมชนและท้องถิ่น
10. การประเมิน การบันทึก และรายงานความสำเร็จของนักเรียน

สมพงษ์ จิตระดับ (2553) ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสร้างความเป็นพลเมือง โดยปรับแนวคิดหลักของ “โรงเรียนสอนประชาธิปไตย” ต้องเน้นความเป็นโรงเรียนที่มีกระบวนการหล่อหลอม ฝึกฝนให้นักเรียนรู้จักสิทธิหน้าที่ ความรับผิดชอบ และจิตสำนึกในประชาธิปไตย ผ่านการเรียนรู้ทฤษฎีควบคุมกระบวนการปฏิบัติ ตั้งแต่อนุบาลถึงอุดมศึกษา ซึ่งโรงเรียนที่สอนต้องทำในลักษณะในระบบการศึกษาควบคู่กับนอกระบบการศึกษาด้วย สำหรับเนื้อหาที่ควรบรรจุใน “หลักสูตรประชาธิปไตย” (Civic education) นั้น เสนอ 4 สาระหลัก คือ

1. Social justice ต้องสอนให้เด็กรู้จักสังคมที่ยุติธรรมว่าเป็นอย่างไร
2. Austerity สอนกดดันความเคร่งครัดในหน้าที่ เช่น คนที่ได้รับการเลือกตั้งมีอำนาจมีหน้าที่แล้วต้องรู้จักเรื่องการบริหารจัดการและอะไรต่าง ๆ ให้เกิดประสิทธิผลด้วย
3. Privacy ความเป็นส่วนบุคคล ต้องสอนว่าจะไปละเมิดสิทธิบุคคลต่าง ๆ ไม่ได้ นี่คือ เรื่องสำคัญที่ต้องสอน
4. Responsibility ต้องสอนเรื่องความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ตนต้องทำด้วย เพราะถ้าไม่สอนเรื่องนี้ทั้งหมดที่พูดมาจะกลายเป็นแค่เนื้อหา

ส่วนวิธีการสอนนั้น ช่วงชั้นอนุบาลและประถมศึกษาให้สอนประชาธิปไตยที่เน้นกระบวนการปฏิบัติให้มาก ๆ อย่างเร่งใส่ตัวเนื้อหาเข้าไป เช่น เด็กอนุบาลต้องเรียนรู้เรื่องความรับผิดชอบ ผ่านการเล่านิทาน การเล่นเกม การแสดงบทบาทสมมติเพื่อค่อย ๆ ซึมซับและเรียนรู้ ส่วนระดับมัธยมศึกษาให้เพิ่มเนื้อหาประวัติศาสตร์ความเป็นประชาธิปไตยให้เข้มข้น จัดกิจกรรมบูรณาการเนื้อหาโยงสู่สาระวิชาต่าง ๆ ให้เกิดการเรียนรู้แบบวิถีประชาธิปไตย ให้เป็นส่วนหนึ่งของปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน และระดับอุดมศึกษาเน้นสอนจริยธรรมวิชาชีพให้มาก ทำกิจกรรมเชิงปรัชญาจิตอาสาเพื่ออนาคตจะได้ไม่ต้องเกิดสังคมประชาธิปไตยแบบสุดโต่ง ส่วนนอกระบบการศึกษา ก็ให้เน้นที่นำ “พลังคนหนุ่มสาว” นิสิตนักศึกษาไปร่วมกับท้องถิ่น ทำกิจกรรมค่ายวิจัยทำประโยชน์กับชุมชนผ่านกระบวนการแบบประชาธิปไตย นำเชื่อมโยงกับแผนปรัองคอง สร้างความเข้าใจร่วมกันผ่านสื่อวิทยุชุมชนทุกพื้นที่ คึงวัดให้มีบทบาทร่วมหล่อหลอมวัฒนธรรม และจิตสำนึกประชาธิปไตย (สมพงษ์ จิตระดับ, 2553)

ชัยอนันต์ สมุทรวณิช (2553) ได้ระบุถึงแนวทางการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย โดยแบ่งการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การให้ความรู้ที่เป็นสาระและหลักการ กระตุ้นให้ประชาชนทุกคนเข้ามามีส่วนร่วม
2. การสร้างทักษะที่จำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองที่จะเกิดได้ก็จะต้องมีการรับรู้ข่าวสาร

ข้อมูล สามารถคิดวิเคราะห์ และแสดงออกทางคำพูดและการกระทำที่เหมาะสม สามารถติดตามความเคลื่อนไหวทางการเมือง มีความรู้ในกระบวนการทางการเมือง เข้าใจและวิจารณ์นโยบายของพรรคการเมืองต่าง ๆ ได้ความรู้เช่นนี้สำคัญยิ่งกว่าความรู้ในสาระหลักการประชาธิปไตย และเป็นความรู้ที่ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

การสร้างทักษะทางการเมืองอาจทำได้โดยการหยิบยกประเด็นขึ้นมาแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนกัน แต่ไม่ใช่การบรรยาย การสร้างเหตุการณ์สมมติให้บุคคลได้แสดงบทบาทความคิดในสถานะต่าง ๆ ที่เรียกกันว่า Role play หลักสูตรการสอนประชาธิปไตยควรมีการบรรยายเพียง 20 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น ที่เหลือควรเป็นการฝึกทักษะในรูปแบบทั้งสองนี้ และควรเพิ่มทักษะการคิดเข้าไปในหลักสูตรด้วย เพื่อให้ผู้เรียนสามารถแยกแยะประเด็นปัญหาต่าง ๆ และฝึกให้เคารพรับฟังความคิดของผู้อื่นแม้จะแตกต่างจากตนเอง เพราะเหตุที่คนไทยไม่มีการเรียนรู้แบบนี้ เราจึงไม่ชำนาญในการแก้ปัญหาแบบสันติวิธี ไม่มีประสบการณ์จากการพูดแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี และตรงไปตรงมา

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2552) ได้เสนอแผนการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียน ในทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในเบื้องต้น สำหรับการนำไปดำเนินการในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เกิด

การสร้างพลเมืองประชาธิปไตยในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย ดังต่อไปนี้ (ปริญา เทวานฤมิตรกุล, 2552, หน้า 21-23) ดังนี้

1. กระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ต้องสร้างหลักสูตร “การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง” ในทุกระดับชั้นในโรงเรียน ตั้งแต่อนุบาล ประถม มัธยมต้น และมัธยมปลาย โดยควรแยก “วิชาหน้าที่พลเมือง” ออกมาเป็นวิชาเฉพาะจากวิชาอื่น โดยปรับปรุงเนื้อหาให้เป็น “การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง” ให้เหมาะสมและฝึกฝนการเป็นพลเมืองเป็นลำดับไปตามชั้นและตามวัยของนักเรียน ชั้นอนุบาลเริ่มสอนเรื่องการไม่ใช้ความรุนแรงเมื่อมีความขัดแย้ง ชั้นประถมสอนเรื่องความรับผิดชอบ ทั้งรับผิดชอบต่อตนเอง รับผิดชอบต่อผู้อื่น รับผิดชอบต่อสังคม ฝึกฝนให้เคารพสิทธิผู้อื่น ยอมรับความแตกต่าง และอยู่ร่วมกับคนอื่น โดยรู้จักการประนีประนอม แก้ไขความขัดแย้ง เมื่อถึงชั้นมัธยมต้นเพิ่มเรื่องการเคารพกติกาและเคารพกฎหมาย และเมื่อถึงชั้นมัธยมปลาย จึงสอนเรื่องของระบอบประชาธิปไตย ระบบการเมือง และการปกครองโดยกฎหมาย

2. ตามหลักสูตรในปัจจุบันของกระทรวงศึกษาธิการ แต่ละโรงเรียนจะต้องมี “กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน” อย่างน้อย 120 ชั่วโมง/ปี ซึ่งมี “กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์” อยู่ด้วย กระทรวงศึกษาธิการจึงควรนำชั่วโมงนี้มาใช้ในการทำกิจกรรมนอกห้องเรียนในการสร้างพลเมือง โดยใช้เทคนิควิธีการแบบสหรัฐอเมริกา และประเทศเยอรมัน คือ ให้นักเรียนออกไปสัมผัสกับชุมชนที่อยู่รอบ ๆ โรงเรียน และรับรู้ความเป็นไปของสังคม ให้วิเคราะห์ปัญหา หาสาเหตุ และให้ทำโครงการลงมือแก้ไข โดยทำได้ในทุกชั้นปีได้ตั้งแต่มัธยมหนึ่ง สำหรับนักเรียนประถมก็ให้ใช้กิจกรรมอื่นที่เหมาะสมกับวัย

3. ส่งเสริมประชาธิปไตย พลเมืองในโรงเรียน และกิจกรรมนักเรียน โดยให้ การเลือกตั้ง สภานักเรียน ประธานนักเรียน และกิจกรรมชมรมต่าง ๆ เชื่อมโยงกับชั่วโมง “กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน”

จากข้อมูลผลการศึกษาด้านจิตสำนึกความรับผิดชอบ และความสนใจต่อบ้านเมือง และความเข้าใจต่อประชาธิปไตยของเยาวชนรุ่นใหม่ที่เป็นผลพวงจากตลอดระยะเวลาการให้การศึกษา เพื่อสร้างพลเมืองนั้นจึงควรทบทวนการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง ดังข้อเสนอต่อไปนี้ (ศรัณยู หมั่นทรัพย์, 2550, หน้า 11-13)

แนวทางตามหลักการเรียนการสอน

เพื่อให้ผู้เรียนเกิด พุทธิพิสัย (Cognitive domain) ทักษะพิสัย (Psychomotor domain) และจิตพิสัย (Affective domain) การเรียนการสอนต้องมุ่งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอนใน 3 ประการดังนี้

1. การสร้างให้เกิดความรู้ความเข้าใจ (Cognitive domain) และนำไปประยุกต์ใช้ได้ ความรู้ที่สำคัญสำหรับพลเมือง (Civic knowledge) ได้แก่ เนื้อหาความรู้ที่เป็นหลักและแนวคิด เรื่องระบบการปกครอง สถาบันทางการเมือง รัฐธรรมนูญ การออกกฎหมายและการกำหนด นโยบาย หลักนิติธรรม หลักฉันทามติ หลักการจัดการความขัดแย้ง เป็นต้น ความรู้เหล่านั้นจะใช้เป็นหลักคิดในการจำแนกรูปแบบของรัฐบาลแบบประชาธิปไตยกับแบบอื่น วิเคราะห์การใช้อำนาจและความสามารถของรัฐ และความเข้าใจได้ว่าประชาธิปไตยจะล้มเหลวหากรัฐบาลมีอำนาจมากเกินไปหรือน้อยเกินไป และไม่สนใจเสียงส่วนน้อย เป็นต้น

2. การสร้างทักษะในการเป็นพลเมือง (Psychomotor domain) คือ มุ่งให้ผู้เรียนเกิดทักษะที่สำคัญสำหรับพลเมือง (Civic skills) ความรู้ต้องได้รับการประยุกต์ใช้ให้เป็นผลต่อชีวิตของพลเมือง มีการพัฒนาทักษะทางสติปัญญา (Intellectual skills) และทักษะการมีส่วนร่วม (Participatory skills) ที่ทำให้พลเมืองสามารถคิดและแสดงสิทธิของตน ดังนั้น ทักษะทางสติปัญญาจะทำให้พลเมืองสามารถคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลและข่าวสารอันเกี่ยวกับประเด็นสาธารณะ ชีวิตส่วนรวมและประโยชน์ร่วมของชุมชน รัฐ และประเทศชาติ และสามารถตัดสินใจในประเด็นเหล่านั้นได้ การเรียนทั้งในและนอกห้องเรียน ผู้เรียนต้องถูกท้าทายให้ใช้ความคิดและข่าวสารทั้งโดยปัจเจกบุคคลและร่วมกันคิด ทักษะการมีส่วนร่วม สามารถผลักดันให้พลเมืองมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ

3. การสร้างทัศนคติหรือเจตคติต่อประชาธิปไตย (Affective domain) ได้แก่ ผู้เรียนต้องเกิดความตระหนัก ความเต็มใจและมีทัศนคติประชาธิปไตยต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นหรือเผชิญอยู่ เช่น เต็มใจในการเคารพกฎหมาย เห็นความสำคัญของความคิดเห็นที่แตกต่างและรับฟังอย่างเคารพ ในความเห็นต่างนั้น เชื่อมั่นในตนในฐานะเจ้าของอำนาจการ จิตพิสัยที่สำคัญ คือ การมีคุณธรรมของพลเมือง (Civic virtue) ซึ่งหมายถึงคุณลักษณะของบุคคลที่จะช่วยยกระดับและรักษาประชาธิปไตยให้ยั่งยืน ดังนั้นถ้าหากพลเมืองต้องการความมั่นคงปลอดภัยของสิทธิของตนในระบอบประชาธิปไตยแล้ว พลเมืองต้องมีความรับผิดชอบต่อสิทธิเหล่านั้นด้วยการเคารพต่อสิทธิบุคคลอื่น ต้องกระทำหรือปฏิบัติภารกิจใด ๆ ในการป้องกันสิทธิของตนเองและผู้อื่นจากการคุกคามของบุคคลอื่น ใช้สิทธิของตนในการทำให้ประชาธิปไตยทำงาน เช่น การใช้สิทธิออกเสียง การใช้เสรีภาพในการพูดและแสดงออก การมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะต่าง ๆ การมีวินัยในตนเอง การให้อภัย การเคารพศักดิ์ศรีและความเป็นมนุษย์ การทำหน้าที่ของตนอย่างเหมาะสม

แนวทางตามกระบวนการเรียนรู้

1. ใช้กิจกรรมเพื่ออำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ การเรียนการสอนเพื่อสร้างพลเมืองเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้สิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ประชาธิปไตย อำนาจการปกครอง นโยบาย การเรียน

การสอนจึงต้องใช้กิจกรรมเพื่ออำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ควบคู่ไปด้วยเสมอ อย่างไรก็ตามการเรียนรู้เพื่อสร้างพลเมืองที่เป็นไปอย่างสวนทิศทางกับกระแสวัฒนธรรม ความคิดและสิ่งแวดล้อมที่เป็นอยู่ พฤติกรรมที่ไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ไม่ชอบมีส่วนร่วม พวกมากลากไป ไม่สนใจชุมชน ใช้การเป็นพวกพ้องมากกว่าความสามารถในการเลือกตั้ง การซื้อ-ขายเสียงในการเลือกตั้งผู้แทนโรงเรียน สิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยกระบวนการเรียนการสอนที่ไม่ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกลับข้องใจกับการฝึกปฏิบัติหรือกิจกรรมที่ขัดแย้งกับความเคยชินและวัฒนธรรมความรู้ทางพฤติกรรมศาสตร์ และการปรับพฤติกรรมความนำมาใช้เพื่อป้องกันทัศนคติทางลบต่อวิถีประชาธิปไตย

2. การปรับแก้ (Correct) ความเข้าใจและทัศนคติให้ถูกต้อง ความเข้าใจและทัศนคติที่เรียนรู้ผ่านตัวแบบและพฤติกรรมทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้าใจที่บิดเบี้ยวต่อระบอบประชาธิปไตยและอำนาจแห่งพลเมือง จำเป็นต้องแก้ไขในทันทีและเป็นหน้าที่ของครูผู้สอน พฤติกรรมเหล่านั้นจะเป็นบทเรียน กระตุ้นการคิดวิเคราะห์และการใช้ปัญญาเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองได้ กระบวนการเรียนการสอนเพื่อการปรับแต่งความเข้าใจและทัศนคติที่ถูกต้อง คือ การสะท้อนการเรียนรู้ เพื่อจัดระเบียบความคิดของผู้รับรู้ จำแนกความเข้าใจต่อความถูกต้อง และเรียนรู้สิ่งที่ป็นรากฐานของคุณธรรม และเพื่อให้ผู้เรียนได้ปรับปรุงและปรับแต่งความคิดอย่างเป็นขั้นตอน

3. “ชุมชน” พื้นที่แห่งการเรียนรู้ จิตสำนึกสาธารณะและการคิดถึงประโยชน์ส่วนรวม สามารถเรียนรู้ได้ผ่านชุมชน ดังนั้นความร่วมมือของชุมชนและการสนับสนุนของท้องถิ่นจึงเป็นหัวใจสำคัญต่อการเรียนรู้เพื่อสร้างพลเมือง จนอาจกล่าวได้ว่า “การสร้างพลเมืองเป็นเรื่องของท้องถิ่น” ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการสร้างพลเมืองนี้เองก็จะกลับมาเป็นกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย (Democratization) และสร้างการเมืองภาคพลเมืองของทุกคนในชุมชนเช่นกัน

4. ปัจจัยสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนการสอน

4.1 โอกาสการเรียนรู้ในห้องเรียน ต้องมีการจัดสรรบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี ใช้การเรียนรู้ผ่านปัญหาสาธารณะ ให้เหตุการณ์จำลองช่วยกระตุ้นแนวคิดประชาธิปไตย สร้างโอกาสทำกิจกรรมร่วมกับบุคคลอื่นแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับ “สิ่งที่รัฐทำ” และ “สิ่งที่รัฐควรทำ” เป็นต้น

4.2 การสนับสนุนทางวิชาการและพัฒนาทางสังคม โดยโรงเรียนเป็นศูนย์กลาง การสนับสนุนกิจกรรมพิเศษนอกหลักสูตร เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและผู้เรียน มีการศึกษา พบว่า เด็กและเยาวชนที่ทำกิจกรรมพิเศษนอกหลักสูตร เช่น การร่วมกิจกรรมชมรม เป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในอนาคตมากกว่า

4.3 สร้างครอบครัว เพื่อนบ้าน และชุมชนที่กระตือรือร้นและมีส่วนร่วม ครูและโรงเรียนต้องเชื่อมโยงสัมพันธ์กับชุมชน สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนกระตุ้นการพูดคุยเรื่องการเมืองกัน ในชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้เยาวชนมีความเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นและเข้ามีส่วนร่วมในชุมชนและทางการเมืองได้มากกว่า

แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองโดยภาพรวม

ในความสำเร็จของการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองกลไกและปัจจัยสำคัญ โดยภาพรวมที่ต้องคำนึงถึง

1. ความร่วมมือระหว่างองค์กร หน่วยงานด้านการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษา ทั้งระบบเพื่อพัฒนาหลักสูตรที่สามารถเกิดการเรียนรู้ สร้างทักษะ และปรับเจตคติที่ดีได้จริง ให้สอดแทรกอยู่ในทุกระดับการศึกษาและทำอย่างต่อเนื่อง กำหนดเป็นนโยบายและบรรจุในหลักสูตรการศึกษาสำหรับเยาวชนทุกระดับและบูรณาการให้ได้กับหลายวิชา การบรรจุไว้ในหลักสูตรและกำหนดเป็นนโยบายมีความจำเป็นต่อความยั่งยืนต่อเนื่องของการสั่งสมความรู้ ทักษะ และปรับเจตคติของเยาวชน ตลอดจนไม่ทำให้โครงการเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยกลายเป็นโครงการหรือกิจกรรมเสริม เพิ่มภาระงานและเสียเวลา สร้างความเครียดให้กับทั้งผู้เรียนและผู้สอน และยังช่วยให้เห็นนโยบายพัฒนาครูและผู้บริหารเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยสามารถทำได้โดยตรงของหน่วยงาน

2. มีศูนย์กลางประสานงานความร่วมมือและทรัพยากรจากทุกฝ่าย กำหนดพันธกิจที่ชัดเจน มีการศึกษาวิจัยและพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสม มองรอบถึงมิติทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและบริบทแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น มีการฝึกอบรม สร้างนวัตกรรมการเรียนการสอน ติดตามประเมินอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง ผลักดันด้วยการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมและเป็นการศึกษาตลอดชีวิต

3. สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ประชาธิปไตย ให้ประชาธิปไตยเป็นกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) พัฒนาแนวคิดต่อการเมืองว่า เป็นเรื่องของชีวิตประจำวัน การเคลื่อนไหวทางการเมืองเป็นเรื่องที่ทุกคนต้อง “รับรู้” และ “เรียนรู้” เพื่อค้นหาทริคและคำตอบ โดยยึดหลักการและปรัชญาประชาธิปไตยและนำวิถีประชาธิปไตยที่ถูกต้องสู่การปฏิบัติผ่านกิจกรรมทางการเมือง (Civic action) สร้างบรรยากาศแห่งการพูดคุยทางการเมืองอย่างเสรี (Public discourse) สร้างประสบการณ์และการให้เรียนรู้ในลักษณะของ Functional literacy เช่นเกี่ยวกับการเรียนรู้การทำงานในชีวิตประจำวัน สังคมแห่งการเรียนรู้ดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่ต้องผลักดันให้เกิดขึ้น และมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการศึกษาในระบบ โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่สถานการณ์ทางการเมืองการปกครองมีพลวัต และผู้คนเริ่มเข้าใจใน “ความเป็นการเมือง (The political)” ว่าเป็น

ความสัมพันธ์ของคนในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้และเป็นตัวกำหนดการดำรงอยู่และความเป็นตัวตนของพวกเขา กลไกสำคัญที่มีส่วนผลักดันให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ คือ สื่อมวลชน

4. ความอิสระของการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมือง จะต้องมียุทธศาสตร์จากเศรษฐกิจและอิทธิพลทางการเมือง ดังนั้นพร้อมกับการพัฒนาประชาชนเพื่อเป็นพลเมือง การจัดการการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic education) จึงต้องจัดการเรื่องความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจและทางการเมืองควบคู่กันไป

5. เริ่มต้นได้ที่ท้องถิ่น การเรียนการสอนเพื่อสร้างพลเมืองดังกล่าวควรเริ่มต้นได้ในช่วงเวลาของการกระจายอำนาจทางการศึกษาและการพัฒนาศักยภาพท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้มแข็งและคุณภาพของชุมชนและท้องถิ่นเอง

ยุทธศาสตร์การพัฒนาศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. 2553-2561 ของกระทรวงศึกษาธิการ

ความเป็นมา

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง โดยมีศาสตราจารย์พิเศษ ชงทอง จันทรางศุ เลขานุการสภาการศึกษา เป็นประธานฯ ตามคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ 143/ 2553 เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553 เพื่อทำหน้าที่เสนอนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ตลอดจนผลักดัน ขับเคลื่อน และประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำนโยบายและยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติ รวมทั้งติดตาม ประเมินผลการนำนโยบายสู่การปฏิบัติ

คณะกรรมการพัฒนาศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ได้ดำเนินการตามภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย โดยได้จัดประชุมคณะกรรมการฯ จำนวน 2 ครั้ง และได้ประชุมปฏิบัติการจัดทำ (ร่าง) นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Civic education) ระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 1 ครั้ง จากนั้นได้เสนอร่างยุทธศาสตร์การพัฒนาศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองต่อที่ประชุมผู้บริหารองค์กรหลักกระทรวงศึกษาธิการเพื่อพิจารณา เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2553 ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความเห็นชอบ (ร่าง) นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในเบื้องต้น

เพื่อให้การพัฒนาศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สองในด้านการพัฒนาคนไทยยุคใหม่ให้เป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น มีความตระหนักในพลังของตนเองเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมให้สงบ ร่มเย็น มั่นคง โดยการเคารพกติกา หลักความเสมอภาค ภราดรภาพ ประธานคณะกรรมการพัฒนาศึกษาเพื่อ

สร้างความเป็นพลเมืองจึงได้นำเสนอต่อที่ประชุมคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (กนป.) ครั้งที่ 4/ 2553 เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2553 ซึ่งมีมติให้แต่งตั้งคณะกรรมการดังกล่าว เป็นคณะกรรมการ กนป. ด้านพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดี โดยนายกรัฐมนตรี (นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ) ได้ลงนามในคำสั่งคณะกรรมการนโยบายปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง ที่ 6/ 2553 เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2553 คณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (กนป.) นี้ ตั้งขึ้นตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง พ.ศ. 2552 มีอำนาจหน้าที่กำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษา เสนอแนะแก่คณะรัฐมนตรีในการปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการปฏิรูปการศึกษาให้บรรลุผลตามเป้าหมาย เป็นต้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาการศึกษาที่สร้างความเป็นพลเมือง (Civic Education) ในรูปกิจกรรมที่เน้นกระบวนการคิด วิเคราะห์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการลงมือปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะรอบด้าน เพื่อประโยชน์ของตนเอง สังคมประเทศ ไปจนถึงเพื่อประโยชน์ของมนุษยชาติ

2. เพื่อเสริมสร้าง/ฝึกฝนคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองให้กับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ โดยเฉพาะในช่วงเปลี่ยนผ่าน ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู ณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ผู้เรียน ครอบครัว ชุมชน พ่อแม่ ผู้ปกครอง ประชาชนทั่วไป และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการเป็นแบบอย่างที่ดี มีพลังในสังคม สำหรับทำหน้าที่หล่อหลอมปลูกฝังอุปนิสัย ค่านิยมความเป็นพลเมืองให้กับเด็กและเยาวชน ได้อย่างลึกซึ้งและแยกคาย

3. เพื่อจุดประกายให้ทุกส่วนของสังคมร่วมสร้างความเป็นพลเมือง โดยใช้สื่อสารการตลาดเพื่อสังคมเป็นกลไกในการขับเคลื่อน

เป้าหมาย

1. เพื่อให้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยประสบความสำเร็จในประเทศไทย โดยการสร้าง “พลเมือง” ที่มีความสามารถในการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งหมายถึง สมาชิกในสังคมที่ใช้สิทธิเสรีภาพโดยมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม

2. เพื่อให้หน่วยงานที่จัดการศึกษาทุกภาคส่วนและหน่วยงานที่สนับสนุนความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว ฝึกสรรพความคิด และเครื่องมือที่สามารถยกระดับเด็ก เยาวชน และประชาชนของประเทศสู่ “ความเป็นพลเมือง” ให้ได้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 35 ของประชากรทั้งหมด โดยที่ผู้เรียนทุกระดับการศึกษาไม่ต่ำกว่าร้อยละ 75 ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารเขตพื้นที่

การศึกษาร้อยละ 100 มีความเป็นพลเมืองในระยะแรกตามกรอบเวลา การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2553-2561)

3. เพื่อให้ประเทศไทยก้าวสู่ความเป็น “สังคมพลเมือง” (Civil society) หมายถึง ประเทศที่ประกอบด้วยสมาชิกที่ตระหนักในพลังของตนเอง และร่วมกันสร้าง “สังคมที่เข้มแข็ง” ในมิติต่าง ๆ อาทิ การเมือง สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม เพื่อให้ประเทศไทยมีความมั่นคง ประชาชนแต่ละกลุ่มความคิด ความเชื่อ สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและปราศจากความรุนแรง ภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

4. เพื่อเตรียมความพร้อมทรัพยากรบุคคลของประเทศในการก้าวสู่การเป็นประชาคมอาเซียน และประชาคมโลกอย่างสมศักดิ์ศรี และเป็นพลังสำคัญในการสร้างสันติภาพถาวร รวมถึงเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมแก้ปัญหาของโลกและมนุษยชาติ ทั้งในฐานะพลเมืองไทยและพลเมืองโลก

หลักการสร้างความเป็นพลเมือง

คณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (กนป.) ได้ระบุถึงหลักการสร้างพลเมืองไว้ ดังนี้ (คณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (กนป.), 2553, หน้า 4-5)

ความหมาย

“พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย แตกต่างจากพลเมืองของระบอบอื่น ที่พลเมืองจะมี “คุณสมบัติ” อย่างไรจะเป็นไปตามที่ผู้มีอำนาจประสงค์จะให้ เป็น ขณะที่ระบอบประชาธิปไตยเจ้าของอำนาจสูงสุด คือ ประชาชน ดังนั้น ประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจจึงกำหนดชีวิตตนเองได้ “ประชาชน” ในระบอบประชาธิปไตย จึงแตกต่างหลากหลายได้ เมื่อแตกต่างหลากหลายได้ จึงต้องเคารพซึ่งกันและกัน และใช้กติกาในการแก้ปัญหา จึงจะสามารถอยู่ร่วมกันและปกครองกันตามวิถีทางประชาธิปไตยได้

ดังนั้น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย จึงหมายถึงสมาชิกของสังคมที่มีอิสรภาพ (Liberty) และพึ่งตนเองได้ (Independent) ใช้สิทธิเสรีภาพโดยควบคู่กับความรับผิดชอบ เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพหลักความเสมอภาค เคารพกติกา ไม่แก้ปัญหาด้วยความรุนแรง ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ร่วมรับผิดชอบต่อสังคม มีจิตสาธารณะ และกระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบหรือร่วมขับเคลื่อนสังคม และแก้ปัญหาสังคมในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ในครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับประเทศ ระดับอาเซียน และระดับประชาคมโลก “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยสามารถสรุปคุณสมบัติได้ 6 ประการดังต่อไปนี้

1. มีอิสรภาพ (Liberty) และพึ่งตนเองได้ (Independent) ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของระบบอุปถัมภ์

2. เคารพสิทธิผู้อื่น ไม่ใช่สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น (ทั้งนี้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญมาตรา 28 ที่บัญญัติว่า “บุคคลย่อมใช้... สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น”)
3. เคารพความแตกต่าง มีทักษะในการฟัง และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างจากตนเอง
4. เคารพหลักความเสมอภาค เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และเห็นคุณค่าเทียบกัน มองคนเป็นแนวระนาบไม่ใช่แนวตั้ง
5. เคารพกติกา เคารพกฎหมาย ใช้กติกาในการแก้ปัญหา ไม่ใช่กำลัง และยอมรับผลของการละเมิดกฎหมาย
6. รับผิดชอบต่อสังคม ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม กระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบ และร่วมแก้ไขปัญหาสังคมโดยเริ่มต้นที่ตนเอง

หลักการ

1. การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สองในมิติการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง จำเป็นต้องดำเนินการให้ครอบคลุมสมาชิกทุกวัยของประเทศ เพื่อให้สมาชิกในชุมชน ในสังคม ในประเทศที่มีความคิด ความเชื่อที่แตกต่างกันหรือขัดแย้งกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้บนพื้นฐานของการรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน เคารพกติกาของสังคม เคารพผู้อื่น และเคารพหลักการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
2. การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองไม่ได้ปฏิเสธด้านดีของมนุษย์ แต่มนุษย์ที่แท้ก็ต้องผ่านการขัดเกลา ฝึกฝนในทุกมิติ รวมถึงมิติ “ประชาธิปไตย” ซึ่งเป็นระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุด แต่การปกครองระบอบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้หรือเป็นประชาธิปไตยที่แข็งแรงและส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชน สังคม และประเทศได้นั้น จำเป็นต้องมีกลไกที่ยกระดับสมาชิกในสังคมให้เป็นพลเมืองในระดับที่มีแรงเหวี่ยงหรือมวลแห่งการเปลี่ยนแปลงที่เพียงพอ ซึ่งในเชิงหลักการให้น้ำหนักมวลแห่งการเปลี่ยนแปลง (Critical mass) ไว้ที่ร้อยละ 35 โดยมีจุดเปลี่ยนที่สำคัญ คือ พื้นที่การศึกษาทั้งในระบบ นอกกระบบ และการศึกษาดตามอัธยาศัยทุกระดับและทุกประเภทการศึกษา โดยที่ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษาต้องมีความเป็นพลเมืองร้อยละ 100 เพื่อเป็นแกนนำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษานั้นจะส่งผลต่อเนื่องไปจนถึงครอบครัว สังคม และสื่อมวลชน
3. หลักการสำคัญของการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจะไม่เน้นการเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองแบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นหน้าที่ตามที่กระทรวงศึกษาธิการตั้ง หรือหน้าที่ตามที่รัฐบาลกำหนด และไม่เน้น “ความรู้เรื่องประชาธิปไตย” แต่ให้ความสำคัญที่ “ความเป็นประชาธิปไตย” มากกว่า ด้วยเหตุผลดังกล่าว การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองจึงไม่ใช่การสอนด้วยการ “บรรยาย”

แต่ผู้สอนต้องพัฒนาการสอนในรูป “กิจกรรม” และ “การลงมือปฏิบัติ” หรือการเรียนการสอนผ่าน “กระบวนการคิด วิเคราะห์ สึกปฏิบัติ” ขึ้นมาเพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นความเชื่อมโยงที่มีนัยสำคัญมากนั้น คือ เราทุกคนต่างเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา และการคลี่คลายแก้ไขปัญหา สำหรับกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวผู้สอนจะเป็น “วิทยากรกระบวนการ” ที่มีหน้าที่เชื่อมโยงการเรียนรู้กับประสบการณ์จริงในวิถีชีวิต ทั้งในห้องเรียน และนอกห้องเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในความเป็นพลเมือง และการพัฒนาประชาธิปไตยจนก้าวลึกไปถึงการมีจิตสำนึก มีจิตวิญญาณประชาธิปไตย

4. สำหรับการดำเนินงานเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองและสังคมประชาธิปไตยนั้น หน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบดูแลการจัดการศึกษาของชาติในทุกระดับ ทั้งในระบบการศึกษา และนอกระบบการศึกษาต้องทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางโดยเชื่อมประสานและอำนวยความสะดวกให้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง รวมถึงภาคเอกชน และองค์กรภาคประชาชน เข้ามาทำงานร่วมกันภายใต้ยุทธวิธีที่หลากหลาย แต่มียุทธศาสตร์เดียวกัน

ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับเด็กและเยาวชน

กระทรวงศึกษาธิการ โดยเฉพาะสถานศึกษา ถือเป็นหน่วยงานหลักในการจัด “การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง” เพื่อสร้างเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ของประเทศไทยให้เป็นพลเมือง โดยจะต้องดำเนินการทั้งในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับอุดมศึกษา ทั้งในระบบและนอกระบบ ด้วยมาตรการ ดังต่อไปนี้

1. ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน: การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในสถานศึกษา

1.1 เร่งให้เกิดวัฒนธรรมองค์กรในสถานศึกษา ตั้งแต่ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาทุกคน โดยเน้นการเป็นผู้สอนและการเป็นผู้ปฏิบัติ “ความเป็นพลเมือง” เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียนแทนการสอนให้รู้ ให้จำแบบดั้งเดิม

1.2 ปรับและทบทวนเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในวิชาหน้าที่พลเมืองที่เน้น “ความรู้” ในเรื่องรัฐธรรมนูญ และการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ให้เหลือเท่าที่จำเป็นและเหมาะสมกับช่วงวัยของผู้เรียน สำหรับเนื้อหาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบันให้นำมาสอนเฉพาะมาตราสำคัญที่เป็นพื้นฐานเท่านั้น

1.3 พัฒนากระบวนการเรียนการสอนและกิจกรรมในเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมือง และความเป็นประชาธิปไตยให้กับผู้เรียน โดยจัดให้เหมาะสมกับระดับชั้น และช่วงวัยของนักเรียนเน้นกระบวนการกลุ่ม และฝึกฝนให้นักเรียนเกิดทักษะที่เป็นพื้นฐานของความเป็นพลเมือง คือ การรับฟังผู้อื่น การเคารพผู้อื่นว่าเสมอกับตนเอง การเคารพความคิดเห็น

ที่แตกต่าง การคิดวิเคราะห์ที่เชื่อมโยงปัญหาและเชื่อมโยงตนเองกับปัญหา สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น โดยแยกแยะ “ข้อเท็จจริง” ที่เป็นวัตถุวิสัย (Objective) กับ “ความคิดเห็น” ที่เป็นอัตวิสัย (Subjective) มีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น คำนึงถึงส่วนรวม และมีความรับผิดชอบต่อตนเองต่อผู้อื่น และต่อสังคม ผ่านการลงมือทำโครงการ/กิจกรรมต่าง ๆ ที่สถานศึกษาและผู้ปกครองมีส่วนร่วม เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองให้เป็นพลเมือง ซึ่งสามารถจัดเนื้อหาและกิจกรรมให้เหมาะสมกับระดับชั้นและช่วงวัยของนักเรียนได้ ดังต่อไปนี้

ชั้นอนุบาล: ฝึกฝนการเคารพกติกาแบบง่าย ๆ ที่ปฏิบัติอยู่แล้วในห้องเรียนอนุบาล เช่น การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม การแบ่งปัน รอคอย ขอโทษ ให้อภัย รวมถึงไม่ใช้ความรุนแรง เมื่อเกิดความขัดใจ ความขัดแย้ง และเริ่มฝึกฝนให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อเพื่อน ๆ ต่อห้องเรียนแบบง่าย ๆ สนุกสนาน เพื่อสร้างต้นทุนการเป็นพลเมืองให้กับนักเรียนตัวน้อย โดยครูและผู้ปกครองต้องเป็นตัวอย่างที่สะท้อนทัศนคติ วิถีคิด การแสดงออกทางพฤติกรรมและการพูดคุย เจรจาเป็นหลัก หรือไม่เน้นการอบรมสั่งสอน แต่เน้นเรื่องวิถีชีวิตและการถ่ายทอดทางจิตวิญญาณ

ชั้นประถมศึกษา: ฝึกฝนในเชิงต่อยอดจากระดับอนุบาล ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ต่อสังคม การเคารพกติกา เคารพสิทธิผู้อื่น เคารพความแตกต่าง ทั้งมิติที่เห็นด้วยตา และมิติความคิด เคารพหลักความเสมอภาค และการแก้ปัญหา ความขัดแย้งโดยไม่ใช้กำลัง และช่วงนี้เป็นช่วงที่ก้าวสู่การฝึกฝนนักเรียนให้เป็น “พลเมืองของโรงเรียน” ได้ดี โดยเฉพาะการฝึกให้นักเรียนมีความคิดเชื่อมโยงระหว่างตนเองกับสังคม รวมถึงการไม่สร้างภาระ สร้างปัญหาให้โรงเรียนและสังคม ขณะเดียวกันก็ให้เห็นมิติที่เป็นพลังด้วย

ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น: ฝึกฝนให้เป็น “พลเมืองของโรงเรียน” ในระดับสูงขึ้นไป เป็นรูปธรรมขึ้น เช่น คิดถึงส่วนรวม มีจิตสาธารณะ ด้วยการให้ทำ “โครงการ” เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ซึ่งเป็นปฏิบัติการที่เริ่มต้นจากตนเอง สำหรับเนื้อหาและกระบวนการที่ต้องต่อยอดต่อไป นั่นคือ ฝึกฝนการเคารพกฎหมาย การใช้สิทธิเสรีภาพโดยไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 28

ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย/ ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.): ให้ทำโครงการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งนอกจากจะทำในโรงเรียนแล้ว ให้นักเรียนได้ออกมาสัมผัสกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมด้วย เริ่มจากชุมชนที่อยู่รอบ ๆ โรงเรียน โดยให้มีการลงมือทำและเชื่อมโยงกับกิจกรรมจิตอาสาหรือบำเพ็ญประโยชน์ของโรงเรียน ให้ฝึกฝน “การปกครองตนเอง” ตามระบอบประชาธิปไตย โดยเชื่อมโยงสถานนักเรียน และการเลือกตั้งสถานนักเรียนกับการเรียน

และทำให้ประชาธิปไตยเป็นวิถีชีวิตในโรงเรียน รูปแบบการเรียนการสอนระดับการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน เน้นการเรียนรู้แบบกลุ่ม (Group learning) แบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Show and share)
โดยอาศัยฐาน การเรียนรู้บนสถานการณ์จริง บริบทจริงในชุมชน ในย่านที่อยู่อาศัยของนักเรียน
ในท้องถิ่น ฯลฯ

1.4 จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องบริหารสถานศึกษาและสร้างวิถีชีวิต
และบรรยากาศ ในสถานศึกษาให้เป็นประชาธิปไตย หรือเป็นต้นแบบในการเป็น “พลเมือง”
ที่สำคัญ คือ การทำงานในเชิงแนวระนาบ โดยรับฟังความคิดเห็นของครูและผู้ได้บังคับบัญชา
เคารพครูและผู้ได้บังคับบัญชาในฐานะเพื่อนร่วมงาน ไม่เน้นสั่งการแบบอำนาจนิยมแนวดิ่ง แต่ใช้
หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมทั้งระดับบุคลากร และระดับนักเรียน

1.5 ให้สถานศึกษابูรณาการสาระความเป็นพลเมืองในส่วนที่หลักสูตร กำหนดให้
สถานศึกษา จัดกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต เน้นปฏิบัติการทั้งในและนอก โรงเรียน
ไม่น้อยกว่าร้อยละ 30 ของเวลาเรียน นอกเหนือจากกิจกรรมลูกเสือและเนตรนารี ที่ต้องให้
ความสำคัญในการนำไปสู่การสร้างความเป็นพลเมืองอย่างจริงจัง รวมทั้งต้องบูรณาการกับวิชา
อื่น ๆ และเรื่องอื่น ๆ ในโรงเรียน เป้าหมาย คือ ทำให้ “ประชาธิปไตย” และ “ความเป็นพลเมือง”
เป็นเรื่อง “วิถีชีวิต” เป็นวัฒนธรรมของโรงเรียนที่สอดแทรกในทุกกิจกรรมตั้งแต่เข้าแถวเคารพ
ธงชาติ ในโรงอาหาร ในสนามกีฬา ฯลฯ โดยที่ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา เป็นตัวอย่าง
และแรงบันดาลใจของความเป็นพลเมืองให้กับผู้เรียน

1.6 ให้ผู้บริหารและศึกษานิเทศก์เขตพื้นที่การศึกษา เป็นแกนนำในการเป็นตัวอย่าง
ความเป็นพลเมืองและประสานการดำเนินงาน ติดตาม ประเมินผล “ความเป็นพลเมือง” ของ
นักเรียนในเขตพื้นที่การศึกษา โดยใช้กระบวนการประชาธิปไตย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
ระหว่างโรงเรียนในเขตการศึกษา รวมถึงการเรียนรู้จากโรงเรียนที่เป็นแบบอย่างที่ดี ส่วน
การประเมินผลให้วัดที่การเปลี่ยนแปลงทางความคิดและพฤติกรรมที่เกิดขึ้นกับตัวนักเรียน
หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นใน โรงเรียนหลังจาก โรงเรียนมีนักเรียนที่มีความเป็นพลเมือง
เพิ่มมากขึ้น

1.7 จัดให้มี “คู่มือการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในเชิง
กระบวนการ” รวมถึงสื่อประกอบกิจกรรมเชิงปฏิบัติการที่หลากหลาย เพื่อให้การศึกษาเพื่อ
ความเป็นพลเมืองปรากฏผลในวิถีชีวิตอย่างเป็นรูปธรรม

1.8 ให้มีหน่วยงานรับผิดชอบติดตามประเมินผล เพื่อคัดเลือกกรณีตัวอย่างที่ประสบ
ความสำเร็จ (Best practice) และดำเนินการหาโรงเรียนตัวอย่างที่มีปฏิบัติการดีที่สุด (Best practice)
ทั้งในด้านเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมือง เพื่อเผยแพร่และขยายผลต่อไป

2. ระดับอุดมศึกษา: การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในวิทยาลัย และมหาวิทยาลัย

สถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ส่งเสริมหรือกำหนดให้มี “วิชาพลเมือง” ในหลักสูตร “วิชาศึกษาทั่วไป” (General education) ซึ่งนิสิตนักศึกษาทุกคนต้องเรียน โดยอาจเป็นวิชาเฉพาะ ขึ้นมาใหม่ หรือปรับวิชาที่มีอยู่แล้วให้เป็นวิชาพลเมือง เพื่อสร้างนิสิต นักศึกษาให้เป็นพลเมืองที่เคารพผู้อื่น เคารพกติกา มีความรับผิดชอบต่อสังคม และเข้าใจเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยการลงมือปฏิบัติ เพื่อการเป็นพลเมืองในวิทยาลัย/ มหาวิทยาลัย การเลือกตั้งและการปกครองตนเองของนิสิต นักศึกษา ทั้งในรูปแบบนักเรียนองค์กรนิสิตนักศึกษา อันจะส่งผลให้เป็นพลเมืองของชุมชนและของประเทศต่อไป ทั้งนี้ ให้สถาบันศึกษามีอิสรภาพในการเลือกใช้วิธีการ และกระบวนการเรียนการสอนเพื่อสร้าง “พลเมือง” โดยหน่วยงานต้นสังกัด จะไม่ใช่ผู้กำหนดวิธีการเรียนการสอน แต่จะทำหน้าที่อำนวยความสะดวกและให้ความสนับสนุน ได้แก่ การจัดทำคู่มือ เพื่อเป็นคำแนะนำและแนวทางสำหรับเลือกมาใช้ ตลอดจนจัดอบรมให้ โดยในการติดตามผล จะมุ่งเน้นไปที่กระบวนการเรียนรู้ และการประเมินผลจะมุ่งเน้นไปที่ผลที่เกิดกับตัวนักศึกษา และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดในสถาบันการศึกษาเมื่อมีพลเมืองเพิ่มมากขึ้น

สถาบันอุดมศึกษาเปลี่ยนการเรียนการสอนให้เป็น Service learning หรือการเรียนเพื่อนำไปบริการสังคม และการบริการสังคมเพื่อนำมาเรียน โดยการทำวิชา “จริยธรรมวิชาชีพ” หรือวิชา “จริยธรรม” ของแต่ละคณะ ให้เป็น Service learning โดยการใช้ “ปัญหา” เป็นตัวตั้ง (Problem based) ให้นักศึกษาลงชุมชนรอบ ๆ วิทยาลัย/ มหาวิทยาลัย ให้ประมวล “ความรู้” ตามสาขาวิชา ที่ได้เรียนมานำมาใช้ในการวิเคราะห์ปัญหา หาสาเหตุ เสนอวิธีแก้ไข และลงมือปฏิบัติ โดยให้เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ “หนึ่งจังหวัด-หนึ่งมหาวิทยาลัย” เพื่อให้เกิดจริยธรรมในการประกอบอาชีพ ความรับผิดชอบต่อสังคม และการเป็น “พลเมือง” โดยการลงมือปฏิบัติ

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่ ครอบครัว และชุมชน การสร้างความเป็นพลเมืองในระบบการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายจะต้องสร้างความเป็นพลเมืองให้กับผู้ใหญ่ ครอบครัว ชุมชน ที่ผู้เรียนเกี่ยวข้องไปพร้อม ๆ กันด้วยมาตรการ ดังนี้

1. สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ต้องสร้างหลักสูตร “การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่” โดยมีทั้งหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง และการศึกษาเรื่องการเมืองในหัวข้อหรือวิชาต่าง ๆ เช่น รัฐธรรมนูญ นิติรัฐ สิทธิเสรีภาพของประชาชน การเมืองภาคพลเมือง และระบบเลือกตั้ง เป็นต้น ให้ประชาชนสามารถเลือกเรียนได้

2. สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน ร่วมกันจัดทำหลักสูตรและการอบรม “พลเมือง

และประชาธิปไตยในชุมชน” ให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้นำชุมชน เพื่อฝึกฝนการเป็นพลเมืองที่เคารพผู้อื่น เคารพกติกา และการร่วมกันวิเคราะห์ แก้ปัญหาของท้องถิ่น และชุมชนด้วยการลงมือทำ

3. จัดทำ “คู่มือการเลี้ยงลูกให้เป็นพลเมือง” เพื่อเผยแพร่ความรู้และวิธีการในการเลี้ยงลูกให้เป็นพลเมือง และการสร้างประชาธิปไตยในครอบครัว โดยหลักการเลี้ยงลูกให้เป็นพลเมือง คือ การสอนให้มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม ทั้งไม่ตามใจลูก และไม่บังคับลูก แต่ใช้วิธีการสร้างกติกาที่มาจากการตกลงกันระหว่างพ่อแม่ลูก และฝึกให้ลูกเคารพกติกา และสร้างครอบครัวให้เป็นประชาธิปไตย โดยฝึกให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวยอมรับความแตกต่าง เคารพความคิดเห็นของกันและกัน โดยไม่พยายามไปเปลี่ยนหรือบังคับให้คนอื่นต้องคิดเหมือนตนเอง

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างพลเมืองในวงกว้างและการสร้างความตระหนักในสังคม โดยใช้สื่อมวลชน

การสร้าง “พลเมือง” จำเป็นต้องมีการสร้างความตระหนักในสังคม เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและความตื่นตัวในวงกว้าง จึงจำเป็นต้องมีการดำเนินการ โดยใช้สื่อมวลชนที่เข้าถึงประชาชนได้ทั่วประเทศ ดังต่อไปนี้

1. ใช้สื่อมวลชน ทั้งสื่อโทรทัศน์ วิทยุ สื่อสิ่งพิมพ์ และอินเทอร์เน็ต ในการณรงค์สร้างความรู้ความเข้าใจและความตื่นตัวในเรื่อง “พลเมือง” และคุณสมบัติของความเป็น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย เพื่อให้ประชาชนช่วยกันสร้าง “พลเมือง” และพัฒนาตนเองให้เป็น “พลเมือง” ที่เคารพผู้อื่น เคารพกติกา และร่วมกันแก้ปัญหาของสังคมโดยเริ่มต้นที่ตนเอง
2. รัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการจัดให้มีรายการ โทรทัศน์ในเรื่อง “พลเมือง” สำหรับเยาวชน และมีรายการ “พลเมือง” สำหรับผู้ใหญ่ เพื่อให้เกิดการตระหนักรู้ และการพัฒนาตนเองให้เป็นพลเมือง
3. จัดให้มีรายการ โทรทัศน์สำหรับครูในการเรียนรู้ทักษะและเทคนิควิธีการในการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง โดยอาจปรับเปลี่ยน “รายการครูมืออาชีพ” ให้มีเนื้อหาที่เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองด้วย
4. ประสานความร่วมมือกับสมาคมวิชาชีพสื่อสารมวลชน โดยเพิ่มกลไกการดำเนินงาน สื่อสารการตลาดเพื่อสังคม เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและความตื่นตัวให้สื่อมวลชน มีส่วนร่วมในการสร้างพลเมือง รณรงค์ให้คนไทยมีความเป็นพลเมือง
5. ปลุกจิตสำนึกความเป็นพลเมืองให้ฝ่ายประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานของกระทรวงศึกษาธิการ รวมถึงของหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อร่วมกันดำเนินการ

ประชาสัมพันธให้เกิดความตื่นตัวเรื่องพลเมือง และการร่วมกันจัดทำสื่อรณรงค์ประชาสัมพันธเพื่อสร้างพลเมือง

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การเชื่อมประสานเครือข่ายภาครัฐและเอกชน

เพื่อเชื่อมประสานการทำงานระหว่างหน่วยงานของกระทรวงศึกษาธิการกับหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐและเอกชนในการสร้างพลเมือง จึงต้องมีการสร้างเครือข่ายการสร้างความเป็นพลเมืองทั้งภาครัฐและเอกชน โดยมีมาตรการ ดังนี้

1. หน่วยงานหลักของกระทรวงศึกษาธิการในการจัดการศึกษาของชาติ ต้องสร้างเครือข่ายการทำงานเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรต่าง ๆ ในภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง โดยจัดให้มีการประชุมสัมมนาหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างเครือข่ายการทำงานเชื่อมประสาน เพื่อร่วมกันสร้างพลเมืองด้วยวิธีการอันหลากหลาย แต่มีเป้าหมายเดียวกัน คือ การสร้างพลเมือง

2. สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมสนับสนุนองค์กรเอกชนและองค์กรภาคประชาชน รวมถึงพรรคการเมืองและสาขาของพรรคการเมืองในการสร้างพลเมือง และการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความเป็นพลเมือง

แนวทำงาน/ กลไกการดำเนินงาน

เพื่อให้ยุทธศาสตร์การพัฒนาศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง บังเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม เห็นควรให้มีการกำหนดแนวทำงาน/ กลไกการดำเนินงาน ดังนี้

1. รัฐบาลกำหนดให้การพัฒนาศึกษาเพื่อสร้างความเป็น “พลเมือง” เป็นวาระแห่งชาติที่ทุกส่วนของสังคมต้องให้ความสำคัญและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง โดยมีมาตรการให้คุณให้โทษควบคู่กันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด

2. กำหนดแนวทางการดำเนินงานของแต่ละองค์กรหลักของกระทรวงศึกษาธิการที่ชัดเจน และจัดทำแผนปฏิบัติการ รวมทั้งประสานงาน/ บูรณาการระหว่างหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง อาทิ สมศ. ควรกำหนดความเป็นพลเมืองเป็นตัวชี้วัดหนึ่งของการประเมินคุณภาพสถานศึกษา

3. ต้องมีหน่วยงานกลางเพื่อทำหน้าที่ดำเนินการจัดกิจกรรม ประสานงานเครือข่ายอย่างเป็นระบบเกิดการระดมทรัพยากรทั้งบุคคล และงบประมาณจากทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อให้เห็นผลอย่างจริงจัง

4. ให้องค์กรหลักของกระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองให้เป็นรูปธรรม และดำเนินการในลักษณะภาคีเครือข่ายร่วมกับภาคประชาสังคม ภาคประชาชน และกระทรวงอื่น ๆ

5. ให้มีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานความเป็นพลเมืองด้วยวิธีการที่หลากหลายทุกระดับเพื่อให้สะท้อนความเปลี่ยนแปลงของผู้เรียน (Outcome) ตลอดจนสืบค้นตัวอย่างที่ดีสำหรับเผยแพร่ขยายผล โดยมีการประเมินผลทุก 1 ปี

รูปแบบและการพัฒนารูปแบบ

ความหมายของรูปแบบ

นักวิชาการต่าง ๆ ได้ให้ความหมายของรูปแบบทั้งในลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ซึ่งพอที่จะสรุปความหมายของรูปแบบที่นักวิชาการส่วนใหญ่ให้ความเห็นไว้ได้ ใน 4 ลักษณะ กล่าวคือ

1. รูปแบบ หมายถึง รูปแบบของจริง รูปแบบที่เป็นแบบอย่าง และแบบจำลองที่เหมือนของจริงทุกอย่าง แต่มีขนาดเล็กลงหรือใหญ่ขึ้นกว่าปกติ นักวิชาการที่ให้ความหมายของรูปแบบในลักษณะนี้ เช่น กู๊ด (Good, 1973) เสรี ชัดแจ้ง (2538, หน้า 3) และถวัลย์รัฐ วรเทพพิพิงษ์ (2540, หน้า 21-23)

2. รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างชุดของปัจจัยหรือตัวแปรต่าง ๆ หรือองค์ประกอบที่สำคัญในเชิงความสัมพันธ์หรือเหตุผลซึ่งกันและกัน เพื่อช่วยให้เข้าใจข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะ นักวิชาการที่ให้ความหมายของรูปแบบในลักษณะนี้ ได้แก่ บาร์โด และฮาร์ทแมน (Bardo & Hartman, 1982, p. 70) กู๊ด (Good, 1973) คีฟส์ (Keeves, 1988, p. 559) วิลเลอร์ (Willer, 1967, p. 15) เสรี ชัดแจ้ง (2538, หน้า 3) และอุทุมพร จามรมาน (2541, หน้า 22)

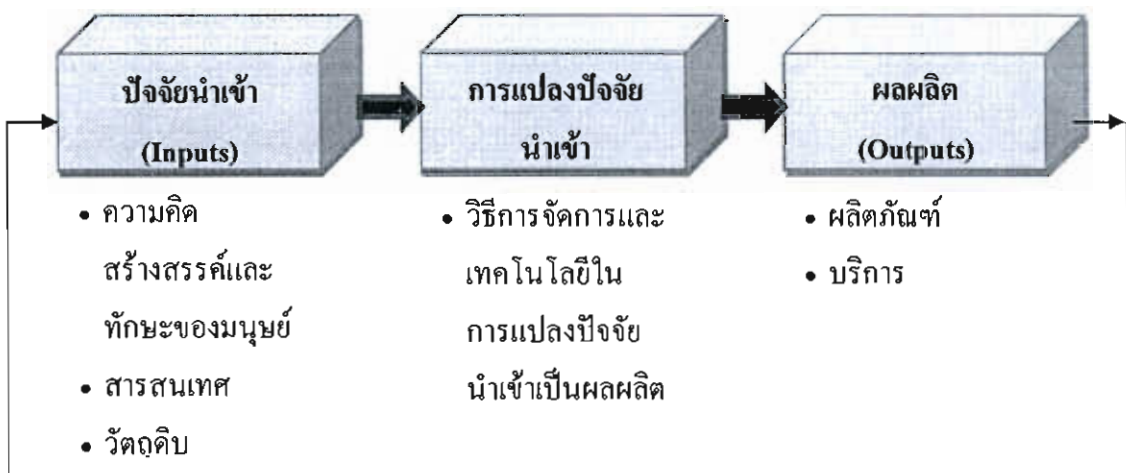
3. รูปแบบ หมายถึง ลักษณะที่พึงปรารถนาซึ่งมีลักษณะเป็นอุดมคติ หรือเกิดได้ยากในโลกของความเป็นจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่เราอยากได้กับความสามารถที่จะหาสิ่งที่ต้องการนั้นแตกต่างกันมาก เช่น เมืองในอุดมคติ นักวิชาการที่ให้ความหมายของรูปแบบในลักษณะนี้ ได้แก่ ถวัลย์รัฐ วรเทพพิพิงษ์ (2540, หน้า 21-23)

4. รูปแบบ หมายถึง ชุดของทฤษฎีที่ผ่านการทดสอบความแม่นยำตรง (Validity) และความน่าเชื่อถือ (reliability) แล้ว สามารถระบุและพยากรณ์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยวิธีการทางคณิตศาสตร์หรือทางสถิติได้ด้วย นักวิชาการที่ให้ความหมายของรูปแบบในลักษณะนี้ ได้แก่ วิลเลอร์ (Willer, 1967, p. 15) และถวัลย์รัฐ วรเทพพิพิงษ์ (2540, หน้า 21-23) สำหรับการวิจัยครั้งนี้ รูปแบบในที่นี้ หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้างและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของรูปแบบการบริหารโรงเรียน เพื่อช่วยให้สามารถวิเคราะห์และเข้าใจ การบริหารโรงเรียนในกำกับของรัฐได้ดีขึ้นและง่ายยิ่งขึ้น

องค์ประกอบของรูปแบบ

บาร์โด และฮาร์ทแมน (Bardo & Hartman, 1982) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับองค์ประกอบของรูปแบบไว้ว่า การที่จะระบุว่ารูปแบบใดรูปแบบหนึ่งจะต้องประกอบด้วยรายละเอียดมากน้อยเพียงใด จึงจะเหมาะสม และรูปแบบนั้นควรมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ไม่ได้มีข้อกำหนดที่แน่นอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์นั้น ๆ ตัวอย่าง เช่น

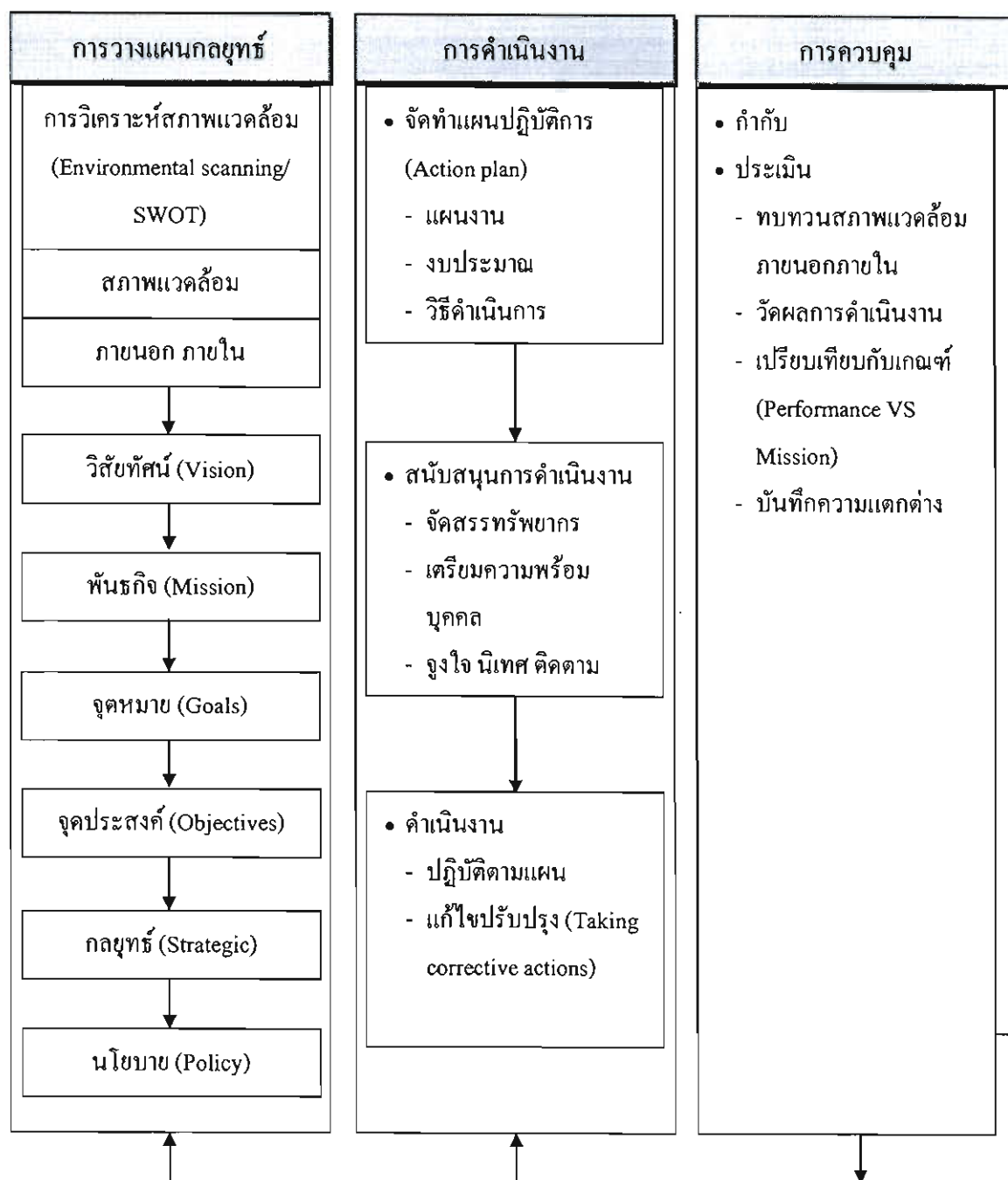
ไอแวนเชวิช, โคนเนลลี และกิบสัน (Ivancevich, Donnelly & Gibson, 1989) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับรูปแบบระบบที่มีลักษณะ บางประการของระบบเปิด (Ivancevich et al., 1989) เป็นรูปแบบที่แสดงถึงองค์ประกอบย่อยของระบบ ซึ่งประกอบด้วย 4 ส่วน คือ 1) ปัจจัยนำเข้า 2) กระบวนการ 3) ผลผลิต และ 4) ข้อมูลป้อนกลับจากสภาพแวดล้อม การพิจารณารูปแบบในลักษณะนี้ ถือว่าผลผลิตของระบบเกิดจากการที่มีปัจจัยนำเข้าส่งเข้าไปผ่านกระบวนการ ซึ่งจะจัดกระทำให้เกิดผลผลิตขึ้น และให้ความสนใจกับข้อมูลป้อนกลับจากสภาพแวดล้อมภายนอก ซึ่งแสดงถึงการเริ่มมีลักษณะของความเป็นระบบเปิด ดังภาพที่ 5

ข้อมูลป้อนกลับจากสภาพแวดล้อม (Environment feedback)

ภาพที่ 5 รูปแบบระบบที่มีลักษณะบางประการของระบบเปิด (Ivancevich et al., 1989, p.16)

รูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์ ประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญ 3 ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผนกลยุทธ์ การดำเนินงาน และการควบคุม (สนานจิตร์ สุคนธ์ทรัพย์, ม.ป.ป., หน้า 47) ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 รูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์ (สนานจิตร์ สุคนธ์ทรัพย์, ม.ป.ป., หน้า 47)

คุณลักษณะของรูปแบบที่ดี

คีฟส์ (Keeves, 1988, p. 560) กล่าวว่า รูปแบบที่ใช้ประโยชน์ได้ ควรจะมีข้อกำหนด (Requirement) 4 ประการ คือ

1. รูปแบบ ควรประกอบด้วย ความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้าง (Structural relationship) มากกว่าความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกันแบบรวม ๆ (Associative relationship)
2. รูปแบบ ควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้น ซึ่งสามารถถูกตรวจสอบได้โดยการสังเกต ซึ่งเป็นไปได้ที่จะทดสอบรูปแบบบนพื้นฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์ได้
3. รูปแบบ ควรจะต้องระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษา ดังนั้น นอกจากรูปแบบจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้ ควรใช้อธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย
4. รูปแบบ ควรเป็นเครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่ และสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่ ซึ่งเป็นการขยายในเรื่องที่กำลังศึกษา

การตรวจสอบรูปแบบ

จุดมุ่งหมายที่สำคัญของการสร้างรูปแบบก็เพื่อทดสอบ หรือตรวจสอบรูปแบบนั้น ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ การตรวจสอบรูปแบบมีหลายวิธีซึ่งอาจใช้การวิเคราะห์จากหลักฐานเชิงคุณลักษณะ (Qualitative) และเชิงปริมาณ (Quantitative) โดยที่การตรวจสอบรูปแบบจากหลักฐานเชิงคุณลักษณะอาจให้ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ตรวจสอบ ส่วนการตรวจสอบโมเดลจากหลักฐานเชิงปริมาณใช้เทคนิคทางสถิติ ซึ่งการตรวจสอบรูปแบบควรตรวจสอบคุณลักษณะ 2 อย่าง (อุทุมพร จามรมาน, 2541, หน้า 23) คือ

1. การตรวจสอบความมากน้อยของความสัมพันธ์/ ความเกี่ยวข้อง/ เหตุผลระหว่างตัวแปร
2. การประมาณค่าพารามิเตอร์ของความสัมพันธ์ดังกล่าว ซึ่งการประมาณค่านี้สามารถประมาณข้ามกาลเวลา กลุ่มตัวอย่าง หรือสถานที่ได้ (Across time, samples, sites) หรืออ้างอิงจากกลุ่มตัวอย่างไปหาประชากรก็ได้ โดยผลการตรวจสอบนำไปสู่คำตอบ 2 ข้อ คือ

2.1 การสร้างรูปแบบใหม่ หรือ

2.2 การปรับปรุงหรือพัฒนารูปแบบเดิม

อีสเนอร์ (Eisner, 1976, pp. 192-193) ได้เสนอแนวคิดการตรวจสอบโดยการใช้ผู้ทรงคุณวุฒิในบางเรื่องที่ต้องการความละเอียดอ่อนมากกว่าการวิจัยในเชิงปริมาณ โดยเชื่อว่าการรับรู้ที่เท่ากันนั้นเป็นคุณสมบัติพื้นฐานของผู้รู้ และได้เสนอแนวคิดการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิไว้ ดังนี้

1. การประเมินโดยแนวทางนี้ มิได้เน้นผลสัมฤทธิ์ของเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ตามรูปแบบการประเมินแบบอิงเป้าหมาย (Goal-based model) การตอบสนองปัญหาและความต้องการของผู้เกี่ยวข้องตามรูปแบบการประเมินแบบสนองตอบ (Responsive model) หรือกระบวนการตัดสินใจ (Decision making model) แต่อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่การประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิจะเป็นการวิเคราะห์วิจารณ์อย่างลึกซึ้งเฉพาะในประเด็นที่นำมาพิจารณา ซึ่งไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเสมอไป แต่อาจจะผสมผสานปัจจัยในการพิจารณาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ตามวิจรรณญาณของผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับคุณภาพ ประสิทธิภาพ หรือความเหมาะสมของสิ่งที่ทำการประเมิน

2. เป็นรูปแบบการประเมินที่เน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง (Specialization) ในเรื่องที่จะประเมิน โดยที่พัฒนามาจากรูปแบบการวิจารณ์งานศิลป์ (Art criticism) ที่มีความละเอียดอ่อนลึกซึ้ง และต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญระดับสูงมาเป็นผู้วินิจฉัย เนื่องจากการวัดคุณค่าไม่อาจประเมินด้วยเครื่องวัดใด ๆ ได้ และต้องใช้ความรู้ความสามารถของผู้ประเมินอย่างแท้จริง ต่อมาได้มีการนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาระดับสูงในวงการอุดมศึกษามากขึ้น ในสาขาเฉพาะที่ต้องอาศัยผู้รู้ ผู้เล่นในเรื่องนั้นจริง ๆ มาเป็นผู้ประเมินผล ทั้งนี้เพราะองค์ความรู้เฉพาะสาขานั้น ผู้ที่ศึกษาเรื่องนั้นจริง ๆ จึงจะทราบและเข้าใจอย่างลึกซึ้ง

3. เป็นรูปแบบที่ใช้ตัวบุคคล คือ ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นเครื่องมือในการประเมิน โดยให้ความเชื่อถือกับผู้ทรงคุณวุฒิที่เที่ยงธรรมและมีคุณพินิจที่ดี ทั้งนี้มาตรฐานและเกณฑ์พิจารณาต่าง ๆ นั้น จะเกิดขึ้นจากประสบการณ์และความชำนาญของผู้ทรงคุณวุฒินั่นเอง

4. เป็นรูปแบบที่ยอมให้ความยืดหยุ่นในกระบวนการทำงานของผู้ทรงคุณวุฒิตามอัชฌาศัย และความถนัดของแต่ละคน นับตั้งแต่การกำหนดประเด็นสำคัญที่พิจารณา การบ่งชี้ข้อมูลที่ต้องการ การเก็บรวบรวม การประมวลผล การวินิจฉัยข้อมูล ตลอดจนวิธีการนำเสนอ ทั้งนี้การเลือกผู้ทรงคุณวุฒิจะเน้นที่สถานภาพทางวิชาชีพ ประสบการณ์ และการเป็นที่เชื่อถือ (High credit) ของวิชาชีพนั้นเป็นสำคัญ

โดยที่การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อรูปแบบทั้งผู้ที่เป็นนักวิชาการ ผู้ที่กำกับดูแลนโยบายการศึกษาของประเทศ และผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อให้ได้รูปแบบที่มีความสมบูรณ์ เหมาะสม สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

ศุภรามาณีรัตน์ (2547) ได้วิจัยเรื่อง โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ พื้นที่สร้างความเป็นพลเมืองไทย ในกลุ่มคนชายขอบ กรณีศึกษาโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์พนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี สนใจพิจารณาความหมายของโรงเรียนในฐานะเป็นเครื่องมือของรัฐในการสร้างพลเมืองในอุดมคติ โดยโรงเรียนในแต่ละประเภทที่โรงเรียนได้จัดตั้งขึ้น เป็นภาพแทนถึงลักษณะของพลเมืองในอุดมคติที่สอดคล้องกับบริบทการเมือง เศรษฐกิจและสังคม โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เป็นโรงเรียนประเภทหนึ่งที่รัฐสร้างขึ้น สำหรับคนที่รัฐนิยามว่ามีปัญหาและไม่ปกติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการกำหนดขอบเขตของความเป็นคนชายขอบของรัฐในแต่ละบริบท ซึ่งพัฒนาคลี่คลายมาตามลำดับ ได้แก่ บริบทการพัฒนา กระแสอุดมการณ์พัฒนาความมั่นคงของชาติ และแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน ใช้วิธีเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ทั้งแบบทางการและไม่เป็นทางการ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า เด็กที่ได้รับการคัดเลือกเข้ามาเรียนในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์แสดงถึงการกำหนดลักษณะของคนชายขอบ ของผู้ที่ส่งนักเรียนเข้ามา ได้แก่ ตัวแทนรัฐ องค์กรเอกชน หน่วยงานความมั่นคง และสมาชิกของรัฐ นักเรียนที่เข้ามาอยู่ใน โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์จะ ถูกกำกับด้วยระเบียบวินัย อาทิ การกำหนดวินัยสัมพันธ์กับพื้นที่ การควบคุมกิจกรรมประจำวัน ตามตารางเวลา และการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน เป็นต้น จากการจัดระเบียบ ของโรงเรียนดังกล่าวก่อให้เกิดปฏิกิริยาตอบกลับของนักเรียน โดยการสร้างกลุ่มแบบใหม่ เพราะการปฏิบัติการในฐานะเป็นกลุ่มเป็นยุทธวิธีการดำรงอยู่ภายใต้กฎระเบียบของโรงเรียน และการอยู่ร่วมกับนักเรียน โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ด้วยกัน อาทิ การรวมกลุ่มของสมาชิกที่มาจากชุมชนเดียวกัน การแสวงหาสมาชิกร่วมเพื่อปฏิบัติการนอกกรอบระเบียบวินัยแทน เช่น สมาชิกกลุ่มรุ่นพี่ให้สมาชิกรุ่นน้องเข้าไปในเขตพื้นที่ของเพศตรงข้ามแทน เป็นต้น

กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ร่วมแบบใหม่ของโรงเรียน พบว่า มีเนื้อหาหลักหันต่อวิถีชีวิตวัฒนธรรมในชุมชนของนักเรียน ซึ่งนำไปสู่การปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับชุมชนเดิมเปลี่ยนแปลงไป กรณีนักเรียนกะเหรี่ยงที่เรียนรู้การผลิตการเกษตรจากหลักสูตรการเรียนการสอนที่มีเนื้อหาไม่สอดคล้องกับระบบการผลิตแบบไร่หมุนเวียนในชุมชน ประกอบกับนักเรียนในฐานะสมาชิกชุมชนไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมการผลิตและพิธีกรรมของชุมชน เนื่องจาก การซ้อนทับของการลำดับเวลาจัดระเบียบในแต่ละวันตามปฏิทินเวลาของโรงเรียนนั้นแตกต่างไปจากปฏิทินเวลาประกอบกิจกรรมการผลิตแบบไร่หมุนเวียนและพิธีกรรมในชุมชน ทำให้นักเรียน

ในฐานะสมาชิกของชุมชนขาดการเรียนรู้ขององค์ความรู้ในชุมชนและการมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนน้อยลง

ศักดิ์ชัย นิรัญทวี (2548) ศึกษาเรื่องการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองดี ได้ข้อสรุปดัชนีคุณลักษณะของผู้บริหาร โรงเรียนที่เหมาะสมกับการส่งเสริมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดี ได้แก่ การมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ อย่างถูกต้อง มีความสามารถในการเป็นผู้นำ การประสานงาน การสนับสนุนส่งเสริมในการทำงาน การติดตามและประเมินผลรวมทั้งมีความประพฤติตนตามหลักคุณธรรมจริยธรรมของวิชาชีพและสังคม ด้วยคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครูผู้สอนความเป็นพลเมืองดี คือ 1) คุณลักษณะส่วนตัว ได้แก่ มีความประพฤติดี เป็นแบบอย่างแก่ผู้เรียน 2) คุณลักษณะส่วนงาน คือ มีความรู้ความเข้าใจ กระบวนการและวิธีสอน การใช้แผนกิจกรรม การบริหารจัดการ รวมทั้งการเชื่อมโยง และจับประเด็นในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม 3) คุณลักษณะส่วนสังคม คือ ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย มีความรับผิดชอบ รู้หน้าที่ และตรงต่อเวลา ความเป็นมิตรภาพเสมอภาคกับเพื่อนร่วมงาน และมีความเป็นเหตุเป็นผลกัน คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนไทย โดยสรุปมี 3 มิติ คือ 1) ด้านความรู้ความเข้าใจ ในหลักและระเบียบการปกครองประเทศและท้องถิ่น สิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น การเมืองการปกครองการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเทคโนโลยีสมัยใหม่ 2) ด้านความคิดเห็น หรือเจตคติ มีเจตคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง การอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมไทย วิถีชีวิต ค่านิยมอย่างไทย ผดุงความเป็นชาติร่วมกับผู้อื่น และ 3) ด้านการปฏิบัติตน ปฏิบัติตนให้ถูกต้องสอดคล้องกับกฎหมาย กฎศีลธรรม กฎกติกาของชุมชนท้องถิ่นประเทศชาติ หลักสิทธิ หน้าที่ของพลเมือง ปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นจร ร้องความถูกต้อง ความเป็นระเบียบและความดีงามของสังคม

ปลินทร เพ็ชรฤทธิ์ (2550) ทำการศึกษาเรื่อง สภาพและปัญหาการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของครูสังคมศึกษา เก็บข้อมูลกับครูสังคมศึกษา 291 คน จาก โรงเรียนมัธยมศึกษาที่จังหวัดสงขลา โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีประสบการณ์สอนมากกว่า 30 ปี และกลุ่มที่มีประสบการณ์สอนน้อยกว่าหรือเท่ากับ 30 ปี ผลการวิจัย พบว่า ด้านสภาพการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี 1) การจัดเนื้อหาในหลักสูตร ครูสังคมศึกษาทั้ง 2 กลุ่ม เน้นการใช้เฉพาะเนื้อหาในสาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ในการสอนและการจัดหน่วยบูรณาการเนื้อหาความเป็นพลเมืองดีกับสาระศาสนา ศิลธรรม จริยธรรม 2) การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนในการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน 3) การจัดการกิจกรรมเสริมหลักสูตร การจัดการกิจกรรม

ร่วมกับชุมชน ครูสังคมนาทั้ง 2 กลุ่ม มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณลักษณะ
ความเป็นพลเมืองดีในด้านทักษะพื้นฐานน้อยกว่าด้านอื่น ๆ 4) การใช้สื่อและแหล่งการเรียนรู้ ครู
สังคมนาทั้ง 2 กลุ่ม เน้นการใช้ข่าวและบทความ 5) ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาในบทเรียน และแหล่ง
การเรียนรู้ในชุมชนมาเป็นสื่อและแหล่งการเรียนรู้ และ 6) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ครู
สังคมนาทั้ง 2 กลุ่ม เน้นการวัดและการประเมินผลควบคู่ไปกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
ใช้วิธีการประเมินจากผลการทดสอบ และการสังเกตพฤติกรรมการทำงาน ใช้แบบทดสอบและ
แบบฝึกหัดเป็นเครื่องมือ และใช้ครูผู้สอนเป็นผู้ประเมินเพียงผู้เดียว

สำหรับปัญหาการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี พบว่า
1) ด้านนักเรียน ตามการรับรู้ของครูสังคมนา ที่มีประสบการณ์การสอนน้อยกว่าหรือเท่ากับ
30 ปี เห็นว่าทักษะการเรียนเป็นปัญหาค่อนข้างมาก ส่วนครูสังคมนาที่มีประสบการณ์การสอน
มากกว่า 30 ปี เห็นว่าเป็นปัญหาค่อนข้างน้อย และครูสังคมนาทั้ง 2 กลุ่ม เห็นว่าปัญหาการร่วม
กิจกรรมการเรียนการสอนของนักเรียนเป็นปัญหาค่อนข้างน้อย และ 2) ด้านครู ตามการรับรู้ของ
ครูสังคมนาทั้ง 2 กลุ่ม เห็นว่าปัญหาความรู้ในการจัดเนื้อหา ปัญหาการจัดการกิจกรรมการเรียน
การสอน ปัญหาการใช้สื่อและแหล่งการเรียนรู้ ปัญหาการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เป็นปัญหา
ค่อนข้างน้อย

พจนรา มัทธูรศ (2552) ศึกษาเรื่อง ผลการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักการ
เรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐานที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการตระหนักต่อการเป็นพลเมืองดี
ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยเก็บข้อมูลจากนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียน
ชลประทานสงเคราะห์จังหวัดนนทบุรี จำนวน 60 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) นักเรียนกลุ่มที่ได้รับการ
จัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยชุดการสอนและวิธีการสอนตามหลักการใช้สมองเป็นฐาน มีค่าเฉลี่ย
ของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
2) นักเรียนกลุ่มที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยชุดการสอนและวิธีการสอนตามหลักการใช้
สมองเป็นฐาน มีค่าเฉลี่ยการตระหนักต่อการเป็นพลเมืองดีหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) นักเรียนกลุ่มที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยชุดการสอน
และวิธีการสอนตามหลักการใช้สมองเป็นฐาน และกลุ่มที่ใช้ชุดการสอน มีค่าเฉลี่ยของผลสัมฤทธิ์
ทางการเรียนหลังเรียน ไม่แตกต่างกัน และ 4) นักเรียนกลุ่มที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
ด้วยชุดการสอนและวิธีการสอนตามหลักการใช้สมองเป็นฐานและกลุ่มที่ใช้ชุดการสอน มีค่าเฉลี่ย
การตระหนักต่อการเป็นพลเมืองดีหลังเรียน ไม่แตกต่างกัน

กัลยา คลังประเสริฐ (2553) ศึกษาเรื่อง ผลการเรียนรู้ด้วยบทเรียนบนเว็บกับการเรียน
แบบปกติ เรื่องหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทาง

การเรียนรู้ การคิดวิพากษ์ และความคงทนการเรียนรู้ของนักเรียน โดยเก็บข้อมูลจากนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนท่าขอนยางพิทยาคม อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน
80 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) บทเรียนบนเว็บเรื่องเรื่องที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต
ในสังคม มีประสิทธิภาพเท่ากับ 81.54/ 82.13 2) บทเรียนบนเว็บเรื่องเรื่องที่พลเมือง วัฒนธรรม
และการดำเนินชีวิตในสังคม มีค่าดัชนีของประสิทธิผลเท่ากับ .5596 3) บทเรียนบนเว็บเรื่อง
เรื่องที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการคิด
วิพากษ์โดยรวมและเป็นรายด้านเพิ่มขึ้นจากก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
4) นักเรียนที่เรียนด้วยบทเรียนบนเว็บ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการคิดวิพากษ์โดยรวม
และเป็นด้านการอนุมานมากกว่านักเรียนที่เรียนแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
และ 5) นักเรียนที่เรียนด้วยบทเรียนบนเว็บ มีความคงทนในการเรียนหลังจากเรียนไปแล้ว
2 สัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ 94.45 ของคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนและมากกว่านักเรียนที่เรียนแบบปกติ
อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

นาฬิสาห์ เจงละ (2554) วิจัยเรื่อง ผลของการเรียนรู้แบบร่วมมือที่มีต่อผลสัมฤทธิ์
ทางการเรียนเรื่องที่พลเมืองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยเก็บข้อมูลจากนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 60 คน โรงเรียนเทศบาล 5 อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ผลการวิจัย
พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องที่พลเมืองของนักเรียนที่เรียนรู้แบบร่วมมือสูงกว่านักเรียน
ที่เรียนแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และพบว่า เจตคติของนักเรียนที่เรียนรู้
แบบร่วมมือสูงกว่านักเรียนที่เรียนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

มณิรัตน์ ภัทรจินดา (2554) ศึกษาเรื่อง ผลการใช้รูปแบบโครงการพัฒนาชุมชนในวิชา
พันธะทางสังคมของพลเมืองในนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์ ชั้นปีที่ 2 มหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยเก็บ
ข้อมูลกับนักศึกษา จำนวน 28 คน ผลการศึกษา พบว่า นักศึกษามีการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน
มีการทำงานเป็นทีม มีการแสดงออกของการเรียนรู้และความรับผิดชอบที่ดีตั้งแต่ระยะวางแผน
ระยะเตรียมงาน และระยะดำเนินการ ได้เป็นที่น่าพอใจ นักศึกษาส่วนใหญ่มีการเรียนรู้และลำดับ
การเสนอผลการเรียนรู้ได้ชัดเจน แสดงให้เห็นว่านักศึกษาเกิดความเข้าใจและแสดงออกได้ถึงสิ่งที่
ตนเองค้นพบจากการเรียนรู้ ในด้านความพึงพอใจ พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่มีความพึงพอใจมาก
ต่อผลที่ได้รับจากการเรียนรู้ในสภาพจริงของสังคม ทำให้นักศึกษาลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังตั้งใจ
และเกิดควารับผิดชอบที่จะแก้ปัญหาให้กับชุมชนที่ศึกษาอยู่ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่าง
กว้างขวาง เรียนรู้การทำงานเป็นทีม เกิดการเรียนรู้ทำงานเพื่อสังคม กล้าทำในสิ่งที่สังคมต้องการ
และนักศึกษาได้แสดงออกถึงความรับผิดชอบที่เกิดขึ้นตามกระบวนการของการเรียนการสอน
ที่ได้จัดไว้ได้เป็นอย่างดี

รัฐวิทย์ วิภัตติภูมิประเทศ (2556) ได้ศึกษา ผลของการใช้กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในวิชาการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองที่มีต่อความตระหนักในความเป็นพลเมือง เพื่อเปรียบเทียบความตระหนักในความเป็นพลเมืองของนักศึกษา ในวิชาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองก่อนและหลังเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานทั้งในและนอกมหาวิทยาลัย โดยออกแบบงานวิจัยในลักษณะการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน จากกลุ่มตัวอย่างนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนวิชาการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง พบว่า นักศึกษาที่ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน มีระดับความตระหนักในความเป็นพลเมืองในภาพรวมและรายด้าน ได้แก่ การพึ่งพาตนเอง และรับผิดชอบต่อตนเอง ด้านการเคารพสิทธิผู้อื่น ด้านการเคารพความแตกต่าง ด้านการเคารพหลักความเสมอภาค ด้านการเคารพกติกา กฎหมาย และด้านความรับผิดชอบต่อสังคมหลังการเรียนรู้นี้สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ โดยมีข้อเสนอแนะว่า ผู้สอนควรมีบทบาทเป็นวิทยากรกระบวนการ (Facilitation) ในการจัดกิจกรรมของวิชาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ทั้งนี้เพื่อให้ให้นักศึกษาได้เรียนรู้และตระหนักในความเป็นพลเมืองด้วยตนเอง

งานวิจัยต่างประเทศ

เคอร์ (Kerr, 2002) รายงานผลการศึกษาเปรียบเทียบการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองศึกษาของ 16 ประเทศ ซึ่งเป็นการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากองค์การคุณวุฒิและหลักสูตรของอังกฤษเนื่องจากเรื่องหน้าที่พลเมืองได้รับความสนใจจากหน่วยงานทางการเมืองและหน่วยงานการศึกษาในอังกฤษเป็นอย่างยิ่ง โดยมีกรอบการวิจัยครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ ดังนี้ คือ วัตถุประสงค์ การจัดและ โครงสร้างของหลักสูตร วิธีการเรียนการสอน การฝึกหัดครูและการพัฒนาครูเฉพาะด้าน การใช้ตำราเรียนและแหล่งทรัพยากรอื่น ๆ การจัดการวัดประเมินผล และการพัฒนาในปัจจุบันและอนาคต สำหรับคำว่าหน้าที่พลเมืองในการวิจัยนี้ หมายถึงเรื่องของการเตรียมเยาวชนเพื่อบทบาทและภาระรับผิดชอบในฐานะพลเมือง ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ คือ

การกำหนดค่านิยมเกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองไว้เพียงเล็กน้อยในกฎหมายการศึกษา พบในประเทศที่เน้นหลักการกระจายอำนาจ ค่านิยมเหล่านี้จะแสดงไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นกรอบในการนำไปใช้ทางการศึกษา ประเทศเหล่านี้ ได้แก่ แคนาดา อังกฤษ ฮังการี เนเธอร์แลนด์ และสหรัฐอเมริกา ประเทศที่กำหนดค่านิยมระดับชาติอย่างกว้าง ๆ ให้เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบเป็นผู้กำหนดรายละเอียดเอง ได้แก่ ประเทศออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ อิตาลี และสเปน ประเทศที่แสดงรายละเอียดของค่านิยมและวัตถุประสงค์อย่างชัดเจนส่วนใหญ่ คือ ประเทศที่รวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง ได้แก่ ญี่ปุ่น เกาหลี สิงคโปร์ และสวีเดน

เป้าหมายของหน้าที่พลเมืองศึกษามี 3 ระดับ คือ การศึกษาเกี่ยวกับหน้าที่พลเมือง การศึกษาผ่านทางหน้าที่พลเมือง และการศึกษาเพื่อหน้าที่พลเมือง ระดับแรก มีจุดเน้นอยู่ที่ให้ผู้เรียนมีความรู้และความเข้าใจเพียงพอกับประวัติศาสตร์ของประเทศ โครงสร้างและกระบวนการ

การทำงานของรัฐบาลและวิธีการเมือง ระดับที่สองมุ่งให้ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้โดย การปฏิบัติอย่างแท้จริง มีประสบการณ์

การจัดหน้าที่พลเมืองศึกษามี 3 ลักษณะ คือ แยกเป็นวิชาเฉพาะ บูรณาการ และเสริมอยู่ ในทุกวิชาในหลักสูตรประถมศึกษาของหลายประเทศจะเป็นแบบบูรณาการ ตัวอย่างเช่น ฝรั่งเศส โยงเข้ากับวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ ภายใต้หัวข้อค้นพบโลก ส่วน อังกฤษแบ่งเป็น 8 วิชาในหลักสูตร สาระเกี่ยวกับจริยศึกษาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของหน้าที่ พลเมืองในหลายประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตัวอย่างที่เห็น ได้ชัด คือ เกาหลีบูรณาการสังคมศึกษาและจริยศึกษาเข้าด้วยกันในเรื่องชีวิตที่มีวินัย ระดับประถมต้นมีการจัด เวลาเรียนให้จริยศึกษามาก เช่น สิงคโปร์และญี่ปุ่น ส่วนในระดับมัธยมศึกษาชั้น หน้าที่พลเมือง ยังเป็นแบบบูรณาการในหลายประเทศ แต่บางแห่งก็มีลักษณะที่แยกออกไปโดยเฉพาะการสอน ร่วมกับวิชาอื่นที่เห็น ได้ชัด คือ สอนร่วมกับวิชาสังคมศึกษาหรือสังคมวิทยาโดยโยงกับวิชา ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เช่นในประเทศอังกฤษและญี่ปุ่น ส่วนประเทศเนเธอร์แลนด์ให้หน้าที่ พลเมืองเป็นส่วนหนึ่งของวิชาประวัติศาสตร์ แต่ในระดับประถมศึกษาตอนต้นเป็นส่วนหนึ่ง ของวิชาสังคมศึกษา เป็นต้น

การเรียนการสอนหน้าที่พลเมืองศึกษามีการใช้หลายวิธี แต่ประเทศส่วนมากยังใช้ วิธีการบรรยายให้เด็กนั่งฟังอย่างเงียบ ๆ แต่ก็มีหลายประเทศใช้วิธีการให้นักเรียนมีส่วนร่วม มีการอภิปรายหน้าห้องเรียนและการอภิปรายเกี่ยวกับ โครงการที่เด็ก ได้ทำมาแล้ว การศึกษานอก สถานที และกิจกรรมนอกหลักสูตร เป็นต้น ในห้องเรียนของออสเตรเลียจะมีการอภิปราย แบบมีโครงสร้างและเป็นวิธีที่นิยมใช้กันมากที่สุด ในขณะที่สหรัฐอเมริกามีการเรียนรู้โดยผ่าน กิจกรรมนอกหลักสูตร กิจกรรมบริการ การแข่งขันระดับชาติ และการเลือกตั้งจำลอง ในอังกฤษ มีการเรียนรู้ผ่านทางองค์การการเมืองทั้งหลายและให้โรงเรียนมีสภาโรงเรียนและสถานักเรียน เป็นต้น บางประเทศพัฒนาโปรแกรมพิเศษขึ้นในหลักสูตรเพื่อเสริมวิธีแบบผสม ซึ่งรวมวิชาการ ปกครอง สังคมศึกษาและการเมืองเข้าด้วยกัน เช่น ในสาธารณรัฐไอซ์แลนด์ อังกฤษ เยอรมัน และออสเตรเลีย เป็นต้น

ในรายงานนี้ยังกล่าวไว้ว่า มีช่องว่างระหว่างนโยบายและการปฏิบัติเกิดขึ้นในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับชาติจนกระทั่งถึงระดับปฏิบัติในแต่ละ โรงเรียน และให้ข้อเสนอแนะว่า ยิ่งประเทศใด มีอุดมการณ์ทางหน้าที่พลเมืองสูงเท่าใด ก็เป็นไปได้น้อยที่จะทำการสอนได้อย่างสมบูรณ์

พีเตอร์สัน และ โคแกน (Pederson & Cogan, 2002) ศึกษาการสอนและการประเมินผล สาระการเรียนรู้หน้าที่พลเมืองศึกษาในโรงเรียน 18 แห่ง ในออสเตรเลีย ฮองกง ญี่ปุ่น ไต้หวัน ไทย และสหรัฐอเมริกา ระหว่าง ค.ศ.1997-2000 พบว่า

1. นโยบายรัฐบาลของทั้ง 6 ประเทศ แสดงให้เห็นคุณค่าของหน้าที่พลเมืองศึกษา โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษา มีการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับค่านิยมของชาติ สารที่เรียนจะเป็นเรื่องความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับรัฐบาล และการเตรียมเด็กด้านหน้าที่ความรับผิดชอบต่อการเป็นพลเมืองในอนาคต ซึ่งมีระดับแตกต่างกัน คือ การเป็นพลเมืองระดับท้องถิ่น ระดับรัฐ ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

2. นโยบายที่ประกาศและการนำหลักสูตรไปปฏิบัติของประเทศทั้ง 6 มีความแตกต่างกันในเรื่องหน้าที่พลเมืองและค่านิยมศึกษา เช่น กระทรวงศึกษาธิการของญี่ปุ่น ไต้หวัน และไทย กำหนดเวลาที่ใช้ต่อสัปดาห์สำหรับการเรียนหน้าที่พลเมือง แต่ในสหรัฐอเมริกาไม่มีนโยบายระดับประเทศเช่นนั้น ส่วนฮ่องกงดำเนินการเกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองศึกษาส่วนใหญ่ในลักษณะของกิจกรรมเสริมหลักสูตร

3. ระดับของการสนับสนุนเอกสารการเรียนการสอนจากรัฐบาลมีความแตกต่างกัน โดยญี่ปุ่น ไต้หวัน และไทย ครูจะได้รับเอกสารที่รัฐบาลเป็นผู้จัดทำหรือให้ความเห็นชอบในการเรียนการสอน ส่วนสหรัฐอเมริกา รัฐจะเสนอหนังสือเรียนหลาย ๆ เล่มให้โรงเรียนเลือกเอง ในฮ่องกงจะมีตำราเรียนหน้าที่พลเมืองให้ครูและนักเรียนอย่างเป็นทางการ

4. ปริมาณการสนับสนุนจากรัฐบาลในการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองและค่านิยมศึกษาจะแตกต่างกันไป โดยไต้หวัน ไทย และฮ่องกง ส่งเสริมการพัฒนาในด้านนี้อย่างมาก มีการระบุในเอกสารนโยบาย ปรัชญาในหลักสูตรและกิจกรรมเสริมหลักสูตร มีวิชาเกี่ยวกับค่านิยมศึกษา จริยศึกษาหรือบุคลิกภาพศึกษา สำหรับสหรัฐอเมริกา สถานการณ์มีความหลากหลายขึ้นอยู่กับรัฐ เขตและโรงเรียนเน้นการเรียนการสอนบุคลิกภาพศึกษามากกว่า แต่ไม่บังคับ และไม่ปรากฏนโยบายเฉพาะในเรื่องนี้

5. ในประเทศที่สภาพทางวัฒนธรรมค่อนข้างเป็นหนึ่งเดียว เช่น ญี่ปุ่นและไต้หวัน จะแตกต่างจากออสเตรเลีย และสหรัฐอเมริกา ประเทศที่มีความเป็นหนึ่งเดียวทางวัฒนธรรม จะมีโครงสร้างชัดเจนในการศึกษาของชาติเกี่ยวกับการสอนและการส่งเสริมความรู้และค่านิยมเกี่ยวกับหน้าที่พลเมือง

6. ช่องว่างระหว่างสิ่งที่นโยบายการศึกษาเสนอแนะกับสิ่งที่โรงเรียนปฏิบัติจริงในห้องเรียน มีให้เห็นในทุกประเทศ แม้ว่าในทางทฤษฎี ความรู้และค่านิยมเกี่ยวกับหน้าที่พลเมือง คือสาระสำคัญของระบบการศึกษาในสังคมของทั้ง 6 ประเทศ แต่การสนับสนุนเพื่อให้ นโยบายของชาติเป็นจริงมีน้อยมาก แม้ว่าทั้ง 6 ประเทศจะมีนโยบายสนับสนุนการเรียนรู้นี้ที่พลเมืองศึกษา แต่การสนับสนุนมีความแตกต่างกันทั้งในด้านเวลาที่กำหนดในการเรียน กิจกรรมเสริมหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน ทั้งนี้ปัจจัยที่สร้างความแตกต่าง คือ ระดับความเป็นหนึ่งเดียวของวัฒนธรรมในประเทศ

ในด้านการเรียนการสอนหน้าที่พลเมืองของทั้ง 18 โรงเรียน พบว่า ส่วนมากเป็นการบรรยายซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ดี นโยบายการศึกษาของแต่ละประเทศเสนอแนะ มีการใช้ชุดการสอนที่กระทรวงศึกษาธิการพัฒนาขึ้น ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ การอภิปราย สถานการณ์จำลอง ทัศนศึกษา ซีดีรอม และอินเทอร์เน็ต เป็นต้น นอกจากนี้ ยังพบว่า ครูทั้ง 6 ประเทศพึงเนื้อหาวิชาหน้าที่พลเมืองจากตำราเรียน โดยสรุปแล้ว นโยบายของทุกประเทศเสนอแนะรูปแบบการเรียนการสอนหลายวิธี แต่การสอนแบบบรรยายก็ยังเป็นรูปแบบที่ใช้กันมาก

วิธีการประเมินผลที่นิยมใช้ใน 6 ประเทศมี 3 วิธี คือ 1) วิธีกระดาษและคินสอ โดยใช้ข้อสอบแบบอัตนัยหรือปรนัย บางประเทศก็ใช้ผสมกัน 2) วิธีการประเมินผลแบบเน้นความเข้าใจอย่างแท้จริงในความรู้หน้าที่พลเมือง โดยพิจารณาจากระบวนการทางทักษะและทัศนคติที่ปฏิบัติจริง วิธีนี้มีการใช้กันค่อนข้างน้อย และ 3) วิธีสอบรวบยอด มีการใช้เฉพาะในออสเตรเลีย โดยจะมีข้อสอบประเภทนี้ในวิชาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และหน้าที่พลเมือง ซึ่งเป็นวิชาบังคับเรียนที่ต้องสอบผ่านในชั้นปีที่ 10 โดยภาพรวม หน้าที่พลเมืองศึกษาของทั้ง 6 ประเทศ ไม่ใช่วิชาที่มีความสำคัญลำดับสูง เนื่องจากความสำคัญมักขึ้นอยู่กับว่าเป็นวิชาที่จะต้องสอบเข้ามหาวิทยาลัยหรือไม่ หากมีการประเมินผลก็เป็นลักษณะข้อสอบแบบวิธีกระดาษคินสอ ซึ่งเป็นการวัดความจำเท่านั้นเอง วิธีการประเมินโดยใช้แฟ้มสะสมงาน และรูปแบบอื่น ๆ มีน้อยมาก

จากผลการศึกษางานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศที่กล่าวมา สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองของนักเรียน เช่น ปัญหาด้านนโยบาย ผู้บริหาร ครู หลักสูตร เนื้อหาวิชา วิธีการจัดการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผล ฯลฯ และเทคนิควิธีการจัดการเรียนการสอนของครูที่นำมาใช้แล้วได้ผลดี ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน เช่น การเรียนรู้แบบร่วมมือ การใช้ชุดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้บทเรียนบนเว็บ การใช้โครงงานพัฒนาชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน ฯลฯ ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลการศึกษาวิจัยดังกล่าว มาใช้ในการกำหนดรายละเอียดของประเด็นหลักของรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย ทั้ง 4 ประเด็น คือ 1) ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง 2) ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง และ 4) ด้านการประเมินผลจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์และตรวจสอบรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล แนวคิด ทฤษฎีหลักการเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล และศึกษาหลักการแนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง โดยการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary analysis) เพื่อรวบรวมเป็นกรอบแนวคิดในการร่างรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียน

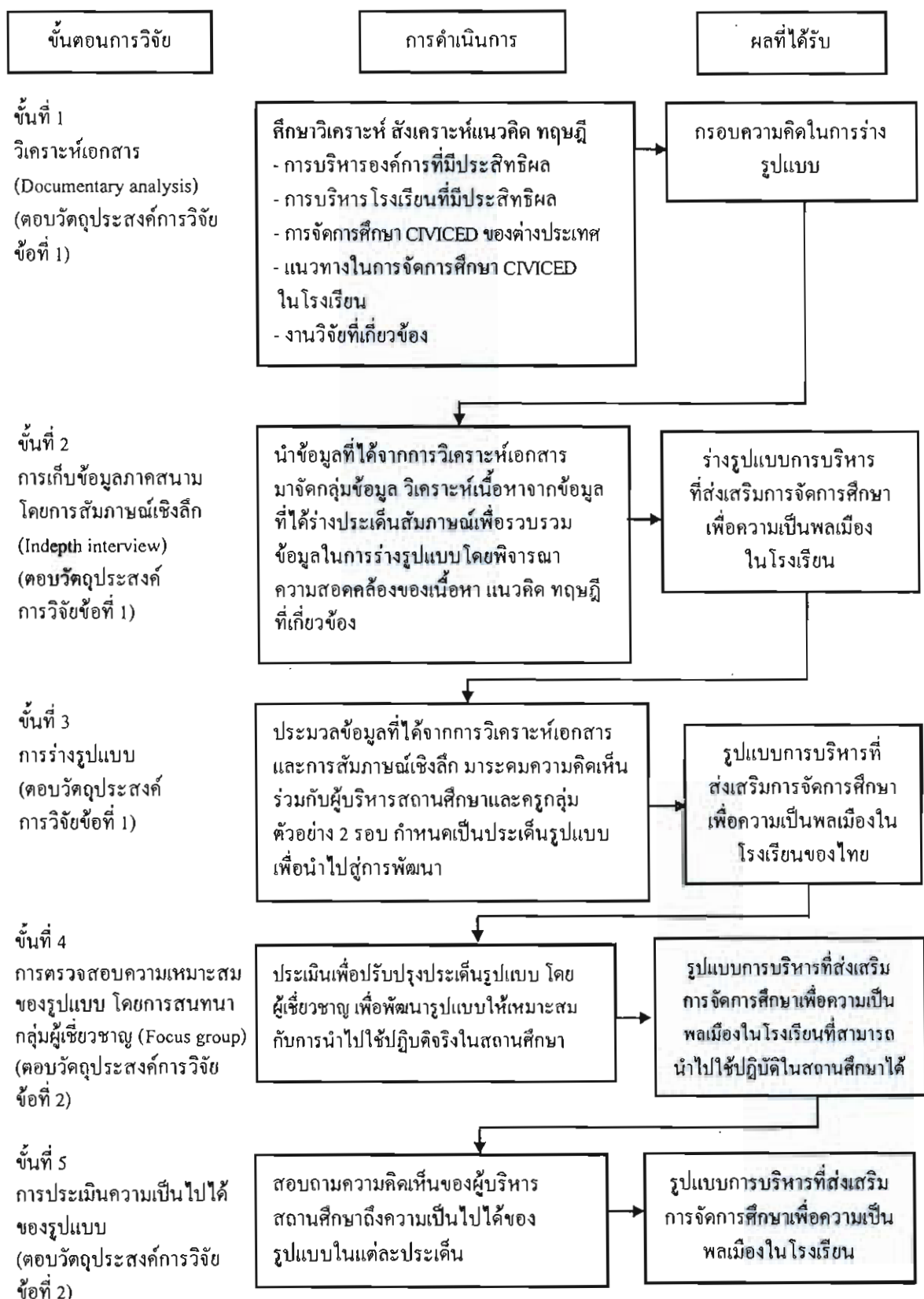
ขั้นที่ 2 ขั้นการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interview) จากผู้บริหารและครูในสถานศึกษากลุ่มตัวอย่างที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง โดยใช้เกณฑ์สถานศึกษาที่ประสบผลสำเร็จในการบริหารจัดการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง จำนวน 3 แห่ง

ขั้นที่ 3 ขั้นการร่างรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย โดยประมวลผลข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกมาระดมความคิดเห็น (Area base brainstorming) ร่วมกับผู้บริหารสถานศึกษาและครูกลุ่มตัวอย่าง 2 รอบ กำหนดเป็นประเด็นรูปแบบเพื่อนำไปสู่การพัฒนา

ขั้นที่ 4 ขั้นการตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย โดยการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Focus group) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อร่างรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย

ขั้นที่ 5 ขั้นการประเมินความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียน ไปใช้ปฏิบัติจริงในสถานศึกษา โดยการสอบถามความคิดเห็นของผู้บริหาร โรงเรียน

ขั้นตอนการดำเนินงานในการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย แสดงในภาพที่ 7

ภาพที่ 7 ขั้นตอนการพัฒนาารูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง
 ในโรงเรียนของไทย

ขั้นที่ 1 ขั้นการศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร (Documentary analysis)

ศึกษาและวิเคราะห์แนวคิด หลักการ ทฤษฎีจากเอกสาร ตำรา บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นการศึกษาและวิเคราะห์จากแนวคิดทฤษฎี ดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์หลักการแนวคิดทฤษฎี และข้อค้นพบเกี่ยวกับการบริหาร โรงเรียนที่มีประสิทธิผล (Effectiveness school) ตามแนวคิดของ เซอร์จิโอวานี (Sergio Giovanni), เพียซ (Pierce), แซมมอนส์ ฮิลแมน และมอร์ติเมอร์ (Sammonds Hillman & Mortimore), คริสพิลส์ และแอนน์ (Chrispeels & Ann), คอลเวล และสปิงก์ (Caldwell & Spinks) และลูเนนเบิร์ก และออร์สไตน์ (Lunenburg & Ornstein)
2. ศึกษาหลักการแนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของประเทศสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร เครือรัฐออสเตรเลีย แคนาดา สาธารณรัฐอินโดนีเซีย ญี่ปุ่น และสิงคโปร์
3. ศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของนักการศึกษา นักวิชาการ
4. วิเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ขั้นที่ 2 ขั้นการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interview)

ขั้นตอนนี้เป็นการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้บริหารสถานศึกษา คณะครูและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง โดยกำหนดเกณฑ์การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจากสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จอย่างเด่นชัดเป็นที่ประจักษ์สามารถเป็นต้นแบบในการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ 1) โรงเรียนสมาคมไทย-ญี่ปุ่น ศรีราชา จังหวัดชลบุรี 2) โรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา จังหวัดบุรีรัมย์ และ 3) โรงเรียนอนุบาลพนัสศึกษาลัย จังหวัดชลบุรี โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกโรงเรียน ดังนี้

1. เป็นโรงเรียนที่มีปรัชญา หลักการ แนวคิด วิสัยทัศน์ ที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง
2. เป็นโรงเรียนที่บุคลากรในโรงเรียนได้รับการพัฒนา ในการดำเนินงานการจัดการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองทุกปี
3. เป็นโรงเรียนที่มีการจัดกิจกรรม การจัดการเรียนรู้ ในเรื่องความเป็นพลเมืองที่มีผลงานเป็นที่ประจักษ์
4. เป็นโรงเรียนที่นักเรียนมีคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure in-depth interview) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นให้ครอบคลุมประเด็นการบริหาร โรงเรียนในการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน แบบสัมภาษณ์ที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นและผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นคำถามปลายเปิด (Open-ended questions) ที่เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลตอบได้อย่างเสรีตามความพอใจ โดยผู้ให้สัมภาษณ์สามารถแสดงความคิดเห็นหรือเหตุผลประกอบได้อย่างอิสระ ผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 3 คน ครูผู้สอน จำนวน 9 คน

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

การสร้างแบบสัมภาษณ์

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องจาก วารสาร คำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ในโรงเรียนประถมศึกษาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์
2. ศึกษารูปแบบวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์จากเอกสารคำราที่เกี่ยวข้องกับเทคนิคการวิจัยทางการศึกษาของ ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ (2538, หน้า 157-159)
3. ร่างแบบสัมภาษณ์นำไปเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความตรงเชิงพินิจ (Fact validity) และนำผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามปฏิบัติการ (Item objective congruence หรือ IOC) และคัดเลือกข้อที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป นำมาเป็นประเด็นในการจัดทำแบบสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ได้แก่

3.1 ดร.สุเทพ ชิตยวงษ์	ผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ
3.2 ดร.วสันต์ นาวเหนือ	ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาชลบุรี เขต 1
3.3 ดร.พลธาวิณ วัชรพรธำรงค์	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองบอนแดง สำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1
3.4 นางอภิรมย์ เป็นสุข	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านสัตหีบ สำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 3
3.5 นางดวงแข สุระประเสริฐ	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ สำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1

4. นำข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติมของผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับแบบสัมภาษณ์ และจัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์เพื่อนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเรื่องรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของไทย ดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

1. ติดต่อบัณฑิตศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา เพื่อดำเนินการขอออกหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย
2. ผู้วิจัยส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์ประสานงานผ่านสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนเพื่อขอเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย
3. ผู้วิจัยประสานงานกับผู้อำนวยความสะดวกสถานศึกษาด้วยตนเอง โดยอธิบายวัตถุประสงค์ของการศึกษา และขอความยินยอมในการเข้าร่วมงานวิจัยอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร
4. ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้อำนวยความสะดวกและครูผู้สอนพร้อมทั้งบันทึกวิถีทัศน์สัมภาษณ์ โดยขออนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลอีกครั้งด้วยวาจา ผู้วิจัยจดบันทึกข้อมูลภาคสนาม (Field note) เพื่อใช้ประกอบการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสารมาเรียบเรียงวิเคราะห์เพื่อกำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์เชิงลึกถึงรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของไทย
2. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 โรงเรียน มารวบรวมประเด็นจัดหมวดหมู่ความสอดคล้องของข้อมูล เพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการสร้างรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของไทย
3. นำข้อมูลที่จัดประเด็นแล้วมาจัดลำดับความสอดคล้องของข้อมูลเพื่อนำข้อมูลมาสร้างเป็นแบบระดมความคิดเห็น เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของไทยด้วยเทคนิคการระดมความคิดเห็น (Area brainstorming) ต่อไป

ขั้นที่ 3 ขั้นการร่างรูปแบบโดยการระดมความคิดเห็น (Area brainstorming)

ขั้นตอนนี้เป็นการร่างรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย โดยนำข้อมูลจากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ทฤษฎีแนวคิด จากขั้นตอนที่ 1 และการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทรงคุณวุฒิที่ดำรงตำแหน่งผู้บริหาร โรงเรียน ผู้ปฏิบัติงานในโรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จ เป็นที่ยอมรับในการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองในประเทศไทย จากขั้นตอนที่ 2 มาระดมความคิดเห็นเพื่อร่างรูปแบบ โดยเชิญผู้บริหารโรงเรียนจากกลุ่มโรงเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1 ซึ่งแบ่งเป็น

6 สหวิทยาเขต เข้าร่วมประชุมระดมความคิดเห็น เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557 ณ ห้องประชุม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1 โดยผู้ร่วมระดมความคิดเห็น ได้แก่

1. นายศิลาปชัย สัมพันธ์พร ผู้อำนวยการวิทยฐานะเชี่ยวชาญ โรงเรียนอนุบาลชลบุรี
ประธานสหวิทยาเขตเมืองชลบุรี 1
2. นายวิวัฒน์ไชย ศรีวิวัฒน์ ผู้อำนวยการวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ โรงเรียน
บ้านห้วยกะปิ ประธานสหวิทยาเขตเมืองชลบุรี 2
3. นายพิทักษ์ ประสิทธิ์เวชานนท์ ผู้อำนวยการวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ โรงเรียน
อนุบาลวัดอู่ตะเภา ประธานสหวิทยาเขตเมืองชลบุรี 3
4. นายสัมฤทธิ์ จจร ผู้อำนวยการวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ โรงเรียนวัดหนองยาง
ประธานสหวิทยาเขตบ้านบึง 1
5. นายสุเทพ แสงธรรม ผู้อำนวยการวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านป่าขุบ
ประธานสหวิทยาเขตบ้านบึง 2
6. นายสุวิศรี กสิรัตน์บำรุง ผู้อำนวยการวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ โรงเรียนอนุบาล
หนองใหญ่ ประธานสหวิทยาเขตหนองใหญ่

จากนั้นนำร่างรูปแบบที่ผ่านการระดมความคิดเห็นในรอบที่ 1 จากกลุ่มตัวอย่างไปเก็บ
ข้อมูลเพื่อหาความสอดคล้องในเชิงปฏิบัติจากผู้บริหารและครูในสถานศึกษา ที่เลือกเป็นกลุ่ม
ตัวอย่าง จากเกณฑ์สถานศึกษาที่นักเรียนได้รับรางวัลยกย่องเชิดชูเกียรติด้านคุณลักษณะนิสัย
หรือคุณธรรมจริยธรรม โดยเลือกอย่างเจาะจง สหวิทยาเขตละ 1 แห่ง รวม 6 แห่ง ๆ ละ 3 คน
รวม 18 คน สถานศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่

1. โรงเรียนอนุบาลวัดกลางคอนเมืองชลบุรี ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี
2. โรงเรียนวัดธรรมนิมิตต์ ตำบลบ้านสวน อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี
3. โรงเรียนวัดบุญญราศี ตำบลคลองตำหรุ อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี
4. โรงเรียนวัดหนองบอนแดง ตำบลหนองบอนแดง อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี
5. โรงเรียนบ้านหนองซ้าซาก ตำบลหนองซ้าซาก อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี
6. โรงเรียนบ้านท่าจาม ตำบลหนองเสือช้าง อำเภอหนองใหญ่ จังหวัดชลบุรี

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

การสร้างแบบระดมความคิดเห็น

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องจากวารสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ
การบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง มาใช้เป็นแนวทาง
ในการสร้างแบบระดมความคิดเห็น

2. ร่างแบบระดมความคิดเห็นนำไปเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน เพื่อประเมิน และให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความถูกต้องและความเหมาะสม

3. นำแบบระดมความคิดเห็นฉบับร่าง ไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา และอาจารย์ ที่ปรึกษาร่วม แล้วปรับปรุงเป็นแบบระดมความคิดเห็นฉบับสมบูรณ์เพื่อนำไปเก็บข้อมูล ดังนี้

3.1 แบบระดมความคิดเห็นรอบที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับร่างรูปแบบการบริหาร ที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย โดยสอบถามความคิดเห็น เกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในการพัฒนาการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง การวางแผนพัฒนาสถานศึกษา การพัฒนาบริบทและสภาพแวดล้อมเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมือง ของนักเรียน และการประเมินผลเพื่อตรวจสอบความสำเร็จของการส่งเสริมการจัดการศึกษา เพื่อความเป็นพลเมือง

3.2 แบบระดมความคิดเห็นรอบที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับร่างรูปแบบการบริหาร ที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย โดยสอบถามความคิดเห็น ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองใน โรงเรียน 4 ประเด็นของร่างรูปแบบ ได้แก่ 1) การวางแผนพัฒนาการวางแผนพัฒนาสถานศึกษา เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง 2) การบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง 3) ด้านสภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง 4) ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง เป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย กับประเด็นการปฏิบัติในข้อคำถามแต่ละด้าน ที่ได้มาจากการรวบรวมประเด็นการระดมความคิดเห็น ผู้บริหาร โรงเรียนจากกลุ่ม โรงเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1 ในรอบ ที่ 1 พร้อมทั้งคำถามปลายเปิดเพื่อให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในแต่ละด้าน เพื่อนำข้อมูลไปจัดทำร่าง รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองของไทย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ดำเนินการจัดทำแบบระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริม การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย ประสานงานเชิญผู้ร่วมระดมความคิดเห็น เพื่อกำหนดหมายวันเวลาและสถานที่ในการดำเนินการสนทนา

2. ผู้วิจัยดำเนินการระดมความคิดเห็นและเก็บข้อมูลด้วยตนเองโดยมีผู้ช่วยในการดำเนินการ จัดสนทนากลุ่มและร่วมจัดบันทึกข้อมูลประเด็นจากการสนทนาเพื่อนำมาเติมเต็มความสมบูรณ์ ของรูปแบบ

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการระดมสมอง มารวบรวมประเด็นจัดหมวดหมู่ความสอดคล้องของข้อมูลเพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการสร้างรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของไทย

ขั้นที่ 4 ขั้นการตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบ โดยการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Focus group)

ขั้นตอนนี้จะเป็นการนำร่างรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย มาประเมินความเหมาะสม โดยการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Focus group) จำนวน 9 คน โดยวิธีเลือกอย่างเจาะจงจากเกณฑ์ (Purposive sampling) โดยกำหนดเกณฑ์การเลือกผู้เชี่ยวชาญพิจารณาให้ครอบคลุมการพัฒนาารูปแบบจากกลุ่มบุคคล 3 กลุ่ม ดังนี้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ผู้เชี่ยวชาญการควบคุมนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสู่ความเป็นพลเมืองดี จำนวน 3 คน
 2. ผู้บริหารสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จ ในการบริการจัดการสถานศึกษา ในด้านการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียน จำนวน 3 คน
 3. ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนานักเรียนให้เป็นพลเมืองที่ดี จำนวน 3 คน
- กลุ่มที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญการควบคุมนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสู่ความเป็นพลเมืองดี จำนวน 3 คน ได้แก่
1. ดร. สุเทพ ชิตยวงษ์ ผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ
 2. นายอุดม มัดโน รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1
 3. นางนงคันธ์ อุทัยศรีศึกษานิเทศก์สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1
- กลุ่มที่ 2 ผู้บริหารสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จ ในการบริการจัดการสถานศึกษา ในด้านการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียน จำนวน 3 คน
1. ดร.ศิริลักษณ์ เส็งมี ผู้อำนวยการ โรงเรียนวัดบุญญราศรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1
 2. ดร.บุญยกุล หัดกี ผู้อำนวยการ โรงเรียนตกรพรมวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 17

3. ดร.พิสิษฐ์ สุภวัฒน์ธนบดี ผู้อำนวยการ โรงเรียนวัดทุ่งยายชี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาจระเข้เจียงตรา เขต 2

กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนานักเรียนให้เป็นพลเมืองที่ดี จำนวน 3 คน

1. ดร.สมพล เข้มกำเนิด หัวหน้าสำนักงานพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตชลบุรี

2. ดร.วันเพ็ญ บุรีสูงเนิน ผู้อำนวยการ โรงเรียนวอนนภาศัพท์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1

3. ดร.สุรสิทธิ์ นาคสัมฤทธิ์ ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ สวนดุสิต

ผู้วิจัยดำเนินการจัดประชุมสัมมนา เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2557 เวลา 13.00 น. ถึง 16.00 น. ณ ห้องประชุมจันทนี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1 โดยผู้วิจัย ดำเนินการขอหนังสือเพื่อขอความอนุเคราะห์จากบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา ในการเชิญ ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านเข้าร่วมประชุมสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ เรื่องรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการ การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองใน โรงเรียนของไทย พร้อมทั้งจัดเตรียมเอกสารประกอบการสัมมนา แบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ

การดำเนินการสัมมนา ผู้วิจัยได้กำหนดพิธีกรผู้ดำเนินการสัมมนา ผู้บันทึก และผู้ช่วย จัดบันทึกผลการสัมมนา เพื่อนำความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญมาประมวลผลเพื่อใช้ประกอบการ ปรับปรุงรูปแบบส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองใน โรงเรียนของไทยที่สมบูรณ์ ต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยดำเนินการจัดทำแบบสนทนากลุ่มในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการประเมิน ความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองใน โรงเรียนของไทยประสานงานเชิญผู้ร่วมสนทนาไปยังหน่วยงานต้นสังกัดเพื่อนัดหมายวันเวลา และสถานที่ในการดำเนินการสนทนา

2. ผู้วิจัยดำเนินการสนทนากลุ่มและเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยมีผู้ช่วยในการดำเนินการ จัดสนทนากลุ่มและร่วมจัดบันทึกข้อมูลประเด็นจากการสนทนาเพื่อนำมาเติมเต็มความสมบูรณ์ ของรูปแบบ

ขั้นที่ 5 ขั้นการประเมินความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษา เพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย

ในขั้นตอนนี้เป็นการประเมินความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของการนำเสนอรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทยเมื่อนำไปใช้ โดยผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบความเหมาะสมในการนำไปปฏิบัติจริง โดยสอบถามความคิดเห็นของผู้บริหาร โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาที่สถานศึกษา จังหวัดละ 1 โรงเรียน โดยใช้เกณฑ์โรงเรียนที่ได้รับรางวัลดีเด่นด้านคุณลักษณะของผู้เรียน โดยสืบค้นข้อมูลจากฐานข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และประสานงานผ่านสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาที่สถานศึกษานั้นตั้งอยู่ โดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating scale) ตามแนวของ Likert (Best & Kahn, 1993, pp. 246-250)

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามความเป็นไปได้ในการปฏิบัติของรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. นำผลจากความคิดเห็น ข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียน โดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ (Focus group) มาจัดทำเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ เพื่อสอบถามความเหมาะสมของรูปแบบในนำไปปฏิบัติจริง

2. นำแบบสอบถามความคิดเห็นที่สร้างขึ้น ไปปรึกษาประธาน และคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์เพื่อร่วมอภิปรายปรับเปลี่ยนแก้ไข และเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) ความชัดเจนของภาษาที่ใช้เป็นรายข้อ โดยให้ผู้เชี่ยวชาญลงความเห็นและให้คะแนน ดังนี้

- +1 เมื่อแน่ใจว่าคำถามนั้นตรงกับเนื้อหา
- 0 เมื่อไม่แน่ใจว่าคำถามนั้นตรงกับเนื้อหา
- 1 เมื่อแน่ใจว่าคำถามนั้นไม่ตรงกับเนื้อหา

นำคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามปฏิบัติการ (Item objective congruence หรือ *IOC*) และคัดเลือกข้อที่มีค่า *IOC* ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ไว้ในแบบสอบถามจัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปเก็บข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจัดส่งแบบสอบถามไปให้ผู้ตอบ และรับคืนด้วยตนเอง ส่วนหนึ่ง และส่งทางไปรษณีย์ส่วนหนึ่ง

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากแบบสอบถามในการวิจัยขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์โดยใช้ค่าคะแนนเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) เป็นรายข้อเกณฑ์การพิจารณาความคิดเห็นระดับความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงของผู้บริหาร โรงเรียน โดยกำหนดเกณฑ์ ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด และบุญส่ง นิลแก้ว, 2535, หน้า 23-24)

4.50-5.00 หมายถึง มีความเหมาะสมในการปฏิบัติจริงมากที่สุด

3.50-4.49 หมายถึง มีความเหมาะสมในการปฏิบัติจริงมาก

2.50-3.49 หมายถึง มีความเหมาะสมในการปฏิบัติปานกลาง

1.50-2.49 หมายถึง มีความเหมาะสมในการปฏิบัติจริงน้อย

1.00-1.49 หมายถึง มีความเหมาะสมในการปฏิบัติจริงน้อยที่สุด

ทั้งนี้เกณฑ์ในการพิจารณาความเหมาะสมการปฏิบัติจริง ถือเกณฑ์ตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป

เนื่องจากมีความเหมาะสมในการนำไปปฏิบัติจริงมาก

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์รูปแบบของการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย และเพื่อตรวจสอบรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย โดยผู้วิจัยดำเนินการวิจัย และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล แนวคิด ทฤษฎีหลักการเกี่ยวกับการบริหาร โรงเรียนที่มีประสิทธิผล การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียน โดยการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary analysis) เพื่อรวบรวมเป็นกรอบแนวคิดในการร่างรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียน

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากผู้บริหารและครูในสถานศึกษากลุ่มตัวอย่างที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง โดยใช้เกณฑ์สถานศึกษาที่ประสบผลสำเร็จในการบริหารจัดการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง จำนวน 3 แห่ง

ตอนที่ 3 ผลการร่างรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียน

ตอนที่ 4 ผลการประเมินความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย โดยการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Focus group) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อร่างรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย

ตอนที่ 5 ผลการตรวจสอบความเหมาะสมในการนำรูปแบบไปปฏิบัติจริง โดยการสอบถามความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล แนวคิด ทฤษฎีหลักการเกี่ยวกับการบริหาร โรงเรียนที่มีประสิทธิผล แนวคิด ทฤษฎีหลักการเกี่ยวกับจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียน โดยการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary analysis) เพื่อรวบรวมเป็นกรอบแนวคิดในการร่างรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียน

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือตำรา เอกสาร บทความทางวิชาการ แนวคิดทฤษฎี งานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยแยกประเด็นการสังเคราะห์ข้อมูลเป็น 2 ประเด็น คือ 1) การบริหาร โรงเรียนที่มีประสิทธิผล 2) การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของต่างประเทศ ซึ่งผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลการบริหาร โรงเรียนที่มีประสิทธิผล ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ข้อมูลการสังเคราะห์ความรู้ด้วยวิธีสังเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร โรงเรียนที่มีประสิทธิผล

คุณลักษณะของการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล	เอ็ดมอนต์	คริสทีลส์ และแอนน	คอตเวล และสแปงคส์	เซอร์จิโอวานี	เพียช	แซมมอนคส์,อีลแมน	ดูเนเบิร์ก และออสเตน	ผู้วิจัย
1. ผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำ	✓	✓		✓		✓	✓	✓
2. ความคาดหวังของครูที่มีต่อนักเรียนในระดับสูง	✓					✓	✓	✓
3. มีการวางแผนพัฒนางาน พัฒนาบุคลากร พัฒนาวิชาการที่ดี		✓	✓	✓	✓			✓
4. ส่งเสริมให้นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสม		✓	✓	✓	✓			✓
5. มีวิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วมกัน						✓		✓
6. มีสภาพแวดล้อมที่สะอาด เรียบร้อยปลอดภัย เอื้อต่อการเรียนรู้	✓			✓		✓	✓	✓
7. มีบรรยากาศสถานศึกษาในทางบวก				✓			✓	✓
8. ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์แบบเป็นกลุ่ม				✓				✓
9. เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง				✓				
10. จัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน			✓			✓		
11. การติดตามประเมินผลความก้าวหน้าของครู และนักเรียนอย่างต่อเนื่อง	✓		✓			✓	✓	✓

จากข้อมูลดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า การบริหาร โรงเรียนที่มีประสิทธิผลนั้น ควรมีองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

1. ผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำ
2. มีการวางแผนพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษา
3. การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน ผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสม
4. การมีสภาพแวดล้อมที่สะอาด เรียบร้อยปลอดภัย เอื้อต่อการเรียนรู้
5. การติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

จากการข้อมูลการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองของประเทศ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร เครือรัฐออสเตรเลีย แคนาดา สาธารณรัฐอินโดนีเซีย ญี่ปุ่น และสิงคโปร์ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ข้อมูลการสังเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของต่างประเทศ

การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง	สหรัฐอเมริกา	สหราชอาณาจักร	เครือรัฐออสเตรเลีย	แคนาดา	สาธารณรัฐอินโดนีเซีย	ญี่ปุ่น	สิงคโปร์	ผู้วิจัย
ชื่อเรื่อง/ ชื่อวิชา								
1. สังคมศึกษา	✓							
2. การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง		✓						✓
3. สังคมมนุษย์และสิ่งแวดล้อม			✓					
4. พลเมืองศึกษา หรือหน้าที่พลเมือง				✓	✓			
5. จริยศึกษา ศิลธรรมศึกษา						✓	✓	
เป้าหมาย								
1. ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย สร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย	✓	✓	✓		✓			✓
2. เพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นชาตินิยม หรืออัตลักษณ์ของชาติ				✓				✓
3. เพื่อส่งเสริมให้มีความเข้าใจ และนับถือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์						✓		✓
4. การเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ประเทศชาติ โลก							✓	✓
เนื้อหา								
1. บูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนในทุกรายวิชา	✓				✓			✓
2. หลักสูตรความเป็นพลเมืองเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาภาคบังคับ		✓						✓
3. บูรณาการเนื้อหาเกี่ยวกับการเรียนสังคมและสิ่งแวดล้อม			✓	✓				✓
4. เนื้อหาของหลักสูตรเกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์กับผู้อื่น สังคมและประเทศชาติ					✓	✓	✓	✓
แนวทาง/ วิธีดำเนินการ								✓
1. พัฒนาทักษะความคิดเชิงวิพากษ์ การอภิปราย การโต้แย้ง		✓						✓
2. สร้างประสบการณ์การเรียนรู้ทั้งในหลักสูตรและนอกหลักสูตร	✓							✓
3. ฝึกปฏิบัติประชาธิปไตยจริงทั้งในโรงเรียนและชุมชน			✓	✓	✓		✓	✓
4. ให้ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่าง ๆ						✓		✓

จากข้อมูลดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของประเทศ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร เครือรัฐออสเตรเลีย แคนาดา สาธารณรัฐอินโดนีเซีย ญี่ปุ่น และสิงคโปร์ มีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

1. เป้าหมายการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง คือ เพื่อส่งเสริมให้พลเมืองมีคุณลักษณะของการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย
2. หลักสตรการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง มีเนื้อหาเกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์กับผู้อื่น การเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและประเทศชาติ การจัดการเรียนการสอนเน้นการบูรณาการกับรายวิชาต่าง ๆ
3. แนวทางการดำเนินการจัดการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง เน้นการฝึกปฏิบัติประชาธิปไตยจริงทั้งใน โรงเรียนและชุมชน

ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อสรุปจากการสังเคราะห์เอกสาร การบริหาร โรงเรียนที่มีประสิทธิผล และการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของต่างประเทศข้างต้น มากำหนดเป็นกรอบในการดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองใน โรงเรียนของไทย และกำหนดเป็นประเด็นในการสัมภาษณ์เชิงลึก ในการเก็บข้อมูลภาคสนามต่อไป

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interview) จากผู้บริหารและครูในสถานศึกษากลุ่มตัวอย่างที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง โดยใช้เกณฑ์สถานศึกษาที่ประสบผลสำเร็จในการบริหารจัดการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง จำนวน 3 แห่ง

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้บริหารสถานศึกษา คณะครูและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เพื่อความเป็นพลเมือง โดยกำหนดเกณฑ์การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจากสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จอย่างเด่นชัดเป็นที่ประจักษ์สามารถเป็นต้นแบบในการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีได้ จำนวน 3 โรงเรียน ได้แก่ 1) โรงเรียนอนุบาลพนัสศึกษาลัย จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นสถานศึกษาที่ได้รับรางวัลโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่น ระดับประเทศ โดยไปสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2557 2) โรงเรียนสมาคมไทย-ญี่ปุ่น ศรีราชา จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นสถานศึกษาที่มีเอกลักษณ์เด่นชัด ด้านการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาวินัยส่วนบุคคล โดยไปสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2557 3) โรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นสถานศึกษาสังกัดมูลนิธิที่ใช้รูปแบบการบริหารจัดการที่มีการปลูกฝังจิตสำนึก ค่านิยม ระเบียบวินัย และคุณธรรมพื้นฐานด้วยรูปแบบทางเลือกที่แตกต่างจากสถานศึกษาสังกัดรัฐบาล โดยไปสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2558

ผลการสัมภาษณ์ สามารถจำแนกเป็นประเด็นเพื่อร่างรูปแบบได้ 4 ประเด็น ดังนี้

1. ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง
2. ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง

3. ด้านการจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมที่เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง

4. ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง

รายละเอียดจากการสัมภาษณ์แต่ละด้าน สามารถสรุปได้ดังนี้

ด้านที่ 1 การวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง สามารถสรุปประเด็นได้ ดังนี้

1. การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสู่ความเป็นพลเมืองที่ดี ควรมีการพัฒนาหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ โดยการบูรณาการ การปลูกฝังค่านิยม คุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ได้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้
2. การเลือกหนังสือเรียน ควรพิจารณาสำนักพิมพ์ที่หลากหลายโดยการศึกษาเปรียบเทียบ และมีการตรวจสอบว่ามีคุณภาพตามมาตรฐานหรือไม่ และมีการปลูกฝังคุณธรรมควบคู่กับความรู้หรือไม่
3. การวางแผน ผู้บริหาร โรงเรียน (ครูใหญ่) ควรมีการประชุมโดยใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมกำหนดเป็นปฏิทินปฏิบัติงานในรอบปีโดยละเอียด เป็นรายเดือน/ รายวัน/ รายชั้น เพื่อให้เกิดลำดับขั้นตอนและกระบวนการในการจัดการศึกษาที่เป็นรูปธรรมและสามารถกำหนดช่วงเวลาเพื่อบูรณาการการสอดแทรกกิจกรรมเพื่อพัฒนาสู่ความเป็นพลเมืองที่ดีได้อย่างชัดเจน
4. ในแต่ละรายวิชาผู้สอนจะต้องจัดทำกำหนดการสอนเป็นปฏิทินการปฏิบัติงาน และจัดทำแผนการสอนรายสัปดาห์ กิจกรรมของนักเรียนตลอดปี โดยกิจกรรมของนักเรียนที่โรงเรียนดำเนินการนั้น จะมีการตรวจสอบว่า ได้มีการบูรณาการกิจกรรมเพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีเพื่อความเป็นพลเมืองที่ดีหรือไม่

ด้านที่ 2 การบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง สามารถสรุปประเด็นได้ ดังนี้

1. กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ โดยยึดหลักสูตร นโยบายกระทรวงศึกษาธิการร่วมกัน กำหนดปรัชญาในการทำงาน/ การจัดการศึกษา เพื่อให้บุคลากรทำงานสำเร็จบรรลุตามเป้าหมายเดียวกัน
2. กำหนดโครงสร้างของการจัดการศึกษาให้ชัดเจน มีการมอบหมายงานให้ครอบคลุมมาตรฐานตัวชี้วัดและพันธกิจในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีเพื่อความเป็นพลเมืองที่ดี
3. ให้สำนักงานเขตพื้นที่ (สพท.) ทำหน้าที่ในการพัฒนาอบรมครู เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน เพราะถ้าให้แต่ละหน่วยงานอบรมกันเองก็อาจมีคุณภาพที่

แตกต่างกัน เพราะงบประมาณและศักยภาพมีความแตกต่างกัน ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพครู และการจัดการศึกษา

4. จำนวนครูต่อนักเรียน ในหนึ่งห้องเรียนควรมีไม่เกิน 35 คน เพื่อให้ครูสามารถดูแลนักเรียนได้อย่างทั่วถึง ทั้งในด้านการให้ความรู้ การฝึกทักษะ และอบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรม

5. ผู้บริหาร โรงเรียนควรเปลี่ยนแปลงการทำงาน หมุนเวียนทุก ๆ 3-5 ปี เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมุมมองในการพัฒนา ให้สถานศึกษามีการพัฒนาอย่างหลากหลาย และเกิดการเปลี่ยนแปลงตามความสามารถและทักษะของผู้นำ

ด้านที่ 3 การจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมที่เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง สามารถสรุปประเด็นได้ ดังนี้

1. การจัดกิจกรรมควรให้ครอบคลุมพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา โดยส่งเสริมในหลากหลายรูปแบบกิจกรรมที่จัด สามารถทำได้ทั้งกิจกรรมในและนอกสถานที่

2. การพัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมควรมีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ที่สามารถเอื้อต่อการพัฒนา ความคิด ความรู้ และทักษะกระบวนการ รวมทั้งการใช้ทักษะชีวิตของผู้เรียน และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการพัฒนาสู่ความเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม ท้องถิ่นและชุมชนที่คนอาศัยอยู่กิจกรรมเสนอแนะที่ได้จากการสัมภาษณ์ ได้แก่

2.1 กิจกรรมจบการศึกษา

2.2 กิจกรรมประชุมตอนเช้า (ครูพูดคุยกับนักเรียนตอนเช้า รวมทุกชั้น เดือนละ 1 ครั้ง แยกเป็นระดับ สัปดาห์ละครั้ง)

2.3 กิจกรรมกีฬาส่งเสริมให้ทุกคนได้มีโอกาสเล่นกีฬาตามความสนใจและความถนัด และตามที่อยู่ปรกรณ์การเรียนและสถานที่ของสถานศึกษาเอื้ออำนวย

2.4 ส่งเสริมกิจกรรมที่ให้นักเรียนวางแผนร่วมกัน มีทักษะการทำงานกลุ่ม การพัฒนา งานในรูปแบบโครงงาน เช่น นักเรียน ป.1-6 ทานอาหารร่วมกัน เล่นด้วยกัน แข่งขันขว้างบอล (แล้วแต่ว่านักเรียนจะกำหนดให้ทำกิจกรรมใด)

2.5 ส่งเสริมให้มีการทำงานในรูปแบบสถานนักเรียนหรือคณะองค์กรที่บริหาร โดยนักเรียน ดำเนินงาน โดยสถานนักเรียน คือ นักเรียนที่ได้รับการคัดเลือกให้มาทำงาน จัดกิจกรรม หน่วยงานห้องสมุด ฯลฯ

2.6 กิจกรรมส่งเสริมด้านวัฒนธรรม ปลูกฝังวัฒนธรรมท้องถิ่น และวัฒนธรรม เอกลักษณ์ของชาติ โดยเน้นให้นักเรียนแต่ละคนสามารถแสดงออกทางด้านวัฒนธรรมที่ถูกต้องดีงาม

สามารถนำเสนอ เผยแพร่ จัดแสดง เอกสิทธิ์ด้านวัฒนธรรมสู่สาธารณะชนได้ คิดกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมวัฒนธรรม และมานำเสนอโดยอาจจะมีการแต่งกายของชาติต่าง จัดกิจกรรมให้เด็ก ๆ ทุกคนเข้าร่วมกิจกรรม

2.7 กิจกรรมสอนมารยาทในชีวิตประจำวัน เช่น การขอโทษ ขอบคุณ สวัสดี การแสดงสัมมาคารวะกับผู้อาวุโส บุคลากร เจ้าหน้าที่ของโรงเรียน (ที่ไม่ใช่ครู) เช่น แม่บ้าน ยาม ฯลฯ โดยนักเรียน การมอบของที่ระลึก การกล่าวต้อนรับ การพูดต่อหน้าที่สาธารณะชน การปฏิบัติต่อ

2.8 กิจกรรมทัศนศึกษา จัดพานักเรียนไปทัศนศึกษา โดยสถานที่ที่จะไปให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับเนื้อหาหลักสูตรเป็นหลัก ว่าหลักสูตรแต่ละชั้นกำหนดไว้อย่างไร และเมื่อนักเรียนไปทัศนศึกษาสถานที่นั้นแล้ว ต้องมีการมอบหมายให้นักเรียนได้เรียนรู้ตามที่หลักสูตรกำหนด ครูควรกำหนดวัตถุประสงค์/เป้าหมายในการไปทัศนศึกษา มีการมอบหมายใบงาน ใบความรู้ให้นักเรียนได้ทำระหว่างที่ทัศนศึกษา และ เมื่อนักเรียนกลับจากทัศนศึกษาแล้ว ต้องมาสรุปร่วมกันด้วยว่าได้เรียนรู้อะไร โดยใช้กระบวนการกลุ่ม มีการอภิปราย ชักถาม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งกันและกัน สถานที่ที่ไปทัศนศึกษาจะแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบท ความเหมาะสมของแต่ละโรงเรียน

ด้านที่ 4 การประเมินผลการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง สามารถสรุปประเด็นได้ ดังนี้ สถานศึกษาควรมีการประเมินผลที่หลากหลาย โดยเน้นการประเมินตามสภาพจริง และประเมินในหลายระดับ เช่น มีแบบประเมินครู โดยครูใหญ่ รองครูใหญ่ เป็นผู้ประเมิน และคุณครูประเมินตนเอง หรือครูประเมินนักเรียน ในหัวข้อประเมินด้านต่าง ๆ เช่น

1. การสอน (สอนดีหรือไม่ อย่างไร)
2. การแนะนำให้นักเรียนใช้ชีวิต เช่น มารยาท
3. การควบคุมดูแลนักเรียน
4. การอบรม
5. การสอนเป็นไปตามที่ผู้บริหารกำหนดไว้หรือไม่

ทั้งนี้ ในการวัดผลประเมินผลมิใช่ประเมินเฉพาะ ความรู้ ทักษะเท่านั้น แต่ให้มีการประเมินความประพฤติ คุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะนิสัยของผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีการกำหนดระดับคุณภาพและตัวชี้วัดที่ชัดเจน ให้สามารถจำแนกลักษณะการเป็นพลเมืองที่ดีของผู้เรียนได้

มีการออกแบบใบรายงานผลการเรียนทุกภาคเรียน ที่แสดงให้ผู้ปกครองเห็นถึงพัฒนาการด้านคุณธรรม ของนักเรียนแต่ละคน พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะและแนวทางในการอบรมสั่งสอนที่ผู้ปกครองควรทำร่วมกับสถานศึกษา เพื่อให้เกิดเป็นนิสัยที่ยั่งยืน อันจะนำไปสู่ ความเป็นพลเมืองที่ดีต่อไป

6. ปัจจัยสู่ความสำเร็จในการพัฒนาจากจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองที่ดี จากข้อมูล การสัมภาษณ์พบว่า ประกอบด้วย

6.1 ผู้บริหาร

6.1.1 ต้องมีภาวะผู้นำ (Leadership) มีความสามารถในการวางแผน ควบคุมดูแล การจัดการศึกษาได้อย่างครอบคลุมทุกภารกิจงานในสถานศึกษา เอาใจใส่ในการนิเทศกำกับติดตาม การจัดการเรียนการสอน และการปลูกฝังคุณธรรม

6.2 ครูผู้สอน

6.2.1 มีทักษะและความสามารถในการจัดการเรียนการสอน

6.2.2 มีความสามารถในการบริหารจัดการชั้นเรียน

6.2.3 มีความสามารถในการจัดกิจกรรมนักเรียนได้อย่างหลากหลาย ทั้งกิจกรรมตาม หลักสูตรและกิจกรรมเสริมหลักสูตร

6.2.4 ครูควรทุ่มเท เสียสละ ยึดมั่นในวินัย คุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณ วิชาชีพ มาทำงานก่อนเวลา เพื่อเตรียมการสอน ตรวจการบ้าน ทบทวนบทเรียน และกลับหลังจาก ส่งนักเรียนกลับบ้านแล้ว เพื่อดูความเรียบร้อย ความปลอดภัย มีการประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจระหว่างผู้ปกครอง ชุมชน และสถานศึกษา โดยประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น จุลสาร (ประมาณ 4-5 แผ่นแจกให้ครู/ผู้ปกครอง และโรงเรียนจัดทำวารสาร เดือนละ 1 ครั้ง ประชาสัมพันธ์โรงเรียน ฯลฯ)

6.2.5 มีการประชุมคุณครูอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง ประชุมหัวหน้าฝ่ายสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ก่อนที่จะประชุมคณะครู ผู้บริหารจะต้องมาประชุมเพื่อร่างวาระหัวข้อการประชุม เพื่อกำหนด สิ่งที่ต้องการให้ทุกคนเข้าใจได้ตรงกัน

โดยสรุปจากการสัมภาษณ์พบว่า การบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็น พลเมืองไทย นอกเหนือจากการจัดการเรียนการสอนด้านวิชาการแล้ว โรงเรียนจะต้องสอนวิถีชีวิต ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม โดยกำหนดแผน/ วางแผนอย่างชัดเจนจริงจัง มีการติดตาม ประเมินผล สม่ำเสมอ เป็นระบบตลอดเวลา ผ่านการประชุม การประเมินในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในและนอก ห้องเรียน หากนักเรียนมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ต้องมีการร่วมมือกันแก้ไขชี้แนะ ทั้งโดย ครู และผู้ปกครอง เพื่อไปแนะนำให้นักเรียนปฏิบัติตนให้ถูกต้อง

ตอนที่ 3 ผลการร่างรูปแบบ โดยการระดมความคิดเห็น (Brain storming)

จากการระดมความคิดเห็นในรอบที่ 1 จากผู้ให้ข้อมูลที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็น กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหาร โรงเรียนจากกลุ่มโรงเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา ชลบุรี เขต 1 ซึ่งแบ่งเป็น 6 สหวิทยาเขต เข้าร่วมประชุมระดมความคิดเห็น เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์

พ.ศ. 2557 ณ ห้องประชุมสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1 ผู้วิจัยสามารถสรุปร่างประเด็นรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทยได้ดังนี้

1. ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย

1.1 การนำองค์กร โดยที่ประชุมได้เสนอความคิดเห็นว่า การวางแผนพัฒนาสถานศึกษานั้น ผู้บริหารโรงเรียน เป็นผู้ที่มีความสำคัญในการนำองค์กรสู่ความสำเร็จ เป็นผู้กำหนดแนวทางการทำงาน รวมทั้งตัดสินใจ หากผู้บริหารโรงเรียนมีภาวะผู้นำ มีความรู้ความสามารถ และทักษะในการบริหารแล้ว และกำหนดทิศทางการพัฒนาโรงเรียนโดยให้ความสำคัญการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน นำมากำหนดเป็นวิสัยทัศน์ พันธกิจ กลยุทธ์ แผนงาน โครงการ กิจกรรมต่าง ๆ ในการดำเนินงานของโรงเรียน จะส่งผลให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีระบบ ประสพผลสำเร็จ

1.2 วัฒนธรรมองค์กร โดยที่ประชุมได้เสนอความคิดเห็นว่า วัฒนธรรมองค์กรเป็นสิ่งที่หล่อหลอมบุคลากรในองค์กรมีค่านิยม ความเชื่อ วิธีการทำงาน และพฤติกรรมในองค์กรให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องโดยตรงต่อพฤติกรรมการทำงาน และผลการปฏิบัติงานขององค์กร ดังนั้น วัฒนธรรมองค์กรจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการชี้วัดความสำเร็จหรือความล้มเหลวขององค์กร ได้เป็นอย่างดี การบริหารจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน ควรมีวัฒนธรรมองค์กรแบบประชาธิปไตย คือ วัฒนธรรมของการยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล การเคารพสิทธิผู้อื่น เคารพหลักความเสมอภาค เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ในการทำงาน และอยู่ร่วมกันในโรงเรียน

1.3 แผนกลยุทธ์ โดยที่ประชุมได้เสนอความคิดเห็นว่า แผนกลยุทธ์เป็นการกำหนดรูปแบบของการปฏิบัติที่เป็นระบบ ในการนำนโยบาย คือ วิสัยทัศน์ของโรงเรียนไปสู่การปฏิบัติ ดังนั้นในการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียน ควรใช้กระบวนการวางแผนกลยุทธ์

1.4 ความผูกพันองค์กร โดยที่ประชุมได้เสนอความคิดเห็นว่า ความผูกพันในองค์กรเป็นลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกับองค์กรซึ่งบ่งชี้ออกมาในรูปแบบของการที่สมาชิกมีทัศนคติที่กลมกลืนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และค่านิยมขององค์กร และสมาชิกมีความเต็มใจที่จะปฏิบัติงานในองค์กรนั้นต่อไป ในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียนนั้น ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทุกคนในโรงเรียน ต้องร่วมแรงร่วมใจ และร่วมปฏิบัติตามแผนที่วางไว้อย่างจริงจัง ต่อเนื่อง หากทุกคนมีความผูกพันในองค์กร มีความรัก สามัคคี แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์การทำงานอยู่เสมอ มีความรักต่อนักเรียน โรงเรียน การดำเนินงานจะประสพผลสำเร็จ

1.5 การสร้างวิสัยทัศน์ร่วม โดยที่ประชุมได้เสนอความคิดเห็นว่า การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกันนั้นมีส่วนสัมพันธ์กับความสำเร็จขององค์กร สัมพันธ์กับขวัญกำลังใจของพนักงานในองค์กร ตลอดจนประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กร ในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียน นั้น หาก ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทุกคนในโรงเรียน มีวิสัยทัศน์เดียวกัน เป้าหมายเดียวกัน คือ เพื่อพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียน และทุกคนเข้าใจตรงกันแล้วถือว่าเป็นวิสัยทัศน์ของทุกคนในองค์กร เป็นเป้าหมายของทุกคนที่จะทำงานร่วมกันให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์นั้น ๆ ผลตามมาก็คือ ความสำเร็จของงานที่ร่วมมือร่วมใจกันทำนั่นเอง

2. ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย

2.1 การบริหารแบบมีส่วนร่วม โดยที่ประชุมได้เสนอความคิดเห็นว่า การพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งคณะกรรมการสถานศึกษา ครู ผู้ปกครองและนักเรียน ในการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองให้ประสบผลสำเร็จนั้น ควรเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้เข้ามาส่วนคิด ตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมประเมิน ร่วมทำงานจึงก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน ผูกพัน และตกลงใจร่วมกันในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย

2.2 การพัฒนาครู โดยที่ประชุมได้เสนอความคิดเห็นว่า การบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองให้ประสบผลสำเร็จนั้น ปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การพัฒนาครู เนื่องจากครูยังขาดความเข้าใจและขาดทักษะในการจัดการเรียนการสอนที่สร้างความเป็นพลเมือง เช่น ขาดทักษะในการสร้างแรงบันดาลใจและทักษะการพัฒนาความสัมพันธ์ในชั้นเรียนที่เกื้อกูล ขาดทักษะในการจัดกิจกรรมประจำวันที่สร้างจิตสาธารณะ การเสียสละ และรับผิดชอบต่อส่วนรวม อีกทั้งสื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอน ก็ไม่เหมาะสม ไม่เพียงพอสำหรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ดังนั้นจึงต้องพัฒนาครูก่อนจึงจะพัฒนานักเรียน ได้สำเร็จ

2.3 การพัฒนาหลักสูตร โดยที่ประชุมได้เสนอความคิดเห็นว่า ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองให้ประสบผลสำเร็จนั้น การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษานั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากปัจจุบัน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดเรื่องความเป็นพลเมืองไว้ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งเน้นความรู้ ทัศนคติ และวิธีการบรรยาย ทั้ง ๆ ที่ความเป็นพลเมือง คือ การเคารพตนเอง เคารพผู้อื่น เคารพ กติกา และมีความรับผิดชอบ ต่อสังคม ฯลฯ และการได้มาซึ่งคุณลักษณะดังกล่าว ต้องพัฒนาหลักสูตรให้เน้นการปฏิบัติมากขึ้น

2.4 การพัฒนานักเรียน โดยที่ประชุมได้เสนอความคิดเห็นว่า การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองจะประสบผลสำเร็จนั้น ต้องมีการระบุคุณลักษณะความเป็นพลเมืองของ

นักเรียนให้ชัดเจนว่า นั่น ประกอบด้วยคุณลักษณะหรือพฤติกรรมใดบ้าง นอกเหนือจากรายละเอียดเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ เพราะวิชาความเป็นพลเมืองช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจและความรับผิดชอบให้กับผู้เรียน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนผู้สอน บุคลากรในสถาบัน และชุมชนโดยรอบ สำหรับสังคม วิชาความเป็นพลเมืองก่อให้เกิดการสร้างสรรคผลเมืองที่มีความรับผิดชอบ เกิดความกระตือรือร้น และเปี่ยมความตั้งใจที่จะมีส่วนร่วมในความเป็นชาติและสังคมโลกที่กว้างขึ้นต่อไป

3. ด้านการจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย

3.1 สภาพแวดล้อม โดยที่ประชุมได้เสนอความคิดเห็นว่า สภาพแวดล้อมมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ทั้งสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพ เช่น ความสะอาด เป็นระเบียบ เรียบร้อย ร่มรื่นของโรงเรียน มุมความรู้ แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ในโรงเรียน ฯลฯ และสภาพแวดล้อมทางด้านสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรยากาศการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียน บรรยากาศในการเรียนรู้ การอยู่ร่วมกันของนักเรียน ส่งเสริมให้นักเรียนแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติ ไม่ใช้ความรุนแรง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนล้วนแล้วแต่เป็นสภาพแวดล้อม ซึ่งโรงเรียนจะต้องสร้างให้เหมาะสมหรือเอื้อต่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองของนักเรียน

3.2 กิจกรรมในหลักสูตร โดยที่ประชุมได้เสนอความคิดเห็นว่า การส่งเสริมความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียนนั้น การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งกำหนดไว้ในหลักสูตรจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ ขึ้นอยู่กับวิธีการในการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนของครู ซึ่งครูควรจะเน้นการจัดการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม การใช้ปัญหาเป็นฐาน ส่งเสริมทักษะการสื่อสาร การพูด การอ่าน การเขียน การอภิปราย พัฒนาทักษะการถาม การคิดอย่างเป็นระบบของนักเรียน ฯลฯ จะช่วยให้การจัดการเรียนการสอนประสบผลสำเร็จ

3.3 กิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยที่ประชุมได้เสนอความคิดเห็นว่า โดยที่ประชุมได้เสนอความคิดเห็นว่า การส่งเสริมความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียนนั้น นอกเหนือจากเนื้อหาสาระการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนตามปกติ ซึ่งครูมีเทคนิควิธีการจัดการเรียนการสอนต่าง ๆ แล้ว กิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียน เช่น กิจกรรมเลือกตั้งประธานนักเรียน กิจกรรมวันสำคัญ กิจกรรมจิตอาสา ฯลฯ ล้วนแล้วแต่เป็นกิจกรรมที่ปลูกฝังความเป็นพลเมือง ปลูกฝังความเคารพในกระบวนการยุติธรรม เคารพในเสียงข้างมาก เรียนรู้ที่จะยืนหยัดในจุดยืนของตนเอง รวมทั้งการฟัง การทำงาน และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมหรือผู้ที่มีความคิดเห็นตรงกันข้ามได้ ซึ่งเป็นการพัฒนาความเป็นพลเมืองของนักเรียน

4. ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย

4.1 การวัดผลองค์กรแบบสมดุล (BSC) โดยที่ประชุมได้เสนอความคิดเห็นว่า การวัดผลองค์กรแบบสมดุล เป็นเครื่องมือเทคนิคที่ช่วยให้การจัดการองค์กรในการประเมินผล และวัดผล

การปฏิบัติงาน ซึ่งแต่เดิมการประเมินผลการปฏิบัติงานขององค์กรมักเน้นการวัดผลการปฏิบัติงานด้านการเงินเพียงด้านเดียว แต่ BSC จะช่วยเพิ่มมุมมองด้านอื่นเพิ่มขึ้น เป็นต้นว่า มุมมองด้านลูกค้า มุมมองด้านกระบวนการภายใน และมุมมองด้านการเรียนรู้และพัฒนาขององค์กร นอกจากนี้ BSC ยังเป็นเครื่องมือที่สามารถช่วยในการนำกลยุทธ์ไปสู่การปฏิบัติได้ ดังนั้นการวัดผลประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง ควรนำ BSC มาใช้เพื่อให้ครอบคลุมทุกด้าน

4.2 การนิเทศ กำกับ ติดตาม อย่างเป็นระบบ โดยที่ประชุมได้เสนอความคิดเห็นว่าการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียนนั้น จะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับกระบวนการนิเทศกำกับ ติดตาม อย่างเป็นระบบ เพราะจะช่วยให้ทราบว่า โครงการกิจกรรมต่าง ๆ นั้นบรรลุวัตถุประสงค์ เป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ อย่างไร การดำเนินการประสบความสำเร็จ มีประสิทธิภาพหรือไม่ ซึ่งผลจากการติดตามและประเมินผล จะให้ข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จ จุดแข็ง จุดอ่อน และแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงาน ช่วยให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพสูงขึ้น

ผู้วิจัยได้นำร่างรูปแบบที่ผ่านการระดมความคิดเห็นในรอบที่ 1 จากกลุ่มตัวอย่าง ไปเก็บข้อมูลเพื่อหาความสอดคล้องในเชิงปฏิบัติจากผู้บริหารและครูในสถานศึกษาที่เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง จากเกณฑ์สถานศึกษาที่นักเรียน ได้รับรางวัล ยกย่องเชิดชูเกียรติด้านคุณลักษณะนิสัย หรือคุณธรรม จริยธรรม โดยเลือกอย่างเจาะจง สหวิทยาเขตละ 1 แห่ง รวม 6 แห่ง ๆ ละ 3 คน รวม 18 คน โดยใช้แบบเก็บข้อมูลระดมความคิดเห็นรอบ 2 ได้ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างรูปแบบในรอบแรก ดังนี้

ด้านที่ 1 ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ในรอบที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นในการนำรูปแบบไปปฏิบัติจริงในสถานศึกษา ดังนี้

1. ประเด็นการนำองค์กร กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเห็นด้วยกับประเด็นนี้ โดยให้รายละเอียดว่าการวางแผนพัฒนาสถานศึกษานั้น ผู้บริหาร โรงเรียนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการนำองค์กรสู่ความสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นบทบาทในการชี้นำ กำหนดวิสัยทัศน์ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการ และกระตุ้นให้บุคลากรมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุวิสัยทัศน์ บทบาทในการสร้างความสอดคล้องไปในแนวทางเดียวกัน การคิดค้นระบบงานและเทคนิควิธีการเพื่อใช้ในการปฏิบัติงาน มุ่งสู่วิสัยทัศน์ บทบาทในการกระจายอำนาจการตัดสินใจการสร้างเงื่อนไข เพื่อผลักดันให้บุคลากรได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่ในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ และบทบาทในการเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งหลักการทำงานและประพฤติตน เพื่อสร้างศรัทธาให้กับบุคลากรใช้เป็นแบบอย่าง ดังนั้นในการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาสู่ความสำเร็จ

2. ประเด็นวัฒนธรรมองค์กร กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเห็นด้วยกับประเด็นนี้ โดยให้รายละเอียดว่า วัฒนธรรมองค์กรเป็นปัจจัยสำคัญในการชี้วัดความสำเร็จหรือความล้มเหลวขององค์กร ปัจจุบันในระบบราชการแทบทั้งหมด มักจะเน้นการบริหารงานในแนวตั้งหรือสั่งการจากข้างบนลงข้างล่าง แต่เพียงอย่างเดียว เริ่มตั้งแต่กระทรวง ไปจนถึงเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียน และครู โดยมีนักเรียนอยู่ลำดับสุดท้ายของแนวตั้ง ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการสร้าง “พลเมือง” และการเรียนรู้ประชาธิปไตยในโรงเรียน เพราะประชาธิปไตยเป็นเรื่องของวิถีชีวิตในการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยเคารพกติกาและเคารพซึ่งกันและกัน ไม่ใช่เพียงแค่ความรู้ความจำ การใช้กระบวนการอำนาจนิยมย่อมไม่ทำให้เกิดการเรียนรู้วิถีชีวิตของการเป็นพลเมืองขึ้นมาได้ ดังนั้นการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองให้ประสบผลสำเร็จ จึงต้องมีการเปลี่ยนแปลง สร้าง หรือส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรประชาธิปไตยในโรงเรียน

3. ประเด็นแผนกลยุทธ์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ร้อยละ 80 ไม่เห็นด้วยกับประเด็นดังกล่าว เนื่องจาก แผนกลยุทธ์มีการดำเนินการอยู่ในประเด็นการนำองค์กรแล้ว

4. ประเด็นความผูกพันองค์กร กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเห็นด้วยกับประเด็นนี้ โดยให้รายละเอียดความผูกพันองค์กรนั้น เป็นปัจจัยสำคัญในการปฏิบัติงานให้สำเร็จ เพราะหากสมาชิกในองค์กรมีทัศนคติที่ดีต่อกัน มีความสามัคคีกัน มีพลังในการขับเคลื่อนการดำเนินงานไปสู่เป้าหมายความสำเร็จร่วมกัน มีจิตใจที่เป็นหนึ่งเดียวกันในการทำงาน ย่อมประสบผลสำเร็จอย่างแน่นอน โดยเฉพาะการสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย ซึ่งต้องการให้เกิดความรัก ความสามัคคี ในสังคม

ด้านที่ 2 ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ในรอบที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นในการนำรูปแบบไปปฏิบัติจริงในสถานศึกษา ดังนี้

1. ประเด็นการบริหารแบบมีส่วนร่วม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเห็นด้วยกับประเด็นนี้ โดยให้รายละเอียดว่าในการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองนั้น จำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงานต่าง ๆ ทุกภาคส่วนมาร่วมดำเนินการ เพราะในการสร้างความตระหนักและความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นคุณลักษณะความเป็นพลเมืองที่ต้องการจะให้เกิดขึ้นกับนักเรียน ต้องมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ท้องถิ่น เช่น การสำรวจปัญหาในท้องถิ่นเพื่อแสวงหาวิธีการแก้ไข การทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ กิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะ เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนรู้จักชุมชน ท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่อย่างแท้จริง

2. ประเด็นการพัฒนาครู กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเห็นด้วยกับประเด็นนี้ โดยให้รายละเอียดว่าการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในโรงเรียนจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย หากไม่มีการพัฒนาครูอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองของครู พัฒนาระบบการจัดการเรียนการสอนของครู ที่สำคัญต้องเปลี่ยน หรือพัฒนาวิถีคิดของครู ให้เห็นความสำคัญของการสร้าง พัฒนานักเรียนให้มีความเป็นพลเมือง คือ การเคารพตนเอง เคารพผู้อื่น เคารพกติกา

และมีความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวจะส่งผลให้เกิดการอยู่ร่วมได้อย่างมีความสุขท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม สังคม ความคิด ความเชื่อ ฯลฯ

3. ประเด็นการพัฒนาหลักสูตร กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเห็นด้วยกับประเด็นนี้ โดยให้รายละเอียดว่าหลักสูตร เป็นหัวใจในการจัดการศึกษาของโรงเรียน เพราะหลักสูตร คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ดังนั้น การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็น จึงต้องพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้ตอบโจทย์ในประเด็นนี้ให้ได้ว่าจะจัดประสบการณ์ กิจกรรมในหลักสูตร กิจกรรมเสริมหลักสูตรอะไรบ้าง เพื่อพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง

4. ประเด็นการพัฒนานักเรียน กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ร้อยละ 80 ไม่เห็นด้วยกับประเด็นดังกล่าว เนื่องจากการพัฒนานักเรียนนั้นเป็นเป้าหมายในการจัดการศึกษาของโรงเรียนอยู่แล้ว และมีการระบุรายละเอียดที่ชัดเจนอยู่แล้วในหลักสูตร

ด้านที่ 3 ด้านการจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ในรอบที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นในการนำรูปแบบไปปฏิบัติจริงในสถานศึกษา ดังนี้

1. ประเด็นสภาพแวดล้อม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเห็นด้วยกับประเด็นนี้ โดยให้รายละเอียดว่าสภาพแวดล้อมของโรงเรียน คือ ทุกสิ่งทุกอย่างในโรงเรียน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิต หรือไม่มีชีวิต ดังนั้น สภาพแวดล้อมในโรงเรียนจึงมีความสำคัญ หากต้องการพัฒนานักเรียนให้มีความเป็นพลเมืองต้องจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนเอื้อต่อการพัฒนาคุณลักษณะดังกล่าว เช่น บริเวณโรงเรียนควรมีต้นไม้จำนวนมาก รมรื่น สะอาด สวยงาม เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนใจเย็น สดชื่น มีความสุข ส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้แบบประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้นักเรียนได้พูด แสดงความคิดเห็น แสดงออกได้อย่างเสรี ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง รับผิดชอบต่อหน้าที่ โดยการมอบหมายงานกิจกรรมให้ทำอย่างจริงจังต่อเนื่อง เป็นประจำ ส่งเสริมบรรยากาศของการอยู่ร่วมกันแบบช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่นิ่งคูดาย และการเห็นประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าส่วนตน จะส่งผลให้การสร้างความเป็นพลเมืองประสบผลสำเร็จ

2. ประเด็นกิจกรรมในหลักสูตร กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเห็นด้วยกับประเด็นนี้ โดยให้รายละเอียดว่าหลักสูตร เป็นหัวใจในการจัดการศึกษาของโรงเรียน เพราะหลักสูตร คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ดังนั้น และกิจกรรมในหลักสูตรที่เป็นหลัก คือ กระบวนการ วิธีการในการจัดการเรียนรู้ของครู ในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง จึงต้องปรับการเรียนเปลี่ยนการสอนของครูให้ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เน้นการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม ฯลฯ

3. ประเด็นกิจกรรมเสริมหลักสูตร กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเห็นด้วยกับประเด็นนี้ โดยให้รายละเอียดว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็น

พลเมือง เนื่องจากการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียนเพียงอย่างเดียว ไม่เพียงพอที่จะทำให้นักเรียนมี ความเป็นพลเมืองได้ โรงเรียนต้องจัดทำโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนานักเรียนให้บรรลุตาม เป้าหมายที่กำหนด

ด้านที่ 4 ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ในรอบที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นในการนำรูปแบบไปปฏิบัติจริงในสถานศึกษา ดังนี้

1. ประเด็นการวัดผลองค์กรแบบสมดุล (BSC) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเห็นด้วยกับประเด็นนี้ โดยให้รายละเอียดว่า การวัดผลองค์กรแบบสมดุล เป็นการวัดผลประเมินผลที่ครอบคลุมการดำเนินงาน จึงเหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง
2. ประเด็นการนิเทศ กำกับ ติดตามอย่างเป็นระบบ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเห็นด้วยกับประเด็นนี้ โดยให้รายละเอียดว่า การนิเทศ กำกับ ติดตามอย่างเป็นระบบ ช่วยให้ทราบผลการดำเนินงานว่าบรรลุ วัตถุประสงค์ เป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ อย่างไร การดำเนินการประสบความสำเร็จ มีประสิทธิภาพ หรือไม่ แล้วนำผลมาใช้ในการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงาน ช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพสูง ยิ่งขึ้น

จากการประมวลผลข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร การศึกษาภาคสนามจาก สถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จและสามารถเป็นต้นแบบในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง การระดมความคิดเห็นร่วมกับผู้บริหารสถานศึกษาและครู 2 รอบ ผู้วิจัยได้ทำการ สังเคราะห์เป็นร่าง รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองใน โรงเรียนของไทย โดยประกอบด้วย 4 ประเด็นหลัก คือ 1) ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง 2) ด้านการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง 3) ด้านการจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรม เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง และ 4) ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง โดยแต่ละประเด็นมีรายละเอียด ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง การนำองค์กร

1. ผู้บริหารสถานศึกษา มีความเป็นผู้นำ มนุษยสัมพันธ์ดี มีอารมณ์มั่นคง
2. ผู้บริหารสถานศึกษา เป็นแบบอย่างที่ดี ในการทำหน้าที่หล่อหลอมปลูกฝังอุปนิสัย ความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียน
3. ผู้บริหารสถานศึกษา มีความสามารถการสื่อสาร สร้างความสัมพันธ์กับครูบุคลากร นักเรียน ผู้เกี่ยวข้อง
4. ผู้บริหารสถานศึกษา เคารพในความเป็นบุคคล เหตุผล และการตัดสินใจของผู้อื่น
5. ผู้บริหารสถานศึกษา ขอมรับฟังความคิดเห็นในการทำงานของครูและบุคลากรเสมอ

6. บริหารสถานศึกษา มีความรับผิดชอบต่อการจัดการศึกษา โปร่งใสในการปฏิบัติงาน ปกป้องผลประโยชน์ของนักเรียน

7. ผู้บริหาร สถานศึกษา กำหนดทิศทางและเป้าหมายของสถานศึกษาอย่างชัดเจน

8. ผู้บริหารสถานศึกษาถ่ายทอดเรื่อง Vision และ Mission ให้ครูและบุคลากรเข้าใจได้อย่างชัดเจน

9. วิสัยทัศน์ของโรงเรียน มีการกำหนดเกี่ยวกับการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน อย่างชัดเจน

10. คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้บริหาร ครู และบุคลากร มีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และพันธกิจของโรงเรียน

11. ผู้บริหารสถานศึกษา มีเทคนิค กระบวนการวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ ในการนำพา โรงเรียนสู่ความสำเร็จตามวิสัยทัศน์

วัฒนธรรมองค์กร

ครูและบุคลากรมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร

1. ครูและบุคลากรมีความกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ

2. ครูและบุคลากรมีอำนาจในการตัดสินใจในงานที่ตนรับผิดชอบ

3. ครูและบุคลากรยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

และยอมรับผลการกระทำของตนเอง

4. ครูและบุคลากรอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข บนความแตกต่างหลากหลายทาง

วัฒนธรรม และสังคม

5. ครูและบุคลากร คิดหาวิธีการใหม่ ๆ ในการปรับปรุงงานให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ

6. ครูและบุคลากรปฏิบัติต่อนักเรียนทุกคนอย่างเสมอภาค ไม่เลือกปฏิบัติ

7. สนับสนุนให้ครูและบุคลากรทำงานร่วมกันเป็นทีม

8. ส่งเสริมให้ครู และบุคลากร แสดงความคิดเห็น หรือวิธีการทำงานใหม่ ๆ ได้อย่างอิสระ

9. สร้างวัฒนธรรมองค์กรแบบประชาธิปไตยในการทำงานร่วมกัน

10. ส่งเสริมการใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา ไม่ใช่ความรุนแรงในการแก้ปัญหา หรือทำโทษ

นักเรียน

ความผูกพันองค์กร

1. ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรเห็นคุณค่าในตัวเอง รักเพื่อนร่วมงาน รักโรงเรียน ภาคภูมิใจ

ในโรงเรียน

2. ครูและบุคลากรคำนึงถึงประโยชน์ของนักเรียนและ โรงเรียนมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

3. ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษา มีการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ซึ่งกันและกันเสมอ

4. ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีแนวคิดมุมมองใหม่ๆ มีทัศนคติเชิงบวก ในการทำงาน

5. สริมสร้างให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีความผูกพัน มีความสามัคคี มีจิตใจเป็น หนึ่งเดียวกันในการทำงาน

6. เสริมสร้างความสามารถของทีมในการคิดและปฏิบัติในลักษณะร่วมเสริมพลัง ประเด็นที่ 2 ด้านการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง การบริหารแบบมีส่วนร่วม

1. เปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงาน อย่างเหมาะสม

2. เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้อง นักเรียน มีส่วนร่วม เช่น ในการวางแผน วางโครงการ กิจกรรมร่วมกัน ตลอดจนแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ต่าง ๆ

3. มีความพร้อมรับผิดชอบ สามารถตรวจสอบได้

4. มีการทำงานที่รวดเร็ว โปร่งใส มีกลไกการควบคุมคุณภาพและมาตรฐานการให้บริการ ที่ชัดเจน

พัฒนาหลักสูตร

1. เป้าหมายของหลักสูตรการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง คือ วัฒนธรรมของ โรงเรียนที่สอดแทรกในทุกกิจกรรมของโรงเรียน ตั้งแต่การเข้าแถวเคารพธงชาติ ในโรงอาหาร ในสนามกีฬา ฯลฯ

2. ปรับและทบทวนเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในวิชาหน้าที่พลเมือง ที่เน้นความรู้ให้เหลือ เท่าที่จำเป็น เหมาะสมกับวัยของนักเรียน

3. กระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมความเป็นพลเมือง เน้นกิจกรรมและการปฏิบัติ มากกว่าเนื้อหา เพื่อฝึกฝนให้นักเรียนเกิดทักษะของความเป็นพลเมือง คือ การเคารพตนเอง เคารพ ผู้อื่น เคารพกติกา และมีความรับผิดชอบต่อสังคม

4. หลักสูตรการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองทุกระดับชั้นในโรงเรียน ควรกำหนด เนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องกับวัย และระดับชั้นของนักเรียน

5. เนื้อหาและกิจกรรมของหลักสูตรการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ระดับอนุบาล คือ ฝึกฝนการเคารพกติกาแบบง่าย ๆ ที่ปฏิบัติอยู่แล้วในห้องเรียนอนุบาล เช่น การอยู่ร่วมกับผู้อื่นใน สังคม การแบ่งปัน รอคอย ขอโทษ ให้อภัย รวมถึงไม่ใช้ความรุนแรงเมื่อเกิดความขัดใจ ความขัดแย้ง

6. เนื้อหาและกิจกรรมของหลักสูตรการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ชั้นประถมศึกษา คือ ฝึกฝนต่อยอดจากระดับอนุบาล เช่น ฝึกความรับผิดชอบ การเคารพกติกา เคารพสิทธิผู้อื่น และการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยไม่ใช้กำลัง

พัฒนาครู

1. ครูมีความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการจัดการเรียนการสอนที่สร้างความเป็นพลเมือง
2. พัฒนาการผู้สอนในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองด้วยวิธีที่หลากหลาย และต่อเนื่อง

3. กระตุ้น แนะนำให้ครูปฏิบัติหน้าที่โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

4. ครูและบุคลากรมีการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และชัดเจน

5. ส่งเสริมความมั่นคงแก่ครูแต่ละคนมากที่สุด โดยพิจารณาถึงรายได้ สภาพงาน

ความเป็นอยู่และการให้ความเป็นธรรม

6. ครูมีทักษะการพัฒนาความสัมพันธ์ในชั้นเรียน ที่เกื้อกูลกับการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน ของนักเรียน ในการสร้างจิตสาธารณะ การเสียสละ และรับผิดชอบต่อส่วนรวม

7. ครูมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ

8. ครูอุทิศตนและบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม

ประเด็นที่ 3 ด้านการจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง

สภาพแวดล้อม

1. กระตุ้นให้เกิดบรรยากาศที่เป็นอิสระและมีแสดงความคิดเห็น การอภิปรายได้อย่าง เปิดกว้างในโรงเรียน

2. กระตุ้นให้นักเรียน มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือและบริการชุมชน

3. ใช้กระบวนการ วิธีการต่าง ๆ ให้นักเรียนเข้าใจกฎระเบียบต่าง ๆ มากกว่าใช้การบังคับ

4. ฝึกให้นักเรียนยอมรับฟังความคิดเห็นและเหตุผลของผู้อื่น

5. ฝึกให้นักเรียนยอมรับข้อดกลงร่วมกัน

6. ส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกัน

7. สร้างแรงจูงใจให้อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม โดยให้รางวัลเป็นกลุ่มมากกว่าให้รางวัลเป็นบุคคล กิจกรรมในหลักสูตร

1. เน้นการจัดการเรียนการสอน โดยใช้กระบวนการกลุ่ม

2. กระบวนการเรียนการสอนใช้วิธีการแก้ปัญหาเป็นหลัก

3. การจัดการเรียนรู้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชน

4. ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วย Service-learning และการบริการชุมชน

5. จัดการเรียนการสอนที่มีการสนทนาเหตุการณ์ปัจจุบันในระดับท้องถิ่นระดับชาติและระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่นักเรียนเห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชีวิต

6. มีการอภิปรายสภาพปัญหาเหตุการณ์ปัจจุบันในชั้นเรียนเพื่อให้นักเรียนมีความเป็นอิสระที่จะแสดงความคิดเห็นตามตำแหน่ง บทบาท สิทธิ และหน้าที่ของตน ในมุมมองที่หลากหลายที่แตกต่างกัน ทุกคนเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

7. ส่งเสริมและพัฒนาทักษะการถาม และการคิดอย่างเป็นระบบของนักเรียน ให้ความสามารถในการตั้งคำถาม และค้นหาข้อเท็จจริง คิดอย่างเป็นระบบก่อนลงมือทำ

8. ส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะการสื่อสาร ทั้งการพูด การเขียน การอ่าน การวิพากษ์ การถกเถียง การแสดงความคิดเห็น

9. จัดการเรียนการสอนที่มีการสนทนาเหตุการณ์ปัจจุบันในระดับท้องถิ่นระดับชาติและระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่นักเรียนเห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชีวิต

10. มีการอภิปรายสภาพปัญหาเหตุการณ์ปัจจุบันในชั้นเรียนเพื่อให้นักเรียนมีความเป็นอิสระที่จะแสดงความคิดเห็นตามตำแหน่ง บทบาท สิทธิและหน้าที่ของตน ในมุมมองที่หลากหลายที่แตกต่างกัน ทุกคนเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

11. ส่งเสริมและพัฒนาทักษะการถาม และการคิดอย่างเป็นระบบของนักเรียน ให้ความสามารถในการตั้งคำถาม และค้นหาข้อเท็จจริง คิดอย่างเป็นระบบก่อนลงมือทำ

12. ส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะการสื่อสาร ทั้งการพูด การเขียน การอ่าน การวิพากษ์ การถกเถียง การแสดงความคิดเห็น

กิจกรรมเสริมหลักสูตร

1. เปิดโอกาสให้นักเรียนเข้าร่วมในกิจกรรมนอกหลักสูตรที่เน้นเกี่ยวกับบทบาท หน้าที่ของความเป็นพลเมือง

2. ส่งเสริมประชาธิปไตย พลเมืองในโรงเรียน และกิจกรรมนักเรียน โดยให้มีการเลือกตั้งสภานักเรียน ประธานนักเรียน และกิจกรรมชมรมต่าง ๆ เชื่อมโยงกับชั่วโมง “กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน”

3. เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจำลองกระบวนการประชาธิปไตย เช่น การจำลองการพิจารณาของสภานิติบัญญัติบริหารและตุลาการ การเจรจาต่อรอง และการแสวงหาฉันทามติหรือการประนีประนอม

4. สนับสนุนกิจกรรมพิเศษนอกหลักสูตร เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน และผู้เรียนมีการศึกษาพบว่าเด็กและเยาวชนที่ทำกิจกรรมพิเศษนอกหลักสูตร เช่น การร่วมกิจกรรมชมรม เป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในอนาคตมากกว่า

ประเด็นที่ 4 ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง

1. กำหนดปฏิทินปฏิบัติงาน ปฏิทินการนิเทศ เป็นระบบ ชัดเจน
2. ประเมินผลความเป็นพลเมืองของนักเรียนให้ครอบคลุม ทั้งด้านความรู้ ทักษะ

และคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง

3. ระบุวิธีการวัดผลด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะด้านความเป็นพลเมืองของนักเรียน
4. มีการประเมินผลนักเรียนที่หลากหลาย โดยเน้นการประเมินตามสภาพจริง และประเมิน

ในหลายระดับ

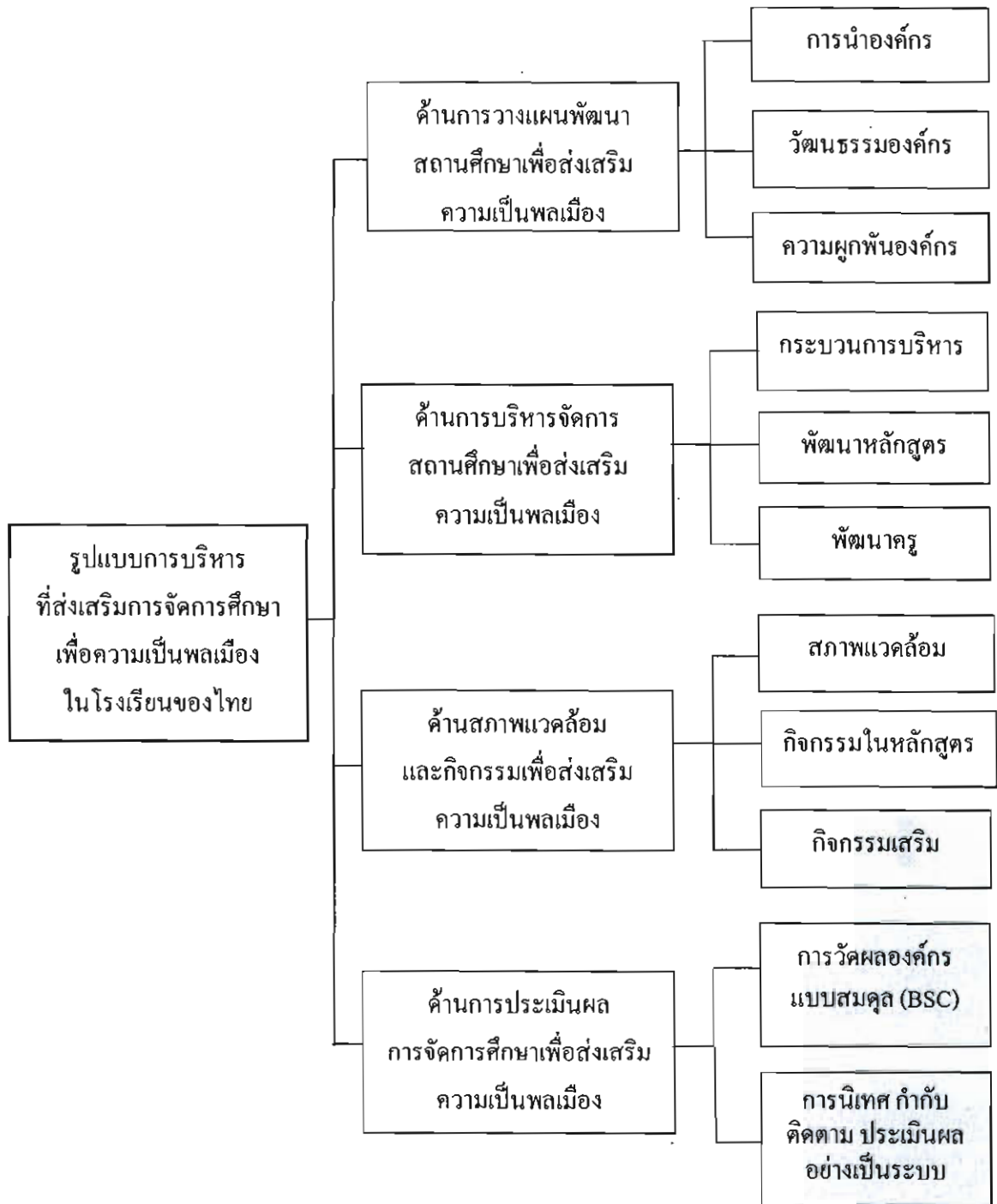
5. การประเมินผลวัดที่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ในโรงเรียนหลังจากที่นักเรียน มีความเป็นพลเมืองมากขึ้น

6. ติดตามและประเมินผล ความเป็นพลเมืองของนักเรียน โดยใช้กระบวนการประชาธิปไตย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างโรงเรียน ต่างโรงเรียน

7. ส่งเสริมให้ผู้ปกครอง ชุมชน ท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการประเมินผล

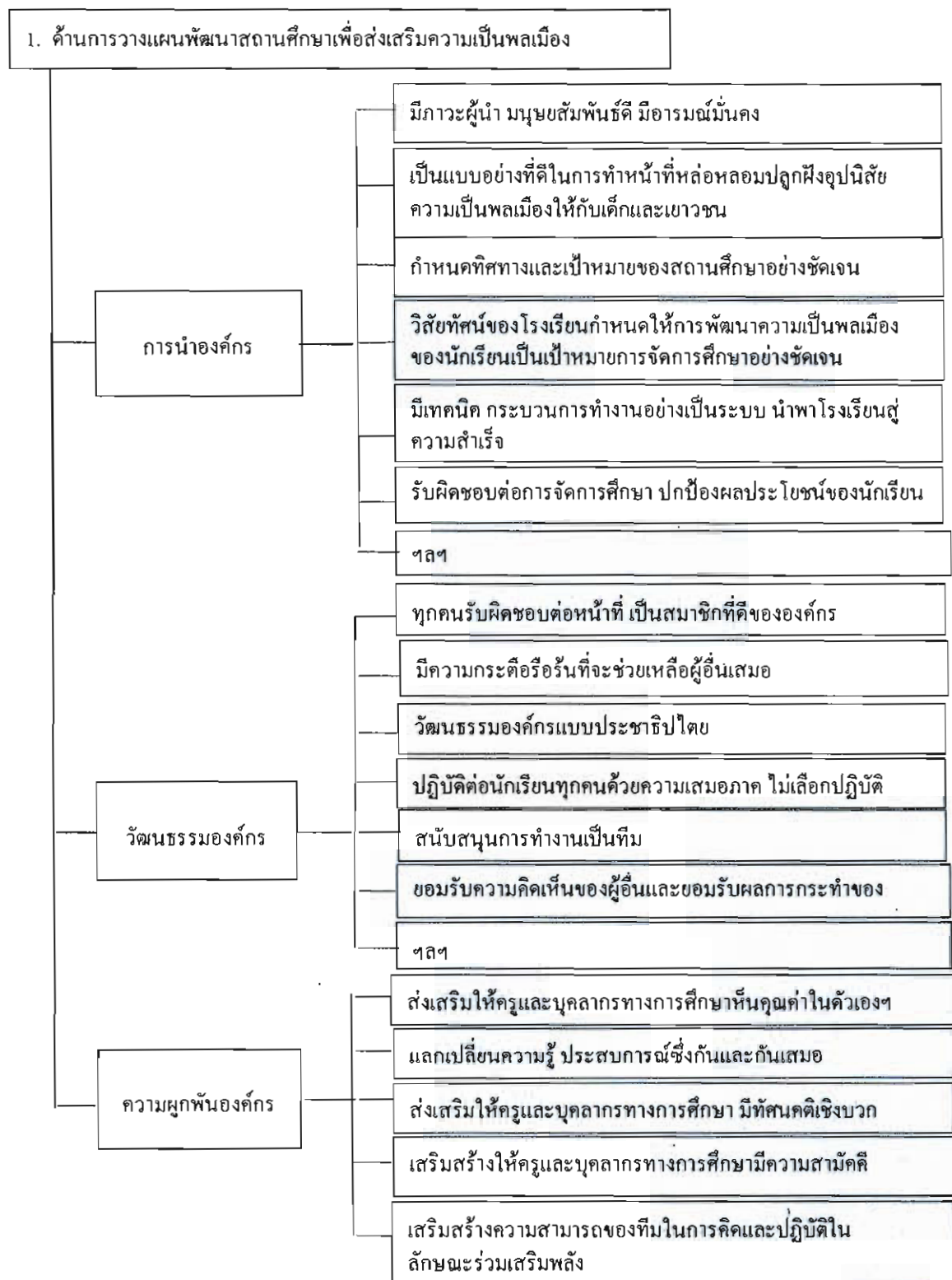
8. ใช้การวัดผลองค์กรแบบสมดุล (BSC) ในการประเมินผลการจัดการศึกษาของโรงเรียน

จากประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยได้สรุปเป็นแผนภาพร่างรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนได้ ดังนี้

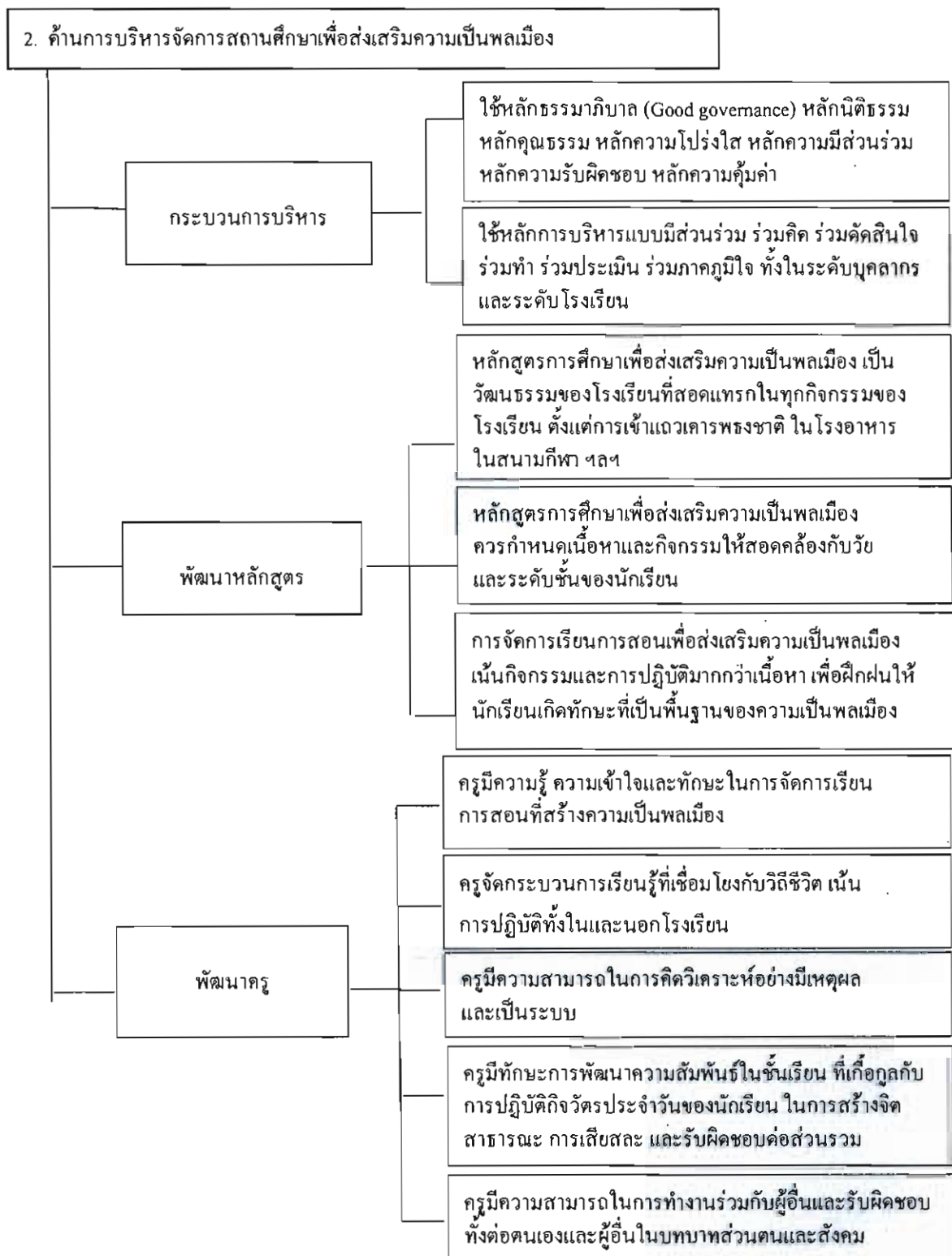
ภาพที่ 8 รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย

รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย ประกอบด้วย องค์ประกอบ 4 ด้าน คือ ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาฯ ด้านการบริหารจัดการฯ ด้านการจัดสภาพแวดล้อมฯ และด้านการประเมินผลฯ ซึ่งดำเนินการอย่างเป็นระบบตามวงจรคุณภาพ PDCA

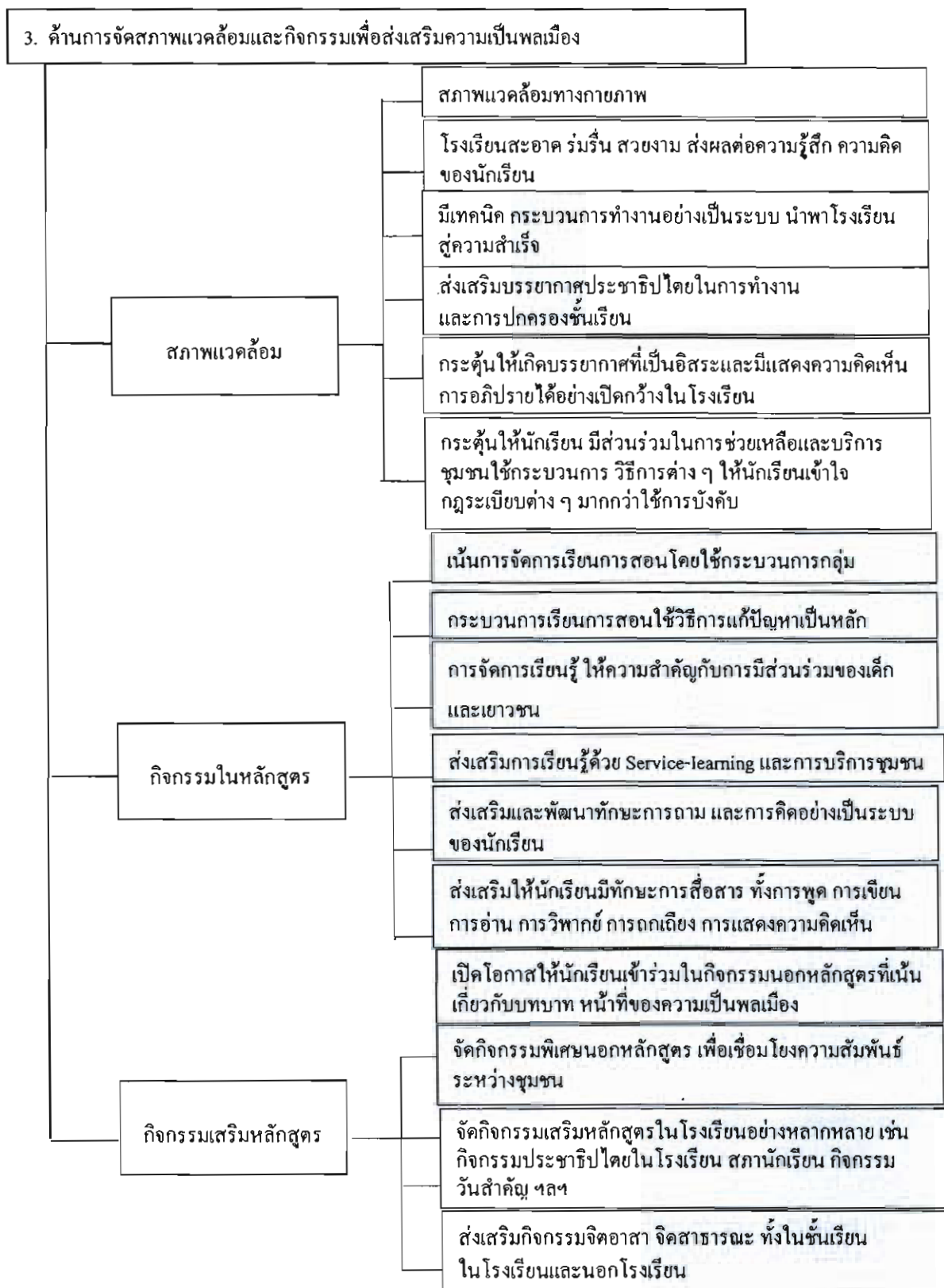
ภาพที่ 9 องค์ประกอบด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง

การวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง คือ การวางแผนและขับเคลื่อนแผนพัฒนาสถานศึกษาสู่ความสำเร็จ ประกอบด้วย การนำองค์กร วัฒนธรรมองค์กร และความผูกพันองค์กร

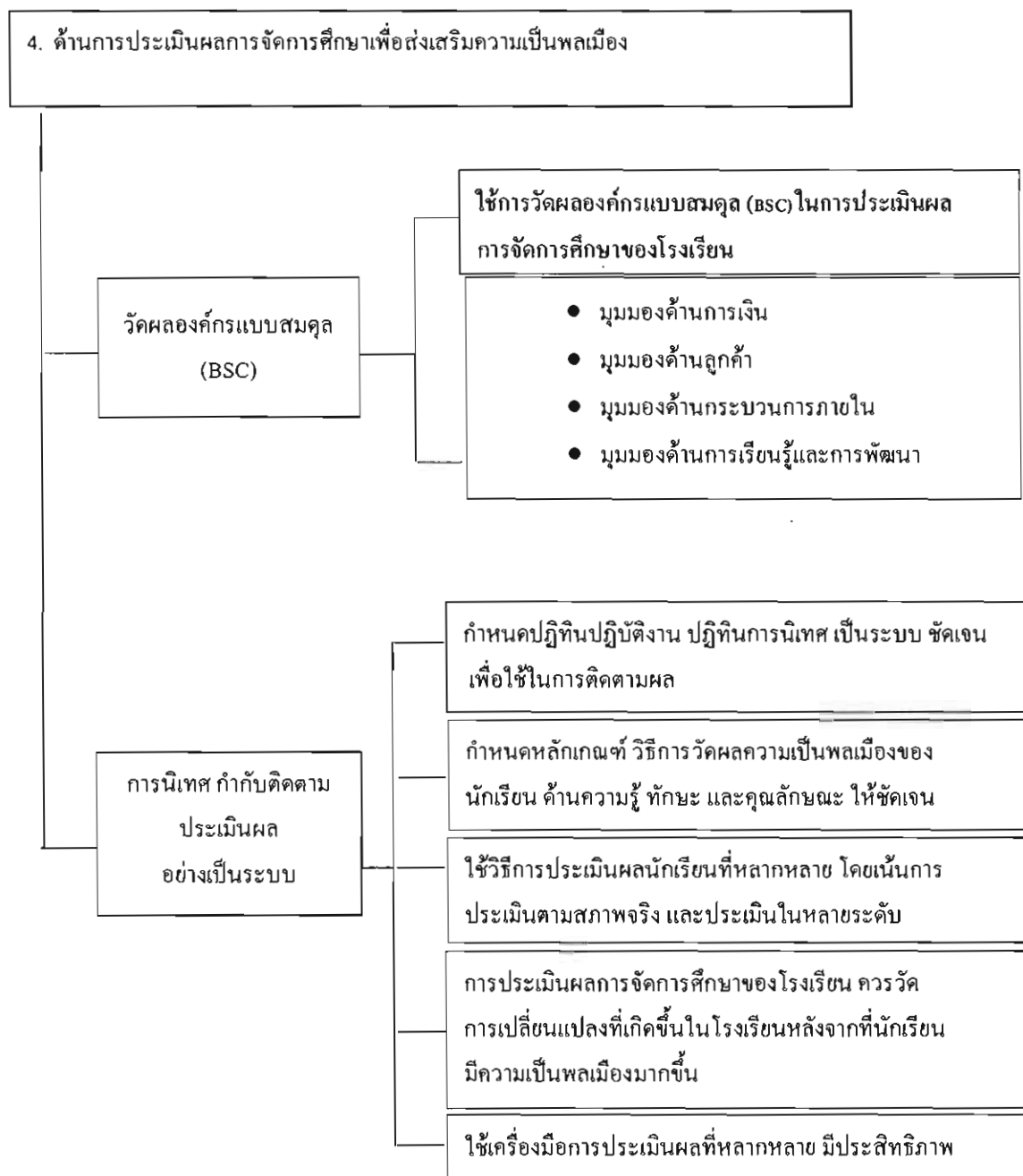
ภาพที่ 10 องค์ประกอบด้านการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง

การบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย ระบบการบริหาร การจัดการของสถานศึกษา การพัฒนาหลักสูตร และการพัฒนาครู เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะของ ความเป็นพลเมือง

ภาพที่ 11 องค์ประกอบด้านการจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง

การดำเนินการการจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย การจัดสภาพแวดล้อม การจัดกิจกรรมในหลักสูตร และกิจกรรมเสริมหลักสูตรของสถานศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง

ภาพที่ 12 องค์ประกอบด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง

ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง คือการติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินงานของสถานศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองประกอบด้วย การนิเทศกำกับติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ การวัดผลองค์กรแบบสมดุล (BSC)

ตอนที่ 4 ผลการตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองใน โรงเรียนของไทย โดยการสนทนากลุ่ม (Focus group) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อร่างรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษา เพื่อความเป็นพลเมืองใน โรงเรียนของไทย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 ท่าน ที่ได้มาด้วยวิธีเลือกอย่างเจาะจง จากเกณฑ์ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ กลุ่มผู้ควบคุมนโยบายการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาสู่ความเป็นพลเมืองที่ดี จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ 1) ดร. สุเทพ ชิตยวงษ์ ผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ 2) นายอุดม มัด โน รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1 3) นางนงคันทุช อุทัยศรีศึกษานิเทศก์สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จในการบริการจัดการสถานศึกษา ในด้านการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียน จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ 1) ดร.ศิริลักษณ์ เส็งมี ผู้อำนวยการ โรงเรียนวัดบุญญราศรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1 2) ดร.บุญยกุล หัตถิ โรงเรียนศกพรหมวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 17 3) ดร.พิสิษฐ์ ศุภวัฒน์ธนบดี โรงเรียนวัดทุ่งยายชี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจะเชิงเทรา เขต 2 และกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนานักเรียนให้เป็นพลเมืองที่ดี 1) ดร.สมพล เข้มกำเนิด หัวหน้าสำนักงานพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตชลบุรี 2) ดร.วันเพ็ญ บุรีสูงเนิน ผู้อำนวยการ โรงเรียนวอนนาศัพท์ 3) ดร.สุรสิทธิ์ นาคสัมฤทธิ์ ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ได้ประเด็นจากการสนทนากลุ่มเพื่อนำมาปรับรูปแบบ ดังนี้

ประเด็นที่ 1) ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ผู้เข้าร่วมสนทนาได้ร่วมกันปรับปรุงแก้ไขร่างรูปแบบ โดยมีการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมข้อมูล ดังนี้

ตัดประเด็น

- ผู้บริหารประเมินผลการปฏิบัติงานต้องถูกต้องและยุติธรรม

เพิ่มประเด็น

- ผู้บริหารสถานศึกษาใช้การวางแผนกลยุทธ์ เป็นเครื่องมือในการดำเนินงานสู่ความสำเร็จ

- ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีแนวคิด มุมมองใหม่ ๆ มีทัศนคติเชิงบวกใน

การทำงาน

ประเด็นที่ 2) ด้านการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ผู้เข้าร่วมสนทนาได้ร่วมกันปรับปรุงแก้ไขร่างรูปแบบ โดยมีการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมข้อมูล ดังนี้

ตัดประเด็น

- พัฒนาครูและบุคลากรสู่ความเป็นมืออาชีพ
- หลักสูตรการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง จัดให้ครอบคลุมทั้งด้านเนื้อหา ทักษะ

และคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง

เพิ่มประเด็น

- ครูมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ
- หลักสูตรการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ควรกำหนดเนื้อหาและกิจกรรมให้

สอดคล้องกับวัย และระดับชั้นของนักเรียน

ประเด็นที่ 3) ด้านการจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ผู้เข้าร่วมสนทนาได้ร่วมกันปรับปรุงแก้ไขร่างรูปแบบ โดยมีการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมข้อมูล ดังนี้

ตัดประเด็น

- ฝึกให้นักเรียนยอมรับฟังความคิดเห็นและเหตุผลของผู้อื่นเพิ่มประเด็น

เพิ่มประเด็น

- วิธีสอนของครูต้องเปิดโอกาสให้นักเรียน มีโอกาสพูดอย่างเสรี โดยครูไม่กดดัน
- ส่งเสริมกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะของนักเรียนทั้งในชั้นเรียนในโรงเรียน

และนอกโรงเรียน

- ส่งเสริมบรรยากาศประชาธิปไตยในการทำงานและการปกครองชั้นเรียน

ประเด็นที่ 4) ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง ผู้เข้าร่วมสนทนาได้ร่วมกันปรับปรุงแก้ไขร่างรูปแบบ โดยมีการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมข้อมูล ดังนี้

เพิ่มประเด็น

- ประเมินผลความเป็นพลเมืองของนักเรียน โดยวัดพฤติกรรมที่แสดงออกใน

ชีวิตประจำวันที่บ้าน โรงเรียน และชุมชน

- มีเครื่องมือการประเมินผลที่หลากหลาย มีประสิทธิภาพ

จากการสนทนากลุ่ม รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง จึงประกอบด้วย ประเด็นและรายละเอียด ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง

การนำองค์กร

1. ผู้บริหารสถานศึกษา มีความเป็นผู้นำ มนุษย์สัมพันธ์ดี มีอารมณ์มั่นคง
2. ผู้บริหารสถานศึกษา เป็นแบบอย่างที่ดี ในการทำหน้าที่หล่อหลอมปลูกฝังอุปนิสัย

ความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียน

1. ผู้บริหารสถานศึกษา มีความสามารถสื่อสารสร้างความสัมพันธ์กับครูบุคลากรนักเรียน ผู้เกี่ยวข้อง
 2. ผู้บริหารสถานศึกษา เคารพในความเป็นบุคคล เหตุผล และการตัดสินใจของผู้อื่น
 3. ผู้บริหารสถานศึกษา ยอมรับฟังความคิดเห็นในการทำงานของครูและบุคลากรเสมอ
 4. บริหารสถานศึกษา มีความรับผิดชอบต่อการจัดการศึกษา โปร่งใสในการปฏิบัติงานปกป้องผลประโยชน์ของนักเรียน
 5. ผู้บริหารสถานศึกษา กำหนดทิศทางและเป้าหมายของสถานศึกษาอย่างชัดเจน
 6. ผู้บริหารสถานศึกษาดำเนินการเรื่อง Vision และ Mission ให้ครูและบุคลากรเข้าใจได้อย่างชัดเจน
 7. วิทยาลัยฯ ของโรงเรียน มีการกำหนดเกี่ยวกับการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนอย่างชัดเจน
 8. คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้บริหาร ครู และบุคลากร มีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และพันธกิจของโรงเรียน
 9. ผู้บริหารสถานศึกษา มีเทคนิค กระบวนการวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ ในการนำพาโรงเรียนสู่ความสำเร็จตามวิสัยทัศน์
- วัฒนธรรมองค์กร**
1. ครูและบุคลากรมีความรับผิดชอบต่อนักเรียน และเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร
 2. ครูและบุคลากรมีความกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ
 3. ครูและบุคลากรมีอำนาจในการตัดสินใจในงานที่ตนรับผิดชอบ
 4. ครูและบุคลากรยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และยอมรับผลการกระทำของตนเอง
 5. ครูและบุคลากรอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข บนความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม และสังคม
 6. ครูและบุคลากร คิดหาวิธีการใหม่ ๆ ในการปรับปรุงงานให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ
 7. ครูและบุคลากรปฏิบัติต่อนักเรียนทุกคนอย่างเสมอภาค ไม่เลือกปฏิบัติ
 8. สนับสนุนให้ครูและบุคลากรทำงานร่วมกันเป็นทีม
 9. ส่งเสริมให้ครูและบุคลากร แสดงความคิดเห็น หรือวิธีการทำงานใหม่ ๆ ได้อย่างอิสระ
 10. สร้างวัฒนธรรมองค์กรแบบประชาธิปไตยในการทำงานร่วมกัน

11. ส่งเสริมการใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา หรือทำโทษนักเรียน

ความผูกพันองค์กร

1. ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรเห็นคุณค่าในตัวเอง รักเพื่อนร่วมงาน รักโรงเรียน ภาคภูมิใจในโรงเรียน

2. ครูและบุคลากรคำนึงถึงประโยชน์ของนักเรียนและโรงเรียนมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

3. ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษา มีการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ซึ่งกันและกันเสมอ

4. ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีแนวคิดมุมมองใหม่ๆ มีทัศนคติเชิงบวกในการทำงาน

5. เสริมสร้างให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีความผูกพัน มีความสามัคคี มีจิตใจเป็นหนึ่งเดียวกันในการทำงาน

6. เสริมสร้างความสามารถของทีมในการคิดและปฏิบัติในลักษณะร่วมเสริมพลัง

ประเด็นที่ 2 ด้านการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง

การบริหารแบบมีส่วนร่วม

1. เปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานอย่างเหมาะสม

2. เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้อง นักเรียนมีส่วนร่วม เช่น ในการวางแผน วางโครงการ กิจกรรมร่วมกัน ตลอดจนแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ต่าง ๆ

3. มีความพร้อมรับผิดชอบ สามารถตรวจสอบได้

4. มีการทำงานที่รวดเร็ว โปร่งใส มีกลไกการควบคุมคุณภาพและมาตรฐานการให้บริการที่ชัดเจน

พัฒนาหลักสูตร

1. เป้าหมายของหลักสูตรการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง คือ วัฒนธรรมของโรงเรียนที่สอดแทรกในทุกกิจกรรมของโรงเรียน ตั้งแต่การเข้าแถวเคารพธงชาติในโรงอาหาร ในสนามกีฬา ฯลฯ

2. ปรับและทบทวนเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในวิชาหน้าที่พลเมือง ที่เน้นความรู้ให้เหลือเท่าที่จำเป็น เหมาะสมกับวัยของนักเรียน

3. กระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมความเป็นพลเมือง เน้นกิจกรรมและการปฏิบัติมากกว่าเนื้อหา เพื่อฝึกฝนให้นักเรียนเกิดทักษะของความเป็นพลเมือง คือ การเคารพตนเอง เคารพผู้อื่น เคารพกติกา และมีความรับผิดชอบต่อสังคม

4. หลักสูตรการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองทุกระดับชั้นในโรงเรียน ควรกำหนดเนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องกับวัย และระดับชั้นของนักเรียน

5. เนื้อหาและกิจกรรมของหลักสูตรการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ระดับอนุบาล คือ ฝึกฝนการเคารพกติกาแบบง่าย ๆ ที่ปฏิบัติอยู่แล้วในห้องเรียนอนุบาล เช่น การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม การแบ่งปัน รอคอย ขอโทษ ให้อภัย รวมถึงไม่ใช้ความรุนแรงเมื่อเกิดความขัดใจ ความขัดแย้ง

6. เนื้อหาและกิจกรรมของหลักสูตรการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ชั้นประถมศึกษา คือ ฝึกฝนต่อยอดจากระดับอนุบาล เช่น ฝึกความรับผิดชอบ การเคารพกติกา เคารพสิทธิผู้อื่น และการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยไม่ใช้กำลัง

พัฒนาครู

1. ครูจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต เน้นการปฏิบัติทั้งในและนอกโรงเรียน
2. ครูมีความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการจัดการเรียนการสอนที่สร้างความเป็นพลเมือง
3. พัฒนาครูผู้สอนในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองด้วยวิธีที่หลากหลาย และต่อเนื่อง

4. กระตุ้น แนะนำให้ครูปฏิบัติหน้าที่โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

5. ครูและบุคลากรมีการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และชัดเจน

6. ส่งเสริมความมั่นคงแก่ครูแต่ละคนมากที่สุด โดยพิจารณาถึงรายได้ สภาพงาน

ความเป็นอยู่และการให้ความเป็นธรรม

7. ครูมีทักษะการพัฒนาความสัมพันธ์ในชั้นเรียน ที่เกื้อกูลกับการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของนักเรียน ในการสร้างจิตสาธารณะ การเสียสละ และรับผิดชอบต่อส่วนรวม

8. ครูมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ

9. ครูจัดการเรียนการสอน โดยเปิดโอกาสให้นักเรียนพูดอย่างเสรี โดยครูไม่กดดัน

10. ครูอุทิศตนและบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม

ประเด็นที่ 3 ด้านการจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง
สภาพแวดล้อม

1. กระตุ้นให้เกิดบรรยากาศที่เป็นอิสระและมีแสดงความคิดเห็น การอภิปรายได้อย่างเปิดกว้างในโรงเรียน

2. กระตุ้นให้นักเรียน มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือและบริการชุมชน

3. ใช้กระบวนการ วิธีการต่าง ๆ ให้นักเรียนเข้าใจกฎระเบียบต่าง ๆ มากกว่าใช้การบังคับ

4. ฝึกให้นักเรียนยอมรับฟังความคิดเห็นและเหตุผลของผู้อื่น

5. ฝึกให้นักเรียนยอมรับข้อตกลงร่วมกัน

6. ส่งเสริมให้นักเรียนใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา ไม่ใช่คามรุนแรง
 7. ส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกัน
 8. สร้างแรงจูงใจให้อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม โดยให้รางวัลเป็นกลุ่มมากกว่าให้รางวัลเป็นบุคคล
- กิจกรรมในหลักสูตร**

1. เน้นการจัดการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม
2. กระบวนการเรียนการสอนใช้วิธีการแก้ปัญหาเป็นหลัก
3. การจัดการเรียนรู้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชน
4. ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วย Service-learning และการบริการชุมชน
5. จัดการเรียนการสอนที่มีการสนทนาเหตุการณ์ปัจจุบันในระดับท้องถิ่นระดับชาติ

และระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่นักเรียนเห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชีวิต

6. มีการอภิปรายสภาพปัญหาเหตุการณ์ปัจจุบันในชั้นเรียนเพื่อให้นักเรียน มีความเป็นอิสระที่จะแสดงความคิดเห็นตามตำแหน่ง บทบาท สิทธิและหน้าที่ของตน ในมุมมองที่หลากหลายที่แตกต่างกัน ทุกคนเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

7. ส่งเสริมและพัฒนาทักษะการถาม และการคิดอย่างเป็นระบบของนักเรียน ให้มีความสามารถในการตั้งคำถาม และค้นหาข้อเท็จจริง คิดอย่างเป็นระบบก่อนลงมือทำ

8. ส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะการสื่อสาร ทั้งการพูด การเขียน การอ่าน การวิพากษ์ การถกเถียง การแสดงความคิดเห็น

9. จัดการเรียนการสอนที่มีการสนทนาเหตุการณ์ปัจจุบันในระดับท้องถิ่นระดับชาติ และระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่นักเรียนเห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชีวิต

10. ส่งเสริมและพัฒนาทักษะการถาม และการคิดอย่างเป็นระบบของนักเรียน ให้มีความสามารถในการตั้งคำถาม และค้นหาข้อเท็จจริง คิดอย่างเป็นระบบก่อนลงมือทำ

11. ส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะการสื่อสาร ทั้งการพูด การเขียน การอ่าน การวิพากษ์ การถกเถียง การแสดงความคิดเห็น

กิจกรรมเสริมหลักสูตร

1. เปิดโอกาสให้นักเรียนเข้าร่วมในกิจกรรมนอกหลักสูตรที่เน้นเกี่ยวกับบทบาท หน้าที่ของความเป็นพลเมือง

2. ส่งเสริมกิจกรรมประชาธิปไตย ใน โรงเรียน และกิจกรรมนักเรียน โดยให้มีการเลือกตั้งสภานักเรียน ประธานนักเรียน และกิจกรรมชมรมต่าง ๆ เชื่อมโยงกับชั่วโมง “กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน”

3. สนับสนุนกิจกรรมพิเศษนอกหลักสูตร เช่น การร่วมกิจกรรมชมรม เป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน

4. ส่งเสริมให้นักเรียนทำกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะ ทั้งในและนอกโรงเรียน
ประเด็นที่ 4 ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง

1. ประเมินผลความเป็นพลเมืองของนักเรียนให้ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง
2. กำหนดปฏิทินปฏิบัติงาน ปฏิทินการนิเทศ เป็นระบบ ชัดเจน
3. กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการวัดผลความเป็นพลเมืองของนักเรียนให้ชัดเจน
4. ใช้วิธีการประเมินผลนักเรียนที่หลากหลาย โดยเน้นการประเมินตามสภาพจริง และประเมินในหลายระดับ
5. การประเมินผลการจัดการศึกษาของ โรงเรียน วัดการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโรงเรียน หลังจากที่นักเรียนมีความความเป็นพลเมืองมากขึ้น
6. ติดตามและประเมินผล ความเป็นพลเมืองของนักเรียน โดยใช้กระบวนการประชาธิปไตย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่าง โรงเรียน ต่างโรงเรียน
7. ส่งเสริมให้ผู้ปกครอง ชุมชน ท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการประเมินผล
8. ประเมินผลความเป็นพลเมืองของนักเรียน โดยวัดพฤติกรรมที่แสดงออกในชีวิตประจำวันที่บ้าน โรงเรียน และชุมชน
9. ใช้เครื่องมือประเมินที่หลากหลาย มีประสิทธิภาพ
10. ใช้การวัดผลองค์กรแบบสมดุล (BSC) ในการประเมินผลการจัดการศึกษาของโรงเรียน

ตอนที่ 5 ผลการประเมินความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปใช้ปฏิบัติจริงในสถานศึกษา โดยการสอบถามความคิดเห็นของผู้บริหาร โรงเรียน

ผู้วิจัยได้นำรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองไป ประเมินความเป็นไปได้ โดยใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร โรงเรียน สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาทั่วประเทศ โดยคัดเลือกอย่างเจาะจง จังหวัดละ 1 โรงเรียน โดยใช้เกณฑ์โรงเรียนที่มีนักเรียนได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติด้านคุณลักษณะ หรือคุณธรรม จริยธรรมได้ผล ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคะแนนความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการบริหาร
ที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนไปใช้ปฏิบัติ ด้านการวางแผน
พัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง

ข้อ ที่	ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษา เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง	ค่าการประเมิน		ผลการประเมิน ความเป็นไปได้
		\bar{X}	SD	
ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษา เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง				
1	ผู้บริหารสถานศึกษามีความเป็นผู้นำ มนุษย์สัมพันธ์ดี มีอารมณ์มั่นคง	4.93	0.76	มากที่สุด
2	ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำหน้าที่ หล่อหลอมปลูกฝังอุปนิสัยความเป็นพลเมืองให้กับ นักเรียน	4.90	0.64	มากที่สุด
3	ผู้บริหารสถานศึกษามีความสามารถสื่อสาร สร้าง ความสัมพันธ์กับครูบุคลากร นักเรียน ผู้เกี่ยวข้อง	4.85	0.46	มากที่สุด
4	ผู้บริหารสถานศึกษาเคารพในความเป็นบุคคล เหตุผล และการตัดสินใจของผู้อื่น	4.93	0.88	มากที่สุด
5	ผู้บริหารสถานศึกษายอมรับฟังความคิดเห็นในการทำงาน ของครูและบุคลากรเสมอ	4.84	0.52	มากที่สุด
6	ผู้บริหารสถานศึกษามีความรับผิดชอบต่อการจัดการศึกษา โปร่งใสในการปฏิบัติงาน ปกป้องผลประโยชน์ของ นักเรียน	4.81	0.46	มากที่สุด
7	ผู้บริหารสถานศึกษากำหนดทิศทางและเป้าหมายของ สถานศึกษาอย่างชัดเจน	4.93	0.58	มากที่สุด
8	ผู้บริหารสถานศึกษาถ่ายทอดเรื่อง Vision และ Mission ให้ครูและบุคลากรเข้าใจได้อย่างชัดเจน	4.84	0.79	มากที่สุด
9	วิสัยทัศน์ของโรงเรียนมีการกำหนดเกี่ยวกับการส่งเสริม ความเป็นพลเมืองของนักเรียนอย่างชัดเจน	4.90	0.71	มากที่สุด

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ข้อ ที่	ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษา เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง	ค่าการประเมิน		ผลการประเมิน ความเป็นไปได้
		\bar{X}	SD	
10	คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้บริหาร ครู และบุคลากร มีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และพันธกิจ ของโรงเรียน	4.85	0.46	มากที่สุด
11	ผู้บริหารสถานศึกษามีเทคนิค กระบวนการวางแผนการทำงาน อย่างเป็นระบบ ในการนำพาโรงเรียนสู่ความสำเร็จตาม วิสัยทัศน์	4.83	0.88	มากที่สุด
12	ครูและบุคลากรมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ และเป็น สมาชิกที่ดีขององค์กร	4.80	0.52	มากที่สุด
13	ครูและบุคลากรมีความกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือผู้อื่น อยู่เสมอ	4.78	0.46	มากที่สุด
14	ครูและบุคลากรมีอำนาจในการตัดสินใจในงานที่ตน รับผิดชอบ	4.67	0.46	มากที่สุด
15	ครูและบุคลากรยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และยอมรับ ผลการกระทำของตนเอง	4.75	0.88	มากที่สุด
16	ครูและบุคลากรอยู่ร่วมกัน ได้อย่างมีความสุข บนความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม และสังคม	4.70	0.52	มากที่สุด
17	ครูและบุคลากร คิดหาวิธีการใหม่ ๆ ในการปรับปรุงงาน ให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ	4.75	0.88	มากที่สุด
18	ครูและบุคลากรปฏิบัติต่อนักเรียนทุกคนอย่างเสมอภาค ไม่เลือกปฏิบัติ	4.80	0.46	มากที่สุด
19	สนับสนุนให้ครูและบุคลากรทำงานร่วมกันเป็นทีม	4.82	0.88	มากที่สุด
20	ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรแสดงความคิดเห็น หรือวิธีการทำงานใหม่ ๆ ได้อย่างอิสระ	4.83	0.52	มากที่สุด

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ข้อ ที่	ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษา เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง	ค่าการประเมิน		ผลการประเมิน ความเป็นไปได้
		\bar{X}	<i>SD</i>	
21	สร้างวัฒนธรรมองค์กรแบบประชาธิปไตยในการทำงาน ร่วมกัน	4.70	0.58	มากที่สุด
22	ส่งเสริมการใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา ไม่ใช้ความรุนแรง ในการแก้ปัญหา หรือทำโทษนักเรียน	4.84	0.79	มากที่สุด
23	ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรเห็นคุณค่าในตัวเอง รักเพื่อน ร่วมงาน รักโรงเรียน ภาคภูมิใจในโรงเรียน	4.82	0.71	มากที่สุด
24	ครูและบุคลากรคำนึงถึงประโยชน์ของนักเรียนและ โรงเรียนมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว	4.86	0.46	มากที่สุด
25	ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีการสนทนา แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ซึ่งกันและกันเสมอ	4.80	0.88	มากที่สุด
26	ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีแนวคิด มุมมองใหม่ ๆ มีทัศนคติเชิงบวก ในการทำงาน	4.77	0.48	มากที่สุด
27	เสริมสร้างให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีความผูกพัน มีความสามัคคี มีจิตใจเป็นหนึ่งเดียวกันในการทำงาน	4.70	0.49	มากที่สุด
28	เสริมสร้างความสามารถของทีมในการคิดและปฏิบัติ ในลักษณะร่วมเสริมพลัง	4.79	0.53	มากที่สุด
	รวม	4.81	0.63	มากที่สุด

จากตารางที่ 4 พบว่า ผลการประเมินความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการบริหาร
ที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียน ไปใช้ปฏิบัติในสถานศึกษา
ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร
มีผลการประเมิน ในภาพรวมอยู่ในระดับคุณภาพความเป็นไปได้มากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยรวม 4.93
และประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยความความเป็นไปได้สูงสุด และมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3 ประเด็น คือ
ผู้บริหารสถานศึกษามีภาวะผู้นำ มนุษยสัมพันธ์ดี มีอารมณ์มั่นคง ผู้บริหารสถานศึกษา เคารพ
ในความเป็นบุคคล เหตุผล และการตัดสินใจของผู้อื่น และผู้บริหารสถานศึกษากำหนดทิศทาง
และเป้าหมายของสถานศึกษาอย่างชัดเจน

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคะแนนความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการบริหาร
ที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนไปใช้ปฏิบัติ ด้านการบริหาร
จัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง

ข้อ ที่	ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริม ความเป็นพลเมือง	ค่าการประเมิน		ผลการประเมิน ความเป็นไปได้
		\bar{X}	SD	
	ด้านการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง			
1	เปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานอย่างเหมาะสม	4.87	0.78	มากที่สุด
2	เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้อง นักเรียน มีส่วนร่วม เช่น ในการวางแผน วางโครงการ กิจกรรมร่วมกัน ตลอดจน แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ต่าง ๆ	4.87	0.64	มากที่สุด
3	มีความพร้อมในการดำเนินการ สามารถตรวจสอบได้ ตลอดเวลา	4.85	0.42	มากที่สุด
4	มีการทำงานที่รวดเร็ว โปร่งใส มีกลไกการควบคุม คุณภาพและมาตรฐานการให้บริการที่ชัดเจน	4.84	0.46	มากที่สุด
5	เป้าหมายของหลักสูตรความเป็นพลเมืองเป็นวัฒนธรรม ของโรงเรียนที่สอดคล้องในทุกกิจกรรมของโรงเรียน ตั้งแต่การเข้าแถวเคารพธงชาติในโรงอาหาร ในสนามกีฬา ฯลฯ	4.87	0.88	มากที่สุด
6	ปรับและทบทวนเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในวิชาหน้าที่ พลเมือง ที่เน้นความรู้ ให้เหลือเท่าที่จำเป็น เหมาะสม กับวัยของนักเรียน	4.85	0.52	มากที่สุด
7	การจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง เน้นกิจกรรมและการปฏิบัติมากกว่าเนื้อหา เพื่อฝึกฝนให้ นักเรียนเกิดทักษะที่เป็นพื้นฐานของความเป็นพลเมือง	4.86	0.46	มากที่สุด
8	หลักสูตรการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ทุกระดับชั้น ควรกำหนดเนื้อหาและกิจกรรมให้ สอดคล้องกับวัย และระดับชั้นของนักเรียน	4.85	0.48	มากที่สุด

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ข้อ ที่	ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริม ความเป็นพลเมือง	ค่าการประเมิน		ผลการประเมิน ความเป็นไปได้
		\bar{X}	SD	
9	เนื้อหาและกิจกรรมของหลักสูตรการศึกษาเพื่อส่งเสริม ความเป็นพลเมือง ระดับอนุบาล คือ ฝึกฝนการเคารพ กติกาแบบง่าย ๆ ที่ปฏิบัติอยู่แล้วในห้องเรียนอนุบาล เช่น การแบ่งปัน รอคอย ขอโทษ ให้ภัย รวมถึง ไม่ใช้ความรุนแรงเมื่อเกิดความขัดใจ ความขัดแย้ง	4.83	0.52	มากที่สุด
10	เนื้อหาและกิจกรรมของหลักสูตรการศึกษาเพื่อส่งเสริม ความเป็นพลเมือง ระดับประถมศึกษา คือ ฝึกฝน ค้อยอดจากระดับอนุบาล เช่น ฝึกความรับผิดชอบ การเคารพกติกา เคารพสิทธิผู้อื่น และการแก้ปัญหา ความขัดแย้งโดยไม่ใช้กำลัง	4.82	0.42	มากที่สุด
11	ครูจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต เน้นการปฏิบัติทั้งในและนอกโรงเรียน	4.80	0.46	มากที่สุด
12	ครูมีความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการจัดการเรียน การสอนที่สร้างความเป็นพลเมือง	4.45	0.88	มาก
13	พัฒนาครูผู้สอนในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริม ความเป็นพลเมืองด้วยวิธีที่หลากหลาย และต่อเนื่อง	4.44	0.52	มาก
14	กระตุ้นแนะนำให้ครูปฏิบัติหน้าที่โดยคำนึงถึง ความแตกต่างระหว่างบุคคล	4.79	0.41	มากที่สุด
15	ครูและบุคลากรมีการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และชัดเจน	4.78	0.38	มากที่สุด
16	ส่งเสริมความมั่นคงแก่ครูแต่ละคนมากที่สุด โดยพิจารณาถึงรายได้ สภาพงาน ความเป็นอยู่ และการให้ความเป็นธรรม	4.86	0.39	มากที่สุด

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ข้อ ที่	ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริม ความเป็นพลเมือง	ค่าการประเมิน		ผลการประเมิน ความเป็นไปได้
		\bar{X}	SD	
17	ครูมีทักษะการพัฒนาความสัมพันธ์ในชั้นเรียน ที่เกี่ยวข้องกับ การปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของนักเรียน ในการสร้าง จิตสาธารณะ การเสียสละ และรับผิดชอบต่อส่วนรวม	4.82	0.46	มากที่สุด
18	ครูมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล และเป็นระบบ	4.797	0.48	มากที่สุด
19	ครูจัดการเรียนการสอนโดยเปิด โอกาสให้นักเรียน พูดอย่างเสรี โดยครูไม่กวดขัน	4.70	0.52	มากที่สุด
20	ครูอุทิศตนและบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม	4.87	0.46	มากที่สุด
	รวม	4.79	0.53	มากที่สุด

จากตารางที่ 5 พบว่า ผลการประเมินความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการบริหาร
ที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียน ไปใช้ปฏิบัติในสถานศึกษา
ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร
มีผลการประเมินในภาพรวมอยู่ในระดับคุณภาพความเป็นไปได้มากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยรวม 4.87
และประเด็น ที่มีค่าเฉลี่ยความเป็นไปได้มากที่สุด และมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากัน 4 ประเด็น คือ
เปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานอย่างเหมาะสม
เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้อง นักเรียน มีส่วนร่วม เช่น ในการวางแผน วางโครงการ กิจกรรมร่วมกัน
ตลอดจนแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ต่าง ๆ เป้าหมายของหลักสูตรความเป็นพลเมืองเป็น
วัฒนธรรมของโรงเรียนที่สอดแทรกในทุกกิจกรรมของโรงเรียน ตั้งแต่การเข้าแถวเคารพธงชาติ
ในโรงอาหาร ในสนามกีฬา ฯลฯ และ ครูอุทิศตน และบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม

ตารางที่ 6 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคะแนนความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการบริหาร
ที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนไปใช้ปฏิบัติ ด้านการจัด
สภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง

ข้อ ที่	ด้านการจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรม เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง	ค่าการประเมิน		ผลการประเมิน ความเป็นไปได้
		\bar{X}	SD	
	ด้านการจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อส่งเสริม ความเป็นพลเมือง			
1	กระตุ้นให้เกิดบรรยากาศที่เป็นอิสระและมีแสดง ความคิดเห็น การอภิปรายได้อย่างเปิดกว้างในโรงเรียน	4.89	0.64	มากที่สุด
2	กระตุ้นให้นักเรียน มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือ และบริการชุมชน	4.76	0.61	มากที่สุด
3	ใช้กระบวนการ วิธีการต่าง ๆ ให้นักเรียนเข้าใจ กฎระเบียบต่าง ๆ มากกว่าใช้การบังคับ	4.75	0.69	มากที่สุด
4	ส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่ฝึกให้นักเรียนยอมรับ ข้อตกลงร่วมกัน	4.86	0.46	มากที่สุด
5	ส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่ฝึกให้นักเรียนยอมรับฟัง ความคิดเห็นและเหตุผลของผู้อื่น	4.67	0.52	มากที่สุด
6	ส่งเสริมให้นักเรียนใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา ไม่ใช่ ความรุนแรง	4.87	0.88	มากที่สุด
7	ส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกัน	4.90	0.52	มากที่สุด
8	สร้างแรงจูงใจให้อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม โดยให้รางวัล เป็นกลุ่มมากกว่าให้รางวัลเป็นบุคคล	4.77	0.45	มากที่สุด
9	เน้นการจัดการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม	4.90	0.36	มากที่สุด
10	ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนใช้วิธีการแก้ปัญหา เป็นหลัก	4.52	0.57	มากที่สุด
11	การจัดการเรียนรู้ ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม ของเด็กและเยาวชน	4.76	0.67	มากที่สุด

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ข้อ ที่	ด้านการจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรม เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง	ค่าการประเมิน		ผลการประเมิน ความเป็นไปได้
		\bar{X}	<i>SD</i>	
12	ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วย Service-learning และการบริการ ชุมชน	4.70	0.78	มากที่สุด
13	จัดการเรียนการสอนที่มีการสนทนาเหตุการณ์ปัจจุบันใน ระดับท้องถิ่นระดับชาติและระหว่างประเทศ โดยเฉพาะ อย่างยิ่งกิจกรรมที่นักเรียนเห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชีวิต	4.83	0.61	มากที่สุด
14	มีการอภิปรายสภาพปัญหาเหตุการณ์ปัจจุบันในชั้นเรียน เพื่อให้นักเรียน มีความเป็นอิสระที่จะแสดงความคิดเห็น ตามตำแหน่ง บทบาท สิทธิและหน้าที่ของตน ในมุมมอง ที่หลากหลายที่แตกต่างกัน ทุกคนเคารพความคิดเห็น ซึ่งกันและกัน	4.82	0.59	มากที่สุด
15	ส่งเสริมและพัฒนาทักษะการถาม และการคิดอย่างเป็น ระบบของนักเรียน ให้มีความสามารถในการตั้งคำถาม และค้นหาข้อเท็จจริง คิดอย่างเป็นระบบก่อนลงมือทำ	4.80	0.47	มากที่สุด
16	ส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะการสื่อสาร ทั้งการพูด การเขียน การอ่าน การวิพากษ์ การถกเถียง การแสดงความคิดเห็น	4.80	0.45	มากที่สุด
17	เปิดโอกาสให้นักเรียนเข้าร่วมในกิจกรรมนอกหลักสูตร ที่เน้นเกี่ยวกับบทบาท หน้าที่ของความเป็นพลเมือง	4.50	0.61	มากที่สุด
18	ส่งเสริมประชาธิปไตย ในโรงเรียน และกิจกรรมนักเรียน โดยให้มีการเลือกตั้งสถานนักเรียน ประธานนักเรียน และกิจกรรมชมรมต่าง ๆ เชื่อมโยงกับชั่วโมง “กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน”	4.87	0.37	มากที่สุด
19	สนับสนุนกิจกรรมพิเศษนอกหลักสูตร เช่น การร่วม กิจกรรมชมรม เป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน	4.80	0.34	มากที่สุด
20	ส่งเสริมให้นักเรียนทำกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะ ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน	4.50	0.87	มากที่สุด
รวม		4.76	0.57	มากที่สุด

จากตารางที่ 6 พบว่า ผลการประเมินความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนไปใช้ปฏิบัติในสถานศึกษาด้านการจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร มีผลการประเมินในภาพรวมอยู่ในระดับคุณภาพความเป็นไปได้มากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยรวม 4.90 มีค่าเฉลี่ยความเป็นไปได้มากที่สุด และมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 2 ประเด็น คือ ส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกัน และเน้นการจัดการเรียนการสอน โดยใช้กระบวนการกลุ่ม

ตารางที่ 7 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคะแนนความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนไปปฏิบัติ ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง

ข้อ ที่	ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษา เพื่อความเป็นพลเมือง	ค่าการประเมิน		ผลการประเมิน ความเป็นไปได้
		\bar{X}	SD	
	ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง			
1	ประเมินผลความเป็นพลเมืองของนักเรียนให้ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง	4.83	0.75	มากที่สุด
2	กำหนดปฏิทินปฏิบัติงาน ปฏิทินการนิเทศ เป็นระบบชัดเจน เพื่อใช้ในการติดตามผล	4.78	0.62	มากที่สุด
3	กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการวัดผลความเป็นพลเมืองของนักเรียน ด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะให้ชัดเจน	4.85	0.47	มากที่สุด
4	ใช้วิธีการประเมินผลนักเรียนที่หลากหลาย โดยเน้นการประเมินตามสภาพจริง และประเมินในหลายระดับ	4.86	0.46	มากที่สุด
5	การประเมินผลการจัดการศึกษาของโรงเรียน ควรวัดการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโรงเรียนหลังจากที่นักเรียนมีความเป็นพลเมืองมากขึ้น	4.79	0.88	มากที่สุด
6	ติดตามและประเมินผล ความเป็นพลเมืองของนักเรียน โดยใช้กระบวนการประชาธิปไตย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างโรงเรียน ต่างโรงเรียน	4.80	0.52	มากที่สุด

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ข้อ ที่	ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษา เพื่อความเป็นพลเมือง	ค่าการประเมิน		ผลการประเมิน ความเป็นไปได้
		\bar{X}	SD	
7	ส่งเสริมให้ผู้ปกครอง ชุมชน ท้องถิ่น มีส่วนร่วมใน การประเมินผล	4.80	0.88	มากที่สุด
8	ประเมินผลความเป็นพลเมืองของนักเรียน โดยวัด พฤติกรรมที่แสดงออกในชีวิตประจำวันที่บ้าน โรงเรียน และชุมชน	4.70	0.79	มากที่สุด
9	ใช้เครื่องมือการประเมินผลที่หลากหลาย มีประสิทธิภาพ	4.81	0.38	มากที่สุด
10	ใช้การวัดผลองค์กรแบบสมดุล (BSC) ในการประเมินผล การจัดการศึกษาของโรงเรียน	4.70	0.59	มากที่สุด
รวม		4.79	0.63	มากที่สุด

จากตารางที่ 7 พบว่า ผลการประเมินความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียน ไปใช้ปฏิบัติในด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร มีผลการประเมินในภาพรวมอยู่ในระดับคุณภาพความเป็นไปได้มากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยรวม 4.86 มีค่าเฉลี่ยความเป็นไปได้สูงสุด คือ ประเด็นใช้วิธีการประเมินผลนักเรียนที่หลากหลาย โดยเน้นการประเมินตามสภาพจริง และประเมินในหลายระดับ

สรุปผลรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียน ที่ผู้วิจัยดำเนินการพัฒนามีความเป็นไปได้ในระดับมากที่สุดทุกขั้นตอน และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติจริงสถานศึกษา

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง ในโรงเรียนของไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สังเคราะห์รูปแบบของการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย 2) ตรวจสอบรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย ดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ 1) การวิเคราะห์เอกสาร 2) การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก 3) การร่างรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย โดยการระดมความคิดเห็น ร่วมกับผู้บริหารสถานศึกษาและครู 2 รอบ 4) ประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ โดยใช้เทคนิคการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ และ 5) ศึกษาความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปใช้ปฏิบัติในสถานศึกษา โดยใช้แบบสอบถามความเป็นไปได้เก็บข้อมูลจากผู้บริหาร โรงเรียน กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 77 โรงเรียน

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการสังเคราะห์รูปแบบของการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย โดยกระบวนการ 2 ขั้นตอน ประกอบด้วย การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary analysis) การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interview) ได้รูปแบบที่ประกอบด้วยประเด็นหลักในการพัฒนาสถานศึกษา เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียน 4 ประเด็นหลัก ประกอบด้วย 1) ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง 2) ด้านการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง 3) ด้านการจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง และ 4) ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง รายละเอียดแต่ละประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง

1. ผู้บริหารสถานศึกษามีความเป็นผู้นำ มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีอารมณ์มั่นคง
2. ผู้บริหารสถานศึกษาเคารพในความเป็นบุคคล เหตุผล และการตัดสินใจของผู้อื่น
3. ผู้บริหารสถานศึกษากำหนดทิศทางและเป้าหมายของสถานศึกษาอย่างชัดเจน
4. ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นแบบอย่างที่ดี ในการทำหน้าที่หล่อหลอมปลูกฝังอุปนิสัย

5. วิสัยทัศน์ของโรงเรียนมีการกำหนดเกี่ยวกับการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนอย่างชัดเจน

6. ครูและบุคลากรคำนึงถึงประโยชน์ของนักเรียนและโรงเรียนมากกว่าประโยชน์ส่วนบุคคล

7. ผู้บริหารสถานศึกษามีความสามารถสื่อสาร สร้างความสัมพันธ์กับครูบุคลากรนักเรียน ผู้เกี่ยวข้อง

8. คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้บริหาร ครู และบุคลากร มีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และพันธกิจของโรงเรียน

9. ผู้บริหารสถานศึกษา ยอมรับฟังความคิดเห็นในการทำงานของครูและบุคลากรเสมอ

10. ผู้บริหารสถานศึกษาดำหนดเรื่อง Vision และ Mission ให้ครูและบุคลากรเข้าใจได้อย่างชัดเจน

11. ส่งเสริมการใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา ไม่ใช่ความรุนแรงในการแก้ปัญหา หรือทำโทษนักเรียน

12. ผู้บริหารสถานศึกษามีเทคนิค กระบวนการวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ ในการนำพาโรงเรียนสู่ความสำเร็จตามวิสัยทัศน์

13. ส่งเสริมให้ครู และบุคลากร แสดงความคิดเห็น หรือวิธีการทำงานใหม่ ๆ ได้อย่างอิสระ

14. สนับสนุนให้ครูและบุคลากรทำงานร่วมกันเป็นทีม

15. ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรเห็นคุณค่าในตัวเอง รักเพื่อนร่วมงาน รักโรงเรียน ภาคภูมิใจในโรงเรียน

16. ผู้บริหารสถานศึกษา มีความรับผิดชอบต่อการจัดการศึกษา โปร่งใสในการปฏิบัติงาน ปกป้องผลประโยชน์ของนักเรียน

17. ครูและบุคลากรมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร

18. ครูและบุคลากรปฏิบัติต่อนักเรียนทุกคนอย่างเสมอภาค ไม่เลือกปฏิบัติ

19. ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษา มีการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ซึ่งกันและกันเสมอ

20. เสริมสร้างความสามารถของทีมในการคิดและปฏิบัติในลักษณะร่วมเสริมพลัง

21. ครูและบุคลากรมีความกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ

22. ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีแนวคิดมุมมองใหม่ ๆ มีทัศนคติเชิงบวกในการทำงาน

23. ครูและบุคลากรยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และยอมรับผลการกระทำของตนเอง

24. ครูและบุคลากร คิดหาวิธีการใหม่ ๆ ในการปรับปรุงงานให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ

25. ครูและบุคลากรอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข บนความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม และสังคม

26. สร้างวัฒนธรรมองค์กรแบบประชาธิปไตยในการทำงานร่วมกัน

27. เสริมสร้างให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีความผูกพัน มีความสามัคคี มีจิตใจเป็นหนึ่งเดียวกันในการทำงาน

28. ครูและบุคลากรมีอำนาจในการตัดสินใจในงานที่ตนรับผิดชอบ

ประเด็นที่ 2 ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง

1. เปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานอย่างเหมาะสม

2. เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้อง นักเรียน มีส่วนร่วม เช่น ในการวางแผน วางโครงการ กิจกรรมร่วมกัน ตลอดจนแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ต่าง ๆ

3. เป้าหมายของหลักสูตรการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง คือ วัฒนธรรมของโรงเรียนที่สอดแทรกในทุกกิจกรรมของโรงเรียน ตั้งแต่การเข้าแถวเคารพธงชาติ ในโรงอาหาร ในสนามกีฬา ฯลฯ

4. ครูอุทิศตนและบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม

5. การจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองเน้นกิจกรรมและการปฏิบัติมากกว่าเนื้อหา เพื่อฝึกฝนให้นักเรียนเกิดทักษะของความเป็นพลเมือง

6. ส่งเสริมความมั่นคงแก่ครูแต่ละคนมากที่สุด โดยพิจารณาถึงรายได้ สภาพงาน ความเป็นอยู่และการให้ความเป็นธรรม

7. มีความพร้อมรับผิดชอบ สามารถตรวจสอบได้

8. ปรับและทบทวนเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในวิชาหน้าที่พลเมือง ที่เน้นความรู้ให้เหลือเท่าที่จำเป็น เหมาะสมกับวัยของนักเรียน

9. หลักสูตรการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองทุกระดับชั้น ในโรงเรียน ควรกำหนดเนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องกับวัย และระดับชั้นของนักเรียน

10. มีการทำงานที่รวดเร็ว โปร่งใส มีกลไกการควบคุมคุณภาพและมาตรฐานการให้บริการที่ชัดเจน

11. เนื้อหาและกิจกรรมของหลักสูตรการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ระดับอนุบาล คือ ฝึกฝนการเคารพกติกาแบบง่าย ๆ ที่ปฏิบัติอยู่แล้วในห้องเรียนอนุบาล เช่น การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม การแบ่งปัน รอคอย ขอโทษ ให้อภัย รวมถึงไม่ใช้ความรุนแรงเมื่อเกิดความขัดใจ ความขัดแย้ง

12. เนื้อหาและกิจกรรมของหลักสูตรการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองชั้น ประถมศึกษา คือ ฝึกฝนต่อจากระดับอนุบาล เช่น ฝึกความรับผิดชอบ การเคารพกติกาเคารพสิทธิผู้อื่น และการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยไม่ใช้กำลัง

13. ครูมีทักษะการพัฒนาความสัมพันธ์ในชั้นเรียน ที่เกื้อกูลกับการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของนักเรียน ในการสร้างจิตสาธารณะ การเสียสละ และรับผิดชอบต่อส่วนรวม

14. ครูจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต เน้นการปฏิบัติทั้งในและนอกโรงเรียน

15. กระตุ้น แนะนำให้ครูปฏิบัติหน้าที่โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

16. ครูมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ

17. ครูและบุคลากรมีการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และชัดเจน

18. ครูจัดการเรียนการสอนโดยเปิดโอกาสให้นักเรียนพูดอย่างเสรี โดยครูไม่กีดกัน

19. ครูมีความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการจัดการเรียนการสอนที่สร้างความเป็นพลเมือง

20. พัฒนาครูผู้สอนในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองด้วยวิธีที่หลากหลาย และต่อเนื่อง

ประเด็นที่ 3 ด้านการจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง

1. ส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกัน

2. เน้นการจัดการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม

3. กระตุ้นให้เกิดบรรยากาศที่เป็นอิสระและมีแสดงความคิดเห็น การอภิปรายได้อย่างเปิดกว้างในโรงเรียน

4. ส่งเสริมให้นักเรียนใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา ไม่ใช้ความรุนแรง

5. ส่งเสริมกิจกรรมประชาธิปไตย ในโรงเรียน และกิจกรรมนักเรียน โดยให้มีการเลือกตั้งสภานักเรียน ประธานนักเรียน และกิจกรรมชมรมต่าง ๆ เชื่อมโยงกับชั่วโมง “กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน”

6. ส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่ฝึกให้นักเรียนยอมรับข้อตกลงร่วมกัน

7. จัดการเรียนรู้การสอนที่มีการสนทนาเหตุการณ์ปัจจุบันในระดับท้องถิ่นระดับชาติ และระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่นักเรียนเห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชีวิต

8. มีการอภิปรายสภาพปัญหาเหตุการณ์ปัจจุบันในชั้นเรียนเพื่อให้นักเรียน มีความเป็นอิสระที่จะแสดงความคิดเห็นตามตำแหน่ง บทบาท สิทธิและหน้าที่ของตน ในมุมมองที่หลากหลาย ที่แตกต่างกัน ทุกคนเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

9. ส่งเสริมและพัฒนาทักษะการถาม และการคิดอย่างเป็นระบบของนักเรียน ให้มีความสามารถในการตั้งคำถาม และค้นหาข้อเท็จจริง คิดอย่างเป็นระบบก่อนลงมือทำ

10. ส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะการสื่อสาร ทั้งการพูด การเขียน การอ่าน การวิพากษ์ การถกเถียง การแสดงความคิดเห็น

11. สนับสนุนกิจกรรมพิเศษนอกหลักสูตร การร่วมกิจกรรมชมรม เป็นสมาชิกกลุ่ม ในชุมชน

12. สร้างแรงจูงใจให้อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม โดยให้รางวัลเป็นกลุ่มมากกว่าให้รางวัล

13. กระตุ้นให้นักเรียน มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือและบริการชุมชน

14. การจัดการเรียนรู้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชน

15. ใช้กระบวนการ วิธีการต่าง ๆ ให้นักเรียนเข้าใจกฎระเบียบต่าง ๆ มากกว่าใช้

การบังคับ

16. ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วย Service-learning และการบริการชุมชน

17. ส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่ฝึกให้นักเรียนยอมรับความคิดเห็น และเหตุผลของผู้อื่น

18. ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอน โดยใช้วิธีการแก้ปัญหาเป็นหลัก

19. เปิดโอกาสให้นักเรียนเข้าร่วมในกิจกรรมนอกหลักสูตรที่เน้นเกี่ยวกับบทบาท หน้าที่ของความเป็นพลเมือง

20. ส่งเสริมให้นักเรียนทำกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะทั้งในโรงเรียนและนอก โรงเรียน

ประเด็นที่ 4 ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง

1. ใช้วิธีการประเมินผลนักเรียนที่หลากหลาย โดยเน้นการประเมินตามสภาพจริง และประเมินในหลายระดับ

2. กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการวัดผลความเป็นพลเมืองของนักเรียนด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะให้ชัดเจน

3. ประเมินผลความเป็นพลเมืองของนักเรียนให้ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง

4. ใช้เครื่องมือประเมินที่หลากหลาย มีประสิทธิภาพ
5. ติดตามและประเมินผล ความเป็นพลเมืองของนักเรียนโดยใช้กระบวนการประชาธิปไตย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างโรงเรียน ต่างโรงเรียน
6. ส่งเสริมให้ผู้ปกครอง ชุมชน ท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการประเมินผล
7. การประเมินผลการจัดการศึกษาของโรงเรียน วัตถุประสงค์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโรงเรียนหลังจากที่นักเรียนมีความความเป็นพลเมืองมากขึ้น
8. กำหนดปฏิทินปฏิบัติงาน ปฏิทินการนิเทศ เป็นระบบ ชัดเจน
9. ประเมินผลความเป็นพลเมืองของนักเรียน โดยวัดพฤติกรรมที่แสดงออกในชีวิตประจำวันที่บ้าน โรงเรียน และชุมชน
10. ใช้การวัดผลองค์กรแบบสมดุล (BSC) ในการประเมินผลการจัดการศึกษาของโรงเรียน

2. ผลการตรวจสอบรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย โดยกระบวนการ 2 ขั้นตอน ประกอบด้วย การตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบ โดยการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Focus group) และการประเมินความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปใช้ปฏิบัติจริงในสถานศึกษา โดยเก็บข้อมูลความคิดเห็นจากผู้บริหารสถานศึกษาพบว่า รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ปฏิบัติใน โรงเรียนอยู่ในระดับมากที่สุดทุกประเด็น

อภิปรายผล

รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทยในครั้งนี้ ได้ดำเนินการวิจัยพัฒนาอย่างมีระบบขั้นตอนจนเสร็จสิ้นกระบวนการวิจัยได้ อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ผลการสังเคราะห์รูปแบบของการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย พบว่า ประกอบด้วย 4 ประเด็นหลัก คือ 1) ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง 2) ด้านการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง 3) ด้านการจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง และ 4) ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันโลกในศตวรรษที่ 21 มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม การศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของรัฐที่จะเป็นกลไกในการทำหน้าที่เตรียมความพร้อมและจัดเตรียมคนให้เข้าสู่ระบบสังคม โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้าง

ความเข้มแข็งให้แก่ระบอบการเมืองการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญนั้น ๆ เพื่อให้เกิดเสถียรภาพทางการเมือง และความมั่นคงทางสังคม การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองเป็นการเชื่อมโยงการเมืองกับการศึกษา เพื่อสอนและฝึกคนในประเทศนั้น ๆ ให้เป็นพลเมือง โดยเริ่มสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล ชั้นประถมศึกษา ต่อเนื่องไปจนถึงระดับอุดมศึกษา การดำเนินการในระดับโรงเรียนซึ่งเป็นหน่วยปฏิบัติ จะต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ ซึ่งประเด็นทั้ง 4 ประเด็นของรูปแบบของการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองใน โรงเรียนของไทย ได้ดำเนินการอย่างเป็นระบบ ตามวงจร คุณภาพ (PDCA) หรือวงจรเดมมิ่ง ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน (Plan) การปฏิบัติตามแผน (Do) การตรวจสอบ (Check) และการปรับปรุงแก้ไข (Act) โดยมีรายละเอียดประเด็น การดำเนินการที่ค้นพบ ดังนี้

1.1 ด้านการวางแผนด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง การวางแผนมีความสำคัญต่อการดำเนินงานและความสำเร็จของโรงเรียน ทั้งนี้เนื่องจากการวางแผนเป็นงานหลักและสำคัญในการบริหารของหน่วยงานในทุกระดับ เป็นตัวกำหนดทิศทาง เป้าหมาย วิธีดำเนินการ ที่จะทำให้หน่วยงานดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุ ความวัตถุประสงค์ที่ต้องการภายในเวลาที่กำหนด ซึ่งสอดคล้องกับ จริต อติวิทยากรณ์ (2553) ที่ระบุว่า การวางแผนเป็นหน้าที่อันดับแรกของผู้บริหาร ดังนั้นในการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการ เพื่อความเป็นพลเมืองใน โรงเรียน จึงเริ่มต้นที่การวางแผนพัฒนาสถานศึกษา ซึ่งการดำเนินการ ดังกล่าว ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนสู่ความสำเร็จ คือ ผู้บริหาร โรงเรียน ซึ่งเป็นผู้กำหนด แนวทางการทำงาน รวมทั้งตัดสินใจ หากผู้บริหาร โรงเรียน มีภาวะผู้นำ มีความรู้ความสามารถ และทักษะในการบริหารแล้ว ย่อมนำพาโรงเรียนสู่ความสำเร็จ ซึ่ง ศักดิ์ชัย นิรัญทวี (2548) ได้สรุป ดัชนีคุณลักษณะของผู้บริหาร โรงเรียนที่เหมาะสมกับการส่งเสริมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนา ความเป็นพลเมืองดี ได้แก่ การมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ อย่างถูกต้อง มีความสามารถในการเป็นผู้นำการประสานงาน การสนับสนุนส่งเสริมในการทำงาน การติดตามประเมินผล รวมทั้ง ประพฤติตนตามหลักคุณธรรม จริยธรรมของวิชาชีพและสังคมด้วย นอกจากนี้ในการขับเคลื่อน การดำเนินงานจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง วัฒนธรรมองค์กรเป็นสิ่งสำคัญที่จะ หล่อหลอมบุคลากรในองค์กรมีค่านิยม ความเชื่อ วิธีการทำงาน และพฤติกรรมในองค์กรให้เป็น ไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องโดยตรงต่อพฤติกรรมการทำงาน และผลการปฏิบัติงาน ขององค์กร ดังนั้นวัฒนธรรมองค์กรจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการชี้วัดความสำเร็จหรือความล้มเหลว ขององค์กร ได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมองค์กรของ เคนเนดี (Kennedy) ที่กล่าวว่า หน่วยงานที่จะประสบความสำเร็จจะมีวัฒนธรรมองค์กรที่แข็งแกร่งและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งสมาชิกในองค์กรถือว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของเป้าหมายขององค์กรและพยายามที่จะบรรลุ

จุดมุ่งหมายดังกล่าว ดังนั้น ในการดำเนินงานจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองให้ประสบผลสำเร็จนั้นจะต้องส่งเสริมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร ความผูกพันองค์กร ซึ่ง วีรยุทธ แสงสิริวัฒน์ (2550) ระบุว่าความยึดมั่นผูกพันเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการตระหนักถึงความรู้สึกนึกคิดของผู้ร่วมงาน ผสมผสานถึงความเป็นกันเอง เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีในการสร้างบรรยากาศในการทำงานที่มีลักษณะเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งสอดคล้องกับงานของ สฎายุ ชีระวิชิตระกูล (2547) ที่เสนอแนวคิดในบทความเรื่อง การส่งเสริมพฤติกรรม การเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรอย่างยั่งยืน ผลการศึกษา พบว่า พฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรแสดงถึงพฤติกรรมความช่วยเหลือกันระหว่างเพื่อนร่วมงาน แสดงถึงการทำงานเป็นทีม อันทำให้บรรลุเป้าหมายและงานเสร็จเร็วยิ่งขึ้น พฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร จึงเป็นการสร้างเสริมประสิทธิภาพในการทำงานอันมีผลต่อการพัฒนาองค์กรในระยะยาวและยั่งยืน

1.2 ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง การดำเนินงานบริหารจัดการศึกษาของโรงเรียนให้ประสบผลสำเร็จนั้น นอกจากจะต้องมีการวางแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่มีประสิทธิภาพแล้ว กระบวนการบริหารของผู้บริหาร สถานศึกษามีส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองประสบผลสำเร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการบริหารแบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้เนื่องจากการบริหารแบบมีส่วนร่วมก่อให้เกิดความร่วมมือกันของสมาชิกในการทำงานอันส่งผลให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด ดังที่ บรัก (Baksh) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารแบบมีส่วนร่วมและเจตคติในการทำงาน พบว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมสามารถเพิ่มระดับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วีรยุทธ แสงสิริวัฒน์ (2550) ได้ศึกษาการบริหารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของศูนย์การศึกษานอก โรงเรียนจังหวัด พบว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหาร โดยภาพรวม ส่งผลต่อประสิทธิผลของศูนย์การศึกษานอก โรงเรียนจังหวัด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการ (2542) จึงได้กำหนดให้นักเรียน ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครองและชุมชน มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ตั้งแต่การวางแผนพัฒนาสถานศึกษา การจัดการเรียนการสอน การพัฒนาปรับปรุงสถานศึกษา และการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะขับเคลื่อนการดำเนินการสู่ความสำเร็จคือ หลักสูตรของสถานศึกษา ที่จะต้องนำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน ซึ่งจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชน สรุปได้ว่า การจัดหลักสูตรเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชน แบ่งออกได้เป็น 4 แนวทาง (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2551, 29) คือ 1) การพัฒนาหลักสูตรวิชาเฉพาะเพื่อพัฒนา

คุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชน คือ วิชาหลักพลเมือง ซึ่งหมายถึงวิชาสำคัญหรือวิชาบังคับที่จัดให้นักเรียนได้เรียนรู้คุณลักษณะและการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดี โดยจัดให้มีหลักสูตรวิชาดังกล่าวแยกต่างหากจากกลุ่มสาระวิชาที่มีอยู่ในหลักสูตรปกติ 2) การบูรณาการกิจกรรมการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีเข้าไปกับเนื้อหาวิชาต่าง ๆ เป็นการสอดแทรกการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีเข้าไปในการจัดการเรียนรู้ในทุกกลุ่มสาระวิชา โดยเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนกับคุณลักษณะที่ต้องการเสริมสร้างพัฒนาให้เหมาะสม 3) การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร หมายถึง กิจกรรมที่จัดนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตรไม่ยึดติดกับเนื้อหาวิชา แต่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ตามหลักสูตรหรือส่งเสริมคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ของนักเรียน และเป็นกิจกรรมที่ทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ และ 4) การจัดกิจกรรมพิเศษเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชน แตกต่างจากกิจกรรมเสริมหลักสูตรตรงที่กิจกรรมพิเศษจะจัดขึ้นเป็นครั้งคราว ตามวาระ ไม่ต่อเนื่องสม่ำเสมอ สม่ำเสมอ และผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการนำหลักสูตรไปใช้ คือ ครู การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองจะสำเร็จได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับพฤติกรรม การจัดการเรียนการสอนของครู ทั้งนี้ หากครูปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอน ย่อมส่งผลถึงนักเรียนโดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับ สมพงษ์ จิตระดับ (2553) ที่กล่าวว่า การปลูกฝังด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองให้แก่เด็กนั้น ควรเริ่มทำตั้งแต่ระดับอนุบาล-ประถมศึกษา ซึ่งจะต้องเน้นการปฏิบัติให้มากกว่าเนื้อหาสาระของหลักสูตร ซึ่งสอดคล้องกับ โคนแกน (Cogan, 1998) ที่ระบุว่า การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจะต้องประกอบไปด้วยปัจจัยด้านหลักสูตร ผู้สอน และความสัมพันธ์ของคนในสังคม นอกจากนี้ วรากรณ์ สามโกเศศ (2554) เสนอว่า การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองไม่ใช่การสอนด้วยการ “บรรยาย” แต่ผู้สอนต้องพัฒนาการสอนในรูปของ “กิจกรรม” และ “การลงมือปฏิบัติ” หรือกระบวนการเรียนการสอนผ่าน “กระบวนการวิเคราะห์ ปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนเห็นความเชื่อมโยงที่มีนัยสำคัญมากขึ้น สำหรับกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว ผู้สอนจะต้องเป็นวิทยากรกระบวนการ มีหน้าที่เชื่อมโยงการเรียนรู้กับประสบการณ์จริงในชีวิต ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ความเข้าใจในความเป็นพลเมือง

1.3 ด้านการจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของการจัดการศึกษา ทั้งนี้ เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพ เช่น ความสะอาด เป็นระเบียบ เรียบร้อย ร่มรื่นของโรงเรียน มุมความรู้ แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ในโรงเรียน ฯลฯ และสภาพแวดล้อมทางด้านสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรยากาศการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียน บรรยากาศในการเรียนรู้ การอยู่ร่วมกันของนักเรียน ล้วนเป็นสภาพแวดล้อม ซึ่งโรงเรียนจะต้องสร้างให้เหมาะสมหรือเอื้อต่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองของนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ ศศิวิมล เกลียวทอง (2556) ที่ระบุว่า โรงเรียนห้องเรียน ครู และเพื่อน เป็นปัจจัยด้านบริบทที่มีผลต่อเจตคติ ค่านิยม พฤติกรรมของนักเรียน

ในด้านหน้าที่และความเป็นพลเมือง เนื่องจากโรงเรียนเป็นสถาบันที่ได้เรียนรู้ทักษะ ประเพณี และความเชื่อทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ เกียรติศักดิ์ แสงอรุณ (2551) ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะสำหรับเยาวชนไทย พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ ได้แก่ ครอบครัว ครู เพื่อน สื่อมวลชน สภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัว ในการดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียนนั้น นอกเหนือจากกิจกรรมการเรียนการสอน ในชั้นเรียนตามปกติ ซึ่งครูมีเทคนิควิธีการจัดการเรียนการสอนต่าง ๆ แล้ว กิจกรรมเสริมหลักสูตรต่าง ๆ เช่น กิจกรรมเลือกตั้งประธานนักเรียน กิจกรรมวันสำคัญ กิจกรรมจิตอาสา ฯลฯ ล้วนแล้วแต่เป็นกิจกรรมที่ปลูกฝังความเคารพในกระบวนการยุติธรรม เคารพในเสียงข้างมาก เรียนรู้การทำงาน และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ซึ่งเป็นการพัฒนาความเป็นพลเมืองของนักเรียน ทั้งนี้เพราะทุกกิจกรรมของโรงเรียน ทั้งกิจกรรมในหลักสูตร และกิจกรรมเสริมหลักสูตร ล้วนเป็นการพัฒนาความเป็นพลเมืองของนักเรียน

1.4 ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง การวัดและประเมินผลเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการศึกษา โดยทำหน้าที่ตรวจสอบติดตามผลการดำเนินการจัดการทุกระยะ ทำให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ดังนั้นการประเมินผลการจัดการศึกษาจึงมีความสำคัญ ทั้งนี้เนื่องจากจะทำให้รู้ผลการดำเนินงานว่าบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ อย่างไร เพื่อนำผลที่ได้ไปพัฒนาปรับปรุงการดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จต่อไป โดยใช้เครื่องมือ และเทคนิคต่าง ๆ เป็นการสนับสนุนและพัฒนาการปรับปรุงคุณภาพอย่างต่อเนื่อง โรงเรียนจะต้องเลือกใช้เครื่องมือและเทคนิคที่เหมาะสม วัดและประเมินให้ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะ ในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองใน โรงเรียนก็เช่นเดียวกัน โดยมีการนิเทศ กำกับ ติดตาม อย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และนำการวัดผลองค์กรแบบสมดุล Balanced scorecard หรือ BSC มาเป็นเครื่องมือเทคนิคที่ช่วยให้การประเมินผลและวัดผล การจัดการศึกษา ซึ่งแต่เดิมการประเมินผลการปฏิบัติงานขององค์กรมักเน้นการวัดผลการปฏิบัติงานด้านการเงินเพียงด้านเดียว แต่ BSC จะช่วยเพิ่มมุมมองด้านอื่นเพิ่มขึ้น เป็นต้นว่า มุมมองด้านลูกค้า มุมมองด้านกระบวนการภายใน และมุมมองด้านการเรียนรู้และพัฒนาขององค์กร นอกจากนั้น BSC ยังเป็นเครื่องมือที่สามารถช่วยในการนำกลยุทธ์ไปสู่การปฏิบัติได้ เป็นเครื่องมือที่นิยมและช่วยให้องค์กรประสบความสำเร็จในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วัฒนา พัฒนพงศ์ (2546) กล่าวว่า ดัชนีความสำเร็จแบบสมดุล (BSC) สามารถช่วยให้องค์กรประสบความสำเร็จและควบคุมการบริหารจัดการถ้าใช้เครื่องมือ (BSC) อย่างถูกวิธี

2. ผลการตรวจสอบรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย พบว่า รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง

ในโรงเรียนของไทย มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ปฏิบัติในโรงเรียนอยู่ในระดับมากที่สุดทุกประเด็นดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง พบว่า รูปแบบมีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงมากที่สุด โดยมีความคิดเห็นในประเด็นที่มีความเป็นไปได้มากที่สุด คือ ผู้บริหารสถานศึกษา มีภาวะผู้นำ มนุษยสัมพันธ์ดี มีอารมณ์มั่นคง ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นแบบอย่างที่ดี ในการทำหน้าที่หล่อหลอมปลูกฝังอุปนิสัย ค่านิยมความเป็นพลเมืองให้กับเด็กและเยาวชน ผู้บริหารสถานศึกษา สนับสนุนการทำงานเป็นทีม ทั้งนี้เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการนำองค์กรสู่ความสำเร็จ เป็นผู้กำหนดแนวทางในการทำงานและการตัดสินใจ หากผู้บริหารโรงเรียนมีภาวะผู้นำ มีความสามารถและทักษะการบริหารแล้วย่อมส่งผลให้การจัดการศึกษาบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ออสติน และเร โนลด์ส์ (Austin & Reynolds, 1990) ที่ศึกษาวิจัย และพบว่า การบริหาร โรงเรียนที่มีประสิทธิผลนั้น ผู้บริหารโรงเรียนต้องมีภาวะผู้นำในการบริหาร โรงเรียนจึงประสบความสำเร็จ และสอดคล้องกับแนวคิดของ แซมมอนด์ส, ฮิลแมน และมอร์ติเมอร์ (Sammonds, Hillman, & Mortimore, 1995) ได้ศึกษาวิจัยองค์ประกอบที่ส่งผลถึงความสำเร็จหรือความมีประสิทธิภาพของโรงเรียน ประกอบด้วย องค์ประกอบ 11 องค์ประกอบ และองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด คือ ความเป็นผู้บริหารมืออาชีพ ซึ่งตรงกับ สักคีชัย นิรัฐทวี (2548) ซึ่งสรุปดัชนีคุณลักษณะของผู้บริหาร โรงเรียนที่เหมาะสมกับการส่งเสริมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดี ได้แก่ การมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ อย่างถูกต้อง มีความสามารถในการเป็นผู้นำ การประสานงาน การสนับสนุนส่งเสริมในการทำงาน การติดตามและประเมินผล รวมทั้งมีความประพฤติตนตามหลักคุณธรรม จริยธรรมของวิชาชีพและสังคมด้วย

2. ด้านการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง พบว่า รูปแบบมีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงมากที่สุด โดยมีความคิดเห็นในประเด็นที่มีความเป็นไปได้มากที่สุด คือ เปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานอย่างเหมาะสม เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้อง นักเรียน มีส่วนร่วม เช่น ในการวางแผน วางโครงการ กิจกรรมร่วมกัน ตลอดจนแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ต่าง ๆ ผู้บริหาร ครู ผู้เกี่ยวข้อง มีความเข้าใจตรงกันว่า หลักสูตรความเป็นพลเมืองเป็นวัฒนธรรมของโรงเรียนที่สอดคล้องในทุกกิจกรรมของโรงเรียน ตั้งแต่การเข้าแถวเคารพธงชาติ ใน โรงอาหาร ในสนามกีฬา ฯลฯ การจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง เน้นกิจกรรมและการปฏิบัติมากกว่าเนื้อหา เพื่อฝึกฝนให้นักเรียนเกิดทักษะที่เป็นพื้นฐานของความเป็นพลเมือง ครูมีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น และรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและ ผู้อื่นในบทบาทส่วนตนและสังคม ครูจัดกระบวนการเรียนรู้

ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต เน้นการปฏิบัติทั้งในและนอกโรงเรียน ทั้งนี้เนื่องจาก การพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษา จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งคณะกรรมการสถานศึกษา ครู ผู้ปกครองและนักเรียน โดยร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมประเมิน ร่วมทำงาน จะก่อให้เกิดความรู้สึกผูกพัน ผูกมัดและตกลงใจร่วมกันในการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งสอดคล้องกับ วิโรจน์ สารรัตตะ (2546) ที่กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษาเป็นการบริหารจัดการศึกษาแนวใหม่ที่มุ่งให้สังคมทุกส่วนมีส่วนร่วม และรับผิดชอบการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยมีเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ โดยการกระจายอำนาจให้สถานศึกษามีความคล่องตัวและตัดสินใจดำเนินงานในขอบเขตที่รับผิดชอบ โดยให้ประชน องค์กรต่าง ๆ ที่มีส่วนร่วมต่าง ๆ อย่างเหมาะสม เช่นเดียวกับ พรพจน์ พจน์พัฒนาผล (2548) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการบริหารไม่ว่าจะเป็นไปในลักษณะของการมีส่วนร่วมตัดสินใจ ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น ตัดสินใจ ร่วมวางแผน ซึ่งสอดคล้องกับ เพียร์ (Pierce, 1991) ได้วิเคราะห์ลักษณะการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล พบว่า การส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความร่วมมือในการวางแผนกับครู การมีส่วนร่วมในการดูแลนักเรียนระหว่างครู และผู้ปกครอง เป็นองค์ประกอบที่จะทำให้โรงเรียนมีประสิทธิผล

2.3 ด้านการจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง พบว่า รูปแบบมีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงมากที่สุด โดยมีความคิดเห็นในประเด็นที่มีความเป็นไปได้มากที่สุด ส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกัน ส่งเสริมบรรยากาศประชาธิปไตยในการทำงานและการปกครองชั้นเรียน เน้นการจัดการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม ส่งเสริมกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะของนักเรียนทั้งในและนอกโรงเรียน ทั้งนี้เนื่องจากสภาพแวดล้อมของโรงเรียนทั้งด้านกายภาพและสังคม ล้วนมีผลต่อความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมของนักเรียน มีผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ เซอร์จิโอวานนี (Sergiovanni) ที่ได้สรุปลักษณะสถานศึกษาที่มีประสิทธิผลว่า ควรมีบรรยากาศสถานศึกษาในทางบวก ส่งเสริมความมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันแบบเป็นกลุ่ม และสอดคล้องกับ หวาง (Wang, 1999) ซึ่งเสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของนานาชาติ (The international citizen) ว่า ต้องยึดหลักการเรียนรู้ตามข้อเสนอของยูเนสโก (UNESCO) ที่ว่าด้วยการเรียนรู้ 4 แบบ โดยเสนอว่า ให้ถือเอาหลักการเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน (Learning for live together) เป็นแกนสำคัญสำหรับการสร้างให้เกิดความเข้าใจวัฒนธรรมในลักษณะข้ามวัฒนธรรม ในประเด็นเรื่องของความยุติธรรม อิสรภาพ และสันติภาพ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญของการเป็นมนุษย์อย่างมีศักดิ์ศรีและจะทำให้เกิดความเข้าใจ ความเอื้ออาทรต่อกัน กระบวนการที่จะทำให้เกิดลักษณะดังกล่าวต้องอาศัยการจัดหลักสูตรและโครงการกิจกรรมทางการศึกษาที่มีเป้าหมายเพื่อมุ่งสร้างเรื่องต่อไปนี้ คือ หนึ่ง ใช้วิธีการเชิงระบบที่ครอบคลุมรอบด้านในลักษณะของการจัดการศึกษาเพื่อสันติธรรม สิทธิมนุษยชน

การเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม สอง จัดการศึกษาเปรียบเทียบเพื่อเรียนรู้ค่านิยมต่างวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้ การหาทางออกจากความขัดแย้ง เน้นเรื่องความเข้าใจ การยกย่องในศักดิ์ศรีซึ่งกันและกันของคนต่าง วัฒนธรรม

2.4 ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง พบว่า รูปแบบมี ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงมากที่สุด โดยมีความคิดเห็นในประเด็นที่มีความเป็นไปได้มากที่สุด คือ กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการวัดผลความเป็นพลเมืองของนักเรียน ด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะ ให้ชัดเจน ใช้วิธีการประเมินผลนักเรียนที่หลากหลาย โดยเน้นการประเมินตามสภาพจริง และประเมิน ในหลายระดับ ส่งเสริมให้ผู้ปกครอง ชุมชน ท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการประเมินผล ทั้งนี้เนื่องจากการประเมินผลเป็นกระบวนการสำคัญที่มีส่วนเสริมสร้างความสำเร็จให้กับนักเรียน หากโรงเรียนมี กระบวนการวัดผลประเมินผลที่มีประสิทธิภาพย่อมส่งผลให้เกิดการพัฒนาแก่นักเรียนและโรงเรียน ซึ่งตรงกับแนวคิดของ เซลลิส (Sallis, 2002) ได้กล่าวถึงการวัดคุณภาพ การประเมินค่าของคุณภาพ การตรวจสอบเพื่อให้มั่นใจว่าการทำงานมีคุณภาพ การวัดผลและรับรู้ข้อมูลย้อนกลับ การวัดผลงาน การติดตามประเมินผล เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ สไตเบอร์เกอร์ (Steinberger, 1997) กล่าวว่า ระบบธุรกิจสามารถประเมินผลการดำเนินงาน หรือผลผลิตได้ง่าย แต่ในระบบ การศึกษามักจะประสบปัญหาในการหาเกณฑ์ และวิธีการประเมินผลการเรียนการสอนในส่วน ของการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองนั้น ผู้เชี่ยวชาญได้ให้คำแนะนำ ในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของประเทศสหรัฐอเมริกา จากรายงานของสถาบันพัฒนา วิชาการ ได้ระบุองค์ประกอบในการเรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองที่ประสบความสำเร็จไว้ 6 ประการ (Academy for educational development, 2004, pp. 1-10) ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ ประเมินผลได้ระบุว่า ต้องพัฒนาวิธีการประเมินการเรียนรู้เกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองของนักเรียน และทำให้โรงเรียนตระหนักถึงความสำคัญในการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง ระบุคุณลักษณะ ความสามารถเฉพาะตัวของเรียนตามระดับชั้นต่าง ๆ ระบุวิธีการวัดผลด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะด้านความเป็นพลเมืองของนักเรียน เตรียมครูเพื่อทำความเข้าใจการประเมินของ ทุกชนิด และการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและสมาชิกของชุมชนในการสนทนาเกี่ยวกับพันธกิจ ด้านความเป็นพลเมืองของนักเรียนของโรงเรียน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. สถานศึกษาควรกำหนดให้การพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน เป็นเป้าหมายและพันธกิจในการจัดการศึกษาของโรงเรียนอย่างชัดเจน กำหนดแนวทาง การดำเนินงานอย่างเป็นระบบ นำไปสู่การปฏิบัติได้

2. สถานศึกษาควรจัดให้มีเครือข่ายผู้ปกครองนักเรียน และให้บทบาทการมีส่วนร่วมในการพัฒนาความเป็นพลเมืองของนักเรียน เนื่องจากพ่อแม่ ผู้ปกครองนักเรียน มีส่วนสำคัญอย่างมากในการเป็นแบบอย่าง หรือตัวแบบให้กับนักเรียน

3. ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการสร้าง ความเข้าใจแก่ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และคณะกรรมการสถานศึกษาในเรื่องความจำเป็น ในการสร้างความเป็นพลเมืองของนักเรียนระดับประถมศึกษา

4. ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นผู้นำในการดำเนินงานตามขั้นตอน ของรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองโรงเรียน ในระยะเริ่มแรก และวางระบบให้มีความยั่งยืน โดยผู้บริหารสถานศึกษาค่อย ๆ ลดบทบาทลง

5. ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรในสถานศึกษาต้องมีเจตคติที่ดีต่อการพัฒนาความเป็นพลเมือง ร่วมกันขับเคลื่อนทั้งองค์การ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาครู ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองของนักเรียน

2. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงาน ในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของโรงเรียน

3. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการประเมินคุณลักษณะความเป็นพลเมือง ตัวชี้วัด และพฤติกรรมบ่งชี้

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ. (2544). คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้ หน้าที่-พลเมือง ศีลธรรม ระดับมัธยมศึกษา
ตอนต้น. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กรมสามัญศึกษา. (2544). เปิดประตูสู่ PBB: ระบบบริหารงบประมาณมุ่งเน้นผลงาน. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์การศาสนา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
คุรุสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ
พ.ศ. 2546. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ).
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2547 ก). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม
(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 พร้อมกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง และพระราชบัญญัติการศึกษา
ภาคบังคับ พ.ศ. 2545. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ).
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2547 ข). กฎหมายการศึกษา เล่ม 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553 ก). แนวทางการดำเนินงานตามแผนปกรองคองแห่งชาติ. กรุงเทพฯ:
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553 ข). ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง
พ.ศ. 2553-2561. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- จรรยาศรี มาดิลกโกวิท และคณะ. (2550). รายงานวิจัยการจัดการศึกษาดลอดชีวิตเพื่อส่งเสริม
ความเป็นประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- ชนิดา รักษ์พลเมือง และคณะ. (2547). รายงานการวิจัยเอกสารสภาวะการขาดแคลนครูในระดับ
การศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศสหราชอาณาจักร. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการ
สภาการศึกษา.
- ชัยอนันต์ สมุทรวณิช. (2553). ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยา
การพิมพ์.
- ถวัลย์รัฐ วรเทพพิพิงษ์. (2540). การกำหนดและวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ: ทฤษฎี
และการประยุกต์ใช้. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เสมาธรรม.

- เนาวรัตน์ พลายน้อย. (2545). บทบาทของนักการศึกษาในการร่วมสร้างการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง. *วารสารคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล*, 26(2), 14-15.
- บุญชม ศรีสะอาด และบุญส่ง นิลแก้ว. (2535). การอ้างอิงประชากรเพื่อใช้เครื่องมือแบบมาตราส่วนประมาณค่ากับกลุ่มตัวอย่าง. *วารสารการวัดผลการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม*, 3(1), 24.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2553). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic education): พัฒนาการเมืองไทยโดยสร้างประชาธิปไตยที่ “คน”*, (ออนไลน์). กรุงเทพฯ: มูลนิธิฟรีดริชเนามัน.
- ปลินทร เพ็ชรฤทธิ์. (2550). *สภาพและปัญหาการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีให้แก่นักเรียนมัธยมศึกษาของครูสังคมศึกษา. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาหลักสูตรการสอนและเทคโนโลยีการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*
- พนัส หันนาคินทร์. (2542). *หลักการบริหาร โรงเรียน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- รายงานการสัมมนา “บทบาทของการพัฒนาพลเมือง (Civic education) เพื่อประชาธิปไตยที่ยั่งยืน: การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ไทย-เยอรมนี” วันพฤหัสบดีที่ 7 กุมภาพันธ์ 2551 จัดโดย สถาบันพระปกเกล้า ร่วมกับคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท.
- ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. (2538). *เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ฤาษดา เทพยากุล. (2554). การศึกษาวิชาความเป็นพลเมือง (Citizenship education). *วารสารศูนย์การเรียนรู้การเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่ 3*, 3(9), 3.
- วลัย พานิช. (2543). การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดี: มิติจากการศึกษาในประเทศภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก. *วารสารสุโขทัยธรรมมาธิราช*, 13(2), 73.
- วันเพ็ญ เจริญแพทย์. (2545). *การศึกษาพฤติกรรมกรรมการบริหารองค์การแห่งการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษาอำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา.*
- ศรัณยู หมั่นทรัพย์. (2550). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง: ฐานรากของการเมืองภาคพลเมือง. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 6(2), 101-115.
- ศักดิ์ชัย นิรัญทิวี. (2548). *รายงานการวิจัยเอกสารการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดีการพิมพ์.

- สญา ชีระวณิชตระกูล. (2547). การส่งเสริมพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีต่อองค์การสู่การพัฒนา
ทรัพยากรมนุษย์ในองค์การอย่างยั่งยืน. *วารสารศึกษาศาสตร์*, 16(1), 15-28.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2544). *การประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 2 การมีส่วนร่วม
ของประชาชน: ความยั่งยืนของประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยและพัฒนา
สถาบันพระปกเกล้า.
- สนานจิตร์ สุนทรทรัพย์. (ม.ป.ป.). *การบริหาร: หลักการ แนวคิด และการประยุกต์ทางการศึกษา*.
กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- สมพงษ์ จิตระดับ. (2553). *ศูนย์ข้อมูลข่าวสารปฏิรูปประเทศไทย [ออนไลน์]*. เข้าถึงได้จาก:
[http://www.thaireform.in.th/flow-reform/scoop-commercial-news-documentary/20-
2009-11-09-11-40-34/1407--100htm](http://www.thaireform.in.th/flow-reform/scoop-commercial-news-documentary/20-2009-11-09-11-40-34/1407--100htm)
- สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. (2547). *พลเมืองศึกษาของไทย: นโยบายและการปฏิบัติในโรงเรียน*.
วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาหลักสูตรการสอนและเทคโนโลยี
การศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมิต สัจฉกร. (2550). *การวางแผนปฏิบัติการ*. กรุงเทพฯ: สายธาร.
- สำนักงานคณะกรรมการศึกษาเอกชน. (2544). *แนวทางการประกันคุณภาพภายในโรงเรียน
เอกชน เพื่อรองรับมาตรฐานการศึกษา*. กรุงเทพฯ: กรมการศึกษา.
- สำนักงานคลังสมองวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรเพื่อสังคม. (2552). คนไทยที่ปรารถนา.
จดหมายข่าวสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 10 เชียงใหม่, 6(26), 3.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2550). *รายงานการประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริม
คุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
เลขาธิการสภาการศึกษา.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2550, 20 มกราคม). *การศึกษากับการพัฒนาประชาธิปไตย*.
เข้าถึงได้จาก <http://www.onec.go.th/Act/democ/content.htm>
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2554). *แนวการจัดการเรียนรู้สู่ประชาคมอาเซียน
ระดับประถมศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- สุรศักดิ์ หลาบมาลา และรสสุคนธ์ มกรมณี. (2549). *รายงาน โครงการวิจัย เรื่อง รูปแบบนวัตกรรม
ที่ส่งเสริมการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของต่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริม
และพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้
(องค์การมหาชน).
- เสรี ชัดเข้ม. (2538). โมเดลและการสร้างโมเดล. *วารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 9(2), 50-69.

- อนุก เหล่าธรรมทัศน์. (2550). *การเมืองของพลเมืองผู้สหัสวรรษใหม่* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- อติสรา ชูชาติ. (ม.ป.ป.). *คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศแคนาดา*.
- อุทุมพร จามรมาน. (2541). โมเดล. *วารสารวิชาการ*, 1(3), 23.
- Academy for Educational Development. (2004). *Advancing the civic mission of schools*. New York: Academy for Educational Development.
- Austin, G. E., & Reynolds, J. D. (1990). Managing for improved school effectiveness: An international survey. *School Organization*, 10(2), 3.
- Bardo, J. W., & Hartman, J. J. (1982). *Urban society: A systematic introduction*. F.E.: Peacock.
- Barton, K. M., & D. C. (1991). *Management*. New York: McGraw-Hill.
- Baskett, S., & Miklos, E. (1992). *Perspectives of effective principal*. The Canadian Administrator.
- Bateman, T.S., & Scott, A. S. (1999). *Management: Building competitive advantage* (4th ed.). Boston: Irwin McGraw-Hill.
- Best, J. W., & Kahn, J. V. (1993). *Research in education* (7th ed.). Boston: Allyn and Bacon.
- Cogan, J. J., & Pederson, P. V. (2002). Civic education in the American Midwest. In J. J. Cogan, P. Morris, & M. Print (Eds.). *Civic education*.
- Caldwell, B. J., & Spinks, J. M. (1990). *The self-managing school*. London: Taylor and Francis (Printers).
- Campbell, J. P., & Spinks, J. M. (1990). *On the nature of organization effectiveness in new perspectives on organizational effectiveness*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Cheng, Y. C. (1996). *School effectiveness and school-based management: A mechanism for department*. Washington, DC: The Falmer Press.
- Chien, E. H. (1970). *Organization psychology*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- Chrispeels, J., & Ann, H. (1990). A study of factor contributing to achieving and sustaining school effective in elementary schools. *Dissertation Abstracts International*, 8(2), 3-6.
- Coleman, J. S. (1971). *Resources for social chang: Race in the united state*. New York: Wiley-Interscience.

- Crick, B. (1998). Advisory group on citizenship. *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools*. QCA.
- Cunningham, C. W., & Cordeiro, A. P. (2003). *Educational leadership: A problem-based-approach*. Sydney: Pearson Education.
- Cuttence, P. (1995). *Quality assurance school reviews*. NSW: Richmond North Publish.
- Dalton, R. J. (2008). Citizenship norms and expansion of political participation. *Political Studies*, 56, 76-98.
- Dejaegher, J. G., & Libby, T. (2007). Looking back, looking forward: Critical citizenship as a way ahead for civics and citizenship education in Australia. *Citizenship Teaching and Learning*. Volume. 3, No.2 Retrieved Available from: <http://www.citized.info>. [10/09/07]
- Dewey, J. (1916). *Democracy and education: An introduction to the philosophy of education*. New York: Macmillan.
- Drake, L. T., & Roe, H. W. (1994). *The principalship*. New York: Macmillan College Publishing.
- Drucker, P. F. (1979). *Management: Task, responsibility, practies*. London: Pan Books.
- Dubrin, A. J. (2000). *Essentials of management* (5th ed.). New York: South-Western College Publishing.
- Edmonds, R. R. (1979). Effective schools for the urban poor. *Educational Leadership*, 5, 76-98.
- Eisner, E. (1976). Education connoisseurship and criticism: Their form and function in education evaluation. *Journal of Aesthetic Education*, 2, 67-78.
- Faulks, K. (2000). *Citizenship*. New York: Routledge.
- Gibson, J. L., & others. (1997). *Organization: Behavior, structure processes* (9th ed.). Boston: Irwin McGraw-Hill.
- Glickman, C. D. (1997). Good and effective school: What do we want?. *Kappan*, 68(8), 56-67.
- Good, C.V. (1973). *Dictionary of education*. New York: McGraw-Hill.
- Grossman, D. (2000). The global and the local in partnership: Innovative approaches to citizenship education. *Paper presented at the 6th UNESCO-ACEID International conference on education*, Bangkok.
- Gulick, L., & Urwick, L. (1973). *Papers on the science of administration*. New Jersey: Clifton.

- Hebert, Y., & S, Alan. (2007). *Citizenship education*. Retrieved Available from: http://www.ceaa-ce.ca/media/en/Citizenship_Education.pdf
- Hersay, P., & Blanchard, K. H. (1982). *Management of organization behavior: Utilizing human resources*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Herzog, J. A. (1990). *Variables contributing to organizational effectiveness: A comparison between national exemplary secondary schools and lutheran secondary schools*. DAI 51/01/DA.
- Hodgetts, R. M. (1990). *Management: Theory, process and practice* (5th ed.). San Diego: Harcourt Brace Javanovice Publishers.
- Holt, D. H. (1990). *Management principal and practice* (2nd ed.). New Jersey: Prentice Hall, Englewood Cliffs.
- Hoy, A. W., & Hoy, K. W. (2003). *Instructional leadership: A learning-centered guide*. Sydney: Allyn and Bacon.
- Hoy, K.W., & Forsyth, B. P. (1986). *Effective supervision: Theory into practice*. New York: Rendam House.
- Hoy, W.K., & Miskel, C. G. (1991). *Education administration: Theory research and practice*. (5th ed.). New York: McGraw-Hill.
- Hugh, S. (2005). Democratic education and learning. *British journal of education studies*. 6(2), 5-6.
- Husen, T., & Postlewaite, T. N. (1994). *The international encyclopedia of education* (2nd ed.). Great Britain: BPC Wheatons.
- Ivancevich, J. M., Donnelly, J. H., & Gibson, J. L. (1989). *Management: Principles and function* (4th ed.). Homewood: Irwin.
- Jenness, D. (1990). *Marking sense of social studies*. New York: Macmillan.
- Kast, F. E., & Rosenzweig, J. E. (1988). *Organization and management: A systems and contingency approach* (4th ed.). New York: McGraw-Hill.
- Keeves, P. J. (1988). *Educational research, methodology and measurement: An international Handbook*, Oxford: Pergarmon Press.

- Kennedy, K. J. (2001). *Building civic capacity for a new century: Engaging young people in civic institutions and civil society*. Paper presented at the presented at the 7th UNESCO-ACEID Conference, Bangkok.
- Kerr, D. (2002). Citizenship education: International comparison across sixteen countries. *International journal of social education*, 17(1), 1-15.
- Kirnrough, R. B., & Burkette, C. W. (1990). *The principal ship: Concepts and practices*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Krejecie, R. A., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample for research activities. *Education and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.
- Koontz, H., & Weihrich, H. (1990). *Essentials of management* (5th ed.). New York: McGraw-Hill.
- Kowalski, J. T. (2001). *Public relations in school*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Kreitner, R. (1998). *Management* (7th ed.). Houghton: Mifin Company.
- Lawton, D., & Gardner, R. (2000) *Education for citizenship*. London: Continuum.
- Lunenburg, F. C., & Omstein, A. C. (1996). *Education Administration: Concepts and practices* (2nd ed.). England: Wadsworth Publishing Company.
- Lunenburg, F. C., & Omstein, A. C. (2008). *Educational administration: Concepts and practices* (5th ed.). Belmont: Wadsworth Thomson Learning.
- Marcel, K. (1990). Principal power and school effectiveness. *A study of urban public middle school*. DAI 51/60A.
- Meller Soule, Unity through diversity? Data from times mirror center for people and the press. (1990). *The age of indifference*. Washington, DC: Author.
- Milton, C. R. (1981). *Human behavior in organization englewood cliffs*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Milstein, M., & Belasco, J. A. (1983). *Educational administration and the behavior sciences: A system perspective*. Boston: Allyn and Bacon.
- Minister of Education. (2005). *Alberta education. the heart of the matter: Character and citizenship education in alberta schools*. Edmonton: Alberta Canada.

- Mortimore, P., Sammons, P., Stoll, L., Lewis, D., & Ecob, R. (1988). *School matters: The junior years*. Shepton Mallett: Open Books.
- Nahavendi, A., & Malekzadeh, A. (1999). *Organizational Behavior: The person organizational fit*. New Jersey: Prentice Hall.
- Pederson, P.V., & Cogan, J. J. (2002). Civics education pedagogy and assessment in the pacific rim: Six cases. *International journal of social education*, 17(1), 16-30.
- Pierce, L. V. (1991). *Effective schools for national origin language minority students*. Washington, DC: The Mid Atlantic Equity Center.
- Print, M., & Gray, M. (2009). *Civics and citizenship education: An Australian perspective*. Retrieved Available from: <http://www.abc.net.au/civics>
- Rebore, W. R. (2001). *Human resources administration in education: A management approach*. Singapore: Allyn and Bacon.
- Robbin, S. P. (1983). *Organization theory: The structure and design of organizations*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- Reynolds, D., & Creemers, B. (1990). School effectiveness and school improvement: A mission statement. *School Effectiveness and school Improvement*.
- Robbin, S. P., & Debu, M. (1994). *Managing organization: New challenges and perspectives* (2nd ed.). New York: Prentice Hall.
- Robbin, S. P., & Cautler, M. (1996). *Management* (5th ed.). New Jersey: Prentice Hall.
- Robbin, S. P., & Robin, S. K. (1990). *Management*. Ontario: Prentice Hall.
- Roh, Young-ran. (2004). *Democracy citizenship education in the age: A comparative study of south korea and australia*. Asia Pacific Education Review, Volume. 5. Retrieved Available from: http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/custom/portlets/detailmini.jsp?_nfpb=true&_ERICExtSearch_SearchValue_0=EJ720537&ERICExtSearch_SearchType_0=no&accno=EJ720537
- Sammonds, P. J., Hillman, P., & Mortimore, P. (1995). *Key characteristics of effective schools: A review of school effectiveness research*. A report by the institute of education for the office for standards in education.
- Sergiovanni, T. J. (1991). *The principal ship: A reflective practice perspective*. Needham Heights: Allyn and Bacon.

- Shepherd, C. M. (1991). *A study of the relationship between decision-making, professional zone of acceptance, job satisfaction and organizational effectiveness in a sample of new jersey elementary teachers*. Doctoral Dissertation, Department of Educational Administration, School of Education, Seton Hall University.
- Soule, S. (2003). *Unity through diversity? Data from a new civic education program in indonesia*[Online]. New Orleans: Center for Civic Education. Retrieved Available from: <http://www.civied.org/research/pdfs/UnityThrough.pdf>[2009, July 4]
- Spring, J. (1996). Democracy and public schooling. *International Journal of Social Education*, 11(1), 48-58.
- Steer, R. M., Gerardo, R. U., & Richard, T. Mowday. (1977). *Organizational effectiveness: A behavioral view santa monica*. California: Good Year Publishing Company.
- Stoner, J. A., & Edward, R. F. (1992). *Management* (5th ed.). London: Prentice Hall International.
- Van Steenbergen, B. (Ed.). (1994). *The condition of citizenship*. London: Sage Publications.
- Vivian Ota Wang. (1999). "The citizen of the new century" in *Reforming learning, Curriculum and pedagogy: Innovative visions for the new century*, Fifth UNESCO-ACEID International Conference, Bangkok, Thailand.
- Willer, D. (1967). *Scientific sociology theory and method*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Wortman, N. C. (1990). The relationship between bureaucratization and effectiveness in secondary school. *Dissertation Abstracts International*, 2, 46-48.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย
หนังสือจริยธรรมวิจัย

(สำเนา)

ที่ ศธ 6621/ ว 26762

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
ต.แสนสุข อ.เมือง จ.ชลบุรี 20131

25 พฤศจิกายน 2556

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนสมาคมไทย-ญี่ปุ่น ศรีราชา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

จำนวน 1 ชุด

ด้วย นางสาวพรนิพา ปรีหะจินดา นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยบูรพา ได้รับอนุมัติให้ทำคุณนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย ในความควบคุมดูแลของ ดร.สมุทพร ชำนาญ ประธานกรรมการควบคุมคุณนิพนธ์ ในการนี้มหาวิทยาลัยบูรพามีความประสงค์ขออำนาจความสะดวกจากท่านในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอน หนึ่ง โครงการวิจัยนี้ได้ผ่านขั้นตอนการพิจารณาทางจริยธรรมการวิจัยของมหาวิทยาลัยบูรพาเรียบร้อยแล้ว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ลงชื่อ)

วิมลรัตน์ จตุรานนท์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิมลรัตน์ จตุรานนท์)

รองคณบดีฝ่ายวิชาการ ปฏิบัติราชการแทน

คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ ปฏิบัติการแทน

อธิการบดีมหาวิทยาลัยบูรพา

ศูนย์นวัตกรรมการบริหารและผู้นำทางการศึกษา

โทรศัพท์ 0-3839-7483

โทรสาร 0-3874-5711

ผู้วิจัยโทร 084 680 1283

(สำเนา)

ที่ ศธ 6621/ ว 26762

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
ต.แสนสุข อ.เมือง จ.ชลบุรี 20131

25 พฤศจิกายน 2556

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

จำนวน 1 ชุด

ด้วย นางสาวพรนิพา ปรีหะจินดา นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย ในความควบคุมดูแลของ ดร.สมุท ชำนาญ ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ในการนี้มหาวิทยาลัยบูรพา มีความประสงค์ขออำนวยความสะดวกจากท่านในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหาร โรงเรียน และครูผู้สอน หนึ่ง โครงการวิจัยนี้ได้ผ่านขั้นตอนการพิจารณาทางจริยธรรมการวิจัยของ มหาวิทยาลัยบูรพาเรียบร้อยแล้ว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ลงชื่อ)

วิมลรัตน์ จตุรานนท์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิมลรัตน์ จตุรานนท์)

รองคณบดีฝ่ายวิชาการ ปฏิบัติราชการแทน

คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ ปฏิบัติการแทน

อธิการบดีมหาวิทยาลัยบูรพา

ศูนย์นวัตกรรมการบริหารและผู้นำทางการศึกษา

โทรศัพท์ 0-3839-7483

โทรสาร 0-3874-5711

ผู้วิจัยโทร 084 680 1283

**แบบรายงานผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัย
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา**

1. ชื่อวิทยานิพนธ์

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ (ภาษาไทย) รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง
ในโรงเรียนของไทย

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ (ภาษาอังกฤษ) MANAGEMENT MODEL FOR PROVIDING CIVIC EDUCATION
IN THAI SCHOOL.

2. ชื่อนิติกร นางสาวพรนิภา ปรีทะจินดา

หลักสูตร ปรัชญาคุณปฏิบัติ สาขาวิชา การบริหารการศึกษา

ภาคปกติ

ภาคพิเศษ

รหัสประจำตัว 52810115 คณะศึกษาศาสตร์

3. ผลการพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย:

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณารายละเอียดวิทยานิพนธ์ เรื่องดังกล่าวข้างต้นแล้ว
ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ

- 1) การเคารพในศักดิ์ศรี และสิทธิของมนุษย์ที่ใช้เป็นตัวอย่างการวิจัย
- 2) วิธีการที่เหมาะสมในการได้รับความยินยอมจากกลุ่มตัวอย่างก่อนเข้าร่วม
โครงการวิจัย (Informed consent) รวมทั้งการปกป้องสิทธิประโยชน์และ
รักษาความลับของกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย
- 3) การดำเนินการวิจัยที่เหมาะสม เพื่อไม่ก่อความเสียหายต่อสิ่งที่ศึกษาวิจัย
ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีชีวิต หรือไม่มีชีวิต

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มีมติเห็นชอบ ดังนี้

(✓) รับรองโครงการวิจัย

() ไม่รับรอง

4. วันที่ให้การรับรอง:.....³¹.....เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2555

ลงนาม

(รองศาสตราจารย์ ดร.มนตรี แยมถลิกร)

ประธานคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัย

คณะศึกษาศาสตร์

ภาคผนวก ข
รายนามผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่ม

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

1. ดร. สุเทพ ชิตยวงษ์ ผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ
2. นายอุดม มัดโน รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1
3. นางนงค์นุช อุทัยศรีศึกษานิเทศก์สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
ระยอง เขต 1
4. ดร.ศิริลักษณ์ เส็งมี ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดบุญญราศรี สังกัดสำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1
5. ดร.บุญยกุล หัดกี ผู้อำนวยการโรงเรียนคภพรหมวิทยา สังกัดสำนักงาน
เขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษา เขต 17
6. ดร.พิสิษฐ์ สุภวัฒน์ธนปดี ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดทุ่งยายชี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาประถมศึกษาฉะเชิงเทรา เขต 2
7. ดร.สมพล เข้มกำเนิด หัวหน้าสำนักงานพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตชลบุรี
8. ดร.วันเพ็ญ บุรีสูงเนิน ผู้อำนวยการโรงเรียนอนนาศัพท์ สังกัดสำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1
9. ดร.สุรสิทธิ์ นาคสัมฤทธิ์ ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

ภาคผนวก ค

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ดร.สุเทพ ชิตยวงษ์ ผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ
2. ดร.วสันต์ นาวเหนือว ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาชลบุรี เขต 1
3. ดร.พลธาวิณ วัชรพรธำรงค์ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองบอนแดง
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี
เขต 1
4. นางอภิรมย์ เป็นสุข ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านตัดหีบ สังกัดสำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 3
5. นางดวงแข สุระประเสริฐศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ สังกัดสำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1

ภาคผนวก ง
เครื่องมือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามงานวิจัย
เรื่อง รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษา
เพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทย

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของการนำรูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของไทยไปใช้ปฏิบัติจริงในสถานศึกษา โดยสอบถามความเป็นไปได้ ความเหมาะสม และความถูกต้องตามรายการในแบบสอบถาม

2. วิธีการตอบประเมิน

แบบสอบถามนี้ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ให้ผู้ประเมินทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับหมายเลขระดับ 5 4 3 2 หรือ 1 เพียงช่องเดียว

หมายเลขระดับมีความหมายดังนี้ คือ

5 หมายถึง มีความเป็นไปได้ในระดับมากที่สุด

4 หมายถึง มีความเป็นไปได้ในระดับมาก

3 หมายถึง มีความเป็นไปได้ในระดับปานกลาง

2 หมายถึง มีความเป็นไปได้ในระดับน้อย

1 หมายถึง มีความเป็นไปได้ในระดับน้อยที่สุด

ความคิดเห็นของท่านมีคุณค่ายิ่ง สำหรับใช้ในการปรับปรุงพัฒนาการบริหารสถานศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในภาพรวม จึงขอความกรุณาจากท่านได้โปรดตอบแบบสอบถามตามความเป็นจริง และโปรดตอบทุกรายการ ข้อมูลที่ได้รับจากท่านจะใช้สำหรับการวิจัยเท่านั้น และจะนำเสนอในภาพรวม

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงในการให้ข้อมูลอันมีคุณค่ายิ่งในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

นางสาวพรนิพา ปรีหะจินดา

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา

คำชี้แจง โปรดพิจารณาประเด็นต่าง ๆ ในแต่ละข้อว่าสามารถปฏิบัติได้จริงในสถานศึกษามากน้อยเพียงใดแล้วทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องหมายเลขระดับ 5 4 3 2 หรือ 1 ที่ตรงกับระดับความคิดเห็นของท่านเพียงช่องเดียว

ข้อที่	ประเด็น	ระดับความเป็นไปได้				
		5	4	3	2	1
ด้านการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง						
1	ผู้บริหารสถานศึกษา มีความเป็นผู้นำ มนุษยสัมพันธ์ดี มีอารมณ์มั่นคง					
2	ผู้บริหารสถานศึกษา เป็นแบบอย่างที่ดี ในการทำหน้าที่ หล่อหลอมปลูกฝังอุปนิสัยความเป็นพลเมือง ให้กับนักเรียน					
3	ผู้บริหารสถานศึกษา มีความสามารถการสื่อสารสร้างความสัมพันธ์กับครูบุคลากร นักเรียน ผู้เกี่ยวข้อง					
4	ผู้บริหารสถานศึกษา เคารพในความเป็นบุคคล เหตุผล และการตัดสินใจของผู้อื่น					
5	ผู้บริหารสถานศึกษา ยอมรับฟังความคิดเห็นในการทำงานของครูและบุคลากรเสมอ					
6	บริหารสถานศึกษา มีความรับผิดชอบต่อการจัดการศึกษา โปร่งใสในการปฏิบัติงาน ปกป้องผลประโยชน์ของนักเรียน					
7	ผู้บริหารสถานศึกษา กำหนดทิศทางและเป้าหมายของสถานศึกษาอย่างชัดเจน					
8	ผู้บริหารสถานศึกษาถ่ายทอดเรื่อง Vision และ Mission ให้ครูและบุคลากรเข้าใจได้อย่างชัดเจน					
9	วิสัยทัศน์ของโรงเรียน มีการกำหนดเกี่ยวกับการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของนักเรียนอย่างชัดเจน					
10	คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้บริหาร ครู และบุคลากรมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และพันธกิจของโรงเรียน					

ข้อที่	ประเด็น	ระดับความเป็นไปได้				
		5	4	3	2	1
11	ผู้บริหารสถานศึกษา มีเทคนิค ครอบคลุมวางแผนการทำงาน อย่างเป็นระบบ ในการนำพาโรงเรียนสู่ความสำเร็จตาม วิสัยทัศน์					
12	ครูและบุคลากรมีความรับผิดชอบต่อนักเรียน และเป็น สมาชิกที่ดีขององค์กร					
13	ครูและบุคลากรมีความกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือผู้อื่น อยู่เสมอ					
14	ครูและบุคลากรมีอำนาจในการตัดสินใจในงานที่ตน รับผิดชอบ					
15	ครูและบุคลากรยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และยอมรับผล การกระทำของตนเอง					
16	ครูและบุคลากรอยู่ร่วมกัน ได้อย่างมีความสุข บนความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม และสังคม					
17	ครูและบุคลากร คิดหาวิธีการใหม่ ๆ ในการปรับปรุงงาน ให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ					
18	ครูและบุคลากรปฏิบัติต่อนักเรียนทุกคนอย่างเสมอภาค ไม่เลือกปฏิบัติ					
19	สนับสนุนให้ครูและบุคลากรทำงานร่วมกันเป็นทีม					
20	ส่งเสริมให้ครู และบุคลากร แสดงความคิดเห็น หรือ วิธีการทำงานใหม่ ๆ ได้อย่างอิสระ					
21	สร้างวัฒนธรรมองค์กรแบบประชาธิปไตยในการทำงาน ร่วมกัน					
22	ส่งเสริมการใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา ไม่ใช่ความรุนแรง ในการแก้ปัญหา หรือทำโทษนักเรียน					
23	ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรเห็นคุณค่าในตัวเอง รักเพื่อน ร่วมงาน รักโรงเรียน ภาคภูมิใจในโรงเรียน					

ข้อที่	ประเด็น	ระดับความเป็นไปได้				
		5	4	3	2	1
24	ครูและบุคลากรคำนึงถึงประโยชน์ของนักเรียน และโรงเรียนมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว					
25	ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษา มีการสนทนา แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ซึ่งกันและกันเสมอ					
26	ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีแนวคิดมุมมองใหม่ๆ มีทัศนคติเชิงบวก ในการทำงาน					
27	เสริมสร้างให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีความผูกพัน มีความสามัคคี มีจิตใจเป็นหนึ่งเดียวกันในการทำงาน					
28	เสริมสร้างความสามารถของทีมในการคิดและปฏิบัติ ในลักษณะร่วมเสริมพลัง					
ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง						
29	เปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วม ในกระบวนการทำงานอย่างเหมาะสม					
30	เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้อง นักเรียน มีส่วนร่วม เช่น ในการวางแผน วางโครงการ กิจกรรมร่วมกัน ตลอดจน แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ต่าง ๆ					
31	มีความพร้อมในการดำเนินการ สามารถตรวจสอบได้ ตลอดเวลา					
32	มีการทำงานที่รวดเร็ว โปร่งใส มีกลไกการควบคุมคุณภาพ และมาตรฐานการให้บริการที่ชัดเจน					
33	เป้าหมายของหลักสูตรความเป็นพลเมืองเป็นวัฒนธรรม ของโรงเรียนที่สอดแทรกในทุกกิจกรรมของโรงเรียน ตั้งแต่การเข้าแถวเคารพธงชาติในโรงอาหาร ในสนามกีฬา ฯลฯ					
34	ปรับและทบทวนเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในวิชาหน้าที่ พลเมือง ที่เน้นความรู้ ให้เหลือเท่าที่จำเป็น เหมาะสม กับวัยของนักเรียน					

ข้อที่	ประเด็น	ระดับความเป็นไปได้				
		5	4	3	2	1
35	การจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง เน้นกิจกรรมและการปฏิบัติมากกว่าเนื้อหา เพื่อฝึกฝนให้นักเรียนเกิดทักษะที่เป็นพื้นฐานของความเป็นพลเมือง					
36	หลักสูตรการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองทุกระดับชั้น ควรกำหนดเนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องกับวัด และระดับชั้นของนักเรียน					
37	เนื้อหาและกิจกรรมของหลักสูตรการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ระดับอนุบาล คือ ฝึกฝนการเคารพกติกาแบบง่าย ๆ ที่ปฏิบัติอยู่แล้วในห้องเรียนอนุบาล เช่น การแบ่งปัน รอคอย ขอโทษ ให้อภัย รวมถึงไม่ใช้ความรุนแรงเมื่อเกิดความขัดใจ ความขัดแย้ง					
38	เนื้อหาและกิจกรรมของหลักสูตรการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ระดับประถมศึกษา คือฝึกฝนต่อยอดจากระดับอนุบาล เช่น ฝึกความรับผิดชอบ การเคารพกติกา เคารพสิทธิผู้อื่น และการแก้ปัญหาคความขัดแย้งโดยไม่ใช้กำลัง					
39	ครูจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต เน้นการปฏิบัติทั้งในและนอกโรงเรียน					
40	ครูมีความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการจัดการเรียน การสอนที่สร้างความเป็นพลเมือง					
41	พัฒนาครูผู้สอนในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองด้วยวิธีที่หลากหลาย และต่อเนื่อง					
42	กระตุ้นแนะนำให้ครูปฏิบัติหน้าที่โดยคำนึงถึง ความแตกต่างระหว่างบุคคล					
43	ครูและบุคลากรมีการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และชัดเจน					
44	ส่งเสริมความมั่นคงแก่ครูแต่ละคนมากที่สุด โดยพิจารณาถึงรายได้ สภาพงาน ความเป็นอยู่และการให้ความเป็นธรรม					

ข้อที่	ประเด็น	ระดับความเป็นไปได้				
		5	4	3	2	1
45	ครูมีทักษะการพัฒนาความสัมพันธ์ในชั้นเรียน ที่เกี่ยวข้องกับปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของนักเรียน ในการสร้างจิตสำนึก การเสียสละ และรับผิดชอบต่อส่วนรวม					
46	ครูมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล และเป็นระบบ					
47	ครูจัดการเรียนการสอน โดยเปิดโอกาสให้นักเรียนพูดอย่างเสรี โดยครูไม่กดดัน					
48	ครูอุทิศตนและบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม					
ด้านสภาพแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง						
49	กระตุ้นให้เกิดบรรยากาศที่เป็นอิสระและมีแสดงความคิดเห็น การอภิปรายได้อย่างเปิดกว้างในโรงเรียน					
50	กระตุ้นให้นักเรียน มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือและบริการชุมชน					
51	ใช้กระบวนการ วิธีการต่าง ๆ ให้นักเรียนเข้าใจกฎระเบียบต่าง ๆ มากกว่าใช้การบังคับ					
52	ส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่ฝึกให้นักเรียนยอมรับข้อตกลงร่วมกัน					
53	ส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่ฝึกให้นักเรียนยอมรับฟังความคิดเห็นและเหตุผลของผู้อื่น					
54	ส่งเสริมให้นักเรียนใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา ไม่ใช่ความรุนแรง					
55	ส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกัน					
56	สร้างแรงจูงใจให้อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม โดยให้รางวัลเป็นกลุ่มมากกว่าให้รางวัลเป็นบุคคล					
57	เน้นการจัดการเรียนการสอน โดยใช้กระบวนการกลุ่ม					
58	ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอน ใช้วิธีการแก้ปัญหาเป็นหลัก					

ข้อที่	ประเด็น	ระดับความเป็นไปได้				
		5	4	3	2	1
59	การจัดการเรียนรู้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชน					
60	ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วย Service-learning และการบริการชุมชน					
61	จัดการเรียนการสอนที่มีการสนทนาเหตุการณ์ปัจจุบันในระดับท้องถิ่นระดับชาติและระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่นักเรียนเห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชีวิต					
62	มีการอภิปรายสภาพปัญหาเหตุการณ์ปัจจุบันในชั้นเรียนเพื่อให้นักเรียน มีความเป็นอิสระที่จะแสดงความคิดเห็นตามตำแหน่ง บทบาท สิทธิและหน้าที่ของตน ในมุมมองที่หลากหลายที่แตกต่างกัน ทุกคนเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน					
63	ส่งเสริมและพัฒนาทักษะการถวาม และการคิดอย่างเป็นระบบของนักเรียน ให้มีความสามารถในการตั้งคำถาม และค้นหาข้อเท็จจริง คิดอย่างเป็นระบบก่อนลงมือทำ					
64	ส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะการสื่อสาร ทั้งการพูด การเขียน การอ่าน การวิพากษ์ การถกเถียง การแสดงความคิดเห็น					
65	เปิดโอกาสให้นักเรียนเข้าร่วมในกิจกรรมนอกหลักสูตรที่เน้นเกี่ยวกับบทบาท หน้าที่ของความเป็นพลเมือง					
66	ส่งเสริมประชาธิปไตย ในโรงเรียน และกิจกรรมนักเรียน โดยให้มีการเลือกตั้งสภานักเรียน ประธานนักเรียน และกิจกรรมชมรมต่าง ๆ เชื่อมโยงกับชั่วโมง “กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน”					
67	สนับสนุนกิจกรรมพิเศษนอกหลักสูตร เช่น การร่วมกิจกรรมชมรม เป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน					
68	ส่งเสริมให้นักเรียนทำกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะ ทั้งใน โรงเรียนและนอกโรงเรียน					

ข้อที่	ประเด็น	ระดับความเป็นไปได้				
		5	4	3	2	1
ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง						
69	ประเมินผลความเป็นพลเมืองของนักเรียนให้ครอบคลุม ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง					
70	กำหนดปฏิทินปฏิบัติงาน ปฏิทินการนิเทศ เป็นระบบชัดเจน เพื่อใช้ในการติดตามผล					
71	กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการวัดผลความเป็นพลเมืองของนักเรียน ด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะ ให้ชัดเจน					
72	ใช้วิธีการประเมินผลนักเรียนที่หลากหลาย โดยเน้นการประเมินตามสภาพจริง และประเมินในหลายระดับ					
73	การประเมินผลการจัดการศึกษาของโรงเรียน ควรวัดการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโรงเรียนหลังจากที่นักเรียนมีความเป็นพลเมืองมากขึ้น					
74	ติดตามและประเมินผล ความเป็นพลเมืองของนักเรียน โดยใช้กระบวนการประชาธิปไตย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างโรงเรียน ต่างโรงเรียน					
75	ส่งเสริมให้ผู้ปกครอง ชุมชน ท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการประเมินผล					
76	ประเมินผลความเป็นพลเมืองของนักเรียน โดยวัดพฤติกรรมที่แสดงออกในชีวิตประจำวันที่บ้าน โรงเรียน และชุมชน					
77	ใช้เครื่องมือการประเมินผลที่หลากหลาย มีประสิทธิภาพ					
78	ใช้การวัดผลองค์กรแบบสมดุล (BSC) ในการประเมินผลการจัดการศึกษาของโรงเรียน					